

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

KIRIKHAN İLÇESİ'NİN (HATAY) BEŞERİ VE EKONOMİK
ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hasan DEMİR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet ATASOY

Hatay-2016

ONAY

HASAN DEMİR tarafından hazırlanan “**KIRIKHAN İLÇESİ’NİN (HATAY) BEŞERİ VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ**” adlı bu çalışma, jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **COĞRAFYA ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

21/ 06 /2016

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. Ahmet ATASOY (Tez Danışmanı - Başkan)	
Doç. Dr. Emin TOROĞLU (Üye)	
Yrd. Doç. Dr. Döndü ÜÇEÇAM KARAGEL (Üye)	

Hasan Demir tarafından hazırlanan “*Kırıkhan İlçesi’nin (Hatay) Beşeri Ve Ekonomik Özellikleri*” adlı yüksek lisans tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

Prof. Dr. Ali ACARAVCI

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KIRIKHAN İLÇESİ'NİN(HATAY) BEŞERİ VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Mustafa Kemal Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Coğrafya Ana Bilim Dalı

Hatay-2016, Sayfa: XI+181

Kırıkhan İlçesi Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde yer almaktadır. 1924 yılında Belen'den ayrılarak İlçe statüsüne kavuşan Kırıkhan 1939 yılında da Anavatana katılmıştır.

Kırıkhan İlçesi yerleşme alanı olarak münbit Amik Ovası'na hâkim alanda Amanos Dağları eteklerine kurulmuştur. Geçim kaynağı haliyle tarım ağırlıklıdır. Verimli tarım arazileri yerleşme ve sanayi kuruluşlarıyla işgal edilmektedir. Kırıkhan 2014 nüfusu 107.994'dur. Suriye sınırına yakın olduğu için 2011 yılından itibaren 40.000'i aşkın Suriyeli sığınmacı yerleşmiştir. Sığınmacıların fazla olması Kırıkhan'da altyapı, eğitim, güvenlik, sağlık, sosyo-kültürel alanda bir takım sorunlar ortaya çıkaracaktır.

Kırıkhan İlçesi'nin, Hassa, İskenderun, Antakya ve Reyhanlı'ya hizmet vermesi Kırıkhan'ın merkezi yer konumunu ön plana çıkarmaktadır. Kırıkhan, eski ticaret yolları üzerinde kurulu ticaret kervanlarının uğrak noktasında yer almaktadır. İlçede geçim kaynağının temelini oluşturan tarım sektöründe havuç ve kavunun önemli bir yeri vardır. Ancak bu ürünlere dayalı entegre tesisler bulunmamaktadır.

Kırıkhan yol yanal atılımlı Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde yer aldığı için birinci derece deprem bölgesindedir. Şehrin birikinti konileri üzerinde büyümesi deprem riskini daha da artırmaktadır.

Tarla ziraatinden sonra İlçenin diğer geçim kaynağı hayvancılıktır. Tarım alanlarının hayvancılık sahasını kısıtlaması modern hayvancılık anlamında besi ve ahır hayvancılığının gelişmesini teşvik etmekte; hayvan ürünlerini işleyen tesislere ihtiyacı artırmaktadır.

Kırıkhan ilçesi, tarihi, doğal, dini, termal turizm alanında potansiyel

oluşturmaktadır. Kırıkhan ilçesi ormanlık sahaları, doğal gölü, şehrin ortasından geçen çayı, karstik oluşumlu kaynaklarının varlığıyla sosyal aktiviteler için potansiyel arz etmektedir.

İlçe nüfusu son 13 yılda % 40 arttığı ve halen de artmaya devam ettiği düşünüldüğünde artan nüfusun sosyal aktivitelerine cevap verecek yatırımların olmadığı görülmektedir.

Ülkemizde çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma planları yapılmakta mevcut imkânlar dâhilinde coğrafi bakış açısıyla yerleşmelerdeki ekonomik ve kültürel merkezlerin oluşturulması için çeşitli yerleşim birimlerinin incelenmesi etki alanlarının ortaya çıkarılması oldukça önemlidir. Tarım sahasında; verimli tarım alanlarının yerleşmeye açılması, anız yakma, tek tip ürün yetiştirilmesi, endüstriyel ürünleri işleyen entegre tesis ihtiyacı gibi bir takım sorunlar görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırıkhan, Gölbaşı (Balık) Gölü, Amanos Dağları, Amik Ovası

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
İÇİNDEKİLER	III
TABLolar LİSTESİ	VI
GRAFİKLER LİSTESİ	VIII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	IX
HARİTALAR LİSTESİ	X
ÖNSÖZ	XI

1. BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Genel Coğrafi Özellikleri	1
1.2. Araştırmanın Amaçları ve Yöntemi	

2.BÖLÜM

KIRIKHAN İLÇESİ'NİN NÜFUS COĞRAFYASI	10
2.1. Nüfus Miktarı ve Artışlar	13
2.1.1. Kırıkhan Şehrinde Nüfusun Gelişimi	15
2.1.2. Kırsal Kesimde Nüfusun Gelişimi	21
2.2. Nüfus Hareketleri	24
2.3. Araştırma Sahasının Nüfus Yoğunluğu	28
2.3.1. Kırıkhan'ın Nüfus Yoğunluğu	28
2.3.2. Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı	30
2.3.2.1. Kır Nüfusu	30
2.4. Nüfusun Sosyal Özellikleri	38

3. BÖLÜM

KIRIKHAN İLÇESİNİN YERLEŞME COĞRAFYASI	41
3.1. Kırıkhan İlçesi'nin Tarihçesi	41
3.2. Yerleşme Tipleri	44
3.2.1. Kırsal Yerleşme Tipleri	45
3.2.1.1. Devamlı Kırsal Yerleşmeler	46
3.2.1.1.1. Köy Yerleşmeleri	46
3.2.1.1.1.1. Yer Adlarına Göre Köyler	46

3.2.1.1.1.2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler	49
3.2.1.1.1.3. Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Köyler.....	54
3.2.1.1.1.4. Yerleşme Dokularına Göre Köyler	55
3.2.1.1.2. Köyaltı Mahalle Yerleşmeleri.....	55
3.2.1.1.3. Diğer Yerleşmeler	57
3.2.1.2. Mevsimlik Kırsal Yerleşmeler	61
3.2.1.2.1. Yayla Yerleşmeleri	61
3.2.2. Şehir Yerleşme Tipleri	62
3.2.2.1. Kırıkhan Şehrinin Kuruluş ve Gelişim Aşamaları	63
3.2.2.2. Kırıkhan'ın Merkezi Fonksiyon Alanları	72
3.2.2.2.1. Kırıkhan'ın İdari Fonksiyonu	73
3.2.2.2.2. Kırıkhan'ın Kültür Fonksiyonu	76
3.2.2.2.3. Kırıkhan'ın Sağlık Fonksiyonu.....	86
3.2.2.2.4. Kırıkhan'ın Ekonomik Fonksiyonu	88
3.2.2.2.4.1. Kırıkhan'ın Tarım Fonksiyonu	88
3.2.2.2.4.2. Kırıkhan'ın Ticaret Fonksiyonu.....	88
3.2.2.2.4.3. Kırıkhan'ın Endüstri Fonksiyonu	89
3.2.2.2.5. Kırıkhan'ın Ulaşım Fonksiyonu	91
3.2.2.3. Şehirsal Arazi Kullanımı	95
3.2.2.4. Merkezi Yer Olarak Kırıkhan(Merkezi Fonksiyonların Etki Alanları).....	99
3.2.3. Mesken ve Mesken Tipleri	100

4. BÖLÜM

KIRIKHAN İLÇESİNİN EKONOMİK COĞRAFYASI	119
4.1. Genel Arazi Kullanımı.....	119
4.1.1. Ziraat Alanları.....	120
4.1.2. Çayır ve Mera Alanları	121
4.1.3. Dağlık ve Ormanlık Alanlar	122
4.1.4. Göl ve Bataklık Alanları	123
4.2. Tarımsal Faaliyetler	123
4.2.1. Tahıl Ziraati	123
4.2.2. Pamuk Ziraati.....	133
4.2.3. Sebze Ziraati	135

4.2.4. Bağ ve Bahçe Ziraati.....	138
4.2.5. Zeytin Ziraati	140
4.2.6. Yem Bitkileri Ziraati.....	143
4.3. HAYVANCILIK	145
4.3.1. Kkbaş Hayvancılık	150
4.3.2. Büyükbaş Hayvancılık.....	151
4.4. ORMANCILIK	154
4.5. SANAYİ VE MADENCİLİK.....	155
4.6. TİCARET.....	157
4.7. ULAşIM VE İLETİşİM.....	160
4.8. TURİZM	163
4.9. SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER	171

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	172
KAYNAKLAR	177
RAPORLAR, BÜLTEN VE İSTATİSTİKLER.....	181

TABLolar LİSTESİ

I. BÖLÜM

- Tablo: 1.1.** Kırıkhan'da Uzun Yıllar Aylık Ortalama Sıcaklıklar 4
Tablo: 1.2. Kırıkhan'da Aylık Ortalama Yağışlar 5

II. BÖLÜM

- Tablo: 2.1.** Kırıkhan'da Köy Nüfuslarının Tarihi Seyri (1940 – 2014)..... 12
Tablo: 2.2. Kırıkhan İlçesi'nde Şehir-Köy Nüfusun Tarihi Seyri (1940 – 2014)..... 14
Tablo: 2.3. Kırıkhan'da Nüfusun Tarihi Gelişimi (1940–2014)..... 16
Tablo: 2.4. Kırıkhan'ın Nüfus Artış Miktarı, Hızı ve Oranı 17
Tablo: 2.5. Kırıkhan'da Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılışı (2014) 18
Tablo: 2.6. Kırıkhan'da Kır ve Şehir Nüfus Artış Hızları (1940 – 2014)..... 21
Tablo: 2.7. Kırsal, Kentsel ve Toplam Olarak Yıllara Göre Kadın – Erkek Oranları 22
Tablo: 2.8. Kırıkhan'da Nüfusun Büyüme Oranları 23
Tablo: 2.9. Kırıkhan Kırsalında Yaz ve Kış Nüfusları ile Kışın Oturulan Şehir ve Aile Sayıları 25
Tablo: 2.10. Kırıkhan'ın Yıllara Göre Nüfus Yoğunlukları 29
Tablo: 2.11. Kırıkhan Kırsal Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklükleri (1940)..... 31
Tablo: 2.12. Kırıkhan Kırsal Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklükleri (1980)..... 33
Tablo: 2.13. Kırıkhan Kırsal Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklükleri (2014)..... 35
Tablo: 2.14. Maddi Duruma Göre Hane sayıları, 2013 38
Tablo: 2.15. Kırıkhan, Cinsiyet Ve Yaş Grubuna Göre Ölümler, 2013 39
Tablo: 2.16. Kırıkhan'da Yaşa Ve Cinsiyete Göre Evlenme Sayısı..... 39
Tablo: 2.17. Kırıkhan'da Yasal Medeni Durum, Cinsiyete Göre Nüfus ve Oran. 2013 (+15 Yaş) 40
Tablo: 2.18. Kırıkhan'da 2010-2014 Yılları Evlenme ve Boşanma Durumu 40
Tablo: 2.19. Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (+15)..... 40

III. BÖLÜM

- Tablo: 3.1.** İdari Bakımdan Kırıkhan'a Bağlı Olan Köylerin Eski ve Yeni Adları 47
Tablo: 3.2. Kırıkhan'daki Köy Adlarının Toponomik Kaynakları (2014) 48
Tablo: 3.3. Yükselti Basamağına Göre Köyler 50
Tablo: 3.4. Kırıkhan'da Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Nüfusları (1940) 50
Tablo: 3.5. Kırıkhan'da Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Nüfusları (1980)..... 51
Tablo: 3.6. Kırıkhan'da Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Nüfusları (2000)..... 52
Tablo: 3.7. Kırıkhan'da Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Nüfusları (2014)..... 53
Tablo: 3.8. Kırsal Yerleşmelerde Ekonomik Geçim Kaynakları (1981-2014)..... 54
Tablo: 3.9. Kırıkhan'daki Köy ve Köy altı Yerleşmeleri 67

Tablo: 3.10. Kırıkhan'daki Kırsal Yerleşmelerde Yer Alan Höyükler ve Ait Oldukları Dönem	60
Tablo: 3.11. Kırıkhan Şehrinde Bulunan Resmi Kurum ve Kuruluşlar.....	75
Tablo: 3.12. Yatılı Bölge Ortaokulunda Yer Alan Tesisler	77
Tablo: 3.13. Kırıkhan Halk Eğitim Merkezi Bünyesinde Açılan Kurslar ve Öğrenci Sayıları	80
Tablo: 3.14. İlçedeki Milli eğitim Kurumları ve Sayıları	81
Tablo: 3.15. Okullardaki Öğretmen, Öğrenci, Derslik Sayıları	81
Tablo: 3.16. İlçe, Okuma Yazma Cinsiyete Göre Nüfus (6+)	82
Tablo: 3.17. Bitirilen Eğitim Düzeyi Ve Cinsiyete Göre Nüfus (+15).....	83
Tablo: 3.18. Kırıkhan'daki Sağlık Kurumları ve Personel Sayısı	86
Tablo: 3.19. Sağlık Personeli Sayısı	87
Tablo: 3.20. Kırıkhan'daki İlçe Emniyet Müdürlüğüne Kayıtlı Taşıt Sayıları.....	92
Tablo: 3.21. Kırıkhan'ın Kırsal Yerleşmelerinin İl ve İlçe Merkezine Olan Uzaklığı..	94
Tablo: 3.22. Kırıkhan İlçesi Arazi Kullanım Durumu	97
Tablo: 3.23. Kırıkhan İlçesi'nde Konutların Yapı Malzemesine ve Yıllara Göre Sayıları	103
Tablo: 3.24. Kırıkhan'da Meskenlerin Kat Sayısına ve Yıllara Göre Sayıları	105
Tablo: 3.25. Kırıkhan'da Konutların Hâlihazır Durumu	106
Tablo: 3.26. Kırıkhan İlçesi'nde Oda Sayılarına Göre Konut Sayıları (1981-2014)..	108
Tablo: 3.27. Kırıkhan İlçesi'nde Çatı Sistemine Göre Konutlar (1981-2014)	111
Tablo: 3.28. Kırıkhan İlçesi'nde Çatı Malzemesine Göre Konutlar (1981-2014).....	112
Tablo: 3.29. Kırıkhan İlçesi'nde WC'nin Bulunduğu Yere Göre Konutlar	114

IV. BÖLÜM

Tablo: 4.1. Kırıkhan İlçesi'nde Arazi Bölünüşü (2013)	119
Tablo: 4.2. Araştırma Sahasında Buğday ve Mısır Üretim Miktarları ve Alanları.....	129
Tablo: 4.3. İlçe'de Pamuk Üretim, Ekim Alanı ve Verimi (2000-2015).....	134
Tablo: 4.4. Kırıkhan İlçesinde Havuç ve Kavun Üretim Alanı ve Miktarı.....	137
Tablo: 4.5. Kırıkhan İlçesindeki Yetişen Ürünlerin Üretim Miktarları (2013)	139
Tablo: 4.6. Kırıkhan İlçesi'ndeki Zeytin Ekim, Üretim Alanı ve Verimi.....	141
Tablo: 4.7. İlçedeki Köylerde Yetişen Bazı Yem Bitkileri Üretim Alanı	144
Tablo: 4.8. Araştırma Alanında Büyük ve Küçükbaş Hayvan Sayıları	148
Tablo: 4.9. İnceleme Alanı Köylerinde Bulunan Ticarethaneler	159
Tablo: 4.10. Kırıkhan İlçesi'nde İlçe Merkezine Yapılan Minibüs Sefer Sayıları ile ... Şehre Uzaklığı (2014).....	161

GRAFİKLER LİSTESİ

I. BÖLÜM

- Grafik: 1.1.** Kırıkhan'ın Aylık Ortalama Yağış Miktarı..... 5
Grafik: 1.2. Kırıkhan'ın Aylık Ortalama Yağış Miktarı..... 6
Grafik: 1.3. Kırıkhan'da Yağışın Mevsimlere Dağılışı 7

II. BÖLÜM

- Grafik: 2.1.** Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Tarihi Gelişimi (1940 – 2014), (Tablo: 2.2.'ye Göre) 15
Grafik: 2.2. Kırıkhan Şehrindeki Kadın – Erkek Oranları 16
Grafik: 2.3. Kırıkhan'ın Nüfus Piramidi (2013)..... 19
Grafik: 2.4. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Cinsiyete Göre Seyri (Tablo: 2.7.'ye Göre) 23
Grafik: 2.5. Kırıkhan Nüfus Yoğunlukları. (1940-2014) 30

III. BÖLÜM

- Grafik: 3.1.** Kırıkhan İlçe Sınırları İçerinde Yer Alan Yerleşme Tipleri 45
Grafik: 3.2. İlçe'nin Okuryazarlık Durumu 82
Grafik: 3.3. İlçe'de Eğitim Düzeyi Durumu 83
Grafik: 3.4. Kırıkhan'da Trafikteki Kayıtlı Araçların Oranı 92
Grafik: 3.5. Eski Bir Ev Planı (Karaelmaslı Köyü)..... 117

IV. BÖLÜM

- Grafik: 4.1.** Araştırma Alanında Genel Arazi Kullanım Durumu 120
Grafik: 4.2. Araştırma Sahasındaki Buğday ve Mısır Üretim Miktarı 131
Grafik: 4.3. Araştırma Sahasındaki Buğday ve Mısır Üretim Alanları 133
Grafik: 4.4. Araştırma Sahasındaki Pamuk Ekim ve Üretim Alanları 134
Grafik: 4.5. Araştırma Sahasındaki Havuç Ekim ve Üretim Alanları 136
Grafik: 4.6. Araştırma Sahasındaki Kavun Ekim ve Üretim Alanları 137
Grafik: 4.7. Araştırma Sahasındaki Zeytin Ekim Alanları ve Üretimi 142

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

III. BÖLÜM

Foto: 3.1.	Yayla Yerleşme Örneği (Alan Yaylası-Ceylanlı).....	62
Foto: 3.2.	Kırıkhan'ın En İşlek Caddesi Kanatlı Caddesi	64
Foto: 3.3.	Kırıkhan Şehrinden Eski Bir Görüntü	67
Foto: 3.4.	İlk Yerleşme Yapılarından Olan Eski Hükümet Konağı	68
Foto: 3.5.	1965 yılında kurulan 408 Evler Mahalle Yerleşmesi	70
Foto: 3.6.	Kırıkhan Şehir Merkezinden Görünüm	75
Foto: 3.7.	Tarihi Yapıtta Kurulu Halk Eğitim Binası.....	79
Foto: 3.8.	Tarihi Yapıtta Kurulu Halk Kütüphanesi Binası	85
Foto: 3.9.	2015'te Yapımı Tamamlanacak Olan Devlet Hastanesi.....	85
Foto: 3.10.	Yeni Yapılan Şehirlerarası Otobüs Terminali	87
Foto: 3.11.	Şehir İçinde Kalan Eski Sanayi Dükkânlarına Yerleşen Suriyeli Aile.	96
Foto: 3.12.	Karstik Arazideki Taş Yapı Malzemesiyle Yapılmış Mesken Örneği..... Eşmişek Yaylası-Ceylanlı.....	103
Foto: 3.13.	Düz Dam Kerpiç Evler (Arkıçça Köyü).....	110
Foto: 3.14.	Yeni Yapılan Çok Katlı Modern Konut (Ceylanlı Köyü)	118

IV. BÖLÜM

Foto: 4.1.	Mısır Ekim Alanı ve Sulama Kanalları (Muratpaşa Köyü).	130
Foto: 4.2.	Buğday Hasat Zamanı (Mahmutlu Köyü)	132
Foto: 4.3.	Pamuk Tarlaları ve Yaz Aylarında Çalışmaya Gelen Mevsimlik İşçiler (Çamsarı Köyü).....	135
Foto: 4.4.	Karışık Meyve Bahçeleri (Topboğazı Köyü).	140
Foto: 4.5.	Dağlık Sahalarda Ekimi Yayılan Zeytin Tarımı (Karaçağıl Köyü).....	143
Foto: 4.6.	Alan Yaylasında Yaz Aylarında Küçükbaş Hayvancılık Faaliyeti.....	146
Foto: 4.7.	Büyükbaş Mera Hayvancılığı (Adalar Köyü).....	152
Foto: 4.8.	Amanos Dağları Eteklerindeki Doğal Bitki Örtüsü Zenginliği	155
Foto: 4.9	İlçe'deki Ticaretin Cumartesi Pazarından Görünüm	158
Foto: 4.10.	İlçe'nin En Büyük Süt Ürünleri İşleyen Tesisleri.(Özsoğuksu Köyü)	160
Foto: 4.11.	Darb-Sak Kalesinde Yer Alan Beyazıd-ı Bestami Hazretleri Türbesi	164
Foto: 4.12.	Kırıkhan'ın Tek Doğal Gölü Gölbaşı Gölü (Balık Gölü).	165
Foto: 4.13.	Beş Kardeşler Mağarası (Ceylanlı Köyü).....	166
Foto: 4.14.	1.Alan Yaylası; 2.Eşmişek Yaylası; 3.Cehennem Deresi (Ceylanlı Köyü)	167
Foto: 4.15.	Muratpaşa Köprüleri (Muratpaşa Köyü)	168
Foto: 4.16.	Danaahmetli Köprüsü (Danaahmetli Köyü)	169
Foto: 4.17.	Mozaik Bahçe (İncirli Köyü).....	170
Foto: 4.18.	Kurtluoğuksu Mesire Alanı.....	171

HARİTALAR LİSTESİ

I. BÖLÜM

- Harita: 1.1.** Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası..... 2
Harita: 1.2. Sahanın Fiziki Haritası 3

II. BÖLÜM

- Harita: 2.1.** Kırıkhan İlçesi Nüfus Dağılışı Haritası (1940) 32
Harita: 2.2. Kırıkhan İlçesi Nüfus Dağılışı Haritası (1980) 34
Harita: 2.3. Kırıkhan İlçesi Nüfus Dağılışı Haritası (2014) 36
Harita: 2.4. Kırıkhan İlçesi Nüfus Yoğunluğu Haritası (2014)..... 37

III. BÖLÜM

- Harita: 3.1.** Kırıkhan İlçesindeki Höyüklerinin Coğrafi Analizi..... 59
Harita: 3.2. Kırıkhan İlçesi'nin Tarihsel Süreçte Gelişim Aşamaları Haritası..... 65
Harita: 3.3. Kırıkhan İlçesi Fonksiyon Alanları Haritası 98

IV. BÖLÜM

- Harita: 4.1.** Kırıkhan İlçesi'nin Toprak Haritası 126
Harita: 4.2. Kırıkhan İlçesi'nin Eğim Haritası 127
Harita: 4.3. Kırıkhan'da Büyük Baş Hayvancılarının Dağılışı 153
Harita: 4.4. Kırıkhan İlçesi'nin Ulaşım Haritası 163

ÖNSÖZ

Bir ülkenin gelişebilmesi ve uygarlık düzeyine ulaşabilmesi her alanda kalkınmasıyla mümkündür. Bu da ülkenin bölgelerden başlayarak tüm yörelere kadar doğal, beşeri olanaklarının bilimsel olarak tespiti ve değerlendirilmesiyle mümkündür.

Bu anlamda, araştırma sahamızı oluşturan Kırıkhan İlçesi'nin sahip olduğu doğal ve beşeri olanaklar ortaya çıkarılarak bu potansiyelin değerlendirilebilmesi için bilimsel zemin oluşturma amacı taşımaktadır.

Kırıkhan İlçesi ile ilgili çalışmamızı yaparken birinci bölümde fiziki özellikleri ikinci bölümde nüfus ve nüfus özellikleri üçüncü bölümde ise ekonomik ve kültürel özellikleri ele alınmıştır. Son olarak tespitler doğrultusunda sonuç ve önerilerle çalışmamız tamamlanmıştır. Araştırmada, İlçenin verimli tarım arazilerinde yetişen çok kaliteli tarım ürünlerine ve jeopolitik konumun önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Ürünlerin tanıtılması, entegre tesislerin yapılması ve coğrafi konum avantajlarıyla pazar şartlarının oluşturulması gerekmektedir.

Araştırma sahamızda karşılaşılan en önemli konu bir sınır yerleşmesi olan Kırıkhan'a yerleşen Suriyelilerin sayısının ilçe nüfusunun üçte birine ulaşması ve bunun da beşeri, ekonomik, kültürel ve daha birçok alanda olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Suriyeli vatandaşların siyasi sorunlardan dolayı ülkelerine dönememeleri özellikle savaşın mağdur yüzü çocukların eğitimlerinde aksamalara neden olmaktadır. Bu sorun sistemli bir şekilde çözülmezse uzun süreçte ilçede birtakım kültürel çatışma ve beraberinde çeşitli sorunları doğuracaktır.

Çevresindeki yerleşmelerin merkezinde yer alan Kırıkhan, aynı zamanda Suriye'ye de sınırı bulunmaktadır. Bu durum ilçenin merkezi yer olma özelliğini ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Tarımsal verimlilik olarak oldukça mümbit arazilere sahip olduğundan buğday, pamuk, mısır, kavun, nar, portakal, zeytin gibi çok çeşitli ve kaliteli ürünler yetişmektedir. Kırıkhanlı dışçilerin Ülkemizin her yerinde bilinmesi ve dışlerini yaptırmak için gelenlerin çok fazla olması Kırıkhan'ın sağlık fonksiyonunu ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca keşfedilmiş ama değerlendirilememiş kültürel mekânları ve jeotermal sıcak su kaynakları mevcuttur. İlçe'deki Darb-ı Sak Kalesi, höyükler, tarihi ve karstik mağaralar, geçmişe ışık tutmakta ve çoğu medeniyetin kalıntılarını taşımaktadır. Bu kalıntıları görmek amacıyla gelenlerin fazla olması ilçenin turizm fonksiyonunun önemli bir konumda olduğunu açıklamaktadır.

Çalışmalarımın her aşamasında desteklerini ve deneyimlerini her daim yanımda bulduğum, Coğrafyayı bir kez daha sevmeme vesile olan Coğrafya aşığı değerli Hocam Doç. Dr. Ahmet ATASOY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez çalışması sürecinde bana her zaman destek olan arkadaşım Ramazan DÖNMEZ'e çok teşekkür ederim.

Hasan DEMİR
Hatay-2016

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Genel Coğrafi Özellikleri

Kırıkhan İlçesi, 36° kuzey paraleli ile 36° doğu boylamları üzerinde yer almaktadır. İlçe merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 151 m; yüzölçümü ise 715 km²'dir. En yüksek yeri kuzeyde 1828 metreye kadar çıkarken en alçak yeri Amik Ovası'nın güneyine doğru 79 metreye kadar düşmektedir.

Kırıkhan İlçesi, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde yer alan Hatay'ın bir ilçesidir. Kırıkhan, Antakya'nın 38 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. İlçe kuzeyde Hassa; kuzeybatıda Dört Yol; batıda İskenderun; güneyde Kumlu; doğuda ise Suriye ile komşudur. Bu ilçelere yakın mesafede ve merkezi konumda yer almaktadır (Harita 1.1). Hatay'ın Büyükşehir Belediyesi statüsünü kazanmasından sonra Kırıkhan, 715 km²'lik yüzölçümüyle Hatay'ın en büyük ilçesi nüfusu açısından da altıncı büyük İlçe olmuştur.

Kırıkhan'ın 17 merkez mahallesi, 56 tane de köyü bulunmaktadır. Kırıkhan sınırlarını batıda Amanos Dağları oluşturmakta ve 1800 metreye ulaşan Yelli Tepe, Kaya Tepe gibi yükseltiler bulunmaktadır. Doğuda ise Suriye sınırı, Muratpaşa Özkızılkaya Köyü'nün doğusundan başlayıp, kuzeye doğru Sucu Tepesi'nin doğu sınırından ilerleyerek İncirli, Camuz Kışlası ve Kaletepe Köyü leçelik alanlarından Hassa sınırına ulaşır.

Kırıkhan ve çevresi, Ölü Deniz ve Doğu Anadolu faylarıyla Kıbrıs Yayı'nın etkisi altında gelişen Antakya-Kahramanmaraş grabeninin güneyinde yer alır (Korkmaz, 2006: 52). İlçe Amanos Dağları'nın güney eteklerinde kurulmuştur. Kırsal yerleşmeler de yamaç ve ova yerleşmesi olarak şekillenmiştir.

Araştırma alanlarındaki dağlık araziler esas olarak magmatik ve sedimanter kayalardan oluşmaktadır. Metamorfik kayalar ise çok azdır. Magmatik kayaların çoğunluğu, ofiyolitler ve volkanik artıklarıdır. Arazide Alt Paleozoik'ten Tersiyere kadar bütün jeolojik devirlere ait birimlere rastlanmaktadır. Güney Amanoslarda Mesozoik yaşlı ofiyolitler yoğunlukta orta Amanoslar'da Paleozoik ve Mesozoik yaşlı kalkerli araziler bulunmaktadır. Hassa ve Suriye sınırına doğruysa genç bazalt akıntılarıyla dikkati çekmektedir.

Kırıkhan çevresinin morfolojik yapısının şekillenmesinde daha çok tektonik hareketler etkili olmuştur. Amanos Dağlarının kırılıp yükselerek horst alanlarını; Amik Ovasının da çökerek graben alanlarını oluşturması, Kırıkhan'ın Fay hattı üzerinde yer almasına neden olmuştur. Amik grabeninde alüvyal dolguyla oluşan azonal topraklar ve yerli terra rossa toprakları genelde hâkimdir. Yamaç yerleşme arazileri kolüvyal

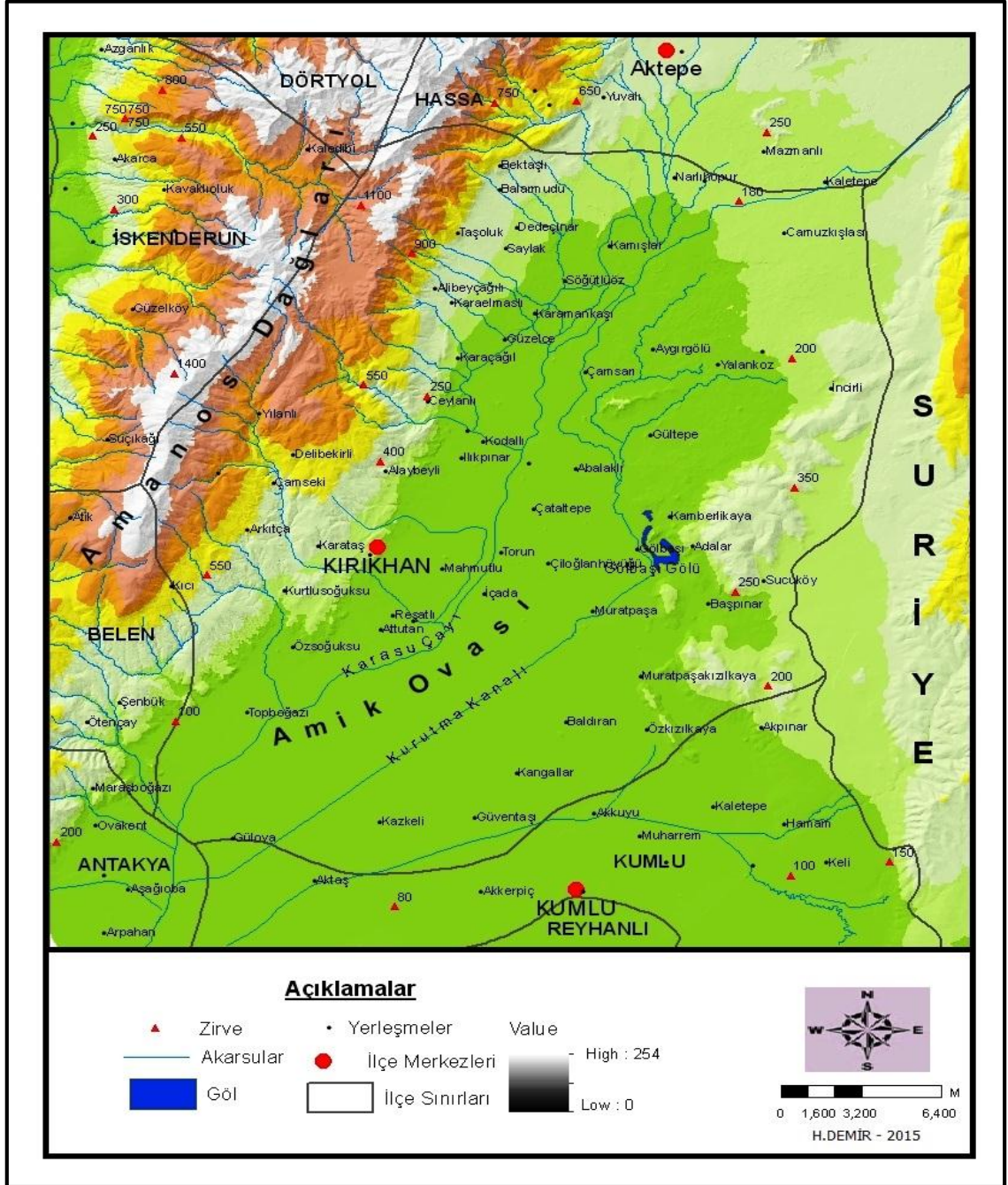
topraklardan oluşmaktadır. Dağlık kesimlerde kahverengi orman topraklarına rastlanmaktadır. Suriye sınırına doğru ise tarım yapılamayan Plio Kuaterner lav akıntılarının oluşturduğu leçelik sahalar yer almaktadır (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1995).

Harita: 1.1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

Amanos Dağlarının eteklerinden kaynaklanan Delibekirli, Kalembik, Tek, Taş ve

İncirli dereleri mevsimlik olarak akmaktadır. Delibekirli Deresi ilçe merkezini ikiye bölerek, Amik Ovası'nı boylu boyunca geçen Karasu Çayı'na dökülmektedir. Yaz aylarında karstik kaynaklardan beslendiği için akmakta ancak su seviyesi çok azalmakta bazen de kurumaktadır. Amik Ovası'nın Kırıkhan sınırları içindeki en önemli akarsuyu olan Karasu Çayı, KD-GB yönünde önemli bir sulama sahası oluşturmaktadır. Amik Gölü'nün kalıntısı olan Gölbaşı Gölü tektonik bir oluşum sergilemektedir (Harita 1.2).

Harita: 1.2. Sahanın Fiziki Haritası
Suriye sınırı ilçenin doğusunda kuzey güney yönünde uzanır. Sınırın bu bölümü

Hassa, Kırıkhan ve Kumlu İlçeleriyle Suriye arasındaki sınırı kapsar. Meydan Ekbez'in kuzeyinden başlayan sınır, Karasu Çayı'nın talveg çizgisini takip ederek (30.1 km) güneye doğru volkanik araziden geçtikten sonra Kaletepe kuzeydoğusunda Karasu Çayı'ndan ayrılır. Bu bölüm Kurt Dağları (Suriye) ile Hassa leçeliklerini (lav akıntıları) birbirinden ayırırken aynı zamanda Hassa-Suriye arasındaki sınırı oluşturur (Atasoy vd., 2012: 5).

Araştırma sahası yer altı su kaynakları bakımından da oldukça zengindir. Özellikle arazi yapısının karstik kökenli kayalardan oluşması karstik oluşumlu kaynak sayısının fazla olmasını sağlamıştır. Bu kaynakların su rezervi özellikle yaz aylarında düşmektedir. Dağlık alanlarda özellikle de Bektaşlı, Saylak, Taşoluk, Kurtlusoguksu gibi yerleşmelerde voklüz kaynaklara arazinin karstik yapısından dolayı çokça rastlanmaktadır. Amik ovasında ise genelde artezyen kuyuları açılmakta ve tarlalarda sulama amaçlı kullanılmaktadır. Kırıkhan ve çevresi, Ölü Deniz ve Doğu Anadolu faylarıyla Kıbrıs Yayı'nın etkisi altında gelişen Antakya-Kahramanmaraş grabeninin güneyinde yer aldığı için sıcak su kaynakları bakımından da zengin özelliğe sahip bulunmaktadır. Ancak bunlar yeterince değerlendirilememektedir. Örneğin Green park yerel işletmesinde çıkan sıcak su, sadece yüzme amaçlı faaliyet göstermektedir. Dağlık alanlarda doğal olarak yamaç ve vadi kaynakları da oldukça fazla sayıdadır.

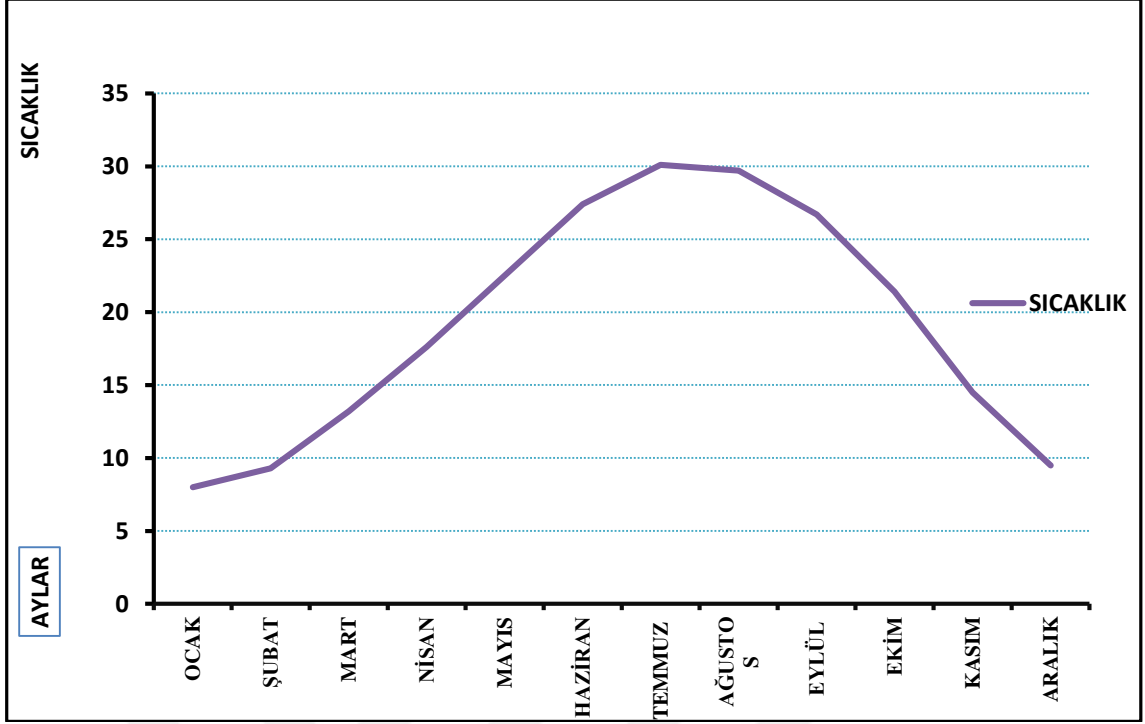
Araştırma sahasının etrafında genel olarak yer alan jeomorfolojik birimler kuzeyde ve batıda Amanos Dağları (150-1828 m. arası), doğusunda ve güneyinde ise graben yapıdaki Amik Ovası yer almaktadır(80-150 m. arası). Karasu ve Delibekirli Dereleri önemli akarsu kaynaklarını oluşturmaktadır.

Kırıkhan ilçesi denizden ve batıdan gelen rüzgârlara kapalı durumdadır. Bu da yaz aylarında sıcaklığın çok artmasına neden olmaktadır. İklim diğer ilçelere göre yazın daha sıcak ve kurak; kışın ise daha serin geçer. Belen Geçidinden gelen kuvvetli ve serin rüzgâr yaz aylarında boğaz karşısındaki kırsal yerleşmelere rahat bir nefes aldırırken, Kırıkhan ilçesi bu rüzgârların duldasında kaldığından yaz aylarında bunaltıcı sıcaklara maruz kalmakta bu da yaylacılık faaliyetlerinin önemini artırmaktadır. Yazın sıcaklık ortalaması 30.1°C iken, kış ayında 8.0°C olur (Tablo 1.1 ve Grafik 1.1).

Tablo: 1.1.Kırıkhan'da Uzun Yıllar Aylık Ortalama Sıcaklıklar (°C)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık Ortalama
Ortalama	8.0	9.3	13.2	17.6	22.5	27.4	30.1	29.7	26.7	21.4	14.5	9.5	19,2

Kaynak: DMİGM, 2015.

Grafik 1.1. Kırıkhan İlçesi Aylık Ortalama Sıcaklık Dağılışı (Tablo 1.1'e göre).

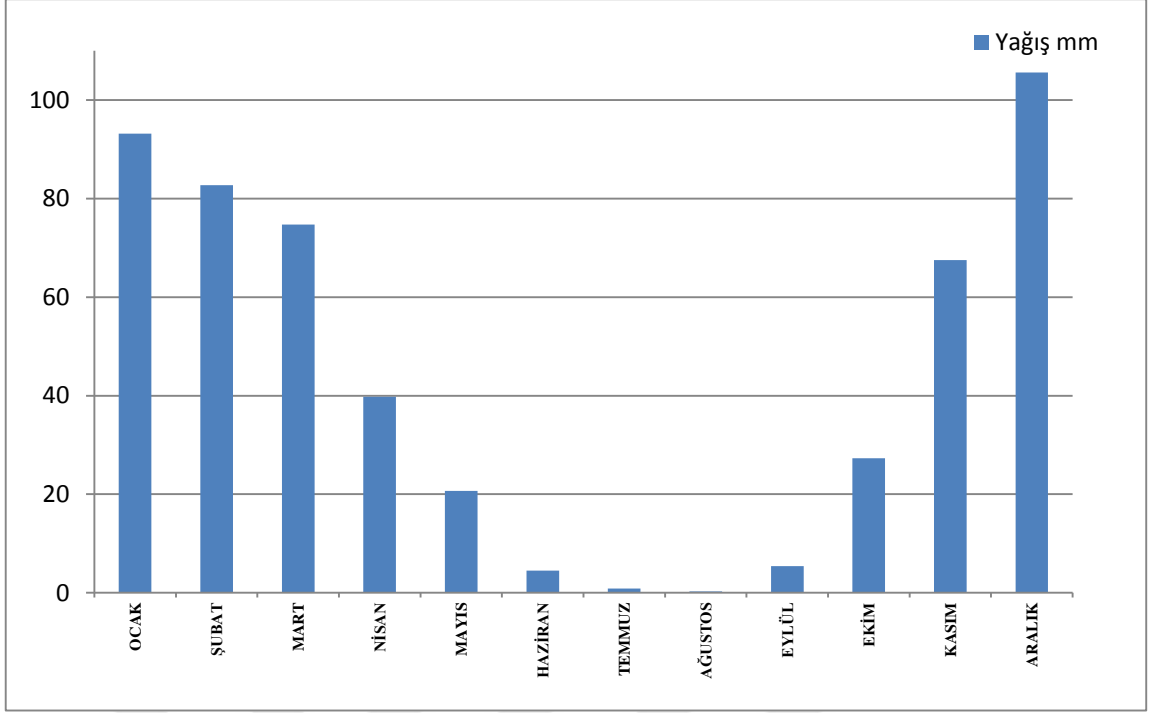
Yıllık ortalama 522.6 mm yağış almaktadır. Kış aylarında yağışın artmasının nedeni matematiksel konumundan dolayı cephesel yağışlara maruz kalmasıdır. Yaz aylarında ise Dinamik Yüksek Basınç etkisinin ülkemizin 30-40°enlemlerini kuşatmasıyla kurak bir mevsim yaşanmaktadır (Tablo 1.2 ve Grafik 1.2).

Güneşlenme süresi enlemden dolayı yüksek olduğundan yılda birden fazla ürün alınabilmektedir. Yıllık olarak 2800-3000 saatlik güneşlenme süresine sahiptir. Yaz aylarında sıcaklıklar, Amanos Dağları'nın koruyucu etkisi aynı zamanda dağlardan inen rüzgarların sıcaklığı artırıcı etkisiyle yükselmektedir.

Tablo: 1.2. Kırıkhan'da Aylık Ortalama Yağışlar (1975-2015)

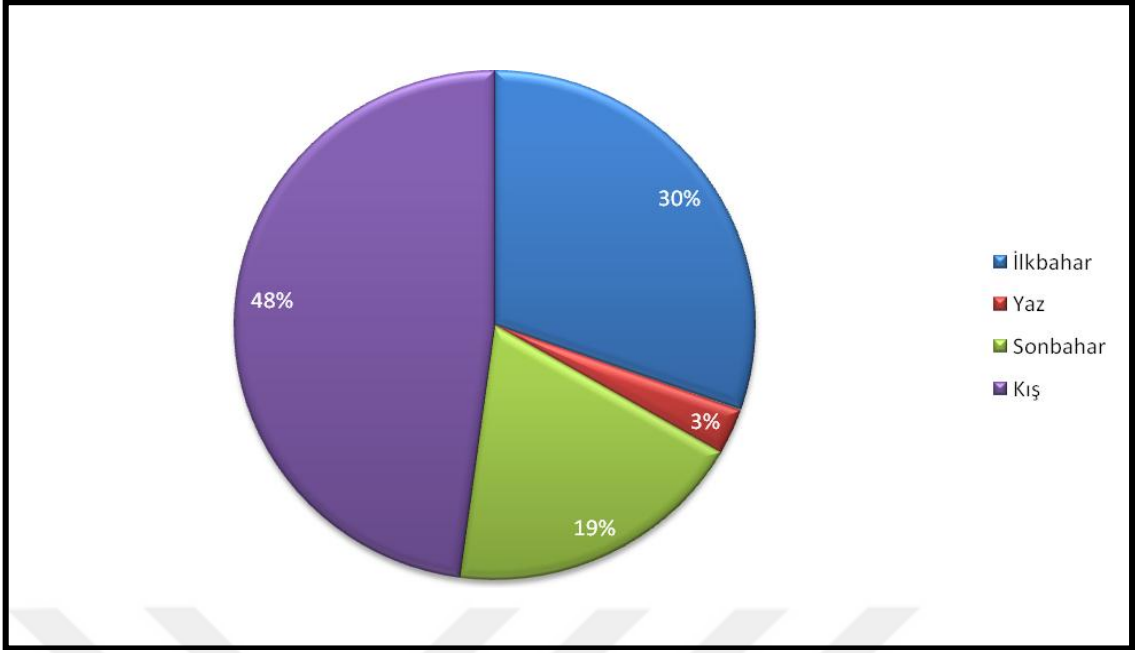
Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık Yağış Toplamı
Yağış mm	93.2	82.7	74.7	39.8	20.7	4.5	0.9	0.3	5.4	27.3	67.5	105.6	522.6

Kaynak: DMİGM, 1975-2015

Grafik: 1.2. Kırıkhan'ın Aylık Ortalama Yağış Miktarı (Tablo 1.2'ye göre).

Kırıkhan'da uzun yıllar içindeki düşen yağış miktarına bakıldığı zaman Akdeniz İkliminin yağış dağılışını yansıttığı görülmektedir. Yıllık yağış toplamı 522 mm; en az yağış temmuz ve ağustos aylarında en çok yağış ise aralık ve ocak aylarında düşmektedir (Grafik 1.3.). Balkanlar ve Sibiryaya üzerinden ülkemize gelen soğuk ve yağışlı hava kütleleri Akdeniz Bölgesini de etkisi altına almaktadır. Bu hava kütleleri özellikle kış aylarında sıcaklıkların düşmesinde etkilidir. Kuzeyden gelen soğuk hava akımları ile güneyden gelen sıcak hava akımları bölgede cephesel yağışlar oluşturmaktadır. Bu etki yüksek kesimlerde kar yağışına neden olmakta ancak araştırma sahasının ve çevresinin sıcaklık özelliklerinden dolayı kar yerde fazla kalmamaktadır. Aralık ayında en yüksek değerine ulaşan aylık ortalama yağış, bu aydan sonra ocak ayında azalarak 93,2 mm'ye düşer.

Grafik: 1.3. *Kırıkhan'da Yağışın Mevsimlere Dağılışı(1975-2015).*

Araştırma sahasında hâkim rüzgâr yönü kuzey-güney yönlüdür. En çok rüzgar alan yön genelde kuzey olmakla birlikte, kuzeydoğu, kuzeybatı, güneybatı ve batı yönlerinden de rüzgarın çok estiği görülmektedir. Bunun sebebi ise araştırma sahasının kuzeyinde Amanos Dağ kuşağının uzanmasıdır.

Araştırma sahasında Amik Ovası'na doğru ormanların tahribinin neticesinde ortaya çıkan antropojen bozkırlar varlığını göstermektedir. Çiloğlan Höyüğü çevresinde yer alan ormanlık saha plantasyon özelliğe sahiptir. Amanos Dağları'na doğru yerleşme çevrelerinde tahribattan dolayı önce garigler, ardından zeytin, defne, menengiç gibi makiler ve 1200 metreye kadar ise kızılçamlar sahayı kaplamaktadır.

1.2. Araştırmanın Amaçları ve Yöntemi

Ülkemizde nüfusun geçmişten günümüze doğru seyrini istatistiki veriler yardımıyla ortaya koymak, mekandaki dağılışını ve bu dağılışın neden ve sonuçlarını bilimsel metod ve ilkeler göz önünde bulundurarak Coğrafya bilim dalı içindeki nüfus ve coğrafyası çerçevesinde ortaya koymak araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın genel amacı, Kırıkhan ilçesinde nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerin mekan ve insan arasındaki ilişkisini ortaya koymaktır. Kırıkhan ilçesinin coğrafi potansiyeli ve fonksiyonel özelliklerini ortaya koymak ve bunların beşerî özelliklere etkisini sentezlemek ve yorumlamak asıl amacımızdır. Bu amaçla araştırma sahasında nüfusun tarihi süreç içinde gelişimi, nüfus hareketleri ve göç olgusu, göçün nedenleri, nüfusun yoğunlaştığı veya az yoğunlaştığı sahalara, nüfusun yaş, cinsiyet yapısı ve eğitim durumu, yerleşmeyi ve yerleşmeleri ortaya çıkaran etmenler, yerleşme türleri, ekonomik faaliyetleri belirleyen faktörler ve mekanla olan ilişkileri tespit etmek ve elde edilen bilimsel sonuçları ortaya koymak araştırmamızın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Kırıkhan ilçesi, doğal ve beşeri özellikler bakımından çok çeşitli potansiyel özellikleri içermesine rağmen geniş çaplı bir çalışma yapılmamıştır. İlçenin doğal özelliklerinin yapısını mekansal analiz ve sentezlerle iyi tanıyıp bunlara uygun planlama ve uygulama yöntemleri geliştirilmelidir. Kırıkhan'ın çeşitli yatırımlar için oluşturduğu potansiyel coğrafya prensipleri doğrultusunda araştırılmış ve bu doğrultuda yapılacak çalışmalara kaynak oluşturulmaya çalışılmıştır. Kırıkhan ilçesi bu türlü araştırmalar açısından bakir bir konumda olduğundan araştırma sahası olarak seçimi uygun görülmüştür.

Kırıkhan ilçesi, Hatay'ın büyük ilçelerinden biridir. İlçenin merkezinde ve bazı kırsal kesimlerinde hızlı bir büyüme vardır. Bu şekildeki değişimin sebeplerini ve sonuçlarını araştırmak, sahanın daha planlı gelişmesine katkıda bulunmak, çalışmamızın başka bir amacıdır. Zira kısa bir sürede hızla büyüyen yerleşmeler planlı ve programlı olmadıkları takdirde doğal ve beşeri ortam alanını yerleşmenin düzensiz gelişimiyle kısıtlayabilir. Kırıkhan şehrinin düzenli ve kalıcı olabilmesi şehir planı ile ilgili alınan kararların çok kapsamlı olmasına bağlıdır. Bu planlamalara az da olsa ışık tutmak diğer amaçlarımız arasındadır.

Çalışmaya başlamadan önce kapsamlı literatür taraması yapılmış ve temel haritalar çizilmiştir. İlk olarak Hatay-Kahramanmaraş graben hattı ve Amanos Dağları üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Araştırma sahasının harita kullanımında Lokasyon, fiziki, eğitim ve gerekli beşeri haritalar kullanılmıştır. Haritalar oluşturulurken

ArcMap10, Google Earth ve Photoshop programlarından yararlanılmıştır. Nüfus yoğunluğu haritası (2014), nüfus dağılışı haritaları (1940, 1980, 2014), ulaşım haritası, tarım ve havacılık ile ilgili haritalar çizilmiştir. Harita çizimleri tamamlandıktan sonra mekansal gözlemler yapılmıştır. Arazi çalışması esnasında yerleşmelerle ilgili anketler uygulanmıştır.

Köy arazi çalışması sırasındaki anketlerin geçmişle kıyaslanması ve daha somut verilere ulaşılabilmesi için Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın "1981 yılı Köy Envanter Etütleri" Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı arşivinden temin edilmiştir. Güncel köy verilerinde ise 56 köyün verileri "1981 yılı Köy Envanter Etütleri" verilerine uygun olarak, köy muhtarları ve bilirkişilerle yapılan 120 soruluk anketler uygulanmıştır. Anket sonuçları tasniflenerek, "1981 yılı Köy Envanterleri" verileriyle karşılaştırılmıştır. Arazi gözlemleri fotoğraflanarak arşivlenmiş, arazide çekilen fotoğraflarla desteklenmiştir.

Araştırma sahasının istatistikî verilerinin önemli bir kısmı TÜİK (1940-2015), Kırıkhan Kaymakamlığı, Kırıkhan Belediyesi, Hatay Meteoroloji Müdürlüğü, Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü vd. gibi kurumlardan temin edilmiştir. Bu veriler tasniflenip, değerlendirildikten sonra bilgisayar ortamına aktarılarak tablolara dönüştürülmüştür. Tasniflenen dokümanlar ve veriler coğrafyanın temel ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tüm analizler neticesinde oluşturulan harita, tablo, grafik ve çekilen fotoğraflarla tez yazımına başlanmıştır.

2.BÖLÜM

KIRIKHAN İLÇESİ'NİN NÜFUS COĞRAFYASI

Coğrafyanın en önemli esaslarından birini oluşturan insanın herhangi bir alandaki sayısı ve bu sayının mekâna ve zamana göre gösterdiği değişiklikler ile nüfus yoğunluğu coğrafyacıları çok yakından ilgilendirmektedir (Darkot, B. 1954: 3-22).

Coğrafyacı, gerek nüfus, gerekse diğer coğrafi konuları incelerken, coğrafyanın temel prensiplerine bağlı kalarak, sonuçlarını sentezleyerek verir. Dolayısıyla konunun niteliğine göre inceleme sahasının yakınında veya uzağında bulunan bütün etkenleri birlikte ele alır (Karaboran, 1984: 3). Bu etkenler içinde iklim, relief, toprak, bitki örtüsü, hidrografi özellikleri ve yeraltı kaynakları önemli bir yer oluşturur. Diğer taraftan içinde buldukları fizikî ve biyolojik ortamı sürekli değiştirmeye ve ondan faydalanan çalışan insanın, çevre üzerindeki etkileri, o sahada yaşayan insanların sayısına kültürel, ekonomik ve teknik seviyelerine bağlıdır (Tanoğlu, 1969: 29). İnsanlar zaman içinde değişen faktörlere bağlı olarak yer değiştirirler. Bunun sonucunda aşırı nüfuslu yerleşmeler ve seyrek nüfuslu alanlar ortaya çıkar.

Kırıkhan ve Amik Ovaları ile yakın çevrelerinin tarih öncesi devirlerdeki nüfus ve yerleşme ile ilgili yazılı bilgiler bulunmamaktadır. Amik ovası içinde yer alan höyük yerleşmeleri, sahanın çeşitli uygarlıklar tarafından tarih boyunca kullanıldığını göstermektedir.

Saha, sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle, Seçuklu ve Osmanlı dönemlerinde nüfuslanmıştır. 1924 yılından sonra Fransız işgali döneminde ise nüfus artmaya başlamıştır. Yerleşmenin tarihiyle ilgili yazılı kaynak bulunmamasına rağmen Karacaoğlan şiiirlerinde yerleşme alanının kışlak olarak nüfuslandığı vurgulanmaktadır. İlçenin ilk yerleşme sahası Alaybeyli kırsal yerleşme alanında yer almaktadır. M.Ö. 2500 yıllarında Sümerler dönemine dayanan yerleşme tarihi, Mezopotamya'nın güçlü imparatorluklarından olan Akadlar, ardından Mısırlılar, Yamhad Krallığı, Hititler, Frigyalılar, Gutiler (Mitanniler), Hattena Krallığı, Asurlular, Pers İmparatorluğu, Makedonya Kralı Büyük İskender, Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine sahne olmuştur (Ayparlar, 2002: 12).

Bu devletlerin hakim olduğu zamanlara ait nüfus verileri hakkında bilgiler yoktur. Bu tür bilgiler Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle 16. yy.'da yapılan tapu-tahrir kayıtlarında bulunmaktadır. Ancak Kırıkhan, Belen ilçesine bağlı bir küçük nahiye

özelliği gösterdiğinden tarih boyunca nüfusu fazla olmamıştır.

1921 yılında Fransızların Ortadoğuda koloni oluşturmak için Kırıkhan'ı kaza yapması ve Belen'in de Kırıkhan'a bağlanmasıyla nüfus toplamaya başlamıştır. Fransızlar, taşeronları olan Ermenileri, Kırıkhan'a yerleştirerek nüfusun olağandan fazla artırmasına neden olmuşlardır. 1940 yılında 20.524 olan ilçe nüfusu; 1945 yılında 17.916 kişiye düşmüştür. Bu durumun sebebi ise Ermenilerin Suriye'ye tehcir edilmesidir. 1950 yılında ise iskan politikası devreye girince nüfus 26.032 kişiye yükselmiştir. 1990 yılına kadar nüfusu sürekli artış gösterirken 1990-2000 yılları arasında nüfusta bir azalma gözlenmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında Türk Cumhuriyetlerine yapılan işçi göçleri ve 1990 sayımlarında belediyelerin nüfusu fazla göstermek istemesi olarak değerlendirilebilir. 2000 yılından sonra düzenli bir şekilde nüfusta artış meydana gelmiştir (Tablo 2.1.).

Şehirlerde ikamet edenler ve yurt dışında çalışan işçiler yaz aylarında bağ, bahçe ve tarlalarını işlemek amacıyla Kırıkhan'a gelmektedir. Köylerde oturan bir kısım nüfusta, kışın geçici işlerde çalışmak için şehirlere göç etmektedirler.

Sayım dönemlerinde genellikle erkek nüfus kadın nüfustan fazladır. Bu durumun oluşmasında tarımdan dolayı yöreye yapılan göçler etkili iken bazen de yurt dışına yapılan göçler de kadın nüfus oranını artırmıştır. İlçenin yaş nüfus yapısı genç ve aktif özelliktedir. Bağımlı nüfus oranı fazla değildir. Çocuk nüfus ve yaşlı nüfus oranı aktif nüfusa göre azdır.

Türkiye'de Nüfusun okur-yazar oranı ortalama % 95,26 iken, Kırıkhan İlçesi'nde bu oran % 96,95'dir. Ancak bunun önemli bir kısmı (%26) ilköğretim düzeyi ile sınırlı kalmaktadır. Okullaşma oranında kadınların oranı daha düşüktür(Tablo 3.12). Taşımali eğitim sistemine geçildiği için her köyde okul bulunmamaktadır. İlçede derslik başına 29 öğrenci düşmekteyken, 420 öğretmene daha ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretmen açığı ücretli öğretmenler tarafından kapatılmaktadır. İlçe'de TEOG sonuçlarına göre öğrenci alımı yapan en önemli lise İbni Sina Mesleki ve Teknik Lisesi'dir. 2014 yılında 104 öğrenci ilçe dışındaki Fen ve Sosyal Bilimler Lisesini kazanmıştır. 2013-2014 yılında Üniversiteye yerleşenlerin Hatay'ın Türkiye'deki sıralaması 13'tür.

Kırsal kesimde nüfusun sağlık alanındaki ihtiyaçlarını karşılayacak sağlık ocağı, sağlık evi ve sağlık personeli tam olarak yeterli değildir. Kırsal yerleşmelerde bulunan sağlık ocakları yetersiz olduğundan ilçede aile hekimlikleri kurulmuştur. Bu nedenle köylerdeki sağlık sorunları büyük oranda Kırıkhan'daki 2 özel, 1 tane de devlet hastanesi ile çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Tablo: 2.1. Kırıkhan'da Köy Nüfuslarının Tarihi Seyri (1940 – 2014)

Köyler-Yıllar	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010	2014
Abalaklı	314	250	551	406	399	437	438	528	960	518	684	499	537	528
Aktutan	161	155	375	209	182	144	128	177	154	157	151	103	95	99
Alaybeyli	337	407	524	518	681	743	840	788	802	790	686	403	625	465
Alibeycağıllı				466	478	563	451	375	432	280	322	275	198	170
Arkatça					423	460	471	438	408	379	393	338	316	271
Balarmudu									383	629	675	676	593	533
Baldıran	165	261	320	291	658	898	788	1031	961	1017	1127	1062	1057	1028
Başpınar	213	187	307	343	415	529	544	610	826	702	659	674	751	842
Bektaşlı	275	284	354	443	537	751	872	764	942	1028	1039	1113	870	842
Ceylanlı	907	950	1128	963	1472	1766	1829	2024	2042	2232	2232	2155	2025	2020
Çamseki												206	229	219
Çataltepe						356	378	384	330	367	336	431	265	277
Çiloğlanhüyüğü	403	298	740	632	553	657	685	586	537	577	458	427	300	269
Danaahmetli					192	187	164	146	252	153	166	186	153	135
Dedeçınar	300	272	433	460	524	694	562	601	313	199	305	296	260	224
Delibekirli	787	823	947	1006	876	974	1033	1048	897	1085	1129	1130	874	892
Gölbaşı	388	432	467	623	655	784	798	783	1000	1020	1232	1645	1479	1510
Güventaş	248	387	2783	2194	1233	381	340	412	446	686	604	546	600	525
Güzelce	345	384	272	569	394	463	460	480	465	413	413	409	348	373
İlhıkpınar	186	183	287	293	259	435	316	312	337	342	434	378	306	287
İçada	235	243	362	539	480	433	500	502	682	705	707	617	624	651
Kamberlikaya	220	198	344	228	248	286	215	338	392	336	351	453	289	257
Kamuşlar	189	154	196	282	254	217	219	284	279	258	215	246	206	184
Kangallar					246	326	312	437	870	452	407	433	480	432
Karaçağıl	230	290	286	372	422	577	657	570	1179	791	811	670	743	706
Karadurmuşlu	329	393	967	719	899	1541	1158	1080	1181	1260	1129	1202	1333	1353
Karaelmash					254	296	309	264	236	204	211	182	128	134
Karamağara	216	201	224	265	250	279	267	300	305	319	300	305	268	296
Karamankası	249	239	488	267	430	489	396	545	590	571	614	263	305	315
Karataş	398	447	598	639	657	775	918	1060	1359	1266	1125	1130	1092	1052
Kazkeli					1055	1234	1038	1000	1313	980	960	884	780	690
Kodallı	202	216	294	367	434	466	521	592	640	628	580	566	564	476
Kurtlusarımazı	454	575	536	646	314	333	391	424	433	440	432	133	151	145
Kurtlusoguksu	473	438	531	652	759	794	987	1358	1496	1692	2065	3472	228	2173
Mahmutlu	165	182	270	277	159	143	99	51	108	164	198	187	87	114
Muratpaşa	126	162	319	368	498	566	606	501	509	355	336	362	286	315
Muratpaşa Kızılkaya	251	214	409	480	410	495	608	748	642	668	690	713	598	607
Narlıhopur	199	189	407	630	694	355	368	368	541	442	407	295	276	262
Özkızılkaya	101	154	190	262	401	461	429	571	587	604	619	700	716	725
Özoguksu	125	212	329	321	405	533	445	461	447	643	527	521	483	454
Reşatlı				151	151	201	181	305	290	192	180	161	157	152
Saylak	853	1004	1246	474	589	513	457	434	491	501	494	514	485	442
Sögütlüöz												242	211	191
Sucuköyü	159	149	171	196	186	184	156	124	265	188	296	225	302	312
Taşoluk	0	0	0	339	414	456	422	396	426	341	372	242	205	219
Topboğazı	251	246	328	324	352	394	336	427	565	556	493	389	373	355
Torun	561	588	666	757	632	266	224	205	202	235	284	227	143	180
Yılanlı					309	331	224	214	217	135	140	314	156	153
Adalar													282	256
Ayırğöllü												219	196	165
Camuzkışlası	397	421	894	639	820	917	1166	1361	1728	1981	2171	2200	2248	2313
Çamsarı	636	575	910	851	942	1127	1280	1572	1365	1586	1344	877	796	713
Demirkonak	484	403	448	461	273	237	307	414	676	635	728	779	914	923
Gültepe	212	183	506	296	317	285	198	189	208	306	267	472	383	373
İncirli	293	302	254	292	268	425	305	263	347	435	541	413	532	492
Kaletepe			160	207	167	285	337	514	475	483	529	497	593	620
Yalangoz	393	196	670	336	354	1356	821	785	798	864	906	858	796	1077

Kaynak: TÜİK Yıllar İtibariyle Kırıkhan Kırsal Nüfusu Verileri ve İlçe Nüfus Müdürlüğü.

İnceleme sahamızdaki nüfusun dağılışı ile ekonomik şartlar arasındaki uyum belirgin bir şekilde görölmektedir. Verimli ova tabanları ile geçiş kuşağı avantajlarına sahip dağlık alanların etek sahaları nüfusun önemli bir kısmını barındırır. Dağlık ve ovalık kırsal yerleşmelerde ekonomi iklimin olumlu etkisinden dolayı genelde tarımdır.

2.1. Nüfus Miktarı ve Artışlar

Türkiye İstatistik Kurumu sayım yıllarına göre yayınlamış olan bültenlere bağılı olarak, inceleme alanımızda yer alan kent ve kırsal yerleşmelerin 1940'dan günümüze kadar yapılmış olan nüfus sayımlarına göre nüfus bilgileri verilmeye çalışılacaktır. Ancak istatistikî bilgilerin analizini doğru bir şekilde yapabilmek için arazi çalışmalarında toplanan bilgilere de yer verilmiştir.

1940 – 2014 yılları arasındaki dönemde Kırıkhan İlçesi'nin nüfusunun giderek arttığı ve 20.563'ten 107.994 kişiye ulaştığı görölmektedir (Tablo 2.2).

Kırıkhan İlçesi'ne bağılı olan 56 kırsal yerleşim yerinin sayım yıllarındaki toplam nüfuslarının 1940 yılından günümüze kadar dört defa dalgalanma yaşadığı görölmektedir. İlki: 1950-1955 arası; ikincisi: 1965-70 arası; üçüncüsü ise: 1980-85 arası; dördüncüsü ise 2000-10 arası dönemdir. Yıllar içinde kırsal nüfusta belirgin bir artış dikkati çekmektedir. 1940 yılında 13.430 kişi olan kırsal nüfus; 2014 yılına gelindiğinde 31.786 kişiye ulaşmıştır (Grafik 2.1).

Nüfus artış oranı ve nüfus büyüme oranları da bu durumu açıklar niteliktedir. 1940-1945 yılları arasında nüfus artışı 3.026 kişi düşmüştür. Bu duruma neden olan faktör, Ermenilerin Suriye'ye tehcir edilmesi olarak gösterilebilir. 1945-1950 döneminde büyüme oranı en yüksek oranda olmuş ve % 64 üzerine çıkmıştır. 1965-1970 ve 1980-1985 döneminde büyüme oranları azalmıştır. 1965 yıllarında Almanya'ya göçler; 1980'li yıllarda ise Arap ülkelerine göçler bu durumun oluşmasında ana etkindir. 1990 yılında nüfus artış oranı 1940'tan itibaren ilk defa eksiye düşmektedir (Tablo 2.4.)

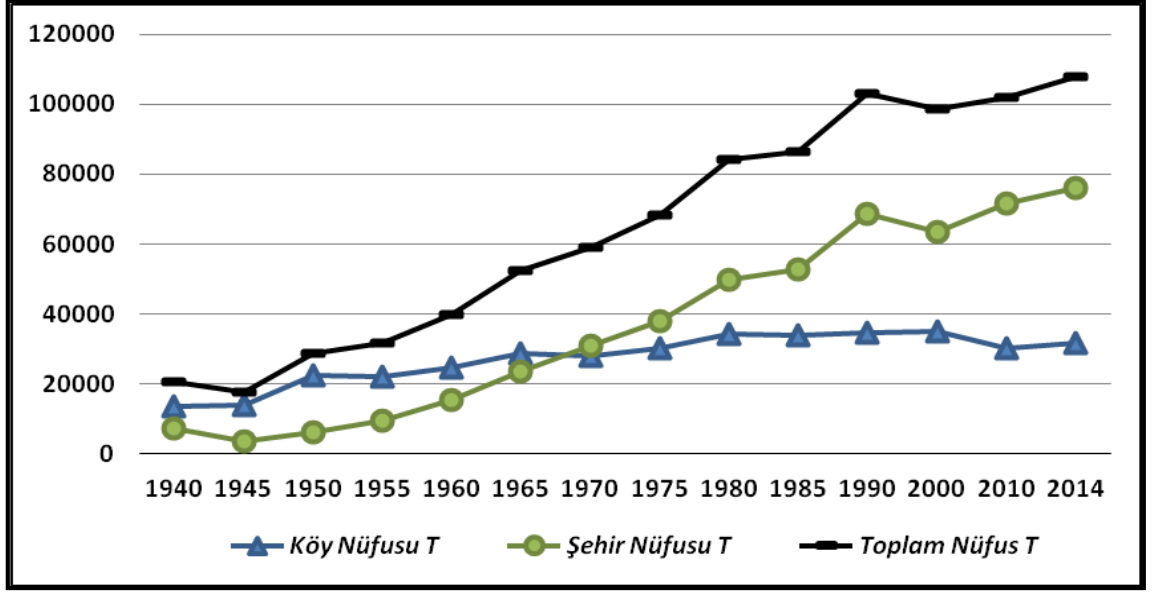
1970 yıllarına kadar ülkemizdeki asıl geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğundan toplam nüfusun önemli bir kısmı kırsalda yaşamaktaydı. 1950 yılından sonra ülkemizde meydana gelen refah seviyesindeki yükselme eğilimi kırsal kesime olan nüfuslanmayı kentlere kaydırmaya başlamıştır. Ulaşımın, sanayinin, ticaretin gelişmesiyle kentlerdeki hayat standartlarının yükselmesi iş imkanlarının da fazla olmasıyla Kırıkhan'a doğru göç olgusunu artırmıştır.

Tablo: 2.2. Kırıkhan İlçesi’nde Şehir – Köy Nüfusunun Tarihi Seyri (1940 – 2014)

	Köy Nüfusu			Şehir Nüfusu			Toplam Nüfus		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1940	7013	6417	13430	4493	2640	7133	11506	9057	20563
1945	7130	6717	13847	1951	1739	3690	9081	8456	17537
1950	11546	10945	22491	3102	2980	6082	14648	13925	28573
1955	11280	10773	22053	4974	4545	9519	16254	15318	31572
1960	12618	12102	24720	8377	6842	15219	20995	18944	39939
1965	14668	14130	28798	12873	10532	23405	27541	24662	52203
1970	14051	13903	27954	16472	14574	31046	30523	28477	59000
1975	15378	14776	30154	19958	18160	38118	35336	32936	68272
1980	17049	17280	34329	25278	24693	49971	42327	41973	84300
1985	16625	17165	33790	26656	26124	52780	43281	43289	87570
1990	17033	17441	34474	34842	33759	68601	51875	51200	103075
2000	17067	17848	34915	31955	31660	63615	49022	49508	98530
2010	15148	15142	30290	35775	35805	71580	50923	50947	101870
2014	15896	15890	31786	38158	38050	76208	54054	53940	107994

Kaynak: TÜİK, 1940 – 2014 Nüfus Verileri.

İlçe nüfusunun genel olarak artmasının sebebi; 1960 yılına kadar ülke genelinde görülen siyasî ve beraberinde oluşan ekonomik bunalımlar kırsal kesimleri daha çekici hale getirmiştir. Amik Gölü’nün kurutulmasıyla açılan tarlaların geçim kaynağı oluşturması da yerleşme olarak tercih edilmesinde önemli bir etken olmuştur. Üniversitenin açılması, hudut alayının ilçede olması diğer kamu kurumlarının da sayısının artmasına neden olmuştur. Kırsal kesimde halkın en çok uğraştığı faaliyetler tarım ve hayvancılık olduğu için insan gücüne olan gereksinim de fazla olduğu için doğal nüfus artışını da beraberinde getirmiştir.

Grafik: 2.1. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Tarihi Gelişimi (1940 – 2014), (Tablo: 2.2.'ye Göre)

İlçe genelinde kadın nüfusu 1940-1980 arasında erkek nüfusundan daha az olmuştur. 1980-2000 yılları arasında Arap ülkeleri, Türk Cumhuriyetleri gibi yurt dışına yapılan işçi göçleri kadın nüfus oranını artırmıştır. 2000 yılı sonrasında tekrar erkelerin oranı kadınları geçmiştir. Şehri'nin büyümesi ile Kırıkhan Şehri'ne göçler başlamış ve erkek nüfusu kadın nüfusundan daha fazla olmuştur.

Kırıkhan'da hızlı nüfus artışı birtakım problemleri beraberinde getirmiştir. Bu problemlerin başında yanlış arazi kullanımı ve gecekondulaşma gelmektedir. Verimli alüvyal topraklar yerleşme alanlarına dönüşmüş, ormanlık sahalarda yerleşme alanına yakınlığından dolayı tahribat artmıştır. Doğal nüfus artışı karşısında kişi başına düşen tarım ve mera arazileri giderek küçülmektedir. 1940 yılında kilometrekareye 30 kişi düşerken 2014 yılında 151 kişiye yükselmiştir. Verimli tarım arazilerinin zamanla işgali iç göçü tetiklemiştir. Mera arazilerinde de buna benzer durum yaşanmıştır. Tarım ve mera arazilerinin yeterli gelmemesinden dolayı göç hareketi başlamış ve Türkiye'nin şehirleşmesini etkilemiştir.

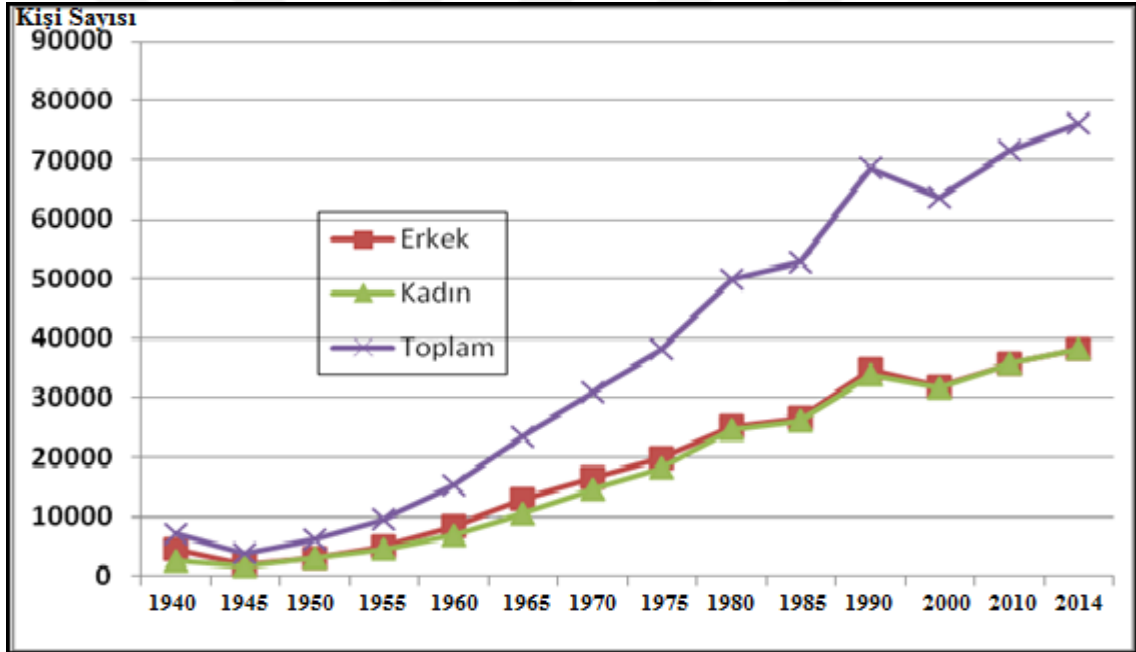
2.1.1. Kırıkhan Şehri'nde Nüfusun Gelişimi

Cumhuriyet döneminde ilk resmi nüfus sayımı, 1927 yılında yapılmıştır. Ancak Kırıkhan İlçesi Anavatana 1939 yılında katıldığı için 1940'tan sonraki nüfus sayımları sağlıklı bilgi vermektedir. 1940 sayımında şehrin nüfusu bir kasaba büyüklüğündeydi. 2014 nüfus sayımında bu sayı on kat artarak 76.208 kişiye ulaşmıştır (Tablo 2.3.).

Tablo: 2.3. Kırıkhan'da Nüfusun Tarihi Gelişimi (1940–2014)

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı
1940	4493	2640	7133	170
1945	1951	1739	3690	112
1950	3102	2980	6082	104
1955	4974	4545	9519	109
1960	8377	6842	15219	122
1965	12873	10532	23405	122
1970	16472	14574	31046	113
1975	19958	18160	38118	110
1980	25278	24693	49971	102
1985	26656	26124	52780	102
1990	34842	33759	68601	103
2000	31955	31660	63615	101
2010	35775	35805	71580	100
2014	38158	38050	76208	100

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayımları (1940–2014)

Grafik: 2.2. Kırıkhan Şehrindeki Kadın – Erkek Oranları (1940-2014)

Nüfusun yıllara göre seyri incelendiğinde iki dönemde azalma eğilimine girdiği görülmektedir. 1985 yılından itibaren nüfus 50.000 kişiyi aşmıştır. 1940-2014 yılları arasında geçen 74 yıllık dönemde nüfus artış hızı iki defa eksiye düşmüştür. Ancak artış hızı genelde yükselmiştir. Yıllık nüfus artış hızı en yüksek değere 1945-1950 döneminde ulaşmış ve % 99,9 olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında Hatay'ın türkleştirilmesi için yapılan yeni iskanlar etkili olmuştur. Bu iskanlar arasında yörüklerin, ahıska türklerinin, karadenizlilerin bölgeye yerleştirilmesi gelmektedir.

Tablo: 2.4. Kırıkhan'ın Nüfus Artış Miktarı, Hızı ve Oranı (1940-2014)

Dönemler	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı
1940-1945	-3443	-131,8
1945-1950	2392	99,9
1950-1955	3437	89,6
1955-1960	5700	93,9
1960-1965	8186	86,1
1965-1970	7641	56,5
1970-1975	7072	41,0
1975-1980	11853	54,2
1980-1985	2809	10,9
1985-1990	15821	52,4
1990-2000	-4986	-15,1
2000-2010	7965	23,6
2010-2014	4628	12,5

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayımları (1940–2014)

1945 – 1950 döneminde üst düzeye ulaşan nüfus artış hızı, bu dönemden sonra değişik etkenlerden dolayı artış ve azalışlar yaşamıştır. En yüksek nüfus artış miktarına 1985-1990 yılında 11.853 kişiyle, bu dönemde ulaşılmışsa da bu dönemde gerçekçi sonuçların olmaması bir sonraki dönemde nüfusun azalma eğilimi göstermesine neden olmuştur. Bu dönemdeki nüfusun azalma eğilimine girmesinde şüphesiz İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlere yapılan göçler de etkilidir. Günümüzde halen çoğu ailenin bir kısmı İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde yerleşmiştir (Tablo 2.9).

1990 sonrasında yatırımlarla şehrin nüfus artış hızı artmaya başlamıştır. Nitekim bu dönemde ilçede Koruma Klor, Özova Tarım gibi yeni fabrikalar açılmaya başlamış, Yüksek Okul vb yeni resmi kurumlarında etkisiyle Kırıkhan merkezi yer olma özelliğini artırmıştır.

1950 yılına kadar yavaş bir şekilde artan şehir nüfusu, 1950 sonrasında kırsaldan nüfus toplamaya başlamıştır. 1965-1970 yıllarında kırsal alandan yoğun göç alan şehir, köy nüfusunu bu dönemde geçmiştir.

Kırıkhan nüfusunun yaş ve cinsiyet yapısı araştırma sahasının sosyal ve ekonomik yapısının özelliklerini hakkında bilgi vermektedir. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı, nüfusun sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinin belirlenmesinde ve geleceğe dair birtakım planların yapılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kırıkhan'ın nüfusunun cinsiyet yapısında görülen en belirgin özellik, bütün dönemlerde erkeklerin fazla olmasıdır. Bütün sayım dönemlerinde her 100 kadına 100'den fazla erkek düşmektedir. Cinsiyet oranlarını incelediğimizde sayım

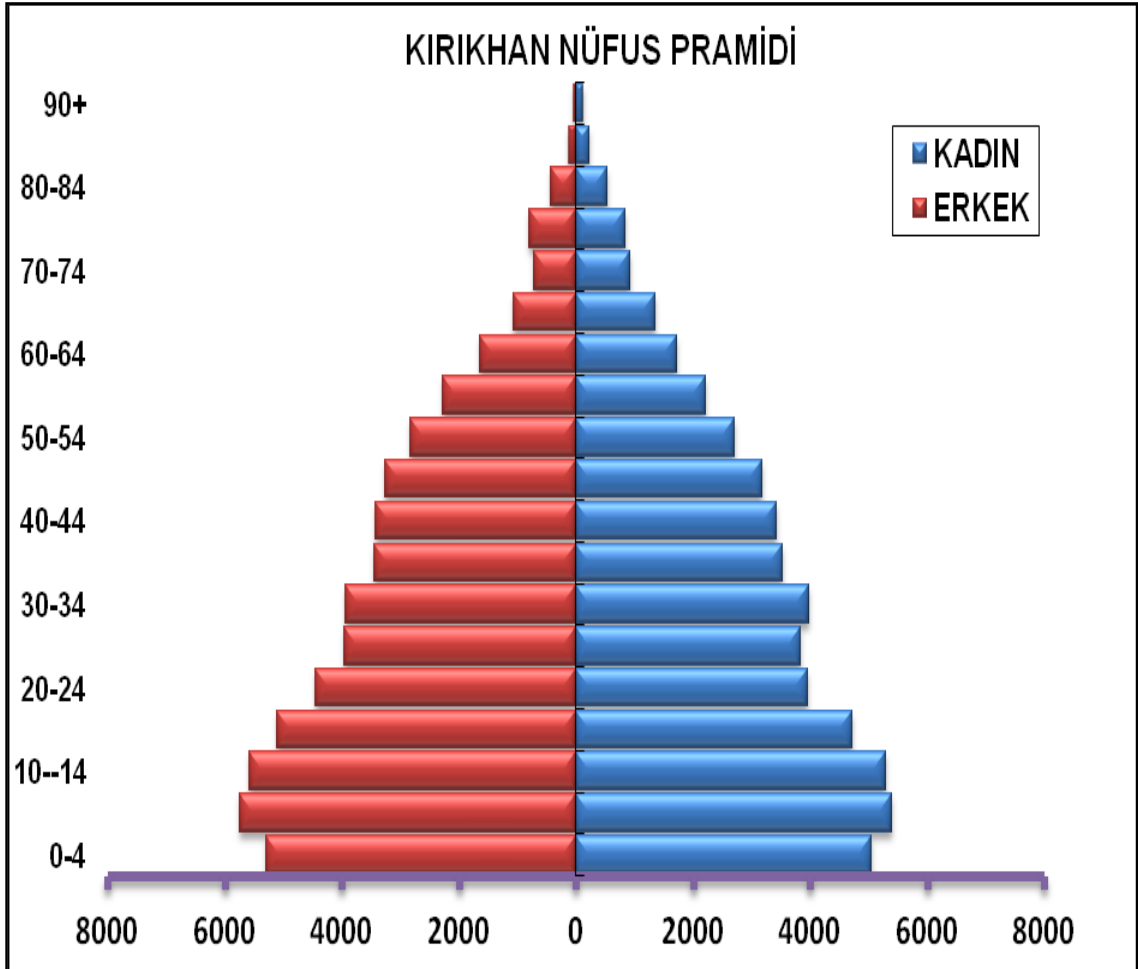
dönemlerinin genelinde 100 kişiye yakın görülmektedir. Bu durumun oluşmasında yörenin verimli arazilerinde geçim kaynağının çok çeşitli olması ve bunun da erkek nüfus göçünü engellemesi etkilidir. Kadın nüfusun erkek nüfusunu geçtiği tek dönem %100,1 ile 2010 yılıdır. Bu dönemden önce kadın nüfus oranı %50'nin altında iken ilk kez bu sayım döneminde % 50'yi geçmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında da yurt dışına yapılan işçi göçleri etkili olmuştur. Ancak sonraki dönemde yine erkek nüfus şehirde kadınları geçmiş olsa da oranlar birbirine çok yakın seyretmektedir (Tablo 2.3.).

Nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına göre dağılışı incelendiğinde 0-4 yaş grubu miktarı erkeklerde % 4,9 iken, kadınlarda % 4,7'dir. Doğan bebeklerin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Ancak yıllar içindeki seyri incelendiğinde 0-4 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranının azalması doğumların azaldığını göstermektedir. 0-9 yaş grubunda toplam nüfusun % 9,7'si yer almaktadır. Bu durum doğum oranının da azaldığını göstermektedir. Bu yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranının bu şekilde azalması, son 17 yılda uygulanan aile planlamasının sonuçları olarak değerlendirilebilir (Tablo 2.5 ve Grafik 2.3).

Tablo: 2.5. Kırıkhan'da Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılışı (2014)

Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Erkek (%)	Kadın	Kadın (%)
0-4	10321	5281	4,9	5040	4,7
05-09	11122	5733	5,4	5389	5,0
10-14	10865	5576	5,2	5289	4,9
15-19	9826	5097	4,8	4729	4,4
20-24	8416	4453	4,2	3963	3,7
25-29	7790	3943	3,7	3847	3,6
30-34	7902	3930	3,7	3972	3,7
35-39	6956	3434	3,2	3522	3,3
40-44	6847	3422	3,2	3425	3,2
45-49	6440	3253	3,0	3187	3,0
50-54	5527	2821	2,6	2706	2,5
55-59	4491	2281	2,1	2212	2,1
60-64	3350	1629	1,5	1721	1,6
65-69	2427	1060	1,0	1367	1,3
70-74	1654	721	0,7	933	0,9
75-79	1627	791	0,7	836	0,8
80-84	968	423	0,4	545	0,5
85-89	354	115	0,1	239	0,2
90+	166	42	0,0	124	0,1
Toplam	107.994	54.054	% 50,4	53.940	% 49,6

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayımları (2014)

Grafik: 2.3. Kırıkhan Şehri'nin Nüfus Piramidi (2014).

Kırıkhan'da erkeklerin çalışabileceği istihdam olanaklarının elverişli olması ve eğitim, sağlık hizmetlerinin nispeten elverişli olması gibi sebeplerle Kırıkhan'a özellikle kırsal kesimden çok göç olmuştur. Ayrıca Kırıkhan'ın Hatay iline bağlı statüsü olması çok değişik göç ve yerleşme güzergâhına sahip olmasına neden olmuştur. Günümüzde cinsiyet oranının birbirine yakın olması nüfusu artırıcı veya azaltıcı bir etkenin olmamasından kaynaklanmaktadır.

1990'da erkek nüfusu % 50 üzerinde iken, 2010 yılında kadın nüfusu % 50,02 ile erkek nüfusunu geçmiştir. Yine 2013 yılında toplam nüfusun % 63,1'i 15 – 64 yaş grubunu yani aktif nüfusu oluşturmaktadır. Yaşlı nüfus olarak değerlendirilen 65 yaş üstü nüfus oranı ise % 6,7'dir. Genç nüfus oranı ise % 30,2'dir. Nüfusun yaş piramidi incelendiğinde kadın ve erkek miktarının genel olarak dengeli seyir izlediği gözlemlenmiştir. 0-65 yaş arasındaki tüm dönemlerde erkek nüfus kadın nüfustan fazlayken 65 yaş üstünde daha çok kadın nüfusun varlığı görülmektedir (Grafik 2.3.).

2012 yılından itibaren ilçeye yerleşen Suriyeli sığınmacılarda doğum oranı yüksek olmasına rağmen bunların tamamının kayıt altına alınmadığı aşikârdır. Ancak aynı alanda yaşayan Suriyeli sığınmacıların gelecekteki pozisyonları belirsizliğini korumaktır. Nüfusun piramit yapısındaki bu gidişat ve ilçenin ekonomik gelişmesi genç nüfus ihtiyacını artıracaktır. Suriyeli sığınmacıların şu ana kadar ülkemizde olduğu gibi Kırıkhan'da da fazla sorun oluşturmaması bu işçi ihtiyacını karşılamasından dolayıdır. Ekonomik sorunlar zamanla kendini gösterecektir. Suriyeli mültecilere Kırıkhan halkının sahip çıkması gelenlerden de maddi kazanç sağlamaları yöre halkını memnun etse de zaman içinde ekonomik sorun yaşayacaktır (Atasoy ve Demir, 2014).

İnceleme sahasında kadın ve erkek yaş grupları incelendiğinde, kadın ve erkeklerin oransal değişimi birbirine uymaktadır. 5-9 yaş gruplarında hem erkek hem de kadın nüfus oranı diğer yaş grupları içinde en yüksek orana sahiptir. Bu durum aile planlamasının yaklaşık 5-10 yıl öncesinden etkili olduğunu göstermektedir. 10 -14 yaş grubunun her iki cinsiyette oranı bir önceki yaş grubuna göre azalmaktadır. 30-34; 35-39; 40-44 yaş gruplarında kadınların oranı erkeklerden fazla olmuştur. Bu durumun oluşmasında erkek nüfusun komşu ülkelere ve illere yaptığı işçi göçleri etkili olmuştur (Tablo 2.7).

Nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına dağılışında incelenmesi gereken önemli bir yaş grubu 20 – 24 yaş grubudur. Bu dönem işgücü katılımının fazla olduğu bu yaş grubu olduğundan bir sahanın istihdam durumu hakkında bilgiler vermektedir. Kırıkhan'da 2013 yılında toplam nüfusun % 7,9'unu 20 – 24 yaş grubu oluşturmaktadır. Bu yaş grubundaki erkeklerin oranı tüm nüfusa göre % 4,16 iken kadınların oranı ise %3,7 görülmektedir. Bu da ilçede açılan klor, çırçır, yağ, pamuk, salça, vb fabrikaların varlığından kaynaklanmaktadır.

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı ile ilgili belirtilmesi gerekli olan konuların birisi de, geniş aralıklı yaş bileşenidir. Bu bileşenle nüfusun bağımlılık oranı ve çalışma çağındaki nüfus belirlenir (Doğanay, 1997: 166).

Kırıkhan nüfusunun geniş aralık yaş gruplarına göre dağılımı, Türkiye'de nüfusun geniş aralıklı yaş gruplarına göre dağılımı ile karşılaştırıldığında hemen hemen benzer özellikler ortaya çıktığı görülmektedir. Kırıkhan'da 0-14 yaş grubu olarak nitelendirilen genç nüfus oranı % 30,2 iken yaşlı nüfus oranı ise % 6,7 olmuştur. 15-64 arasında yer alan aktif nüfus oranı ise % 63,1'dir.

2.1.2. Kırsal Kesimde Nüfusun Gelişimi

Hatay'ın Anavatana katılmasından sonraki dönemde Kırıkhan İlçesi'nde kır nüfus artış hızı dört dönemde azalma göstermiştir. 1950 – 1955 yılları arasında Ülkemiz dünyaya açılmış, şehirleşme de artmıştır. İlçe'de de kırsal alanlardan şehirlere yoğun bir göç akını yaşanmıştır. 1970, 1985 ve 2010 sayım dönemlerinde de kır nüfus artış hızının azaldığı görülmektedir. Bu dönemlerde nüfus artış hızının en çok azaldığı zaman -14,2 ile 2000-2010 yılları arasındadır. Bu durumun ortaya çıkmasında 2000'li yıllarda gelişmekte olan sanayileşme süreci etkindir. Nüfus artış hızının kırsal kesimde en çok olduğu dönemin ise 97,0 ile 1945-1950 arası olmasının nedeni şüphesiz II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle tarımın çok önem kazanmasıdır. Zaten savaşın etkisinin sona erdiği 1950 sonrasında kırsal nüfus artış hızı negatif değerlere düşmüştür. Bu da savaşın etkisinin geçtiği, tarım dışı sektörlerin de geliştiği şeklinde yorumlanabilir (Tablo 2.6).

Tablo: 2.6. Kırıkhan'da Kır ve Şehir Nüfus Artış Hızları (%) (1940 – 2014)

Dönemler	Kırıkhan		
	Kır	Şehir	Toplam
1940-1945	6,1	-131,8	-31,8
1945-1950	97,0	99,9	97,6
1950-1955	-3,9	89,6	20,0
1955-1960	22,8	93,9	47,0
1960-1965	30,5	86,1	53,6
1965-1970	-5,9	56,5	24,5
1970-1975	15,2	41,0	29,2
1975-1980	25,9	54,2	42,2
1980-1985	-3,2	10,9	7,6
1985-1990	4,0	52,4	32,6
1990-2000	1,3	-7,5	-4,5
2000-2010	-14,2	11,8	3,3
2010-2014	4,8	6,3	5,8
1940-2014	12,3	33,8	23,7

Kaynak: TÜİK, 1940 – 2014 Nüfus Sayımı Sonuçları

1965 yılına kadar artan kırsal nüfus artış hızı % 30,5'e ulaşmıştır. 1965-1970 yıllarında azalan nüfus artış hızı 1970 sonrasında tekrar yükselerek 1980 yılında % 25,9'a ulaşmıştır. 1980-1985 döneminde kırsal nüfus 539 kişi azalmıştır. 2010 yılına kadar az da olsa artan kırsal nüfus artış hızı 2010 yılına gelindiğinde yine -14,2 'ye gerilemiştir. 2010 yılı ve sonrasındaki sayım döneminde kırsal nüfus artmaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında ise gelişen ulaşım ve teknolojinin insanları kırsala yöneltmesi olarak değerlendirilebilir. Zira şehirlerdeki tüm teknolojik imkanların kırsalda da oluşması,

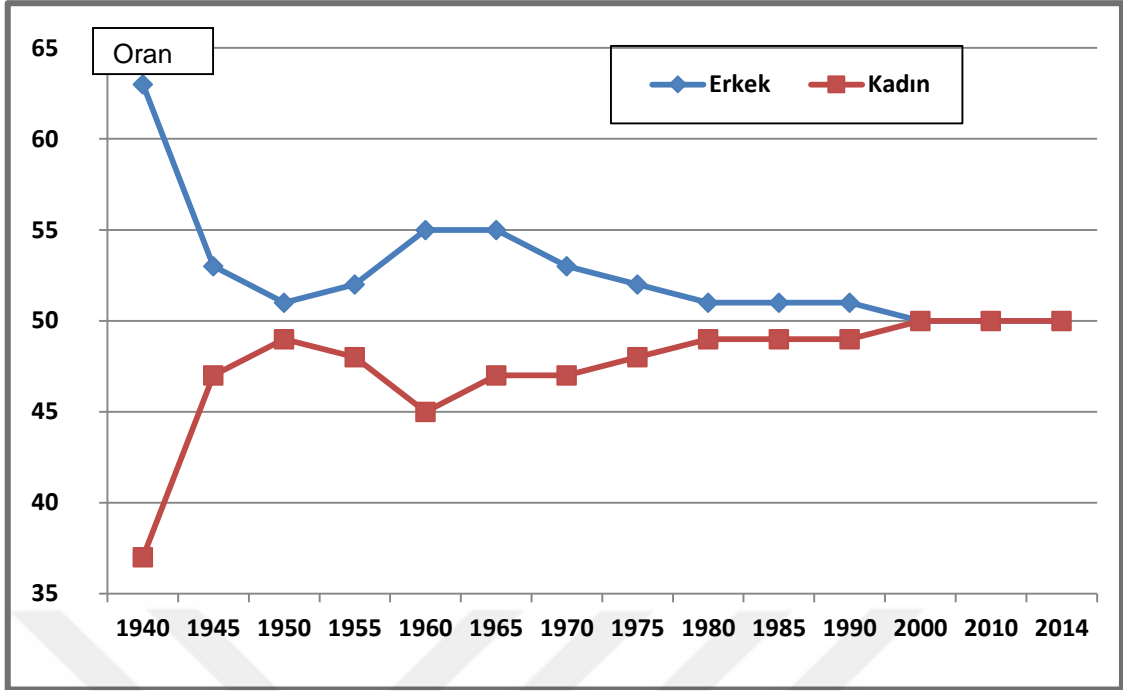
ulaşımın da sorun oluşturmaması ayrıca kırsal kalkınma teşvikleri de insanları tekrar kırsala yönelten etkenler olmuştur.

1980 sayımında kırsal alanda, kadın nüfus oranı % 50,34 ile erkek nüfus oranını geçmiştir. Bu durumu erkeklerin çalışmak için yaptıkları işçi glerine bağlayabiliriz. 1980-2000 arasındaki dönemlerde kırsal kesimdeki kadın nüfus oranı erkek nüfus oranından fazla olmuş ve 2000 yılında kırsalda en yüksek kadın nüfus oranına (%51,12) ulaşılmıştır. 2000 sonrasında ise kırsal alanlarda, ülkemizin ekonomik şartlarındaki iyileşmeler, tarımdaki reformlar, desteklemeler kırsal alandaki işgücü gereksinimini artırmış ve erkek nüfus oranı kadın nüfusu oranını geçmiştir (Tablo 2.7 ve Grafik 2.4.).

Tablo: 2.7. Kırsal, Kentsel ve Toplam Olarak Yıllara Göre Kadın – Erkek Oranları

	Kırsal Yerleşmeler			Kentsel yerleşmeler			Toplam Kadın Erkek Oranı		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1940	52,22	47,78	100	62,99	37,01	100	55,95	44,05	100
1945	51,49	48,51	100	52,87	47,13	100	51,78	48,22	100
1950	51,34	48,66	100	51,00	49,00	100	51,27	48,73	100
1955	51,15	48,85	100	52,25	47,75	100	51,48	48,52	100
1960	51,04	48,96	100	55,04	44,96	100	52,57	47,43	100
1965	50,93	49,07	100	55,00	45,00	100	52,76	47,24	100
1970	50,26	49,74	100	53,06	46,94	100	51,73	48,27	100
1975	51,00	49,00	100	52,36	47,64	100	51,76	48,24	100
1980	49,66	50,34	100	50,59	49,41	100	50,21	49,79	100
1985	49,20	50,80	100	50,50	49,50	100	49,42	49,43	100
1990	49,41	50,59	100	50,79	49,21	100	50,33	49,67	100
2000	48,88	51,12	100	50,23	49,77	100	49,75	50,25	100
2010	50,01	49,99	100	49,98	50,02	100	49,99	50,01	100
2014	50,01	49,99	100	50,07	49,93	100	50,05	49,95	100

Kaynak: TÜİK, 1940 – 2014 Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik: 2.4. Kırıkkhan İlçesi Şehir Nüfusunun Cinsiyete Göre Seyri (Tablo 2.7'ye Göre)

Kırsal nüfustaki yerleşmelerin nüfusun artış ve azalış hızları büyüme oranları da kırsal yerleşmelerde nüfusun hareketleri hakkında bilgi vermektedir. Nüfus artış hızında ve büyüme oranında sürekli bir dalgalanma göze çarpmaktadır (Tablo 2.8.).

Tablo: 2.8. Kırıkkhan'da Nüfusun Büyüme Oranları

Dönemler	Kırsal Nüfus		Şehir Nüfusu		Toplam Nüfus	
	Nüfus Artışı	Büyüme Oranı(%)	Nüfus Artışı	Büyüme Oranı(%)	Nüfus Artışı	Büyüme Oranı(%)
1940-1945	417	3,1	-3443	-48,3	-3026	-14,7
1945-1950	8644	62,4	2392	64,8	11036	62,9
1950-1955	8644	38,4	3437	56,5	2999	10,5
1955-1960	-438	-2,0	5700	59,9	8367	26,5
1960-1965	4078	16,5	8186	53,8	12264	30,7
1965-1970	-844	-2,9	7641	32,6	6797	13,0
1970-1975	2200	7,9	7072	22,8	9272	15,7
1975-1980	4175	13,8	11853	31,1	16028	23,5
1980-1985	-539	-1,6	2809	5,6	3270	3,9
1985-1990	684	2,0	15821	30,0	15505	17,7
1990-2000	441	1,3	-4986	-7,3	-4545	-4,4
2000-2010	-4625	-13,2	7965	12,5	3340	3,4
2010-2014	1496	4,9	4628	6,5	6124	6,0

Kaynak: TÜİK, 1940 – 2014 Nüfus Sayımı Sonuçları

Bazı sayım dönemlerinde bazı köylerde nüfus azalmasının çok düşük değerlere inmesidir. Bunlardan bazılarını örneklerle açıklayacak olursak: 1940 – 2014 döneminde Aktutan, Çiloğlan Höyüğü, Dedeçinar, Kamışlar, Kurtlusarımazı, Mahmutlu, Saylak, Torun gibi köylerin nüfus artış hızları negatif değerlere dönmüştür. Ceylanlı, Gölbaşı, Karadurmuşlu ve Camuzkışlası gibi yerleşmelerin nüfus artış sayıları 1000'nin üzerinde olmuştur. Camuzkışlasının 1940 nüfusu 397 iken 2014 yılında 2313'e yükselmiştir. Bu şekilde kır nüfusunda meydana gelen bazı idarî düzenlemeler, özellikle köylerin yıllar itibarıyla genel nüfus artış hızlarını olumsuz yönde etkilemiş ve yapay bir azalmaya yol açmıştır. Tablo 2.8.'de verilen bu değerler ile idarî gelişim kısmında anlattığımız gibi köy statülerinin değişmesi nüfusun belirli devreler arasında ani artış ve azalış hızlarına neden olmuştur. Bu nedenle, önceden bucak statüsünde yer alan Yalangoz ve Belde statüsündeyen alan Kurtlusoguksu nüfusunun artmasının nedeni bu duruma bağlanabilir. Karadurmuşlu, Karataş, Delibekirli gibi köylerin nüfuslarındaki artışların sebebi de ilçe merkezine çok yakın konumda yer almalarıdır. Hatta bu kırsal yerleşmelere şehiriçi dolmuşlarla kısa sürede ulaşıldığından nüfuslarında artış gözlenmektedir.

Kırıkhan kırsal yerleşmelerinin bazılarının nüfusları incelendiğinde doğal değişimler dikkati çekmektedir. Genellikle çok çekirdekli büyük köylerden olan; Camuzkışlası, Ceylanlı, Yalangoz gibi yerleşmelerin idarî yapısında fazla bir değişme yaşanmamıştır. Bu kırsal yerleşmelerden Yalangoz, belde iken mahalle statüsüne dönüşmüştür. Bütün sayım dönemlerinde nüfusları ortalama kır nüfusu üzerinde olan bu köylerde halkın temel geçim kaynağı tarımdır.

Köylerde nüfusu, kırsal nüfus ortalamasının üstünde olan çok sayıda kırsal yerleşme vardır. Ceylanlı, Karataş, Karadurmuşlu, Yalangoz, Camuzkışlası, Gölbaşı, Kurtlusoguksu kırsal yerleşmelerinin nüfusu, kırsal nüfus ortalamasının çok üstündedir. Nüfusu kırsal nüfus ortalamasının altında olan yerleşmeler ise Mahmutlu, Yılanlı, Aktutan, Danaahmetli, Kamışlar gibi kırsal yerleşmelerdir.

2014 yılı itibarıyla, kırsal nüfus ortalaması diğer köylere göre en fazla olan kırsal yerleşme, 2313 kişi ile Camuzkışlası iken; kırsal nüfus ortalaması en az olan yere ise, 99 kişi ile Aktutan Köyü'dür.

2.2. Nüfus Hareketleri

Göç, bir idarî sınırı geçerek oturma yerini daima veya uzun süreli olarak değiştirme olayıdır. Bu yer değiştirme olayı kırdan şehirlere gibi yakın mesafelerde olabileceği gibi bölgeler, hatta kıtalar arası gibi uzun mesafelerde de olabilmektedir.

Göçler, nüfusun dağılışı ve yoğunluğunda çok önemli rol oynadığı için büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü bir sahanın nüfus gelişme seyri sadece doğum ve ölümlerle belirlenememekte ve göçler devreye girmektedir (Tümertekin – Özgüç, 2002: 308).

Nüfusun hareketlerini doğru tahlil edebilmek için Kırıkhan ile ilgili yeterli verilere ulaşamamakla birlikte doğum ve ölümle ilgili bilgileri nüfus müdürlüğünden temin edebilmekteyiz. Kırıkhan Nüfus Müdürlüğü'ne kayıtlı iken, göçle ayrılan aileler de nüfus hareketi sayıldığından konu içerisinde değerlendirilmiştir. Göçlerle ilgili verilere de kırsal yerleşmelerinde yapılan anket çalışmaları neticesinde ulaşabilmektedir. Anket çalışmasındaki veriler bilirkişiler tarafından verildiğinden ve de bu kişilerin verdiği bilgiler ise tahminden öteye gitmediğinden sağlıklı verilere tam olarak ulaşamamaktayız. Bununla birlikte sağlık ocağı kayıtları ve nüfus müdürlüğü kayıtları ile birtakım genellemelere varabilmekteyiz.

Türkiye'nin genelinde göçler daha çok sosyo-ekonomik nedenlerle gerçekleşmektedir. Araştırma sahamızda, bu tür göçler ve bu göçlere etki eden faktörler de beraber açıklanacaktır.

Kırsal alanlarda nüfus hareketleri mevsimlik olarak yaşanmaktadır. Doğal olarak kış aylarında daha çok aileler, Kırıkhan'da yerleşmektedirler. İskenderun'da, Antakya'da, yakın diğer ilçelerde de kışın ikamet eden aileler bulunmaktadır. Bu kırsal yerleşmelerden Ceylanlı, Kazkeli, Baldıran, Delibekirli gibi yerleşmelerde daha çok yaz-kış nüfus hareketi yaşanmaktadır. Bu durumu da ilçeye yakın oluşlarıyla açıklayabiliriz (Tablo 2.9.).

Tablo: 2.9. Kırıkhan Kırsalında Yaz ve Kış Nüfusları ile Kışın Oturulan Şehir ve Aile Sayıları.

Köy	Yaz Nüfusu	Kış Nüfus	Kışın Oturdukları Şehirler	Aile Sayısı
Abalakh	492	400	Kırıkhan, Antakya	14
Aktutan	112	112	Kırıkhan, Kumlu	10
Alaybeyli	512	423	Kırıkhan	12
Alibeyçağılı	215	198	Kırıkhan, İskenderun	2
Arkıçça	300	300	Kırıkhan, İskenderun	21
Ayırğölü	250	200	Kırıkhan	5
Balarmudu	400	570	Kırıkhan, İskenderun	8
Baldıran	238	196	Kırıkhan	42
Başpınar	1170	1170	Kırıkhan	15
Bektaşlı	1025	874	Kırıkhan, Kıbrıs	9
Camuzkışlası	2306	2000	Kırıkhan, Kıbrıs	5

Köy	Yaz Nüfusu	Kış Nüfus	Kışın Oturdıkları Şehirler	Aile Sayısı
Ceylanlı	10000	2500	Kırıkhan, İskenderun, Dört Yol, Aktepe	500
Çamsarı	700	700	Kırıkhan, İzmir, Ankara	125
Çamseki	250	230	Kırıkhan, İskenderun	14
Çataltepe	350	293	Kırıkhan	6
Çiloğlan	276	200	Kırıkhan	9
Danaahmetli	90	85	Kırıkhan	3
Dedeçinar	300	300	Kırıkhan, İzmir, Ankara	35
Delibekirli	1200	800	Kırıkhan	50
Demirkonak	902	800	Kırıkhan, İstanbul	14
Adalar	250	300	Kırıkhan	5
Gölbaşı	1550	1400	Kırıkhan	8
Gültepe	200	75	Kırıkhan	24
Güventaş	538	500	Kırıkhan	10
Güzelce	326	256	Kırıkhan, İskenderun, Antakya	11
Ilıkpınar	301	256	Kırıkhan	4
İcada	600	600	Kırıkhan, İstanbul	22
İncirli	534	500	İstanbul, Kırıkhan, Bursa	7
Karadurmuşlu	1337	1260	Kırıkhan	16
Karamağara	286	215	Kırıkhan	8
Kurtlusarımazı	150	135	Kırıkhan	2
Kalakamberli	260	240	Kırıkhan	15
Kaletepe	610	598	Kırıkhan	5
Kamışlar	180	145	Kırıkhan	3
Kangallar	500	425	Kırıkhan, İskenderun, Belen	28
Karaçağıl	800	711	Kırıkhan, İskenderun	5
Karaelmashlı	200	136	İskenderun, Kırıkhan	10
Karamankaşı	306	298	Kırıkhan	1
Karataş	1082	985	Kırıkhan	7
Kazkeli	1200	700	Kırıkhan, Antakya, İskenderun	50
Kodalı	493	452	Kırıkhan	4
Kızılkaya	550	550	Kırıkhan, İzmir, Ankara	45
Mahmutlu	312	288	Kırıkhan, İskenderun	4
Muratpaşa	360	310	Kırıkhan	7
Narlıhobur	280	275	Kırıkhan	2
Özkızılkaya	600	600	Kırıkhan, İzmir, Ankara	45
Özsoğuksu	520	448	Kırıkhan	12
Reşatlı	200	162	Antakya, Gaziantep, Adana, Şanlıurfa	14
Saylak	526	456	Kırıkhan	15
Söğütlüöz	189	179	Kırıkhan	2
Sucu	365	297	Kırıkhan	11
Taşoluk	256	210	Antakya, Gaziantep	10
Topboğazi	400	350	Kırıkhan	12
Torun	136	128	Kırıkhan	5
Yalangoz	1077	980	Kırıkhan, İskenderun, Antakya	21
Yılanlı	200	144	Kırıkhan	6

Kaynak: Arazi anketleri, 2014

Kırıkhan'a yönelen nüfus hareketleri öncelikle 1945'li yıllardan sonra devletin iskan politikası neticesinde yaşanmıştır. 1968 yıllarında Kırıkhan'a 408 iskan ev yapılmıştır. Bu vatandaşlarımız Trabzon Çaykara ilçesindeki sel ve beraberinde meydana gelen heyelan sonucunda evsiz kaldıkları için devlet tarafından buraya yerleştirilmiştir. Ayrıca Özyörük Mahallesi'nde 2000 yılında yörükler yerleştirilerek ilçenin nüfusu zamanla artırılmıştır.

1960 yıllarında başlayan yurtdışı göçleri daha çok ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Başlangıçta her aileden iki, üç veya daha fazla erkekle başlayan yurtdışı göçlerine daha sonradan bir kısım kadın nüfusu da katılmıştır. 1960'lı yıllarda yurtdışına giden erkekler belli bir ekonomik düzeye ulaştıklarında yanlarına ailelerini de almışlardır. Ancak Arap ülkelerine ve Türk Cumhuriyetlerine giden işçiler ailelerini yanına almamış birikimini yaptıktan sonra bunları değerlendirmek üzere dönüş yapmıştır (Arazi Anketleri 2014).

Araştırma sahasında 2000'li yıllara kadar genelde dışarı doğru göç veren ilçe artık sanayileşme vb faktörlerle daha çok göç almaktadır. Genel olarak kırsal nüfus artış hızı dalgalanma içinde olmuştur. Bu da yerleşmelerin göç alıp verdiğini kanıtlamaktadır. Kırıkhan kırsalında sahamızda göçlerle ilgili sağlıklı ve kesin rakamlar bulunmamakla birlikte yıllar itibariyle nüfusu azalan köyler, bu konuda bazı ipuçları vermektedir. İnceleme sahamızın elverişli tarımsal koşulları göçün sonuçta tekrar kırsala doğru olmasını sağlamıştır. Çünkü münbit araziler intansif yöntemler ve yatırımlarla değerlendirilirse verim yükselmekte ve birim alanda verim ve kar artmaktadır.

İç göç hareketliliğinde mevsimlik göçler de önemli yer tutmaktadır. Özellikle Ceylanlı Köyüne bağlı Eşmişek ve Alan yaylalarına yaz ayında çok sayıda kişi gelmekte bu da kırsal nüfus yoğunluğunun yazın artmasına neden olmaktadır. Ancak asıl artış Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleşir ki bu dönemde nüfus 4 binin üzerine çıkmaktadır. Yayladan dönüşler Eylül'de başlar, fakat burada belirleyici olan sıcaklık değerlerinin düşmesinden öte, okulların açılışıdır. Eylül ayında nüfusta bir azalma olsa da, özellikle emekli nüfusun önemli bir bölümü Ekim sonu ile Kasım başına kadar kalmaktadır (Çetin, 2012; 13).

Yine kırsal alandan dışarıya çalışmaya gidip yerleşen ailelerin ziyaret gelmesi yaz ayında nüfusun artmasında en büyük etken olmuştur. Ayrıca yaz aylarında özellikle Şanhurfa'dan pamuk toplamak için gelen aileler de kırsal nüfus yoğunluğunu artırıp hareketlilik oluşturmaktadır. Kaymakamlık yaz ayında genelde ova köylerindeki Kodallı,

Kamışlar, Mahmutlu, Baldıran gibi köylerde pamuk toplamak için gelen bu aileler için konteynerler kurmuş ve çocukların okullara devam etmesi için önlemler almıştır.

Kırıkhan'da nüfus hızlı bir şekilde gelişmiştir. Şöyle ki 1940 yılında 7.133 kişiden oluşan nüfusu, 2010 yılında 71.750 kişiye yükselmiştir. 1940-2010 yılları arasında geçen 70 yıllık bir sürede 64.617 kişi artmıştır. Bu artış geçen süreyle ilişkilendirildiğinde ortalama olarak her yıla 923 kişi düşmektedir. Anayollara yakınlığı, tarımsal potansiyeli, elverişli iklimi ve devletin iskân politikası Kırıkhan'da nüfus artışını sağlayan başlıca faktörler olmuştur. 2014 yılında 75 bin sınırına dayanan nüfusa Suriye'den gelen 25 binlik nüfusun eklenmesiyle şehrin nüfusu 100 bin eşiğine dayanmıştır (Atasoy ve Demir, 2014).

2.3. Araştırma Sahasının Nüfus Yoğunluğu

2.3.1. Kırıkhan'ın Nüfus Yoğunluğu

Nüfusun aritmetik, fizyolojik ve tarımsal açıdan yoğunluklarının ortaya konması ilçenin nüfus potansiyelinin tam olarak anlaşılması için oldukça önemlidir. Bunun için ilçede nüfus, yüzölçümü, tarım alanı, tarımla uğraşan nüfus gibi değişkenlerin bilinmesi gerekir. Aritmetik nüfus yoğunluğu, belli bir alanda yaşayan nüfusun alana oranıdır. Ülkenin genişliği ve toplam nüfus hakkında bilgi verir. Kişi/km² olarak gösterilir. Nüfus yoğunluğu 3 farklı şekilde gösterilir.

1. Aritmetik Nüfus Yoğunluğu; Bir bölgenin veya ülkenin toplam nüfusunun bölgenin yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilen nüfus yoğunluğudur. Aritmetik Nüfus Yoğunluğu; Toplam nüfus/Yüzölçümü olarak hesaplanır. Kırıkhan'ın yüzölçümü 687km² iken 2014 yılında çıkarılan Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 715 km² olmuştur.

Ülkemizin Aritmetik Nüfus yoğunluğu 2014 yılı itibariyle km² ye 101 kişi iken Hatay 261 kişi ile Türkiye'de 6. sıradadır. Kırıkhan'da bu yoğunluk 2014 yılında 151 kişidir. Yıllar itibariyle Aritmetik Nüfus Yoğunluğu sürekli artış gösterirken 1990 yılından sonraki yıllarda azalış göstermiş, 2014'te yine en yüksek yoğunluğa ulaşmıştır.

2. Tarımsal nüfus yoğunluğu; Bir ülkenin tarımla geçinen kırsal nüfusunun, toplam tarım arazisine bölünmesiyle elde edilen nüfus yoğunluğuna denir. Tarımsal nüfus yoğunluğu; Kırsal Nüfus/Tarım Alanları olarak hesaplanır. Kırıkhan'ın tarım arazisi yaklaşık 430 km² dir.

Kırıkhan'da tarımsal nüfus yoğunluğu, 2000 yılına kadar genel olarak artarken 2000 yılından sonra azalma eğilimine girerek km² ye 81 kişinin altına düşmüştür. Tarım alanları, mera ve orman sahasının zamanla tarım alanına dönüştürülmesi nedeniyle

zamanla artmıştır. Buna karşın tarımla uğraşan nüfus artmadığından tarımsal nüfus yoğunluğu da artış gösterememiştir.

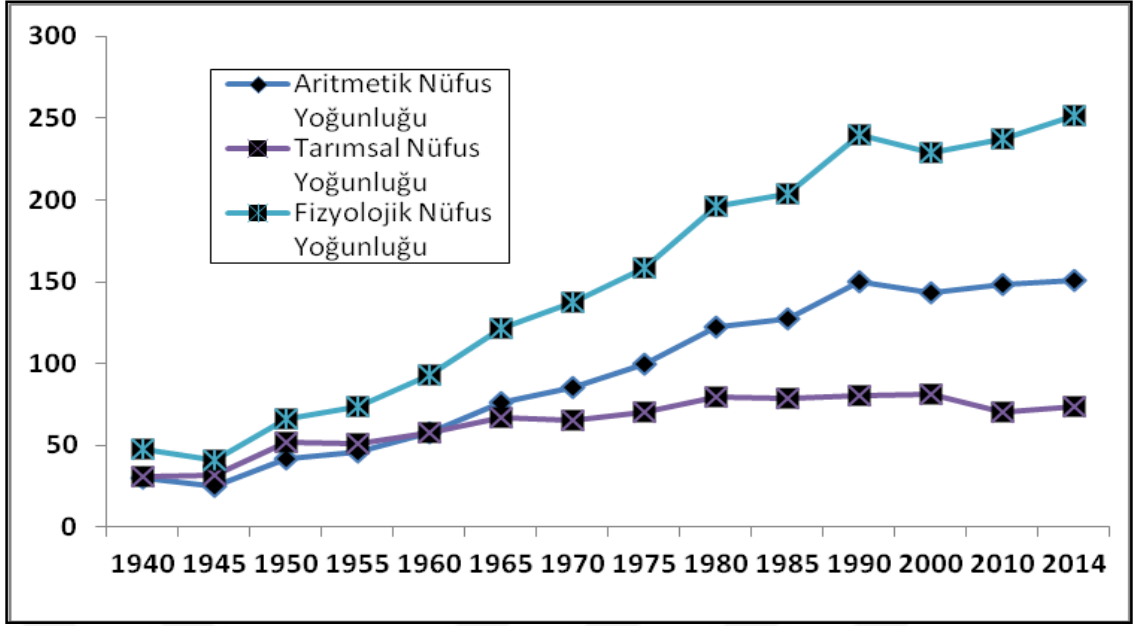
3. Fizyolojik nüfus yoğunluğu; Bir ülkenin toplam nüfusunun, tarım alanları yüzölçümüne bölünmesi sonucu elde edilen nüfus yoğunluğudur. Fizyolojik nüfus yoğunluğu; Toplam Nüfus/Tarım Alanları olarak hesaplanır.

Fizyolojik nüfus yoğunluğu, diğer yoğunluklara göre her zaman daha fazladır. Kırıkhan'da ekili dikili arazide, km² ye 251 kişi düşmektedir. 2000 yılında diğer nüfus yoğunluklarında olduğu gibi Fizyolojik nüfus yoğunluğu da az da olsa azalmıştır (Tablo 2.10.). Bu durumun nedeni, ekili dikili arazilerin miktarının artmasına karşın, nüfus miktarında azalma olmasıdır.

Tablo 2.10. Kırıkhan'ın Yıllara Göre Nüfus Yoğunlukları.

	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu	Tarımsal Nüfus Yoğunluğu	Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu
1940	30	31	48
1945	26	32	41
1950	42	52	66
1955	46	51	73
1960	58	57	93
1965	76	67	121
1970	86	65	137
1975	99	70	159
1980	123	80	196
1985	127	79	204
1990	150	80	240
2000	143	81	229
2010	148	70	237
2014	151	74	251

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımlarından Yararlanılarak.

Grafik: 2.5. Kırıkhan Nüfus Yoğunlukları. (1940-2014)(Tablo 2.10'a göre)

2.3.2. Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı

2.3.2.1. Kır Nüfusu

İnceleme alanımızdaki kırsal yerleşmelerin nüfus büyüklükleri arasında da önemli farklılıklar görülmektedir. Kırsal yerleşmelerin ortalama nüfusu 558 kişidir. Kırıkhan İlçesi kırsal yerleşmelerini nüfus büyüklükleri açısından üç grupta toplamak mümkündür: Nüfusu 400'den az olan kırsal yerleşmeler, 401 ile 1000 arasında nüfus bulunduran kırsal yerleşmeler ve nüfusu 1000'den fazla olan yerleşmeler şeklinde gruplandırabiliriz. Bu gruplandırmaya göre 1940-1980 ve 2014 yıllarına ait verileri incelemeye çalışarak, kırsal kesimde nüfusun değişim seyrini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

1940'ta en yüksek nüfusa sahip köy Ceylanlıdır. Çünkü Ceylanlı, ova ile yayla arasında kışlak olarak kullanılabilen su kaynakları yeterli iklim özellikleri ve konumu itibarıyla yerleşmeye müsait bir yerleşme alanıdır. Bu dönemde en yüksek nüfuslu yerleşme 1000 kişiye ulaşmamıştır. 1940 yılında nüfusun % 58,4'ü 400 kişinin altında olan yerleşmelerden oluşmaktayken 1980 yılında bu oran % 13,5'e düşmüştür. 2014 yılında ise bu oran % 21,1'e yükselmiştir (Tablo 2.11. ve Harita 2.1-2-3-4).

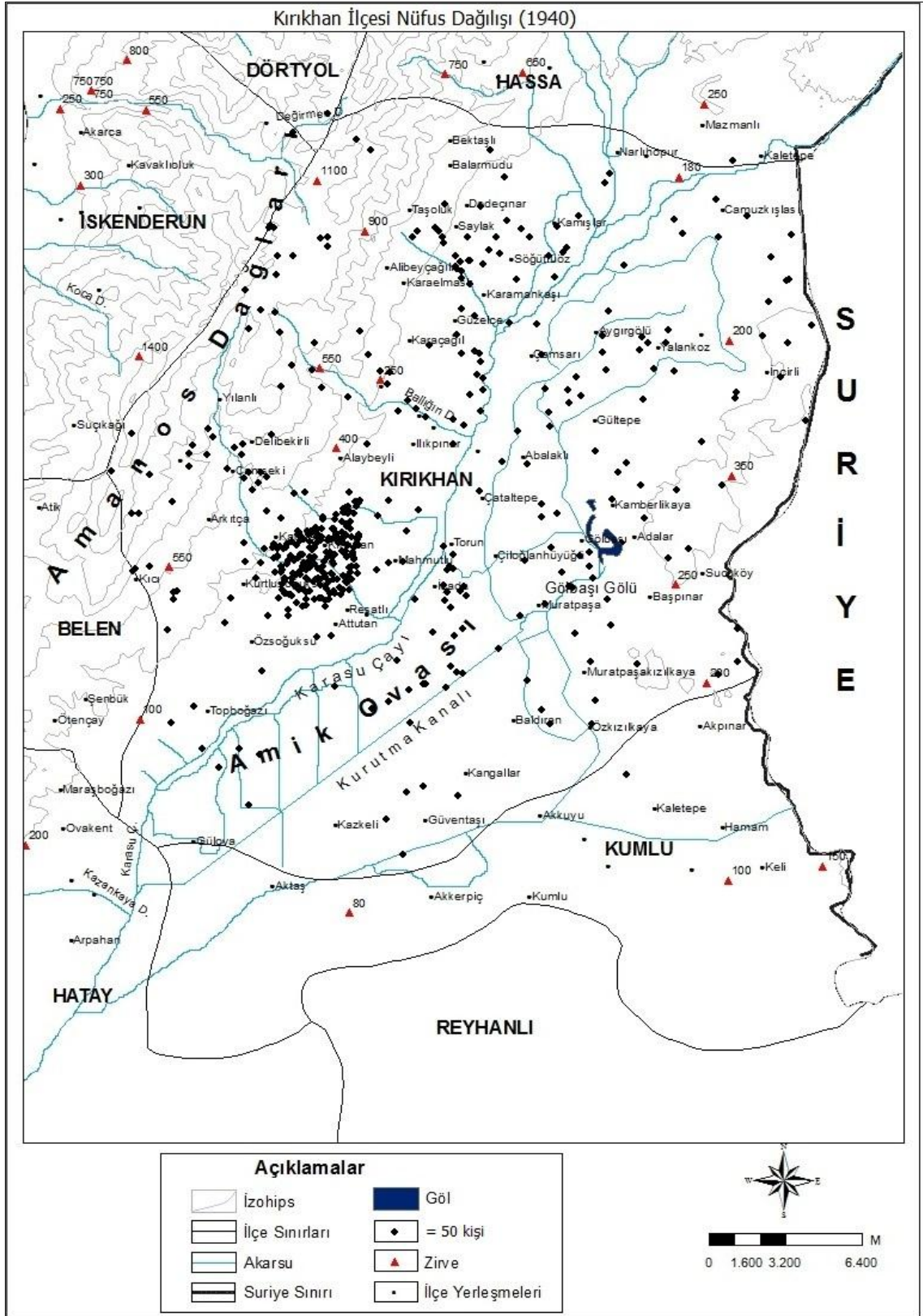
Tablo: 2.11. Kırıkhan Kırsal Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklükleri (1940)

1-400 GRUBU		401-1000 GRUBU	
Köy	Nüfus	Köy	Nüfus
Karataş	398	Ceylanlı	907
Camuzkışlası	397	Saylak	853
Yalangoz	393	Delibekirli	787
Gölbaşı	388	Çamsarı	636
Güzelce	345	Torun	561
Alaybeyli	337	Demirkonak	484
Karadurmuşlu	329	Kurtluoğuksu	473
Abalaklı	314	Kurtlusarımazı	454
Dedeçınar	300	Çiloğlanhüyüğü	403
İncirli	293		
Bektaşlı	275		
Muratpaşakızılkaya	251		
Topboğazı	251		
Karamankaşı	249		
Güventaş	248		
İçada	235		
Karaçağıl	230		
Kamberlikaya	220		
Karamağara	216		
Başpınar	213		
Gültepe	212		
Kodallı	202		
Narlıhopur	199		
Kamışlar	189		
İlhıkpınar	186		
Baldıran	165		
Mahmutlu	165		
Aktutan	161		
Sucuköy	159		
Muratpaşa	126		
Özsoğuksu	125		
Özkızılkaya	101		
TOPLAM	7872		5558
Toplam Nüfusa Oranı (%)	58,6		41,4

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı, 1940

Kırsal yerleşmelerin nüfusunun 400 ile 1000 aralığında olduğu yerleşme sayısı 1940'ta, 1980'de 28 ve 2014'te ise 20'dir. 1980 yılında nüfusu 400-1000 aralığında olan kırsal yerleşmelerin oranı %52,6'dır. Ancak bu oran 2014 yılında %39,5'e düşmüştür. Nüfusu 1000 kişinin üzerinde olan kırsal yerleşmeler, 1940 yılında bulunmazken 1980'de 8 kırsal yerleşmenin nüfusu 1000 kişiye ulaşmıştır. 1980 yılında, nüfusu 1000 kişiden fazla olan yerleşmelerdeki nüfusun tüm kırsal nüfus içindeki oranı % 34'tür. Bu durum

nüfusun yıllar içinde artış gösterdiğini ve yoğunluğun da arttığını göstermektedir (Tablo 2.12-Harita 2.1-2.2-2.3-2.4).

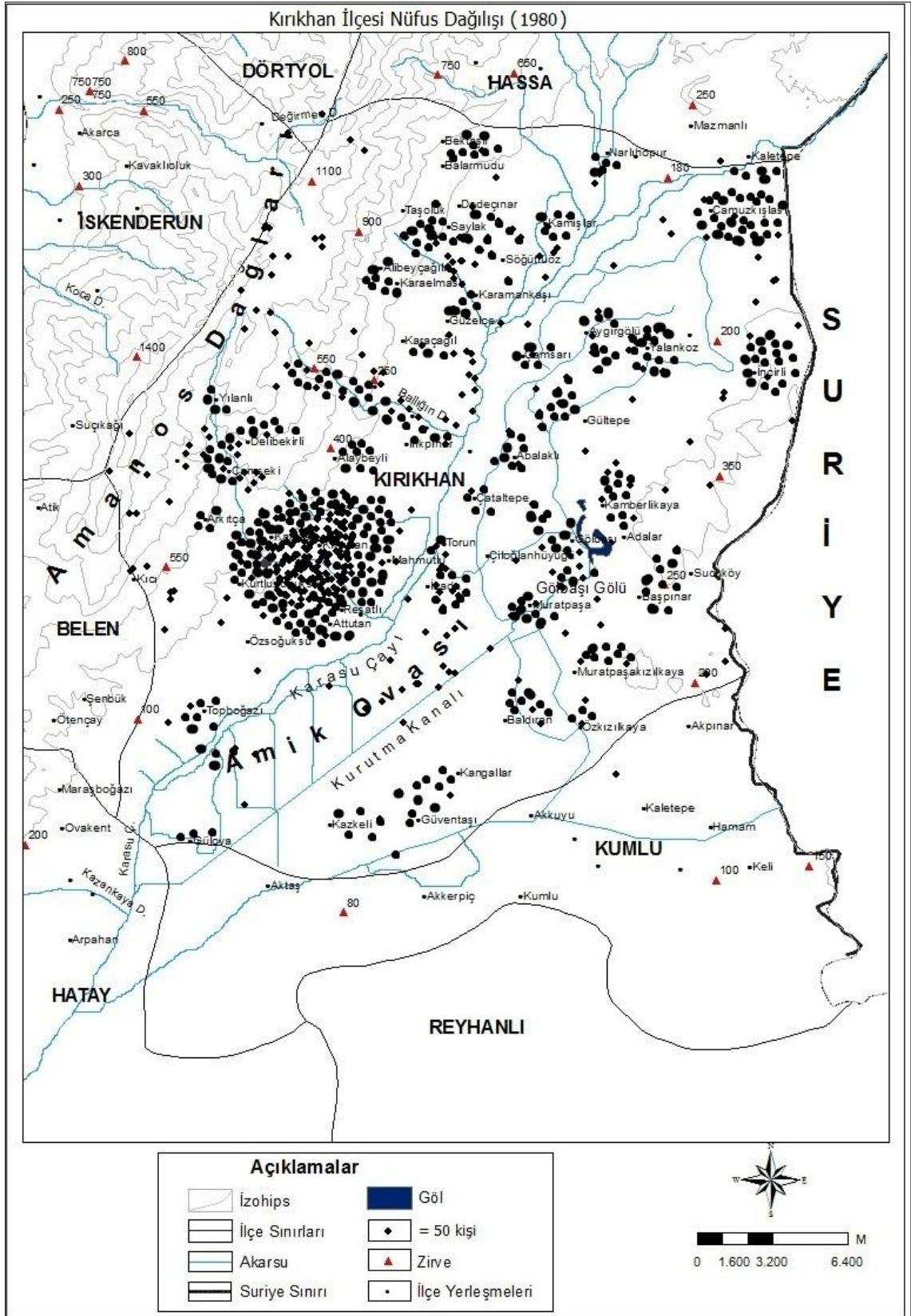
Harita 2.1. Kırıkhan İlçesi Nüfus Dağılışı (1940)

Tablo: 2.12. Kırıkhan Kırsal Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklükleri (1980)

1-400		401-1000		1000'den Fazla	
Köy	Nüfus	Köy	Nüfus	Köy	Nüfus
Kamberlikaya	392	Gölbaşı	1000	Ceylanlı	2042
Balarmudu	383	Baldıran	961	Camuzkışlası	1728
İncirli	347	Abalaklı	960	Kurtlusoguksu	1496
Ilıkpınar	337	Bektaşlı	942	Çamsarı	1365
Çataltepe	330	Delibekirli	897	Karataş	1359
Dedeçınar	313	Kangallar	870	Kazkeli	1313
Karamağara	305	Başpınar	826	Karadurmuşlu	1181
Reşatlı	290	Alaybeyli	802	Karaçağıl	1179
Kamışlar	279	Yalangoz	798		
Sucuköy	265	İçada	682		
Danaahmetli	252	Demirkonak	676		
Karaelmash	236	Muratpaşakızılkaya	642		
Yılanlı	217	Kodallı	640		
Gültepe	208	Karamankaşı	590		
Torun	202	Özkızılkaya	587		
Aktutan	154	Topboğazı	565		
Mahmutlu	108	Narlıhopur	541		
		Çiloğlanhüyüğü	537		
		Muratpaşa	509		
		Saylak	491		
		Kaletepe	475		
		Güzelce	465		
		Özsoğuksu	447		
		Güventaşı	446		
		Kurtlusarımazı	433		
		Alibeyçağılı	432		
		Taşoluk	426		
		Arkıtça	408		
TOPLAM	4618		18048		11663
Toplam Nüfusa Oranı (%)	13,5		52,6		34,0

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı, 1980

Tablo 2.12. ve Harita 2.2. incelendiğinde Kırıkhan şehir merkezine yakın bazı Karadurmuşlu, Karataş, Kurtlusoguksu gibi yerleşmelerin zamanla nüfusunun 1000 kişi üzerinde seyrettiği görülmektedir. Ancak bazı şehire yakın Mahmutlu, Arkıtça gibi köylerin nüfusu da tam tersi yönde 400 kişinin çok altına düşmüştür.

Harita 2.2. Kırıkhan İlçesi Nüfus Dağılışı (1980)

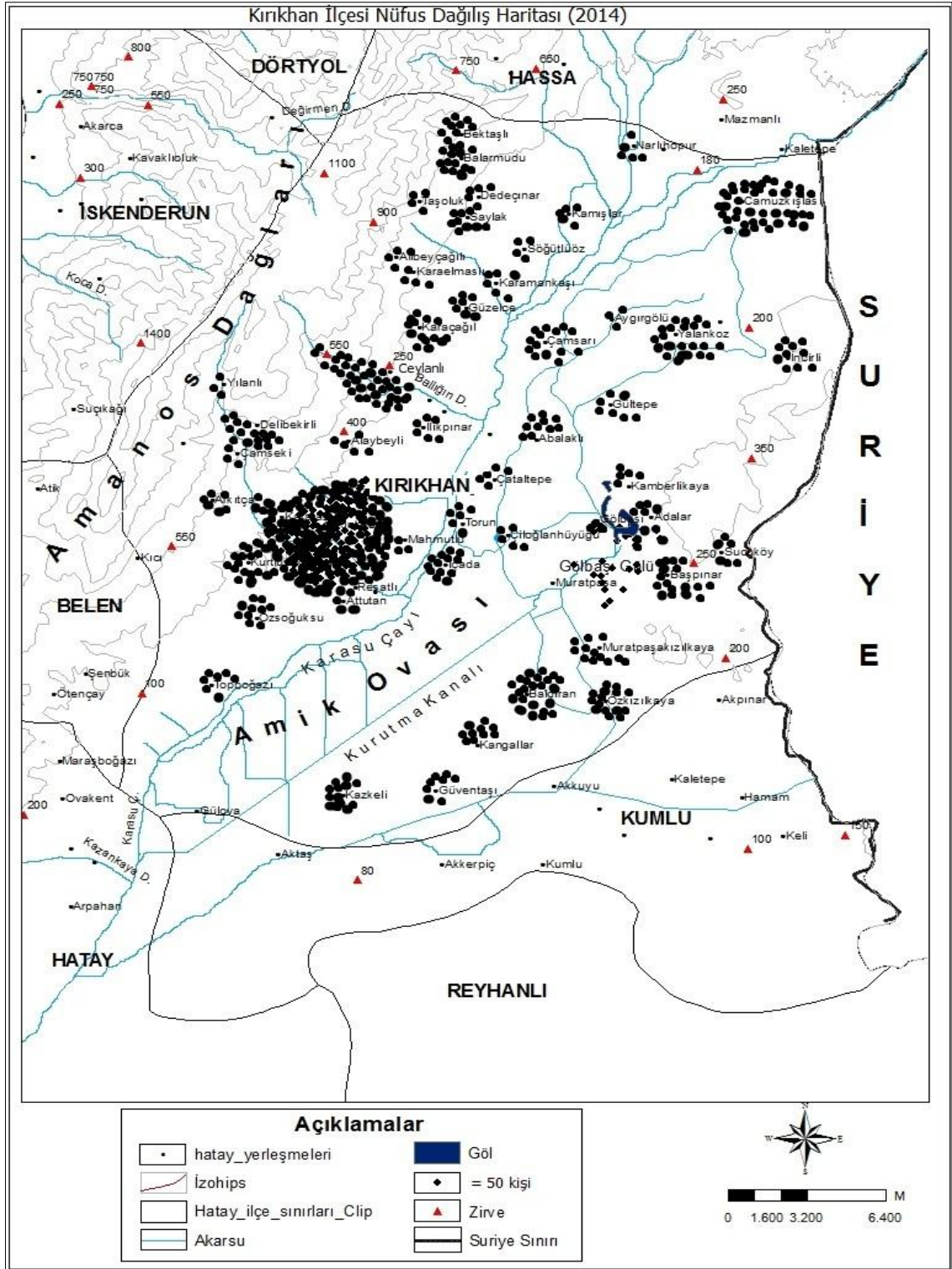
Tablo: 2.13. Kırıkhan Kırsal Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklükleri (2014)

1-400		401-1000		1000'den Fazla	
Köy	Nüfus	Köy	Nüfus	Köy	Nüfus
Gültepe	373	Demirkonak	923	Camuzkışlası	2313
Güzelce	373	Delibekirli	892	Kurtluoğuksu	2173
Topboğazı	355	Başpınar	842	Ceylanlı	2020
Karamankaşı	315	Bektaşlı	842	Gölbaşı	1510
Muratpaşa	315	Özkızılkaya	725	Karadurmuşlu	1353
Sucuköy	312	Çamsarı	713	Yalangoz	1077
Karamağara	296	Karaçağıl	706	Karataş	1052
Ilıkpınar	287	Kazkeli	690	Baldıran	1028
Çataltepe	277	İçada	651		
Arkıçça	271	Kaletepe	620		
Çiloğlanhüyüğü	269	Muratpaşakızılkaya	607		
Narlıhopur	262	Balarmudu	533		
Kamberlikaya	257	Abalaklı	528		
Adalar	256	Güventaşı	525		
Dedeçınar	224	İncirli	492		
Çamseki	219	Kodallı	476		
Taşoluk	219	Alaybeyli	465		
Sögütlüöz	191	Özsoğuksu	454		
Kamışlar	184	Saylak	442		
Torun	180	Kangallar	432		
Alibeyçağılı	170				
Aygırgölü	165				
Yılanlı	153				
Reşatlı	152				
Kurtlusarımazı	145				
Danaahmetli	135				
Karaelmahlı	134				
Mahmutlu	114				
Aktutan	99				
TOPLAM	6702		12558		13554
Toplam Nüfusa Oranı (%)	21,1		39,5		42,6

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı, 2014

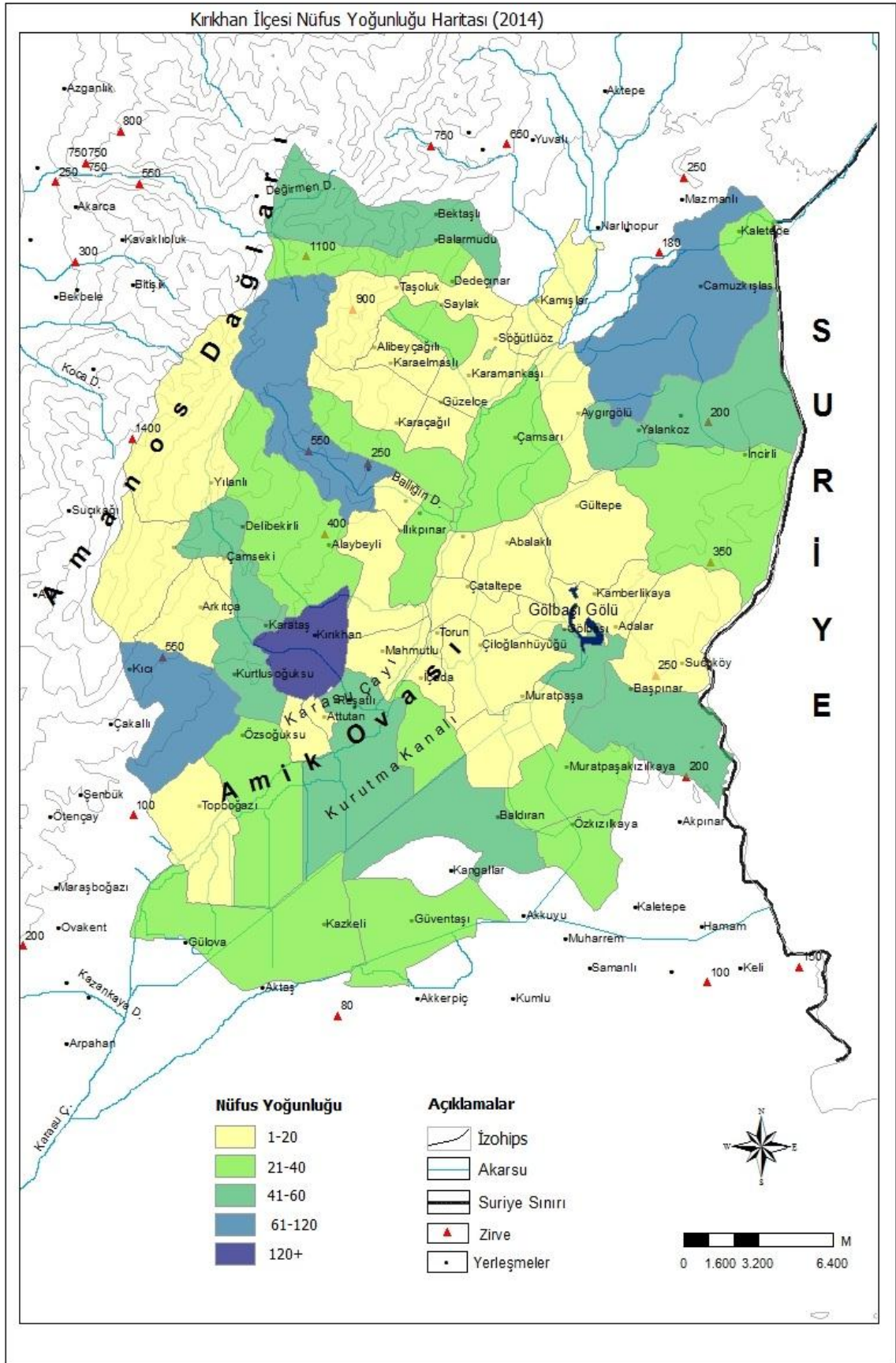
2014 yılında nüfusun köylerde 1000 kişiden fazla olduğu yerleşmelerde oran artarak, % 42,6 olmuştur. Ancak bu yerleşmelerin sayısı yine 8 iken toplam kırsal nüfus içindeki paylarının artması nüfusu fazla olan yerleşmelerin nüfuslarındaki nüfusun daha da arttığı anlamına gelmektedir (Tablo 2.13 ve Harita 2.3.).

Harita 2.3. Kırıkhan İlçesi Nüfus Dağılışı (2014)

Harita 2.4'te görüldüğü gibi Camuzkışlası, Ceylanlı köylerinde nüfus yoğunluğu belirtilen nedenlerle fazldır. Dağlık alanlardaki Yılanlı, Arkıtça köylerinde ve ova kesimlerindeki Sucu, Abalaklı, Gültepe, Mahmutlu gibi kırsal alanlarda ise yoğunluğun az olduğu görülmektedir.

Harita 2.4. Kırıkhan İlçesi Nüfus Yoğunluğu (2014)

2.4. Nüfusun Sosyal Özellikleri

Kırıkhan ilçesinin nüfus ve yerleşme özelliklerini daha iyi anlayabilmek için eğitim, evlenme, boşanma, doğum, ölüm vb özelliklerin de aktarılmasıyla bunların etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

2014 sayımlarına göre 107.994 olan nüfusa sahip olan Kırıkhan'da ortalama hane halkı büyüklüğü 4,2 ile il sıralamasında 5. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin 2014 yılı ortalama hane halkı büyüklüğünün 3.6 olduğu düşünüldüğünde Kırıkhan'da hane halkı büyüklüğünün Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülecektir (TÜİK, 2014). Maddi durumuna göre hane sayılarında nüfusun büyük bir çoğunluğunun durumunun zayıf olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 2.14).

Tablo: 2.14. Kırıkhan Şehri Maddi Duruma Göre Hane sayıları, 2013.

Maddi Duruma Göre Haneler	Hane Sayısı
Çok Zayıf Hane	190
Zayıf Hane	9950
Normal Hane	2913
İyi durumlu Hane	152
Çok İyi Durumlu Hane	13

Kaynak: Seçilmiş Göstergelerle Hatay, 2013

İlçede ikamet eden vatandaşların ADNKS sistemine göre, nüfusa kayıtlı oldukları illere bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Gaziantep nüfusuna kayıtlı kişi 1926; Kilis nüfusuna 1686; Şanlıurfa nüfusuna 1205 kişi; Trabzon nüfusuna 941 kişi; Kahramanmaraş nüfusuna kayıtlı 648 kişi; Ağrı nüfusuna kayıtlı 622 kişi; Adana nüfusuna kayıtlı kişi sayısı da 486'dır. Kırıkhan'a dışarıdan gelip de yerleşmiş insanların çoğunluğunun çevre illerden oluştuğu görülmektedir.

Kırıkhan'daki 2014 yılı ölüm miktarlarına bakıldığında erkeklerin miktarı 252 iken kadınlarda bu miktar 237 olarak belirlenmiştir. Doğum ve ölüm miktarında erkekler kadınlardan fazladır. Ölüm miktarlarının en çok 80 yaş üstünde olduğu görülürken 0 yaş grubunda ölenlerin de tüm ölüm miktarına göre % 4,1 olduğu görülmektedir. Bu durum, ölüm oranlarının yaş grupları göz önünde bulundurularak, çoğunluğunun yaşlılığa bağlı doğal etkenlerden kaynaklandığını göstermektedir (Tablo: 2.15).

Tablo: 2.15. Kırıkhan, Cinsiyet Ve Yaş Grubuna Göre Ölümler, 2013

YAŞ GRUPLARI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0	9	11	20
01-04	4	4	8
05-14	4	2	6
15-24	11	2	13
25-34	11	2	13
35-44	8	8	16
45-54	27	18	45
55-64	34	24	58
65-74	44	43	87
75+	100	123	223
TOPLAM	252	237	489

Kaynak: Seçilmiş Göstergelerle Hatay, 2013

Kırıkhan nüfusunun medeni durumuna bakıldığında, evlenmelerin en çok olduğu yaş aralığının 20-24 ile 25-29 olduğu görülmektedir. 16-19 yaş aralığındaki evlenmelerin % 94,2'sinin kadınlarda iken 65 yaş üstü evlenmelerin % 91'inin erkeklerden oluşmaktadır. Bu da erken yaşta evlenmelerin Türkiye genelinde olduğu gibi kadınlarda çok fazla olmasından kaynaklanmaktadır (Tablo 2.16).

Tablo: 2.16. Kırıkhan'da Yaşa Ve Cinsiyete Göre Evlenme Sayısı.

	Toplam	16-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Bilinmeyen
Erkek	938	17	252	387	154	45	18	18	14	3	9	20	1
Kadın	938	279	329	162	67	33	18	14	14	3	3	2	14

Kaynak: TÜİK Verileri, 2013.

Nüfusun 2013 yılı itibariyle 15 yaş üstündeki cinsiyete göre medeni durumuna bakıldığında hiç evlenmeyen erkeklerin % 58 oranında olduğu görülmektedir. Boşanma oranında kadınların % 56,2 ile çoğunlukta olduğu ayrıca eşi ölenlerin oranında da rekor bir oran ile % 85,7 ile önde olduğu belirlenmiştir. Bu durumun oluşmasında Devlet tarafından üç ayda bir verilen dul maaşının etkili olduğu kaçınılmazdır (Tablo 2.17).

Kırıkhan ilçesi 2013 yılı, boşanma oranlarının cinsiyete göre dağılımına baktığımızda 2010-2014 yılları arasında dalgalanmaların olduğu anlaşılmaktadır. 2012 yılında azalan boşanma miktarı, 2013 yılında birden artmış ve 2014 yılında rekor kırarak son dört yılın toplamından daha fazla olmuştur. Bu durumun oluşma sebebi şüphesiz, 2012 yılı sonbaharından itibaren ilçeye yerleşmeye başlayan Suriyeli sığınmacılardır.

Evlenme sayısındaki bu azalmanın nedeni yine Suriyeli sığınmacılarla yapılan ve yasal olmayan evliliklerin yapılmasıdır (Tablo 17 – Tablo 2.18).

Tablo: 2.17. Kırıkhan'da Yasal Medeni Durum, Cinsiyete Göre Nüfus ve Oran. 2013 (+15 Yaş)

Medeni Hali	Erkek	Erkek%	Kadın	Kadın %	Toplam
Hiç evlenmedi	12444	58,0	9009	42,0	21453
Evli	23546	49,7	23787	50,3	47333
Boşandı	811	43,8	1041	56,2	1852
Eşi öldü	567	14,3	3398	85,7	3965
Toplam	37368	50,1	37235	49,9	74603

Kaynak: Seçilmiş Göstergelerle Hatay, 2013

Tablo:2.18. Kırıkhan'da 2010-2014 Yılları Evlenme ve Boşanma Durumu.

Yıllar	Evlenme Sayısı	Bosanma Sayısı
2010	1023	157
2011	1046	159
2012	1021	120
2013	985	171
2014	1024	645

Kaynak: Tük Verileri, 2013

Nüfusun eğitim durumuna bakıldığında nüfusun % 95 oranında okuryazar durumda olduğu anlaşılmaktadır. Okuma yazma bilmeyenlerin çoğunluğunu kadınlar oluştururken ilkokul mezunları hariç diğer bütün eğitim kurumlarının mezuniyet miktarında erkeklerin oranı kadınlara göre fazladır. Lisansüstü mezunlarının oranı 0,4'tür (Tablo 2.19).

Tablo: 2.19. Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (+15)

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Toplam %	Erkek	Kadın
Okuma Yazma Bilmeyen	2853	4	759	2094
Okuma Yazma Bilip Ama Okul Bitirmeyen	10790	14	2884	7906
İlkokul Mezunu	20083	27	9205	10878
İlköğretim Mezunu	17028	23	9785	7243
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	3778	5	2408	1370
Lise Veya Dengi Okul Mezunu	12141	16	7469	4672
Yüksek okul veya Fakülte Mezunu	5445	7	3415	2030
Yüksek Lisans Mezunu	199	0,3	133	66
Doktora Mezunu	47	0,1	24	23
Bilinmeyen	2239	3	1286	953
Toplam	74603	100	37368	37235

Kaynak: Hatay Çevre Durum Raporu, 2011

3.BÖLÜM: KIRIKHAN İLÇESİNİN YERLEŞME COĞRAFYASI

Beşeri Coğrafya, insan ile doğal çevre arasındaki her türlü etkileşimden doğan olayları coğrafi prensiplere bağlı kalarak araştıran ve sonuçlarını bir sentez halinde ortaya koyan coğrafyanın alt dalıdır. Yerleşim coğrafyası, mesken ve yerleşim birimlerinin doğal ve beşeri çevre ile ilgisini araştırır (Doğanay, 2002: 11).

Yerleşme Coğrafyası ise yerleşmelerin oluşumu, gelişimi, kökenleri, geçirdiği değişimleri, fonksiyonlarını ve dağılımlarını inceleyen Beşeri coğrafya dalıdır (Özgür, 2010: 9). Araştırmanın bu bölümünde yerleşme coğrafyasının özellikleri irdelenecektir.

3.1. Kırıkhan İlçesi'nin Tarihçesi

Kırıkhan, coğrafi potansiyeli, dini yapıları ve tarihi yolların üzerinde yer alması nedeniyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kırıkhan İlçe yerleşmesindeki 34 adet Höyük, Darb-ı Sak kalesi, İncirli Köyü'ndeki mozaik buluntular, Danaahmetli köprüsü, Beşkardeşler mağarası gibi kültürel açıdan çok önemli eserler, sahada yerleşmenin tarihi hakkında bilgi vermektedir.

Bugünkü Kırıkhan şehir yerleşmesine göre kuzeyde yer alan ilk tarihi şehir, yerleşme alanının kısıtlı olması ve ulaşım olanakları nedeniyle yer değiştiren yerleşmelerden birisi olmuştur. M.Ö. 2500 yıllarında Sümerler dönemine dayanan yerleşme tarihi Mezopotamya'nın güçlü İmparatorluklarından olan Akadlar, ardından Mısırlıların bu bölgeleri ele geçirmesiyle sürmüştür. Amik Ovası'nın M.Ö. 1800-1600 yılları arasında Yamhad Krallığına bağlı beyliği konumuna gelmiş ancak Hititlerin Anadolu'da medeniyet kurmalarıyla bu bölge Hitit hâkimiyetine girmiştir. M.Ö. 1500 yıllarında Mısır Kralı III. Tutmasis'e bağlanmıştır. Kadeş olarak bilinen Humus valiliğinin ileri karakolu hükmündeki Asi kenarında kurulu antik kent daha sonra Frigyalıların egemenliğine girmiştir. Höyük kazılarında Frigyalıların tanrıçalarından olan Kybele Heykeli yerleşmenin tarihi hakkında somut bilgi vermektedir. Gutiler (Mitanniler) M.Ö. 1300 yıllarında buralara hakim olmuştur. M.Ö. 10. yüzyılda Hattena Krallığı, M.Ö. 9.yüzyılda Asurlular daha sonra da Pers İmparatorluğu bölgede hakimiyet kurmuştur. 11. yüzyılda Batı Anadolu'da birçok fetihler yapan Kutalmışoğlu Süleyman Şah, yöneticilerin sert tutumlarından bıkan halkın daveti üzerine Antakya'ya gelerek 1085'te Antakya'yı teslim aldı. Antakya 1098'de Haçlılar tarafından zaptedildi. Amik Ovası ve çevresinde Antakya Prensiği veya Antakya Kontluğu kuruldu (Tekin, 2006: 123).

1691 yılında Bey-Dili boyunun Rakka'ya iskân emri aldığı, 1704 yılına kadar bu iskân devam ettiği belirtilmektedir. Yine "Aşiret İskân Defteri"ne göre, 1693 yılından 1752 yıllarına değin zorunlu iskânların devam ettiği anlaşılmaktadır.17. yüzyılda bölgenin Hicaz ve Kudüs'e ulaşan hac yolu üzerinde bulunması ve İstanbul'dan kutsal topraklara "Sürre Alayı" ile gönderilen "kutsal hediyelerin" Payas, Belen ve Bakras menzillerinden geçmesi, Payas ve İskenderun iskelelerinden deniz ticareti yapılması, Payas-İskenderun-Halep güzergâhının önemli bir ticaret yoluna dönüşmesi çevrenin cazibesini artırmıştır.1648 yılında Payas, İskenderun, Belen ve Antakya'ya gelen Evliya Çelebi, Belen'in Halep'e bağlı bir voyvadalık, 700 adet toprak ev ve 3000 nüfuslu bir kaza olduğunu belirtmektedir (Türkay, 1979: 18).

Derviş Paşa iskânı 1865 yılında Derviş Paşa komutasında deniz yolu ile İskenderun'a gelen Fırka-i İslahiye'nin harekât güzergâhıdır. Derviş Paşa iskânı, 1- Uzun savaşlar sebebiyle meydana gelen iktisadi buhranlar. 2- Çeşitli iç karışıklıkların (isyanlar, şakilik hareketleri) ortaya çıkardığı durum. 3- Devlete yeni gelir kaynakları elde etme gayesiyle, para ve borç alanların ziraata açılma vesilesi. 4- Yapılan savaşlar sebebiyle özellikle hudut bölgelerinden içe doğru olan insan akımı (göç) nedeniyle yapılmıştır (Halaçoğlu, 2006: 179).

Hatay il merkezi ile tarihi bir uyumluluk gösteren ilçe merkezinde orta paleolitik döneme ait kalıntı bulunmamasıyla birlikte sırasıyla Akat, Hun, Hitit ve Pers akımları ile sürekli yerleşmeleri söz konusu olduğu kesindir. Gerek bu yıllarda gerekse daha sonraki dönemlerde şimdiki ilçe merkezinin kuzeyinde tespit edilmiştir. Günümüzde ilçe merkezinin bu günkü yerinde kurulduğu ve geliştiği hakkında herhangi bilgi ve verilere rastlanmamıştır. Fakat şehrin bugünkü alanında kurulmasındatarih boyunca burasının bir kavşak noktası olması, ticaret ve ulaşım açısından elverişli durumda olması, şimdiki merkezin yerleşim yeri olarak seçilmesine neden olmuştur (Boyras, 2002: 13).

Kırıkhan Şehri'nin hemen yakınında yer alan Alaybeyli, Ceylanlı, Bektaşlı Köyleri çevrelerinin iskan edildiği saptanmıştır. Helenistik dönemin izlerini taşıyan Darb-ı Sak (Trepesa) kalesi ile ova boyunca bir dizi halinde yer alan höyükler Kırıkhan'ın tarihte bir "Güvenlik ve Haber alma Merkezi" olarak düşünüldüğünü ortaya koymakta ancak bu Höyüklerde kazıların yapılmaması gerçek kuruluş amaçları hakkında kesin bilgi olmadığını göstermektedir. Zira bu Höyüklerin çoğunda eski yerleşmelerin katman halinde izleri bulunmaktadır. Höyüklerde mezarlıklara, testi parçalarına günlük hayatta kullanılan kap, kacak ve dini materyallere rastlanmıştır.

Doğuya uzanan ticaret yolları için geçiş yeri olma özelliği taşıyan Akdeniz' de geçiş bölgesi olarak asırlarca kervanların kullandığı İskenderun'dan Halep'e ve Antakya'dan Kahramanmaraş'a giden yolların kesiştiği Kırıkhan, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de yerleşim bölgesi olarak gelişmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri Anadolu'yu paylaşmak için gizli anlaşmalar imzaladılar. Öncelikle İngilizler tarafından işgal edilen Hatayı, daha sonra Fransızlar, 14.11.1918'de İskenderun'dan başlamak üzere işgal etti.

18.01.1919'de başlayan Paris Barış Konferansı sürecinde imzalanan 15.09.1919 tarihli Fransa-İngiltere anlaşmasıyla; bu defa Fransa Musul bölgesindeki haklarını İngiltere'ye bırakırken, İngiltere de Şanlıurfa, Gaziantep ve Kahramanmaraş ile Hatay'ın bir kısmı üzerindeki haklarını Fransızlara bıraktı. 1918'de başlayan Fransızların Hatay'ı işgalinden sonra, bölgede İskenderun sancak yönetimi kuruldu. Fransızlar tarafından işgal edilen bölge, Milletler Cemiyeti yasasının 22. maddesi ile öngörülen ve 28.06.1919'da kurulan "Mandat" sistemine dayanılarak, 25.04.1920'de Devletler Yüksek Konseyi San Remo toplantısında, Suriye ve onun bir parçası sayılan Lübnan bölgesi "A" türü Mandat yönetimi olarak Fransa'ya bırakıldı. Fransa Mandater devlet sıfatıyla; 01 Eylül 1920'de Halep, Şam, Dürzi, Lübnan ve Alevi hükümeti olmak üzere, yörede beş parçalı yönetim oluşturdu. Beyrut'ta konuşlanan Fransız Fevkalâde Komiserliğinin 09 Ekim 1920 tarih ve 403 sayılı kararnamesiyle, İskenderun merkezli sancak yönetimi Halep vilayetine bağlı müstakil bir sancak haline getirildi. Bu idari örgütlenmeye göre; İskenderun, Antakya, Belen (Kırıkhan bölgesi Belen kazasına bağlı idi), Harim kazaları ile Cisrişuğur ve Lazikiye mıntıklarına tabi olan Ordu (Yayladağı), Bayır, Bucak ve Hazine (Elekrad) nahiyeleri müstakil İskenderun sancak yönetimine dahil edildi (Soysal, İ., Belleten, 1985: 79-109).

Fransızlar Ankara İtilafnamesi öncesinde, Sakarya Muharebesi'nin sonucunu bekletiler, muharebenin Türklerin zaferiyle sonuçlanması üzerine, mülevves sömürge zihniyetiyle son bir sinsi oyun tezgâhlayarak müstakil İskenderun Sancağının idari örgütünü yukarıda belirtildiği gibi değiştirdiler. Bu örgütlemeye göre, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulan ve 400 yıldan beri sancak ve kazalık yapan Belen şehri nahiye teşkilatına dönüştürüldü. 09 Ekim 1920'ye kadar ancak küçük bir köy görünümünde iken nahiye merkezi yapılan Kırıkhan, kolonyalist bir planla 12 Ekim 1921 tarihinde de kaza teşkilatına dönüştürüldü. Kadim bir Türk şehri olan Belen ise, Fransızlar tarafından koloni oluşturmak üzere kurulan Kırıkhan kazasına nahiye olarak bağlandı. İngiltere Dışişleri Bakanı, Milletler Cemiyeti ve İsveç Delegatesi kanalıyla

yürütülen Hatay görüşmeleri, nihayet Fransa-Türkiye anlaşması ile sonuçlandı. Bu karar, 27.01.1937 tarihinde Milletler Cemiyeti Konseyinde onaylanarak kabul edildi. Bu kararlar, İskenderun sancağının bağımsızlığı kabul edildi. Böylelikle, 1936 yılında Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki manda yönetimine son vermesiyle Hatay'ın Suriye'ye kalma tehlikesi bertaraf edilmiş oldu. 4 Temmuz 1938 Pazartesi günü de Ankara'da; Türkiye ile Fransa arasında, "Dostluk Antlaşması", "Müşterek Beyanname" ve "Optanlara Mütedair Protokol" imzalandı Bu anlaşmalar gereğince, 5 Temmuz 1938 Salı günü saat 05.00'de Kurmay Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Takviyeli Dağ Alayı'nın ana kuvvetleri, Türkiye'nin Hassa'daki hududunu geçerek, Hacılar Nahiyesinden Hatay topraklarına girdi. 6 Temmuz 1938 Çarşamba günü sabahı Aktepe-Bulgur Pınarı istikametinden Kırıkhan'a geldi. Hatay Millet Meclisinin, 06.09.1938 tarihli oturumunda, Aralık 1936 ayında "Atatürk'ün şeklini çizdiği bayrağı" esas kabul ederek "Hatay bayrağı kanunu" kabul etti. 07.09.1938 tarihli oturumda ise, "Türk İstiklâl Marşı" Hatay Devleti'nin de "Millî Marşı" olarak kabul edildi (Gök 2010: 21).

23 Haziran 1939 yılında, II. Dünya Savaşı'nın tam öncesinde, Türkiye ve Fransa Hatay'ın Anavatana katılmasına imkan sağlayan bir anlaşma imzaladılar. 30.06.1939 tarihinde Hatay Millet Meclisi "Hatay'ın anavatana kavuştuğuna dair karar" aldı. Böylelikle Hatay Devleti sona erdi ve kendi iradesiyle Hatay, Türkiye Cumhuriyetine katıldı. 5 Temmuz tarihinde Hatay'a Türk ordusunun girişi ve 23 Temmuz'da Hatay'ın anavatana katılımıyla Kırıkhan da ilçe olarak statüsünü aldı.

3.2. Yerleşme Tipleri

Barınmak, ya da belirli bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir saha üzerine inşa edilmiş bir veya birden fazla sayıda meskenden (konuttan) oluşan kümeye "yerleşme" denir (Özçağlar, 1997: 1). İnsanların yerleştikleri sahalar modern devrin bütün teknik ilerlemelerine rağmen hâlâ sınırlıdır ve yeryüzünün ancak belirli bir parçasını meydana getirmektedir. Bununla beraber, sınırlar kesin değildir ve yalnız fiziki faktörlere değil, devamlı olarak değişen iktisadi koşullara da bağlıdırlar (Denker, 1977: 15).

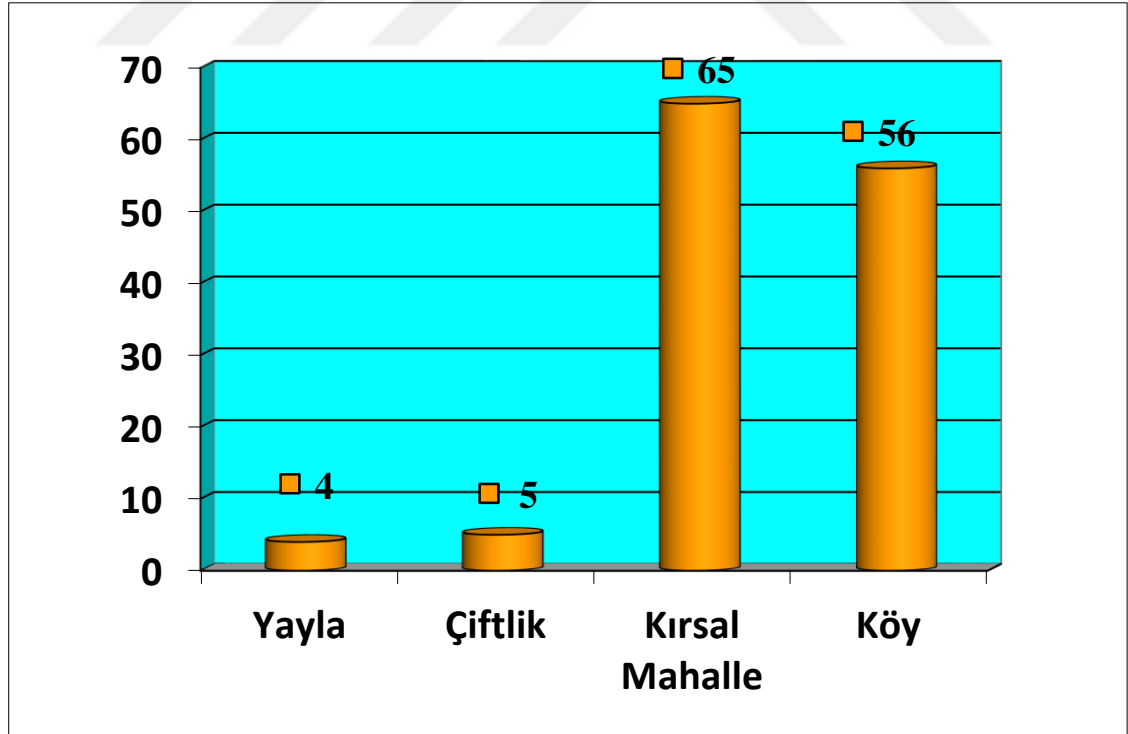
Bir yerleşim düzeninin genel karakteristiğini belirleyen iki temel etken söz konusudur. Coğrafi çevre ve ekonomik faktörler. Coğrafi çevreyi oluşturan fiziki ve beşeri ortam ile ekonomi faktörü, yerleşilen alanı, yerleşmelerin dokusal şekil özelliğini, sürekliliğini, konut tipini, mimarisini ve yapı malzemesini ve bütünüyle yerleşme düzenini belirler. Ancak bu çok boyutlu etkenler dikkate alınarak yerleşim birimlerinin kuruluş ve gelişmesi değerlendirilir. Günümüzde bir yerleşim birimine dinamizm

kazandıran veya kaybettiren etkenlerin başında o yerleşmenin ekonomik nitelikleri gelmektedir (Güner, 2012: 134).

Kırıkhan İlçesinin yerleşme alanları genelde ekonomik faaliyet alanlarının müsait olmasından dolayı Amik Ovası'na doğru şekillenmiştir. Amanos Dağları yerleşmeyi sınırlandıran faktörler olarak göze çarpmaktadır. Ormanlık sahaların varlığı da kuzey ve batıya doğru yerleşmeyi sınırlandıran etmenlerdendir.

3.2.1. Kırsal Yerleşme Tipleri

Resmi Gazete'de yayımlanan 6360 sayılı kanun ile on dört ilde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe kurulması ile bazı kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmıştır. İlin bütün sınırları Hatay Büyükşehir Belediyesi sınırlarına dâhil edilmiştir. Kırıkhan İlçesi de bu ilçelerden birisi olmuş ancak köyler mahalle statüsüne alınmıştır. Mahalle statüsü kazanan kırsal yerleşmeleri; köy yerleşmeleri ve köy altı yerleşmeleri olarak sınıflandırabiliriz. Kırıkhan'da 56 köy, bu köylere bağlı 65 kırsal mahalle, 5 tane çiftlik ve 4 tane de yayla yerleşmesi yer almaktadır (Grafik 3.1 –Tablo 3.8).

Grafik: 3.1. Kırıkhan İlçe Sınırları İçerinde Yer Alan Yerleşme Tipleri (2014).

Kırıkhan'da, birbirinden farklı kırsal yerleşim ünitelerine fazla rastlanmaz. Araştırma alanında daimi ve mevsimlik kır yerleşmeleri bulunmaktadır. Köy ve mahalle yerleşmeleri ilçenin daimi iskân ünitelerini oluşturur. Köy ve bunlara bağlı kırsal mahalleler, yıl boyunca nüfus barındırmaktadır. Yayla, kom ve dam yerleşmeleri ise mevsimlik iskân ünitelerini oluşturmaktadır. Geçici yerleşmeler, yılın belli bir dönemi kullanılan ve yerleşimcileri, kasaba, köy ve bağlı kırsal mahalle ahalisinden oluşan iskân üniteleridir.

Kırıkhan'da 56 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır. Köy yerleşmeleri ovalık alanlar ve dağlık alanlar olarak iki jeomorfolojik üniteye dağılıp göstermektedir. İlçe nüfusunun önemli bir bölümünü yani üçte birine yakın kısmını köy nüfusu oluşturmaktadır. İlçenin en kalabalık nüfusa sahip köyleri; Ceylanlı ve Camız kışlasıdır.

3.2.1.1. Devamlı Kırsal Yerleşmeler

3.2.1.1.1. Köy Yerleşmeleri

1924 yılında çıkarılan 442 Sayılı Köy Kanunu'nda; "Cami, okul, otlak, yayla, baltalık gibi ortak malları bulunan, toplu ya da dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil eder" ibaresi yer almaktadır

Köyler ekonomik yapısı büyük ölçüde tarıma dayanan, kendine özgü toplumsal ilişkileri bulunan, belirli bir yerleşme bölgesi sınırlarına sahip, en küçük idari üniteyi teşkil eden ve nüfusu 2000'e kadar olan yerleşmelerdir (Doğanay, 1994: 246).

Araştırma sahasının özellikleri dikkate alınarak kırsal yerleşmelerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

3.2.1.1.1.1. Yer Adlarına Göre Köyler

Herhangi bir sahadaki köylerin coğrafi özelliklerini tanımada yer adları büyük bir öneme sahiptir. Yer ve mevki adları üzerinde durularak, yerleşmenin tarihî coğrafyası hakkında bilgi edinmek kolaylaşmaktadır (Karaboran, 1984: 108; Alagöz, 1984: 11). Ancak ülkemizde Cumhuriyet dönemiyle birlikte yer adları büyük ölçüde değiştirilmiştir. Adı değiştirilen yerleşme sayısı 28 bin kadar olup, bunun 12 binden fazlası köy adlarıdır (Tunçel, 2000: 23). Araştırma sahasında, 1981 yılına kadar toplam 19 köyün adı değiştirilmiştir. Bu yerleşmeler ve eski adları şu şekildedir; Abalaklı-Kunduz Höyüğü, Aktutan-Toklucu, Arkıtça-Gökdere, Balarmudu-Hıtışa, Baldıran-Baklıca, Başpınar-Hırsızpınarı, Çiloğlan-Haceraslı, Demirkonak-Pınarbaşı, Adalar-Hamoroğlu, Gültepe-Çorumkulaklıtepe, Güventaş-Baytarlı, Güzelce-Gazelce, İlkpınar-Lelikuşağı,

Karaelmaslı-Kömürçukuru, Kodallı-Hamamgarbi, Narlıhobur-Narlıhöpür, Söğütlüöz-Ortaoba, Torun-Toruninnarı, Yalangoz-Yalakoç (Tablo 3.1).

Tablo: 3.1. İdari Bakımdan Kırıkhan'a Bağlı Olan Köylerin Eski ve Yeni Adları

Yerleşmenin Adı	Eski Adı	Yerleşmenin Adı	Eski Adı
Abalaklı	Kunduz höyüğü	Karadurmuşlu	
Aktutan	Toklucu	Karamağara	
Alaybeyli		Kurtlusarımazı	
Alibeyçağılı		Kalakamberli	
Arkıta	Gökdere	Kaletepe	
Aygırgözü		Kamışlar	
Balarmudu	Hıtışa	Kangallar	
Baldıran	Baklıca	Karaçağılı	
Başpınar	Hırsızpınarı	Karaelmaslı	Kömürçukuru
Bektaşlı		Karamankaşı	
Camuzkışlası		Karataş	
Ceylanlı		Kazkeli	
Çamsarı		Kodallı	Hamam garbi
Çamseki		Kızılkaya	
Çataltepe		Mahmutlu	
Çiloğlan	Haceraslı	Muratpaşa	
Danaahmetli		Narlıhobur	Narlıhöpür
Dedeçınar		Özkızılkaya	
Delibekirli		Özsoğuksu	
Demirkonak	Pınarbaşı	Reşatlı	
Adalar	Hamoroğlu	Saylak	
Gölbaşı		Söğütlüöz	Ortaoba
Gültepe	Çorum Kulaklıtepe	Sucu	
Güventaş	Baytarlı	Taşoluk	
Güzelce	Gazelce	Topboğazı	
İlkpınar	Lelik Uşağı	Torun	Torun İnnarı
İçada		Yalangoz	Yalakoç
İncirli		Yılanlı	

Kaynak: 1981 Envanterleri ve Arazi Anketleri(2014)

Köylere yeni isimler verilirken yerleşmede önemli bir özelliğe sahip ve yerleşmeyi etkileyen isimlerin seçildiği görülmektedir.

Köy isimleri belirlenirken, genellikle yerleşmelerin coğrafi özellikleri etkili olmuştur. Bu özelliklerin başında hidrografik özellik gelmektedir. Kırıkhan kırsal yerleşme alanları yamaç veya su kütlesine yakınlıktan dolayı hidrografik isimler almıştır.

Bu nedenle köy yerleşmeleri kuruluş yeri olarak daha çok, tatlı su kaynaklarının bulunduğu konumlar seçmiştir. Bunun için inceleme sahasımızda pınar, dere, akarsu, göl gibi isim alan yerleşmelere rastlanmaktadır. Adını su kaynağından alan yerleşmelere

Özsoğuksu, Kurtlusoğuksu, Ilıkpınar, Gölbaşı, Delibekirli, Başpınar gibi köyler örnek verilebilir (Tablo 3.2).

Tablo: 3.2. Kırıkhan'daki Köy Adlarının Toponomik Kaynakları (2014)

FİZİKİ COĞRAFYA İLE İLGİLİ KÖY ADLARI		
A	1- Kayaçlardan Adını Alanlar	Özkızılkaya, Kızılkaya, Karaçağıl, Karaelmaslı, Karataş
	2- Topografya İle İlgili Olanlar	Taşoluk, Saylak, Kaletepe, Karamağara, İçada, Gültepe, Adalar, Çataltepe
	3- Fitolojik adlar	Yalangoz, Söğütlüöz, Narlıhobur, Kangallar, Kamışlar, Dedeçinar, Çamsarı, Çamseki, Baldran
	4- Hidrografya Adları	Özsoğuksu, Kurtlusoğuksu, Ilıkpınar, Gölbaşı, Delibekirli, Başpınar
	5- Zoolojik Adlar	Yılanlı, Kurtlusarımazı, Ceylanlı, Camuzkışlası, Aygırgölü
BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYA İLE İLGİLİ KÖY ADLARI		
B	1-Yerleşme Adları	Karamankaşı, Arkıtça
	2-Kişisel Özellik Adları	Sucu, Karadurmuşlu, Güzelce, Delibekirli, Çiloğlan,
	3-Beşeri Eser Adları	Demirkonak
	4-Kişi Adları	Muratpaşa, Mahmutlu, Kalakamberli, Danaahmetli
	5-Eşya ve Yiyecek Adları	İncirli, Balarmudu
	7-Aşiret, Töre ve Tarihi Adlar	Torun, Reşatlı, Kodallı, Kazkeli, Güventaş, Abalaklı, Aktutan, Alaybeyli, Alibeyçağılı,

Kaynak: Arazi çalışmaları 2014

Sahanın yer şekilleri de köy adlarının seçilmesinde etkili olmuştur. Kırıkhan hem ova, hem de dağlık alana sahip olduğundan ayrıca karstik sahalara sahip olduğundan tepe, ada, mağara gibi topografik şekillere rastlanmaktadır. Kısa mesafelerde değişen bu topografik durum bazı köylere isim verilmesinde etkili olmuştur. Bu tür yerleşmelere; Taşoluk, Saylak, Kaletepe, Karamağara, İçada, Gültepe, Adalar, Çataltepe gibi köyler örnek olarak verilebilir (Tablo 3.2.).

Araştırma sahasının litolojik yapısı da köy isimlerinin verilmesinde etkili olmuştur. Kırıkhan'da bazalt gibi volkanik araziler geniş yer tutmaktadır. Hatta çoğu yerde kayalık ve leçelik alanlar yer alır. Bu nedenle, Özkızılkaya, Kızılkaya, Karaçağıl, Karaelmaslı, Karataş gibi köy isimlerine rastlanılmaktadır.

Fitolojik özellikler de köy isimlerinin oluşmasında etkindir. Kırıkhan'da ormanlık araziler Amanos Dağları'nın yamaçlarında geniş yer tuttuğu için bitki adları, köy isimlerinde yer almıştır. Ayrıca sahada yetiştirilen tarım ürünlerinin bir kısmı da köy adlarına isim olmuştur. Yalangoz, Söğütlüöz, Narlıhobur, Kangallar, Kamışlar, Dedeçınar, Çamsarı, Çamseki, Baldıran adlı köyler sahadaki bitki örtüsü hakkında bilgi vermektedir. Balarmudu, İncirli de yetişen tarım ürünlerini anımsatmaktadır.

Zoolojik etkenler de köy yerleşmesine isim vermiştir. Bunlar; Yılanlı, Kurtlusarımazı, Ceylanlı, Camuzkışlası, Aygırgölü'dür. Beşeri özelliklerde de Aşiret, aile adları olarak Torun, Reşatlı, Kodallı, Kazkeli, Güventaş, Abalaklı, Aktutan, Alaybeyli, Alibeyçagılı Köyleri, kişisel ad ve özellik olarak da; Sucu, Karadurmuşlu, Güzelce, Delibekirli, Çiloğlan; Muratpaşa, Mahmutlu, Kalakamberli, Danaahmetli Köyleri örnek verilebilir (Tablo 3.2.).

3.2.1.1.1.2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

Yükselti; Kırsal Yerleşmelerin kuruluş yerleri ve dağılışı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü yükselti iklimi, toprak türünü, tarım ürünlerini, hayvancılığı kısacası ekonomik faktörleri etkilemektedir. Araştırma sahasında yükselti, 80 metreden başlayıp 1630 metreye kadar çıkmaktadır. Köyler, yamaç ve ova olarak ayrılmaktadır. 16 köy, Amanos Dağları yamaçlarında kurulmuşken 40 köy yerleşmesi ovaya doğru genişlemektedir. 42 köy yerleşmesi 80-250 metre arası yükseltiye sahiptir.

En yüksekte kurulu köy yerleşmesi Kurtlusarımazı Mahallesi, 975 metrede kuruluyken; Amik Ovası'nın ortasındaki; Güventaş, Baldıran, Gölbaşı, Kazkeli, Kangallar, Özkızılkaya, Muratpaşa, Topboğazı, İçada, Torun, Gölbaşı ve Çiloğlan höyüğü gibi köyler ise yükselti aralığı olarak 80-90 metre aralığında kurulmuşlardır.

Yerleşmelerin büyük bir bölümünün 80-250 m. yükselti basamağında toplanmış olmasında verimli tarım arazilerinin ve sulama koşullarının olması büyük etkindir. Bu yükselti aralığında kurulan mahallelerin oranı % 75'tir.

Yerleşme yoğunluğunun arttığı diğer yükselti ise, 250-500 metredir. Bu yükselti basamağında; Ceylanlı, Alaybeyli, Alibeyçagılı, Saylak, Dedeçınar, Bektaşlı, Balarmudu, Taşoluk, Kurtlusoguksu ve Arkıtça olmak üzere toplam 10 mahalle yer almaktadır. Bu basamaktaki köy yerleşmelerinin, sahadaki toplam kırsal yerleşme içindeki payı % 17,8'dir.

Çamseki ve Delibekirli köyleri 500-750 m yükselteleri arasında bulunmaktadır. Bu yükselti basamağındaki köylerin, sahadaki toplam kırsal yerleşme içindeki payı %3,6'dır (Tablo 3.3).

Tablo: 3.3. Yükselti Basamağına Göre Köyler.

Yükselti Basamağı (metre)	Yerleşme Sayısı	Yüzdesi(%'si)
80-250	43	76,8
250-500	9	17,9
500-750	2	3,6
750-1000	2	3,6
Toplam	56	101,8

Kaynak: Arazi Çalışmaları 2014.

Yılanlı ve Kurtlusarımazı da 750-1000 m yükselti basamağında yer almaktadır. Tüm köyler içinde ancak % 3.6'lık bir pay oluşturan bu yerleşmelerin kısıtlı tarım arazileri vardır. Bu nedenle diğerlerine oranla daha az bir paya sahiptir.

Kırsal nüfus oranı 1980 yılında 0-100 m yükselti aralığında % 43,63 ile yine en yüksek orana sahip iken, 2000 yılında ise % 40,21'e 2014 yılına gelindiğinde ise bu oran gerileyerek % 40,15 olmuştur (Tablo 3.4-3.5-3.6).

Tablo: 3.4. Kırıkhan'da Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Nüfusları (1940)

0-100	Nüfus	101-200	Nüfus	201-400	Nüfus	401-1000	Nüfus
Çamsarı	636	Demirkonak	484	Ceylanlı	907	Delibekirli	787
Torun	561	Kurtlusarımazı	473	Saylak	853	Kurtlusarımazı	454
Çiloğlanhüyüğü	403	Yalangoz	393	Karataş	398		
Gölbaşı	388	Güzelce	345	Camuzkışlası	397		
Karadurmuşlu	329	İncirli	293	Alaybeyli	337		
Abalaklı	314	Karamankaşı	249	Dedeçinar	300		
Muratpaşakızılkaya	251	Karaçağıl	230				
Topboğazi	251	Karamağara	216				
Güventaşı	248	Başpınar	213				
İçada	235	Narlıhopur	199				
Kamberlikaya	220	Kamışlar	189				
Gültepe	212	Sucuköy	159				
Kodallı	202						
Ilıkpınar	186						
Baldıran	165						
Mahmutlu	165						
Aktutan	161						
Muratpaşa	126						
Özsoğuksu	125						
Özkızılkaya	101						
TOPLAM	5279		3443		3192		1241

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı, 1940

Kırsal yerleşmelerin oranı 101-200 m yükselti aralığında 1940 yılında % 26,17; 1980 yılında % 22,63; 2000 yılında % 25,98; 2014 yılına gelindiğinde ise % 26,18' e yükselmiştir. 1940 yılından günümüze kadar bu yükselti aralığındaki kırsal nüfus yoğunluğu sürekli bir artış içine girmiştir. Bu durumun oluşmasının nedeni bu yükselti aralığının, ova ile dağlık alan arasındaki yamaç yerleşmelerini oluşturmasıdır. Bu yamaç yerleşmeleri, hem tarım alanlarına ve hem de dağlık alanlara yakın konumda olduğundan yerleşme için sürekli elverişli olmuştur (Tablo 3.4).

Kırsal nüfusun 201-400 m yükselti aralığında yer aldığı yerleşmelerin oranı 1940 yılında % 24,2 iken 1980'de % 26,8; 2000 yılında ise 27,1'dir. Bu oran 2014 yılında ise % 27,7'ye yükselmiştir (Tablo 3.4, 3.5, 3.6.). Yükselişin sebebi, yerleşme olarak yamaçların ekonomik olarak da ovaya yakınlığının etken olmasıdır. Delibekirli, Ceylanlı, Bektaşlı, Taşoluk gibi köyler bu nedenle yerleşmede tercih edilmiştir. 0-100 m yükselti basamağındaki kırsal nüfus oranı sürekli azalırken 101-200 m ve 201-400 m yükselti basamağındaki nüfus oranı ise sürekli artış göstermektedir.

Tablo: 3.5. Kırıkhan'da Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Nüfusları (1980)

0-100	Nüfus	101-200	Nüfus	201-400	Nüfus	401-1000	Nüfus
Çamsarı	1365	Kurtluoğuksu	1496	Ceylanlı	2042	Delibekirli	897
Kazkeli	1313	Karaçağıl	1179	Camuzkışlası	1728	Kurtlusarımazı	433
Karadurmuşlu	1181	Başpınar	826	Karataş	1359	Taşoluk	426
Gölbaşı	1000	Yalangoz	798	Bektaşlı	942	Arkitça	408
Baldıran	961	Demirkonak	676	Alaybeyli	802	Yılanlı	217
Abalaklı	960	Karamankaşı	590	Saylak	491		
Kangallar	870	Narlıhopur	541	Kaletepe	475		
İçada	682	Güzelce	465	Alibeyçağıllı	432		
Muratpaşakızılkaya	642	İncirli	347	Balarmudu	383		
Kodallı	640	Karamağara	305	Dedeçinar	313		
Özkızılkaya	587	Kamışlar	279	Karaelmaslı	236		
Topboğazı	565	Sucuköy	265				
Çiloğlanhüyüğü	537						
Muratpaşa	509						
Özsoğuksu	447						
Güventaşı	446						
Kamberlikaya	392						
Ilıkpınar	337						
Çataltepe	330						
Reşatlı	290						
Danaahmetli	252						
Gültepe	208						
Torun	202						
Aktutan	154						
Mahmutlu	108						
TOPLAM	14978		7767		9203		2381

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı, 1980

Kırsal nüfusun 1940 yılındaki 401-1000 m yükselti basamağında sadece iki kırsal yerleşme varken, 1980 yılında beş kırsal yerleşme olmuş ancak nüfus içindeki oranı azalarak % 9'4'ten % 6,9'a düşmüştür. Bu değişimin sebebi, bağlı mahallelerin köy tüzel kişiliğine kavuşmasıdır (Tablo 3.4 ve 3.5).

2000 yılında ise bu oran % 6,76'ya 2014 yılında da % 5,98'e düşmüştür. Bu yükselti basamağındaki kırsal yerleşme nüfusunun yıllar itibariyle toplam kırsal nüfus içindeki oranının sürekli azalmasının nedeni yükselti ve engebe nedeniyle tarımsal alanların kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum Kırıkhan'a olan göçü artırmıştır.

Kırsal yerleşmelerdeki nüfusun 2000 yılında, yükselti basamaklarındaki dağılışına bakıldığında 0-100 m aralığının tüm sayım yıllarında olduğu gibi fazla olması göze çarpmaktadır. Bu durum, insanların yerleşmesinde en önemli faktörün ekonomik faaliyetler olduğunu göstermektedir (Tablo 3.6.).

Tablo: 3.6. Kırıkhan'da Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Nüfusları (2000)

0-100	Nüfus	101-200	Nüfus	201-400	Nüfus	401-1000	Nüfus
Gölbaşı	1645	Kurtluoğuksu	3472	Camuzkışlası	2200	Delibekirli	1130
Karadurmuşlu	1202	Yalangoz	858	Ceylanlı	2155	Arkitça	338
Baldıran	1062	Demirkonak	779	Karataş	1130	Yılanlı	314
Kazkeli	884	Başpınar	674	Bektaşlı	1113	Taşoluk	242
Çamsarı	877	Karaçağıl	670	Balarımuğu	676	Çamseki	206
Muratpaşakızıkaya	713	İncirli	413	Saylak	514	Kurtlusarımazı	133
Özkızıkaya	700	Güzelce	409	Kaletepe	497		
İçada	617	Karamağara	305	Alaybeyli	403		
Kodallı	566	Narlıhopur	295	Dedeçınar	296		
Güventaşı	546	Karamankaşı	263	Alibeyçağıllı	275		
Özsoğuksu	521	Kamışlar	246	Karaelmaslı	182		
Abalaklı	499	Söğütlüöz	242				
Gültepe	472	Sucuköy	225				
Kamberlikaya	453	Aygırgölü	219				
Kangallar	433						
Çataltepe	431						
Çiloğlanhüyüğü	427						
Topboğazi	389						
Ilıkpınar	378						
Muratpaşa	362						
Torun	227						
Mahmutlu	187						
Danaahmetli	186						
Reşatlı	161						
Aktutan	103						
TOPLAM	14041		9070		9441		2363

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı, 2000

2014 yılına gelindiğinde, yükselti basamaklarına göre kırsal yerleşme nüfusunun 2000 dönemine göre fazla değişmediği görülmektedir. 101-200 m yükselti aralığındaki kırsal nüfus miktarında bir önceki döneme göre ciddi bir artış gözlenmektedir. Bu durumun da kırsal kalkınma planlamalarından kaynaklandığı söylenebilir. Amik Ovası'nda yer alan 101-200 m aralığındaki kırsal yerleşmelerde devlet teşviki ve desteklemelerle insanların tarımda kullanılmayan alanlara zeytin vb ürünleri ekmesi, nüfusu artıran etken olmuştur (Tablo 3.7.).

Tablo: 3.7. Kırıkhan'da Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Nüfusları (2014)

0-100	Nüfus	101-200	Nüfus	201-400	Nüfus	401-1000	Nüfus
Gölbaşı	1510	Kurtluoğuksu	2173	Camuzkışlası	2313	Delibekirli	892
Karadurmuşlu	1353	Yalangoz	1077	Ceylanlı	2020	Arkıta	271
Baldıran	1028	Demirkonak	923	Karataş	1052	Çamseki	219
Özkızılkaya	725	Başpınar	842	Bektaşlı	842	Taşoluk	219
Çamsarı	713	Karaçağıl	706	Kaletepe	620	Yılanlı	153
Kazkeli	690	İncirli	492	Balarmudu	533	Kurtlusarımazı	145
İçada	651	Güzelce	373	Alaybeyli	465		
Muratpaşakızılkaya	607	Karamankaşı	315	Saylak	442		
Abalaklı	528	Sucuköy	312	Dedeçınar	224		
Güventaşı	525	Karamağara	296	Alibeyçağıllı	170		
Kodallı	476	Narlıhopur	262	Karaelmaslı	134		
Özsoğuksu	454	Söğütlüöz	191				
Kangallar	432	Kamışlar	184				
Gültepe	373	Aygırgölü	165				
Topboğazı	355						
Muratpaşa	315						
Ilıkpınar	287						
Çataltepe	277						
Çiloğlanhüyüğü	269						
Kamberlikaya	257						
Adalar	256						
Torun	180						
Reşatlı	152						
Danaahmetli	135						
Mahmutlu	114						
Aktutan	99						
TOPLAM	12761		8311		8815		1899

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı, 2014

3.2.1.1.1.3. Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Köyler

Tarım ve hayvancılık kırsal yerleşmelerin ekonomik faaliyetlerini oluşturmaktadır. Ova yerleşmesindeki münbit arazilerde genelde ekonomik faaliyet tarla tarımıdır. Amik Gölü'nün son kalıntısı ve ilçenin de tek doğal gölü olan Balık Gölü'nde balıkçılık yapılırken yamaç yerleşmelerinde ormancılık, hayvancılık, arıcılık ve madencilik faaliyetleri yürütülmektedir. Ancak gerek ova gerekse yamaç yerleşmelerinde hem tarım hem de hayvancılık faaliyetinin arazi ve çevre şartlarının izin verdiği ölçüde bir arada yapıldığı görülmektedir. Ancak Kırıkhan köylerinin neredeyse tamamında tarım ön planda yer almaktadır.

Ova yerleşmelerinde yoğun olarak yapılan tarla tarımı, yamaç yerleşmelerinde yerini hayvancılıkla birlikte bağ-bahçe tarımına bırakmaktadır. Sahada köylerin ekonomik yapısı incelendiğinde tarım, hayvancılık ve az da olsa madencilik sektörleri ön plana çıkmaktadır. İlçenin tek kireç ocağı ve kuvarsit ocağı Ceylanlı kırsal yerleşmesinde yer almaktadır.

Arazinin dağlık olduğu sahalarda, sınır kesimlerinde ve göl çevresindeki yerleşmelerin bazılarında 1981 köy envanteri verilerine göre birincil ekonomik faaliyet hayvancılıktır. Delibekirli, Alaybeyli, Özsoğuksu gibi kırsal yerleşmelerde dağlık alandan dolayı hayvancılık ön plana çıkmışken Sucu, Yalangoz, Camuzkışlası gibi köylerde ise yine arazinin meracılığa uygun olması gibi sebeplerle birincil ekonomik faaliyet hayvancılık olarak görülmektedir. 2014 yılında ise entansif tarım metodları gibi etkenler ile köylerde birincil ekonomik faaliyet genelde tarım olmuştur (Tablo 3.8).

Tablo: 3.8. Kırsal Yerleşmelerde Ekonomik Geçim Kaynakları (1981 – 2014)

Köy Halkının Birincil ve İkincil Ekonomik Geçim Kaynakları									
Köy Adı	1981		2014		Köy Adı	1981		2014	
	Tarım	Hayvancılık	Tarım	Hayvancılık		Tarım	Hayvancılık	Tarım	Hayvancılık
Abalaklı	1	2	1	2	Karadurmuşlu	1	2	1	2
Aktutan	1	2	1	2	Karamağara	1	2	1	2
Alaybeyli	2	1	1	2	Kurtlusarımazı		2	1	2
Alibeyçagılı	2	1	1	2	Kalakamberli	2	1	1	2
Arkıtaça	1	2	1	2	Kaletepe	1	2	1	2
Ayrgözü			1	2	Kamışlar	1	2	1	2
Balarmudu	1	2	1	2	Kangallar	1	2	1	2
Baldıran	1	2	1	2	Karaçagıl	1	2	1	2
Başpınar	1	2	1	2	Karalmash	1	2	1	2
Bektaşlı	1	2	1	2	Karamankaşı	1	2	1	2
Camuzkışlası	2	1	1	2	Karataş	1	2	1	2
Ceylanlı	1	2	1	2	Kazkeli	1	2	1	2

	1981	2014		1981	2014	1	2	1	2
Köy Adı	Tarım	Hayvancılık	Tarım	Hayvancılık	Köy Adı	Tarım	Hayvancılık	Tarım	Hayvancılık
Çataltepe	1	2	1	2	Mahmutlu	1	2	1	2
Çiloğlan	1	2	1	2	Muratpaşa	1	2	1	2
Danaahmetli	1	1	1	2	Narlıhobur	1	2	1	2
Dedeçınar	1	1	1	2	Özkızılkaya	1	2	1	2
Delibekirli	2	1	1	2	Özsoğuksu	2	1	1	2
Demirkonak	1	1	1	2	Reşath	1	2	1	2
Adalar			1	2	Saylak	1	2	1	2
Gölbaşı	2	1	1	2	Söğütlüöz			1	2
Gültepe	1	1	1	2	Sucu	2	1	1	2
Güventaş	1	1	1	2	Taşoluk	1	2	1	2
Güzelce	1	2	1	2	Topboğazı	1	2	1	2
İlkınar	1	1	1	2	Torun	1	2	1	2
İçada	2	1	1	2	Yalangoz	2	1	1	2
İncirli	1	1	1	2	Yılanlı			2	1

Kaynak: 1981 Köy Envanterleri ve Arazi Çalışmaları 2014.

Günümüzde balıkçılıkla uğraşan köylerimiz, Gölbaşı, Adalar ve Kamberlikaya'dır. İncirli, Yalangoz, Camızkışlası, Kaletpe, Aygırgölü, Demirkonak Köylerindeki nüfusun önemli bir kısmı ise geçimini hayvancılık yaparak sağlar.

3.2.1.1.1.4. Yerleşme Dokularına Göre Köyler

Topografya (yerşekilleri, eğim, yükselti) toprak, su, iklim ve doğal bitki örtüsü koşulları araziden faydalanma ve ulaşımdurumu, o yerleşmede yaşayan insanların birbirleriyle olan münasebetleri ile yerleşim planları yerleşmelerin şekilleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu faktörlerin tümünün veya birkaçının etkisiyle, konutların arazi üzerindeki dağılım düzenleri, sıklık-seyreklilik ve dizilişleri birbirinden farklı olabilmektedir. Buna bağlı olarak konutların arazi üzerindeki dağılım düzeni dikkate alınarak köyler toplu ya dadağınık yerleşmeler olarak iki gruba ayrılır (Güner, 2010: 115).

Araştırma sahasında, özellikle Amanos Dağları yamaçlarında yer alan kırsal yerleşmelerin toprakları akarsular tarafından küçük parçalara ayrıldığı için yerleşmeler çoğunlukla birçok merkezden oluşmaktadır. Bu da yerleşmelerin dağınık bir dokuya sahip olmasına neden olmuştur. Kurtlusoguksu, Arkıtça, Çamseki, Kurtlusarımazı, Delibekirli, Yılanlı, Alibeyçağılı gibi mahallelerde yer alan meskenler, arazinin engebelilik özelliğinden dolayı birbirine uzak bir şekilde gelişmiştir.

Amanos Dağları'nın eteklerinde gelişen birikinti konileri üzerinde yer alan yerleşmeler ise genellikle toplu bir doku sergilemektedir. Bu yerleşmelerde su

kaynaklarının fazla ve arazinin geniş olmasından dolayı yerleşmeler dairesel, ışınsal veya çizgisel yerleşme şekilleri oluşturmuştur.

3.2.1.1.2. Köyaltı Mahalle Yerleşmeleri

“Çok yerde yanlış bir yaklaşımla mahallelere mezra da denilmektedir. Mezra, Arapça bir sözcük olup, ziraat alanı, ekinlik anlamına gelmektedir. Engebeli arazi yapısına sahip sahalarda yer alan köylerde, ziraat alanları köy yerleşim sahasından uzakta bulunabilmektedir. İşte, bu gibi tarım alanlarına mezra, bu alanlarda tarım sezonu boyunca barınmak amacıyla inşa edilen yerleşmelere de mezra yerleşmesi denilmektedir. Mezra yerleşmeleri tarımsal fonksiyonlu dönemlik yerleşmelerden olup, yıl içinde tarımsal faaliyetin yürütüldüğü dönemde arazi sahipleri veya kiralayanlar tarafından yerleşik hale getirilirler. Tarımsal faaliyetin sona ermesiyle bu yerleşmeler boş kalır. Son yıllarda Türkiye’deki mezra yerleşmelerinin çoğu sürekli ikâmet edilen yerleşmelere dönüşmüşlerdir. Bir köy alanı içindeki mezra yerleşmelerinin sürekli oturlan yerleşmeler haline gelmeleri idarî bakımdan mahalle statüsü kazandıklarına işaret etmektedir.” (Özçağlar, 2005: 8).

İster bir ailenin fertleri veya ayrı kökten gelen akrabalar olsun, isterse tam ters olarak fertler arasında herhangi bir akrabalık bağı mevcut olmasın; ancak birbirleri ile sosyo-ekonomik bağlar kurmuş karşılıklı bir dayanışma sistemine ulaşmış, birbirileri arasındaki tecrid faktörünü yıkmış kimselerin, birbirlerinden uzak veya yakın mesafede tesis etmiş oldukları meskenlerin meydana getirdiği toplumu “mahalle” olarak takdim etmek mümkündür (Tunçdilek, 1967:108). “Bir köyün muhtarlık alanı dahilinde sürekli olarak yaşanan birden fazla yerleşim birimi bulunuyorsa, bu kırsal yerleşmelerin her biri idarî yönden “mahalle” olarak isimlendirilmektedir.” (Özçağlar, 2005:6).

Bir köyün yakınında ziraata elverişli arazi az olduğu veya nüfus arttıkça mevcut yerler bu nüfusu beslemeğe kâfi gelmediği takdirde bazı kimseler daha uzaklarda ekim sahaları teminine çalışırlar. Elde ettikleri bu sahalara evler yaparak orada devamlı bir surette yerleşir ve mevcut tarlaları ekip biçmeğe başlarlar (Saribeyoğlu, 1951: 33). Konar-göçer kültüre sahip yürüklerin yerleşik düzene geçmesi veya daha önce yaşanan yerleşim birimi içerisinde meydana gelen çeşitli anlaşmazlıklar, göçe ve dolayısıyla mezra, kom ve mahallelerin oluşumuna yol açan tarihi ve sosyal nedenlerdir.

Araştırma alanında bulunan mahalleler, genellikle aynı ailenin fertlerince kurulmuştur. Buna karşın bazı mahalleler de işlek yollara yakın olduğu için birkaç evin

zamanla büyümesiyle oluşmuştur. Bunlara en güzel örnek Saylak köyüne bağlı olan yol kenarındaki litre mahallesi verilebilir.

Kırıkhan'da hemen hemen her köy yerleşmesine bağlı kırsal mahallelerleşmesi yer almaktadır. Genelde bu kırsal mahallelerde tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Çamsarı, Camuzkışlası, İncirli, Gölbaşı, Karamankaşı gibi köylerin bağlı kırsal mahalle sayıları daha fazladır (Tablo 3.9.).

Tablo: 3.9. Kırıkhan'daki Köy ve Köyaltı Yerleşmeleri.

Köy	Bağlı Kırsal Mahalle	Yayla	Çiftlik
Alaybeyli	Telbizek	Gümüşoluk	
Alibeyçagılı	Safalar, Söğütlüalan		
Arkıta	Aşağı ve Yukarı Gökdere, Çirkinler		
Ayırğölü	Körpınar Mahallesi		
Baldıran	İskan Mahallesi		
Başpınar	Höyük, Tur mah.		
Bektaşlı	Sınaroba, Ortaoba		
Camuzkışlası	Köseler, Çetelyurt, Çevlik, Emekçi		
Ceylanlı		Eşmişek, Alan	
Çamsarı	Yusuflu, Acerköy, Kürtnasır, Cintepe		
Çiloğlan	Çiloğlan İskanı, Adakamberli		Şamo Çiftliği
Dedeçınar	Gökçeoğlu Mh		
Delibekirli	Tepe Mh	Çataloluk	
Adalar	Kurtbaba Mh		
Gölbaşı	Yassitepe, Gölbaşı Ada, Kırtmıtlıkeli		
Gültepe	Çorum, Göktepe, İskan		
Güventaş	Havaştepe		
Ilıkpınar	Abrazlar, Ali Civelek Mh		Karamehmetler Çiftliği
İçada	Alibeyhöyüğü		
İncirli	Sekizevler, Zengin Harabe, Perişan		
Karadurmuşlu	Bayırbucak, İskan		
Karamağara	Yılocağı, Kıyı Mahallesi		
Kurtlusarımazı	Emerce		
Kamışlar	Beşevler, Hocalar		
Karaçağıl	Arpalı		
Karamankaşı	Söğütlüöz, Zeyniler, Mezarlık, İmerza		
Kazkeli	Lükör		
Muratpaşa	Muratpaşa İskanı		
Narlıhobur	Karaçağıl, Güllüköy, Hazine		Kamil Kahraman Çiftliği
Özkızılkaya	Sütlüçeşme, İskan Mahallesi		Çiftlik
Özsoğuksu	Fenk, İmece		Çiftlik
Saylak	Celiler ve Litre Mahallesi		
Yalangoz	Ayırğölü, Körpınar		
Yılanlı	Öngüzlü		
TOPLAM	65	4	5

Kaynak: Arazi Çalışmaları, 2014

3.2.1.1.3. Diğer Yerleşmeler

Araştırma sahasında sık rastlanan köyaltı yerleşmelerinin bir kısmını da çekirdekli mahalleler oluşturmaktadır. İdari olarak köylere bağlı tek ev ve eklentilerinden oluşan daha çok tarım, hayvancılık faaliyetlerinin ön planda olduğu bir ya da birkaç meskenden oluşan yerleşmelerdir. Bu yerleşmeler miras paylaşımı, tarım alanlarının yetersizliği gibi sebeplerle ortaya çıkmıştır. Çekirdekli mahalle yerleşmelerinde genelde temel ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. İlçenin köylerine bağlı olan 65 tane çekirdekli mahalle yer almaktadır (Tablo 3.9).

Kırsal yerleşme coğrafyamızın en önemli yerleşme birimlerini oluşturan ve kışla, kışlak, güzle, güzlek, yayla, yaylak, ağıl, dam, kom, oba, canık, divan, mahalle, mezra... vb münferit yerleşme ile köy arasında yer alan ara biçimlerin tanım ve kapsamına, ülkemizde yayınlanmış ansiklopedi ve sözlüklerde doğru bir karşılık bulma olanağı yoktur (Sözer, 1985: 79).

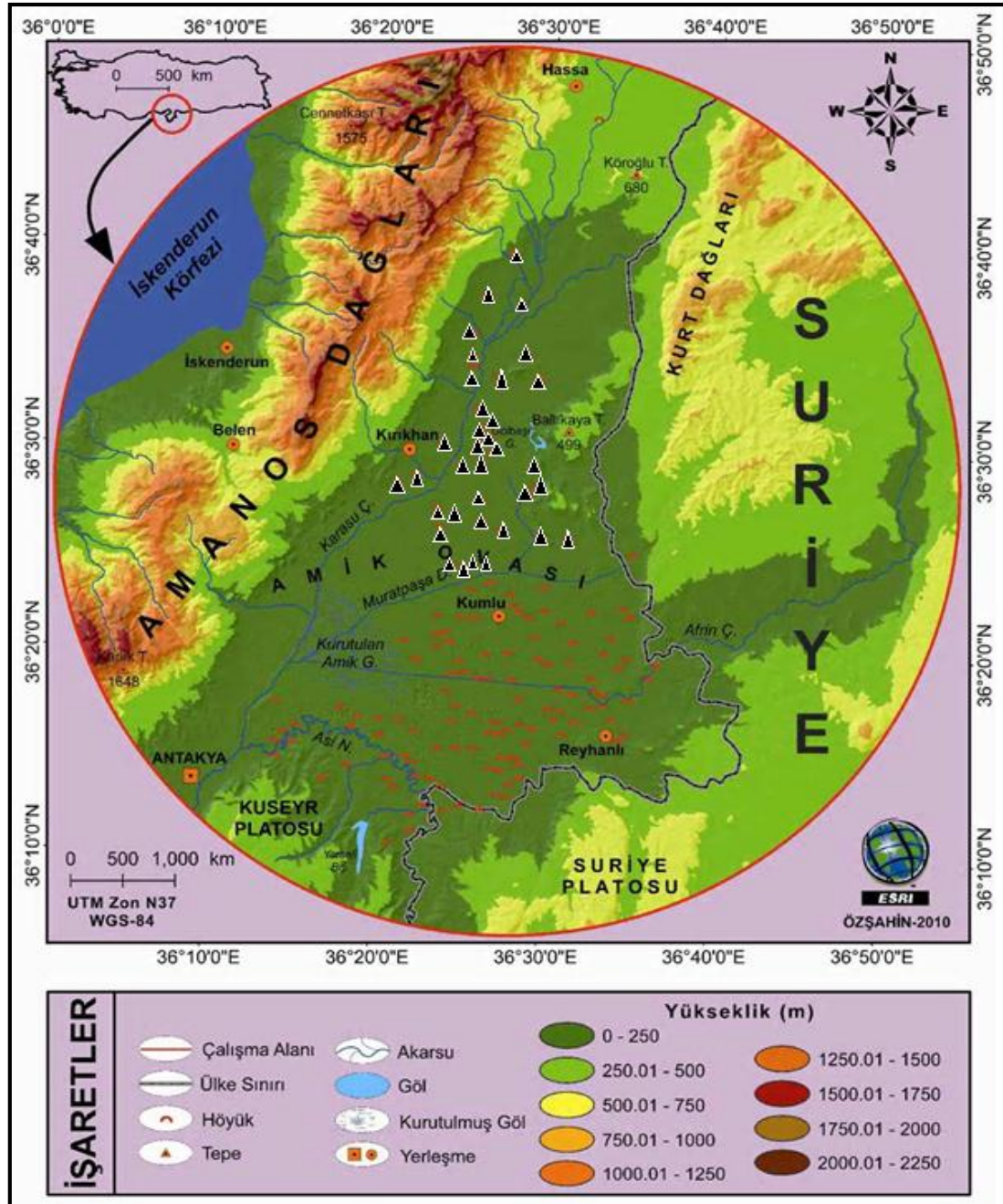
Çeşitli tanımlardan anlaşıldığı gibi, köyaltı yerleşmesinin bulunduğu mekâna göre tanımlar değişmektedir. Bu durum, gözlemlenen yerleşmenin bulunduğu yörelerin coğrafi mekân özelliklerine göre çeşitli farklılıklar göstermesi ve yaşanan zaman diliminin sosyo-ekonomik özelliklerine göre çeşitli değişimler sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma alanı için benzer bir durum, mahalle ve mezra yerleşim birimleri tanımları üzerinde yaşanmaktadır.

Araştırma sahasında yer alan çekirdekli mahallelerde, genelde ekonomik faaliyet olarak tarım öne çıkmaktadır. Ancak Ova mahallelerinin bazı leçelik alanlarında tarımsal verimsizliklerden dolayı hayvancılık da yapılmaktadır. Köylerde çekirdekli mahalleler, daha çok ova alanlarında yer almaktadır. Bunlara, Arkıtça mahallesinde Aşağı ve Yukarı Gökdere, Çirkinler; Çamsarı mahallesinde Yusufllu, Acerköy, Kürtnasır, Cintepe; Çiloğlan mahallesinde Çiloğlan İskanı, Adakamberli; Gültepe mahallesinde Çorum, Göktepe, İskan, Karataş; Karamankaşı mahallesinde, Söğütlüöz, Zeyniler, Mezarlık; Narlıhobur mahallesinde Karaçağıl, Güllüköy, Hazine çekirdekli mahalleleri örnek verilebilir.

Kır yerleşmeleri içinde çiftlikler en küçük iskan çekirdeklerine karşılık gelmektedir. Bu tip yerleşmelerin ortaya çıkması üzerinde mülkiyet sisteminin büyük bir etkisi vardır. Toprak sahipleri geniş arazilerinin ya ortasında ya da kenarında çam ağaçlarıyla çevrilerek gölgelik elde edilmiş ve gölgeğin tam orta yerine meskenini

yapmıştır (Atasoy, 2012: 131). Kırıkhan'daki çiftliklerin çoğunluğu varlıklı kimselerin mülkiyetidir. Bu çiftlik sahipleri genelde meyvecilik ve tarla tarımı yapmaktadırlar.

Çevresine göre kabartı durumunda olan çok eski zamanlardan günümüze kalmış yığma tepelere höyük denir. Araştırma sahası sınırları içinde Amik Ovası'nda kurulu toplam 34 adet höyük tespit edilmiştir (Harita: 3.1).

Harita: 3.1. Kırıkhan İlçesindeki Höyüklerinin Coğrafi Analizi. (Özşahin, 2010, değiştirilerek)

Kırıkhan'daki höyüklerin dağılışı incelendiğinde daha çok Amik Ovası ortasında dağıldığı görülmektedir. Bunlardan en önemlileri; Koyuncu Höyüğü, Halil Ağa Höyüğü,

Boz Höyük ve Çiloğlan Höyüğü olup bu yerleşme alanı çevresinde Höyük yerleşmeleri sayısı da daha fazladır. Bu höyüklerin bazıları ortaçağı, bazıları da milattan önceki dönemleri yansıtmaktadır (Tablo 3.10). Zaman içinde bazı höyükler tarla arazi kazanma gibi sebeplerle yok edilmiştir.

Tablo: 3.10. Kırıkhan'daki Kırsal Yerleşmelerde Yer Alan Höyükler ve Ait Oldukları Dönem.

Sayı	Bulunduğu Köy	Höyüğün Adı	Ait Olduğu Dönem
1	Çamsarı	Halılağa Höyüğü	Ortaçağ - Arap
2	Çiloğlan	Çiloğlan Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350
3	Ilkpinar	Ilkpinar Höyüğü	Ortaçağ - Arap
4	Yalangoz	Çataltepe Höyüğü	Ortaçağ - Arap
5	Özsoğuksu	Özsoğuk su Höyüğü	Ortaçağ - Arap
6	Muratpaşa	Muratpaşa Höyüğü	Helenistik Ortaçağ
7	Saylak	Kiremitli Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350
8	Güzelce	Güzelce Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350
9	Çamsarı	Yassı yurt Höyüğü	Roma
10	Karadurmuşlu	Karadurmuşlu Höyüğü	Ortaçağ - Arap
11	Saylak	Dedeçinar Höyüğü	Prehistorik
12	İçada	İçada Höyüğü	Roma
13	Kamışlar	Bozhöyük	Ortaçağ - Arap
14	Çiloğlan	Kilise tepe Höyüğü	Roma
15	Narlıhöbür	Ambar Höyüğü	Bizans
16	Mahmutlu	Koyuncu Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350
17	Reşatlı	Reşatlı Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350
18	Çamsarı	Yusuflu Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350
19	Kodallı	Arpalı Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350
20	Topboğazı	Topboğazı Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350
21	Kulaklıtepe	Kör Haliliye Höyüğü	M.Ö.64 M.S.350
22	Kızılkaya	Kızılkaya Höyüğü	M.Ö.64 M.S.350
23	Karadurmuşlu	Tel Sultan Höyüğü	Ortaçağ - Arap
24	Baldıran	Tel Curun Höyüğü	M.Ö.600
25	Baldıran	Baldıran Höyüğü	Helen-Ortaçağ
26	Karadurmuşlu	Matta Höyüğü	M.Ö.64-M.S.350

Kaynak: Hatay Valiliği 2011 Yılı Çevre Durum Raporu.

Amik Ovasında, tarlaların köşesinde tarlayı sulamak için veya ürünün yetişmesine kadar olan zaman içinde yapılan ve yörede “Hayma” denilen geçici meskenler de yer almaktadır. Haymalar, çoğu yerde kamışlardan veya demir iskelet üzerine konulan tahta malzeme ve üzeri kamışla kaplanan yerden 1-2 m yükseltideki yerleşmeden oluşmaktadır.

Hayma, tarla sulaması sırasında veya ürün yetiştirme zamanlarında barınmak, dinlenmek için çiftçilerin konakladıkları yerleşmedir. Bu dam yerleşmeleri zamanla modern yapı malzemeleriyle gelişmiştir. Tek oda şeklinde yine yerden yüksekte kurulu bu yerleşmeler, yaz aylarında ailelerin de gününbirlik konaklayacağı yerleşmelere dönüşmüştür.

3.2.1.2. Mevsimlik Kırsal Yerleşmeler

3.2.1.2.1. Yayla Yerleşmeleri

Beşeri coğrafya kavramı olarak yayla; yazın belirli bir süresi içinde hayvan otlatmak, ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin her türlü işte çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı ve çokzaman pek uzak olmakla beraber sosyo ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı bir mahalle veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümüdür (Tunçdilek,1967: 138).

Yayla kavramı ayrıca yaz aylarında sayfiye, hava değişimi ve dinlenme amacıyla yararlanılan yüksek kesimler için de kullanılır (Emiroğlu, 1977: 17). Buna göre yaylacılık faaliyeti çoğunlukla; biri yerleşik ve diğeri geçici olan iki yerleşme bölgesi arasında, ritmik olarak göç edilmesidir (Doğanay, 1994: 266).

Yaylacılık, Anadolu kırsal kültürünün çok yaygın ve geleneksel bir unsurudur. Alagöz'e göre, Türkiye özellikle koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvancılık için uygun bir ülkedir. Hayvancılık ülkemizin her tarafında yaylacılığı gerektirmiştir. Denebilir ki bütün vilayetlerimizde yaylaya çıkma âdeti vardır ve insanlar çok eski bir geleneğe uyarak, yazın sıcak günlerini sürüleri ile birlikte dağlarda, ormanlık yerlerde geçirirler (Alagöz, 1938: 16,17). Kırıkhan'da yaylacılığın tarihine ilişkin elimizde çok detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum hayvancılıkla geçinen konar-göçer toplulukların, ziraat üzerinden vergilendirilmeleriyle ilgilidir. Derviş Paşa ve Cevdet Paşa iskanından önce de yaylacılık faaliyetleri yaz ayının kavurucu sıcaklarından kurtulmak ve otlak alanları bulmak için yapılmaktaydı. Ancak yaylacılık daha çok ova köylerinden, Ceylanlı Köyü'ne bağlı Eşmişek ve Alan Yaylalarına doğru yapılmaktaydı.

Araştırma alanında Delibekirli Köyü'ne yaklaşık 7 km uzakta Çataloluk yaylası, Ceylanlı Köyü'nün Eşmişek Yayla yerleşmesi; Ceylanlı ve civar köylerindeki halkın yazın yerleştiği Alan Yaylası yer almaktadır.

Alan Yaylası, yaz aylarında nüfusu 20.000 dolaylarına ulaşan ilçenin en önemli yayla alanlarından. İlçe merkezindeki insanların ise yaz aylarında çoğunlukla gittikleri

yer, Kırıkhan'a 25 km mesafedeki Belen ilçesine bağlı olan Gedik ve Atik yaylarıdır. Kırıkhan sınırları içindeki yayla yerleşmelerinde yaz ayları haricinde yerleşme görülmez.

Hatay - Kırıkhan - Gaziantep kara yolunun, Kırıkhan ilçesinden itibaren 6. km. sinden batıya dönülerek Ceylanlı Köyü üzerinden 2 km. asfalt, 2 km. stabilize yolla Eşmişek Yaylasına varılır. Köyden sonra 8 km. virajlı ve maki türü bitkilerle çevrili stabilize yolla Alan Yaylasına varılır. Alan Yaylası aynı zamanda 40 kilometrelik dar ve stabilize bir yolla İskenderun'a da bağlıdır. Çevresi tamamen çam, ığde ve meşe ile kaplı ormanlarıyla çok geniş bir alana yayılmıştır. Son yıllarda Kırıkhan ve civar köylerden gelenlerin yoğun olarak talep ettiği yaylalarımızdan birisidir. Yayla evleri yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Oteli olmayan yaylada, kamp kurmak isteyenler çadır ve temel ihtiyaç malzemelerini beraberinde getirerek de yerleşmektedirler. Bakkal, fırın, berber, sebze ve meyve ihtiyacını karşılayan yerleri mevcut olup son zamanlarda nüfusu oldukça artmış ve yeni modern yapılar artmaktadır (Foto 3.1).

Foto 3.1. *Yayla Yerleşme Örneği (Alan Yaylası-Ceylanlı)*

3.2.2. Şehir Yerleşme Tipleri

Araştırma sahasında yerleşmeler, kırsal yerleşmeler (Köy ve altı yerleşmeleri) ve kentsel yerleşmeler olarak değerlendirilebilir. Bünyesinde barındırdığı insanların hemen hemen bütün ihtiyaçlarını başka yerleşmelere muhtaç olmadan yerinde karşılayabilecek fonksiyonlara haiz olan, alt ve üst yapı bakımından fazlaca eksiği olmayan, 20.000'in

üzerinde nüfusu bulunan belediye örgütlü yerleşmelere “şehir” denir (Özçağlar, 1997:9). 6 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 6360 sayılı Kanuna göre, Hatay Büyükşehir Belediyesinin kurulmasıyla kırsal yerleşmeler, mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. 2012 yılından önce Kırıkhan 52 köy yerleşmesi, 1 belde belediyesi yerleşmesinden oluşurken, değişiklikle birlikte ilçe merkezinde 17, köy-kent mahalle kapsamında 56 kırsal mahalle olmak üzere toplam 73 mahalle oluşmuştur. Kırıkhan da Büyük Şehir Belediyesi Sınırlarına dahil olduğundan araştırma sahasında sadece bir tane şehir statüsü olan yer ele alınabilir.

3.2.2.1. Kırıkhan Şehri’nin Kuruluş ve Gelişim Aşamaları

Doğu ile batıyı birbirine bağlayan ticaret yollarının geçiş yeri özelliğine sahip Kırıkhan, Akdeniz’e geçiş bölgesi olarak yüzyıllarca kervanların kullandığı İskenderun - Halep, Antakya-Antep arası bir geçiş güzergahıdır. Yabancı ve Osmanlı kaynaklarında Kırıkhan adına rastlanmamakta, ancak 16. yy. halk şairlerinden Karacaoğlan’ın bir şiirinde “Kırıkhan’dan yüklediler göçünü” cümlesinde “Kırıkhan” ismi geçmektedir. Kırıkhan isminin nereden geldiğine dair farklı görüşler vardır. Bunlardan ilki ve en yaygın olanı; yerleşme alanında konaklama için kurulmuş bir harap bitap anlamında “kırık” bir hanın bulunmasıdır. Diğer görüş ise, ticaret yolları üzerinde kırkinci hanın burada olmasıdır. Yine başka bir görüşte de yörede kırk tane hanın varlığından dolayı bu ismi aldığı belirtilmektedir. Kırıkhan çevresi 40 hanın varlığını taşıyacak büyüklükte değildir. Böyle olsa idi yöre daha başka yapılaşmalara da sahne olur ve devlet erkanından birinin ilgisini çekerek en azından bir imaret yapılırdı. Böyle bir yapılaşmanın izlerine rastlanmadığına ve Osmanlı İmparatorluğu döneminden yalnızca günümüze kalmış iki köprü bulunduğuna göre Kırıkhan’ın isminin kırık dökük hanlardan ilham alınarak günümüze intikal ettiği görüşleri ağırlık kazanmaktadır (Ayparlar, 2002: 12).

Uzun yıllar Osmanlı toprağı olan ve 20. Yy başlarında Fransız işgalinde kalan Hatay, 1936 yılından sonra Fransa’nın Suriye’den çekilmesiyle Suriye’ye dahil olma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Gelişme üzerine Türkiye Milletler Cemiyeti’ne başvurmuştur. 27 Ocak 1937’de Cenevre’de toplanan Milletler Cemiyeti, Hatay’ın bağımsızlığını kabul etmiş ve bir seçimle nüfus çoğunluğunun tespit edilmesine karar vermiştir (Kocatürk, 1983-1988: 597). Atatürk’ün Hatay’ı silâh zoruyla alabileceğini düşünen Fransızlar askerî bir anlaşma yapmayı istediler. Anlaşma ile Hatay’da tarafsız bir seçim kabul edildi. Seçim için de bir miktar Türk askerinin Hatay’a girmesine karar verildi. Kurmay Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Türk birlikleri, Hatay’a girdi. 13 Ağustos’ta seçimler

yapıldı ve Meclis çoğunluğunu Türkler kazandı ve Bağımsız Hatay Cumhuriyeti 12 Eylül 1938’de kuruldu. Bu Cumhuriyet ise, 30 Haziran 1939’da Türkiye’ye katılma kararı aldı. Böylece 7 Temmuz 1939 yılında çıkarılan yasayla TBMM Hatay’ı İl statüsüne Kırıkhan’ı da İlçe statüsüne almıştır (Tünay, 1986: Sayı 5, Cilt: II).

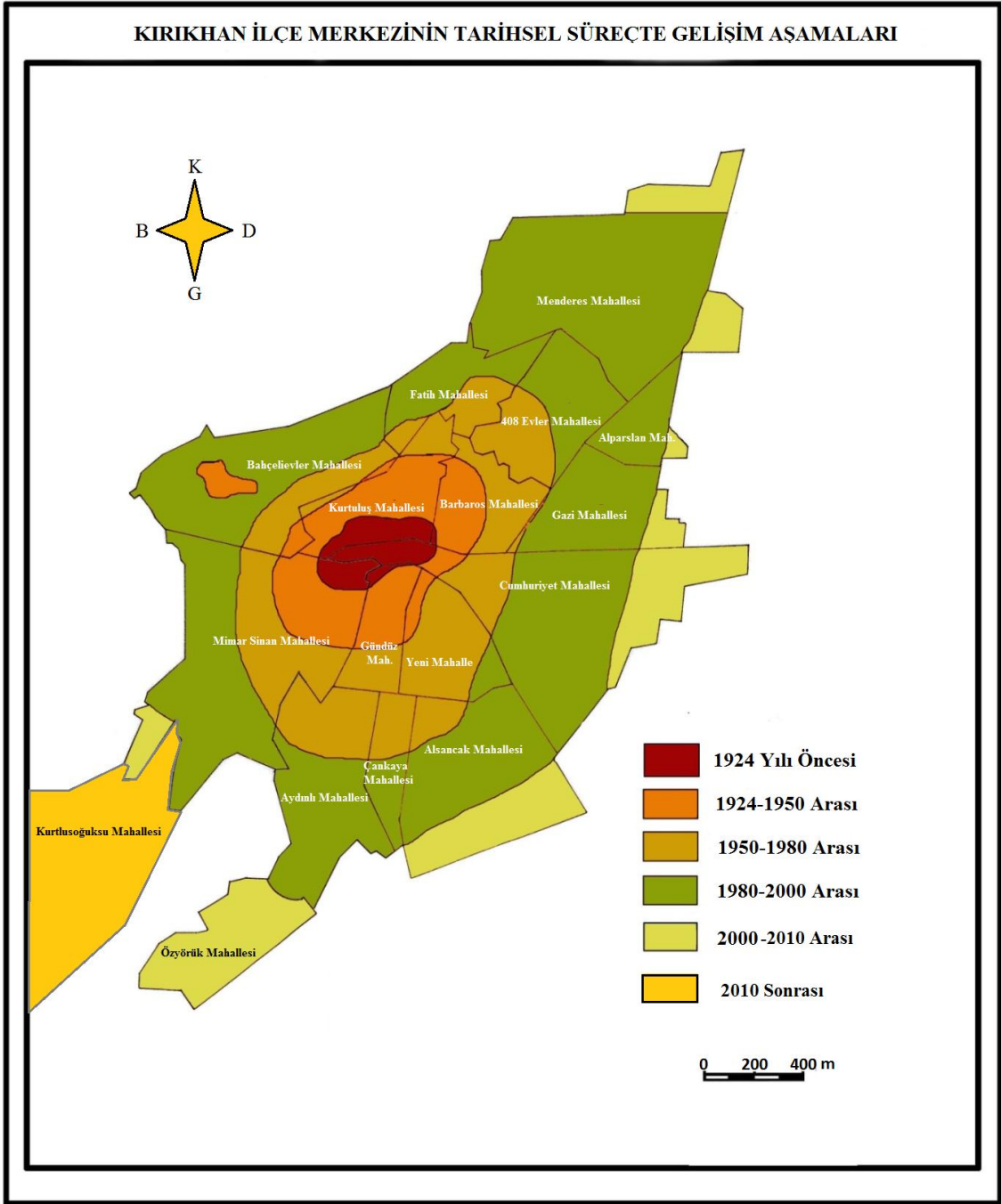
İlçenin en eski yerleşim yerinin bugün ticaret alanı olarak kullanılan Kanatlı Caddesi üzerinde olduğu, buradaki tarihi kalıntıların varlığından anlaşılmaktadır. Kırıkhan’ın çekirdek yerleşme alanını oluşturan ilk kurulan mahallelerin isimlerinin Cumhuriyet ve Kurtuluş olması anavatana katılmanın ve bağımsızlığa duyulan özlemin en güzel göstergesidir (Foto 3.2.).

Foto 3.2. Kırıkhan’ın En İşlek Caddesi Kanatlı Caddesi.

İlçe Osmanlı zamanında Belen kazasına bağlı nahiye iken Fransız işgalinden sonra 1924 yılında ilçe durumuna getirilmiştir. Özellikle Amik Gölü’nün kurutulmasından sonra ova yerleşmelerindeki kırsal yerleşme artmaya başlamıştır.

Kırıkhan ilçesinin gelişim aşamaları incelenirken belli dönemler seçilmiştir. Bu dönemlerin seçilmesinde uzun yıllar Osmanlı toprağı olan Kırıkhan’ın 1. Dünya savaşı sonrasında işgale uğradığı dönem ve sonrasındaki gelişimi, 1950 sonrası ekonomik gelişmeler ve sonrası ve günümüzdeki durumu incelenmiştir.

Harita: 3.2.Kırıkhan İlçesi'nin Tarihsel Süreçte Gelişim Aşamaları Haritası. (Boyraz, 2002'den değiştirilerek)

1924 Yılı Öncesi Dönem:

İlçe merkezinin bugün bulunduğu alana nasıl yerleştiği kesin olarak bilinmemektedir. Buna rağmen yerleşmenin günümüz alanında gelişmesinin nedenini kavşak noktası olmasına bağlayabiliriz. Akdeniz'den Ortadoğu'ya uzanan yol üzerinde yer alması Kırıkhan'ın gelişimin hızlandırmış zamanla daha geniş bir alana ihtiyaç

duyulmuştur. Alaybeyli merkezli ilk yerleşme yeri, olumsuz doğal koşullara sahipti. Zaman içinde de bugünkü alanda gelişmeye devam etmiştir. Türkler bu yöreye ilk kez 1084 yılında yerleşmeye başlamışlardır. 1268 yılında yöreye tümüyle Türkler egemen olmuştur (Boyras, 2002: 352).

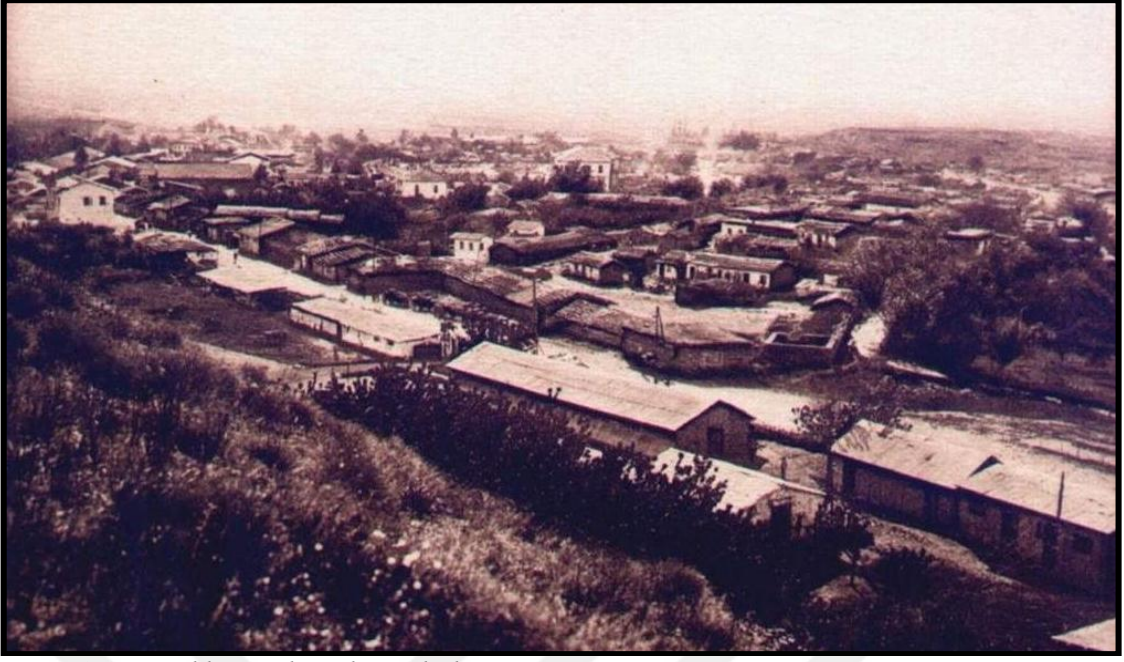
Doğuya uzanan ticaret yolları için bir geçiş yeri olma özelliğini toplayan, Akdeniz'e geçiş bölgesi olarak asırlarca kervanların kullandığı İskenderun'dan Halep'e ve Antakya'dan Maraş'a giden yolların kesiştiği Kırıkhan, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de önemli bir yerleşim bölgesi olarak gelişmiştir.

Kırıkhan'da bulunan höyükler (Koyuncu Höyüğü, Boz Höyük, Çiloğlan Höyüğü vb) yörede çeşitli uygarlıkların yaşadığını göstermektedir. Ancak yöre ile ilgili tarihi kaynaklara pek rastlanılamamaktadır. Darb-ı Sak Kalesi, eski türkmen topluluklar hakkındaki çalışmalar ve Hatay tarihiyle ilgili bazı bilgilere ulaşmak mümkündür (Ayparlar, 2002: 12).

Fransız işgaline uğrayan Kırıkhan, yaklaşık 20 yıl ağır işgal koşullarını yaşamıştır. İşgal döneminde bir ermeni kolonisi haline getirilmeye çalışılmışsa da, bu düşünce hayata geçirilememiştir. İşgal sonrası, Kırıkhan'ın önemi ermeni yerleşmesiyle daha da artmıştır. Ermeniler, İskenderun-Halep ticaret yolunun güvenliği için bu bölgeye yerleştirilmiştir.

İlçede, önce bir Nahiye Teşkilatı kurulur. İmar faaliyetleri hızlanır ve ziyaret'te kurulmakta olan pazaryeri Kırıkhan'a taşınır. Kırıkhan ilçe olmadan önce, yörenin pazaryeri 1920'li yılların başlarına kadar, Darb-ı Sak Kalesindeki 'ziyarete' kurulmuştur. Pazaryerinde yaşanan hareketlilik, ziyareti çekici kılmakta, dolayısıyla Bayezid Bestami Türbesi yöre halkının yaşamında özel yer tutmaktadır. Kırıkhan ise o yıllarda derme çatma evlerden kurulu küçük bir köy görünümündedir. İlçe'nin bu günkü merkezinin en eski yerleşim yeri, bu gün işlek ticaret alanı olarak kullanılan Kanatlı Caddesi üzerinde yer aldığı, cadde üzerinde bulunan eski evlerden anlaşılmaktadır (Köseler, S., 2008, s:16).

İlçe 1924 yılından önce Osmanlı zamanında Belen kazasına bağlı nahiye iken Fransız işgalinden sonra 1924 yılında ilçe statüsüne getirilmiştir.

Foto: 3.3. Kırıkhan şehrinden eski bir görünüm (1950).

1924-1950 Yılları Arasındaki Dönem:

Kırıkhan'ın 1924 yılında Fransızlar tarafından sömürge zihniyetlerini gerçekleştirmek için ilçe merkezi haline gelmesiyle gelişimi hız kazanmıştır. Çünkü İlçe Merkezi İskenderun ve Ortadoğu arasında kavşak noktasında yer almaktadır. Kırıkhan ilçe merkezi, 1938'de kurulan Bağımsız Hatay Cumhuriyetinin 23 Temmuz 1939 da Anavatana katılmasıyla ilçe merkezinin gelişimi daha da hızlı bir şekilde artmaya başladı.

1924 yılında ilçe nüfusu 3.000 dolayında iken 1940 yılında 7.133 olmuştur. Bu dönemde ilk yerleşmeler, Kurtuluş Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi, Mimar Sinan Mahallesi, Gündüz Mahallesi ve Yeni Mahalle'nin kesiştiği alanda ilk hükümet konağının yer aldığı Kanatlı Caddesi'nde başlamıştır (Foto 3.4). Elektriğin de gelmesiyle Şehir yerleşmesi gelişmeye başlamıştır. Yerleşme merkezi dairesel olarak genişlemiştir. Daha sonra yerleşme, ovaya doğru kuzeydoğu ve güney yönünde gelişme göstermiştir. Batıya doğru ise gelişmez de olsa görülmüştür (Foto 3.3 ve Boyraz, Z. Harita 3.2).

Foto: 3.4. İlk Yerleşme Yapılarından Olan Kurtuluş Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesinin Kesiştiği Alan (Eski Hükümet Konağı-1950).

1940-1950 arasındaki dönemde ise büyük oranda ülkenin içinde bulunduğu olumsuz şartlar ilçe gelişimine olumsuz yansımıştır. 2. Dünya Savaşı nedeniyle askerlik çağındaki erkeklerin silahaltına alınması ve savaşın yarattığı olumsuz hayat şartları, buna ek olarak yaklaşık 20 yıllık Fransız işgali döneminde askerlik çağına ulaşmış olan nüfusun 1939'dan sonra Hatay'ın anavatanına katılmasıyla kısa bir sürede silahaltına alınması, bu etkiyi artırmıştır. Bu nedenle, 1940-1950 arasında, Kırıkhan'ın gelişiminin diğer illere oranla dönemin olumsuz şartlarından daha fazla etkilendiği sonucuna ulaşılabılır.

1950-1980 Yılları Arasındaki Dönem:

1950-1980 yıllarında, Kırıkhan ilçe merkezinde birçok resmi kurumun faaliyet göstermesi, ticarethanelerin yaygınlaşması ve nüfus artışına paralel olarak alansal büyümeler gerçekleşmiştir. Bu tarihler arasında gelişim, önceden olduğu gibi merkezden çevreye doğru dairesel biçimde olmuş, yalnız dikkati çeken, gelişimin güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda olduğu görülmektedir. Kırıkhan'ın yerleşim alanındaki yer şekillerinin uzanışının güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanması bu gelişime yön vermiştir.

1960 yılında, kentleşme oranı %36.15, kent nüfusu 15.219, toplam nüfus içerisindeki payı % 3.44, toplam kentli nüfus içerisindeki payı % 9.53'tür. 1950'den sonra savaş şartlarının ortadan kalkmasıyla görülen nüfus artışıyla yakından ilgilidir. 1965 yılında, kentleşme oranı %40.49, kentler nüfusu 23.405, toplam nüfus içindeki payı % 4.62, toplam kentli nüfus içindeki payı % 11.41 olmuştur.

1970 dönemini karakterize eden özellik ise, kentleşme hareketlerinin doğal nüfus artışından çok kırdan kente yönelik göçlerle şekillenmeye başlamasıdır. Büyük oranda ekonomik sebepli olan göçler, özellikle 1960'dan sonra hızlanarak devam etmiştir. Zira bu dönemde göçlerin ve kentleşme hareketlerinin asıl dinamiğini tarım ve buna bağlı sanayi faaliyetleri oluşturmuştur. Kentleşme oranı % 40.41 iken bu oran 1975 yılında geldiğinde % 46.02 olmuştur. 1970-1975 yıllarında Aydınli Mahallesi oluşturularak yörükler bu alana yerleştirilmiştir. Böylece şehir güneybatı yönüne doğru dağların yamacında gelişme göstermiştir.

Ayrıca bu dönemde gelişimin en büyük nedeni, 1968'den sonra Amik Gölü'nün 4 kurutma kanalının açılarak, 6 yıl içinde gölü kurutmasıyla meydana gelen geniş verimli tarım arazileri yerleşmeye çevreden gelen göçü artırmıştır. İlçe merkezinin kuzey batısında Amanos Dağları'nın gelişme yönünü kısıtlaması nedeniyle, gelişim daha çok ovaya doğru kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Bu dönemde, Karadeniz'de kamulaştırma nedeniyle topraklarını kaybeden vatandaşlarımız, Amik Gölü'nün kurutulmasıyla ortaya çıkan topraklar verilerek ilçe merkezinin kuzeydoğusunda yapılan iskân evlerine yerleştirilmiştir.

408 Evler Mahallesi adıyla bir mahallenin kurulması gelişimin bu yönde ağırlık kazanmasını sağlamıştır. 1960 yılında yapımına başlanan 408 evin mesken inşaatı 1964'te sona ermiş ve evlerin kuraları çekilerek yerleşme başlamıştır. 1965 yılında da Trabzon İli Çaykara İlçesi'nin Şahinkaya(Şur), Ulucami(Zeno), Kabataş (Fotinos) Köylerinden 408 hane olarak Kırıkhan İlçesi'ne, sel ve beraberinde meydana gelen heyelan nedeniyle, dönemin Cumhurbaşkanı Cemal GÜRSEL tarafından tercihen yerleştirilir (Foto 3.5).

1970 yılına kadar Elbistan'dan gelenler Yeni Mahalleye; Yayladağı, İskenderun ve Hassa'dan gelenler Mimar Sinan Mahallesi'ne; Muştan gelen ve çoğunluğu Ahıska türkü olanlar ise Kurtuluş Mahallesi'ne yerleşmişlerdir.

Foto: 3.5. 1965 yılında kurulan 408 Evler Mahalle Yerleşmesi.

Sıtma hastalığının eradikasyonunun yanında, topraksız çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve dolayısıyla ovanın tarım potansiyelini yükseltmek amacıyla 1950 ile 1975 arasında gerçekleştirilen Amik Gölü'nü kurutma çabaları bunun en somut yansımasıdır. Gelişmeler doğal nüfus artışını ivme kazandıran bir etken olduğu kadar, bunun ötesinde başka bölgelerden buraya olan göçlerin de yolunu açmıştır. Bilhassa pamuk tarımındaki işçi ihtiyacı, çevre illerden ve bölgelerden mevsimlik işçilerin bir kısmının Kırıkhan'a yerleşmesine neden olmuştur. Göçler ilerleyen süreçte ovada yeni yerleşme birimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kırıkhan ve Reyhanlı gibi bazı yerleşmelerin daha da büyüyerek bir tarım kentine dönüşmesinde etkili olmuştur. 1960-1965 döneminde Trabzon'dan ve Muş'tan Kırıkhan'a yapılan yerleşmelerle şehrin gelişimi yaklaşık iki kat artmıştır.

Yerleşme gelişiminin daha çok kuzeydoğuya doğru yönelmesi; batıya doğru gelişimin Amanos Dağları'ndan dolayı kısıtlı kalması, yer şekillerinin, yerleşmenin gelişimine etkisini göstermektedir.

Amik Gölü'nün kurutulmasının etkisiyle ovaya doğru şehir pek fazla gelişmemiştir.

1980-2000 Yılları Arasındaki Dönem:

1980 sonrasında merkezde gelişen şehirselleşme fonksiyonları ve özellikle iş ve ticaret alanlarının artması, ayrıca Amik Gölü'nün kurutulması sonucu ortaya çıkan tarım arazilerinin neden olduğu göç hareketlerinin devam etmesi sonucu gelişim devam etmiştir (Harita 3.2.).

Özellikle ilçe merkezinde eğitim, sağlık hizmetlerinin artması, tarıma dayalı fabrikaların kurulmasıyla şehir büyümeye devam etmiştir.

Bu dönemdeki gelişimde çevreye doğru alansal bir gelişme kendini gösterse de ilçe gelişiminde yine kuzeydoğu ve güneybatı doğrultusunda gelişmenin olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum Antakya-Gaziantep yol güzergahının yönünün de kuzeydoğu ve güneybatı doğrultusunda olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak 2000 yılına doğru gelişimde duraksama yaşanmıştır. Bunun sebebi, Kırıkhan'ın yoğun göçü karşılayacak altyapı ve yatırım imkânlarına sahip olmaması, bu nedenle de İstanbul, Ortadoğu ve Kafkas ülkelerine yapılan işçi göçleridir.

Bu dönemde, merkezi alanlarda çok katlı yerleşmelerin varlığı göze çarpmaktadır. Ancak, ovaya doğru tek katlı yapılaşmalar plansız ve kontrolsüz bir şekilde artınca, verimli tarım arazileri atıl duruma düşmüştür.

1980 yılında kentleşme oranı % 47.38 iken bu oran 1985 yılında % 49.77'e yükselmiştir. 1990 yılında ise, kentleşme oranı % 53.42 olmuştur. 1980-2000 yılları arasında merkezi mahallelerde yoğunluk artınca Cumhuriyet Mahallesi yerleşmesi Reyhanlı yolu üzerinde ovaya doğru gelişmeye başlamıştır. Aydınli Mahallesi, Bahçelievler Mahallesi ve Menderes Mahallesi gelişmeye başlamıştır. Mimar Siinan Mahallesinde ise çok katlı modern yapılaşmalar artmaya başlamıştır.

2000-2015 Yılları Arasındaki Dönem:

2000 yılı sonrasında tarımsal verime bağlı olarak yapılan endüstriyel yatırımlar, nüfusun artmasında etkili olmuştur. Tarıma bağlı endüstri kuruluşlarının işçi gereksinimleri şehrin yatırım alanına dönüşmesini sağlamıştır. Ancak bu yatırımlar, beraberinde verimli alüvyal arazilerin fabrikalar tarafından işgali sonucunu doğurmuştur.

2001 yılında Özyörük Mahallesi kurularak iskan evleri tamamlanmıştır. Böylece yörelerin yerleştiği Aydınli Mahallesinin güneybatısına doğru Özyörük Mahallesi de yerleşmeye açılmış oldu.

2010 yılından sonra planlı kentleşme hamleleriyle kamu kuruluşları binaları birbirinden uzak alanlara yapılmaya başlandı. Yeni Devlet Hastanesinin İlçenin batısında

yer alan mesire dağlık alanına yapılması Őhrin bu yöne kaymasına neden olmuştur. Ancak bu durum Őhrin akciğerleri olan kızılĉamların tahribi sonucunu doğurmuştur. Yeni Adalet Sarayı'nın ve Emniyet binasının ĉevre yolundaki ovada yapılması bu yönde Őhri Őkillendirmeye baŐlamıŐsa da verimli arazilerin bulunduğu alanların yerleşmeyi sınırlandırılması bu yönelimi durdurmuŐtur. Őhrin kuzeyinde ise Sağlık, Ticaret, Kız Meslek ve İmam Hatip Liselerinin yapılması ilĉeyi yamaĉ arazilerine doğru yönlendirmiŐtir. Ayrıca sanayi dkknlarının ve koruma klor fabrikası gibi büyük tesislerin kuzeydoğu yamaĉlara yapılması, Őhrin ĉok yönlü yayılmasını sağlamıştır.

2000 yılında, kentleşme oranı % 54.85, kentler nüfusu 63.615, toplam nüfus iĉerisindeki payı % 5.07, toplam kentli nüfus iĉerisindeki payı % 9.24 olmuştur. Sanayi faaliyetlerinin gelişmesi artan iŐĉi ihtiyaĉı kentleşme eğiliminde rol oynamıştır. 2009 yılında geldiğinde ise, kentleşme oranı % 60.07, kentler nüfusu 69.285, toplam nüfus iĉerisindeki payı % 4.78, toplam kentli nüfus iĉerisindeki payı % 7.96 olmuştur. Bu artıŐta, Kırıkhan Meslek Yüksek Okulu'nun, 2 yeni özel hastanenin yapılmasının ve bu durumun da ticari canlılığı artırmasının etkisi olmuştur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Kırıkhan, ilk kuruluş yeri üzerinden alansal olarak gelişimini, zamanla Őhirselle fonksiyonlarının gelişmesi ve ĉeŐitlenmesiyle, farklı alanlara doğru yönlendirmiŐtir.

3.2.2.2. Kırıkhan'ın Merkezi Fonksiyon Alanları

Kökeni Fransızca olan fonksiyon kelimesi genel olarak "iş ve görev" anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 1992: 511). Őhirselle Fonksiyon ise "bir Şehir yerleşmesinin ortaya ĉıkması, gelişmesi ve büyümesini sağlayan faaliyetlerden oluşmaktadır (Doğanay, 1983: 39).

Herhangi bir yerin merkezi yer olarak gelişmesinde etkili olan faktörlerin başında idarî fonksiyon gelmektedir. İdari teŐkilatlanmadan dolayı birĉok kurum ve kuruluşu bünyesinde barındıran ilĉe merkezleri, kırsal yerleşmelere hizmet vermesi aĉısından önemli bir özelliği ortaya ĉıkılmaktadır (Karaboran, 1989: 89). Bununla birlikte bir yerleşme merkezinde kurum ve kuruluşların sayısı ve niteliği, yerleşmenin gelişme süreci üzerinde etkili olmaktadır (Yiğit, 1994: 113).

Yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesini sağlayan pek ĉok fonksiyon bulunmaktadır (Doğanay, 2007: 90). Bilindiği gibi Şehirler sadece kendi nüfuslarını değil, yakın ve uzak ĉevresindeki nüfusa hizmet götürecek, fonksiyonel etki bölgeleri oluŐtururlar. Bu durum ise Şehir yerleşmelerini kırsal yerleşmelerinden ayıran temel bir niteliktir. Kır

yerleşmelerinde genellikle tarım fonksiyonu önem taşıdığı halde, şehir yerleşmelerinde çeşit ve sayı bakımından fonksiyonların arttığı dikkati çeker. Şehirlerin çoğunda yönetim, ticaret kültür, ulaşım, sağlık, turizm gibi hizmet fonksiyonları yanında, sanayi ve tarım fonksiyonlarının da önem taşıdığı görülür. Dolayısıyla şehirler, çok fonksiyonlu yerleşmelerdir. Bu fonksiyonlar çeşitli derecelerden birbirlerini etkileyip tamamlarlar. Ancak şehir çalışmalarında ele alınacak fonksiyon sayısı standart değildir (Yazıcı, 1995: 200).

Türkiye’de coğrafyacılar arasında kır-şehir ayrımı önemli bir tartışma konusudur. Nüfus fonksiyonları, planlama, merkezîyet gücü, fizyonomik görünüm, hayat tarzı bu sınıflandırmada belirleyiciler olarak kullanılmaktadır (Köse, 1996: 1). Ancak bazı coğrafyacılar göre 10 bin ve daha fazla nüfuslu yerleşmelerde tarımdan çok diğer şehrsel fonksiyonlar belirgin bir şekilde görülmektedir (Tümertekin, 1965: 2). Ancak sadece nüfus kriteri bir yerleşmenin sınıflandırılmasında yeterli bir ölçüt değildir. Merkezîyetçi özelliği ile kendini hissettiren şehirlerde fonksiyonların çeşitliliği de önemlidir (Gottman, 1976: 5-6). Bunun yanında etki bölgesindeki ekonomik potansiyelin yüksek olması ve nüfus büyüklüğü merkezi yerin gelişmesini etkileyen temel faktörler arasındadır (Doğanay, 2007: 90).

Bu açıdan bakıldığında Kırıkhan, ilçe merkezi olmasının yanı sıra kuzey yönünde Kırıkhan’dan daha büyük bir şehrin olmayışı, Antakya-Gaziantep karayolu üzerinde olması gibi nedenlerle şehrsel fonksiyonları güçlü olan bir merkezdir. Şehir, Antakya’ya, İskenderun’a, sınır ilçesi Reyhanlı’ya ve Hassa’ya yaklaşık 40 km mesafede ve kavşak noktasında yer alması, Kırıkhan’ın merkezîlik özelliğinin önem kazanmasına neden olmuştur.

Kırıkhan’ın 2014 yılı nüfus sayımı verilerine göre 107.994 kişi tespit edilmiştir. Toplam nüfusun % 49’u kadın, % 51’i erkeklerden oluşan ilçe nüfusunun; %55’i tarım, % 28’i sanayi, %7’si ise diğer hizmet sektöründe dağılmış bulunmaktadır. Kırıkhan’ı, nüfusunun çoğunluğununtarım alanında uğraşması, ticaretinde daha çok tarımsal ürünlerin yer almasından dolayı tarım şehri olarak nitelendirebiliriz. Kuşkusuz bunda Amik Ovası’nın etkisi büyüktür.

3.2.2.2.1. Kırıkhan’ın İdari Fonksiyonu

Bir yerin merkezi yer olarak gelişmesinde en önemli elemanlardan biri de şüphesiz idarî fonksiyonudur (Karaboran, 1989, 89). Ancak bir yerleşme merkezinin idarî görev üstlenmeden de gelişerek şehir özelliği kazandığı da hatırlatılmalıdır (Özçağlar,

1996: 17). Türkiye’de küçük yerleşmelere idarî statünün verilmesi ile yerleşmede nüfusla birlikte birçok fonksiyonun da gelişmesini beraberinde getirmektedir. İşte fonksiyonların çeşitliliği oranında şehirlerin merkeziyetçi özelliği ön plana çıkmaktadır (Güner, 1997: 176–218). İdari fonksiyondan dolayı birçok devlet dairesi ile çeşitli kuruluşlar il ve ilçe merkezlerinde toplanmıştır (Yazıcı, 1995: 201).

Kırıkhan İlçesi 1924 yılından önce Osmanlı zamanında Belen Kazası’na bağlı bir Nahiye iken, 1924 yılında Fransızların işgaliyle, Türkiye-Suriye sınırı Hassa/Aktepe’den geçecek şekilde oluşturulmuştur. Sınır hattının kuzeyinde Türkiye’ye bağlı olarak yaşamak istemeyen Ermenilerin büyük bir kısmı Kırıkhan’a göç etmiştir. Bu göçlerle Kırıkhan’ın hem nüfusu hem de meslek kollarının sayısı artmıştır. 1940-1945 yıllarında 17.916 kişi olan Kırıkhan nüfusu 2014 yılında 107.994’e ulaşmıştır.

Kırıkhan 1940’tan itibaren idari yapı olarak fazla bir değişime uğramamıştır. 1980 yılına gelindiğinde, 52 köye sahip olan ilçede, 1990 yılında Kurtlusöğüksü adında bir Belde kuruldu. Ancak “6360” Sayılı Kanun ile 2012 yılında Kurtlusöğüksü tekrar mahalle statüsüne dönüşmüştür. İlçe’nin günümüzde 56 köyü mevcuttur. Hatay, Büyükşehir Belediyesi statüsü kazanınca da köylerin tamamı Kırıkhan’a bağlı kırsal mahalleye dönüştürülmüştür.

2014 yılı itibarıyla Kırıkhan İlçesi, yönetim alanı 715 km² olup, toplam 56 kırsal mahallesi, 17 tane de merkez mahallesi bulunmaktadır. 2014 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Kırıkhan’ın yönetim bölgesindeki nüfusu 107.994 kişiden ibarettir. Bu köylerden Kırıkhan’a en uzak olanları Adalar (27 km), Narlıhopur (25 km), Demirkonak (25 km), en yakın köyleri ise Karataş, Alabeyli ve Aktutan (1 km) köyleridir. Kırıkhan’a yakın olan yerleşmelerde yönetim fonksiyonunun önemi artarken, mesafe arttıkça bu fonksiyonun gücü de azalmaktadır.

Kırıkhan İlçesi idari olarak merkezde Alparslan, Aydınlı, Alakoyun, Bahçelievler, Cumhuriyet, Çankaya, Fatih, Gazi, Barbaros, 408 Evler, Kurtuluş, Mimar Sinan, Yenimahalle, Özyörük, Menderes ve Gündüz mahallesi olmak üzere on altı mahalleden oluşmaktadır. Yerleşmenin en yoğun olduğu mahalleler Barbaros, Yenimahalle, Kurtuluş, Cumhuriyet ve Mimar Sinan Mahalleleridir. Kent merkezindeki en işlek caddeler Barbaros ve Cumhuriyet Mahallelerinde yer almaktadır. Özellikle Kanatlı, Şehit Erdoğan Karaoğlan ve Atatürk Caddeleri ticaretin ve idari alanların en yoğun olduğu yerlerdir (Foto 3.6). Küçük Sanayi Sitesi, merkez mahallelerden Menderes Mahallesi’nde yer almaktadır. Menderes Mahallesi konutların çok yoğun olmadığı tek katlı genelde iskan yerleşmelerinin olduğu bir mahalledir.

Foto: 3.6. Kırıkhan Şehir Merkezinden Görünüm (En işlek Caddelerin Birleştiği Alan)

Kırıkhan’da yeni yapılan Adliye Sarayı, Emniyet binası, Devlet Hastanesi, 2 özel Hastane merkezi yönetim özelliğini artırmıştır. Kırıkhan’da birçok resmi kuruluşun var olması idari fonksiyon özelliğini artırmıştır (Tablo 3.11). Ayrıca ilçe, Hatay’da nüfus bakımından 6. İlçe merkezi olmasına rağmen, yüzölçümü bakımından en büyük ilçe merkezi konumundadır.

Tablo: 3.11. Kırıkhan Şehrinde Bulunan Resmi Kurum ve Kuruluşlar

Kaymakamlık	Esnaf Kefalet ve Kredi Kooperatifi
Belediye	Bağ -Kur Şubesi
Askerlik Şubesi	Cezaevi
Cumhuriyet Savcılığı	Noter (3 adet)
Emniyet Amirliği	Köy Hizmetleri Bakımevi
Jandarma Komutanlığı	Tarım ve Köy İşleri İlçe Müdürlüğü
Devlet Hastanesi	TC Ziraat Bankası
Sağlık Ocağı	Türkiye Halk Bankası
Tarım Kredi Kooperatifi Müdürlüğü	Halk Eğitim Müdürlüğü
Devlet Su İşleri	İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Orman İşletme Şefliği	Liseler
Karayolları Müdürlüğü	Anadolu Liseleri (4 adet)
Tedaş	İmam Hatip Lisesi (2 adet)
Müftülük	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (4 adet)
Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü	İlkokul
Özel İdare	Ortaokul
Ziraat Odası Başkanlığı	Dershane (5 adet)

PTT Merkez Başkanlığı	Özel Eğitim Merkezi (6 adet)
Tapu Sicil Müdürlüğü	Üniversite (Yükseköğretim-10 bölüm)
Tapu Kadastro Müdürlüğü	M.T.Sürücü Kursu (4 adet)
Mal Müdürlüğü	YBO
Esnaf ve Sanatkâr Odası Başkanlığı	Özel Öğrenci Yurtları
Şoförler Odası Başkanlığı	Öğretmenevi Akşam Sanat Okulu

Kaynak: *Arazi Etüdüleri.*

3.2.2.2.2. Kırıkhan'ın Kültür Fonksiyonu

Kültürel fonksiyonlar diğer fonksiyonlar gibi yerleşmelerin gelişmelerinde ve önem kazanmalarında büyük rol oynamaktadır (Poyraz ve Çitçi, 2005: 105). Şehirlerin yakın veya uzak çevrelerindeki nüfusa verdikleri hizmetlerden biri de, kültür hizmetlerini oluşturmaktadır. Bu hizmetler oldukça çeşitlidir. Bunları dini ve eğitsel hizmetler olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. Bu hizmetler dışında yerel hizmetler, kültür ve sanat etkinliklerini de kültür fonksiyonları içinde sayabiliriz (Yiğit, 1994: 116)

Bir yerleşmenin kültürel faaliyetlerinin birikimi olan kültür fonksiyonu yalnız yerleşme merkezindeki etkisiyle değil, merkezden çevreye doğrudan etkisini göstermelidir (Karaboran, 1989: 90). Dişçilik alanında Türkiye'de tanınmasına rağmen bu alanda sadece İbni Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi bünyesinde açılan diş bölümü mevcuttur. Bu diş bölümüne de 2014-2015 döneminde alım yapılmamıştır. Festivaller anlamında, tarımsal verimi ve kalitesi yüksek ürünler yetişmesine rağmen sadece yerel alanda havuç ve kavun festivalleriyle kendini duyurmaya çalışmıştır. Müftülük bünyesinde açılan Kur'an Kurslarıyla ve Halk Eğitim bünyesinde açılan Kurslarla merkezden kırsala doğru hizmet ulaştırılmasında önemli kültürel atılımlar mevcuttur.

Kırıkhan'da 1940'lı yıllarda kültürel anlamda cami ve okul dışında faaliyette olan fazla kültür kurumu bulunmamaktaydı. Ancak günümüzde, Kırıkhan İlçe merkezinde faaliyet gösteren 109 eğitim kurumu mevcuttur. Öğretmen Evi Akşam Sanat Okulu, Halk Eğitim Merkezi, YBO, açılmıştır. Yatılı Bölge Ortaokulu Kırıkhan ve çevresine hizmet veren önemli bir eğitim kurumudur. Yatılı öğrenciler Kırıkhan'ın kırsal yerleşmelerinden gelmektedir. Ancak YBO yanında açılan İmam Hatip Ortaokulu da YBO imkanlarından yararlanmakta ve kırsal nüfusa hizmet vermektedir. Bahçelievler Mahallesi'nde açılan Zübeyde Hanım Mesleki ve Anadolu Teknik Lisesi (Kız Meslek), Fevzi Çakmak Anadolu Lisesi, Beyazıdı Bestami Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (Ticaret Meslek), Kırıkhan İbni Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (Sağlık Meslek), İmam Hatip Erkek ve Kız

Liseleri gelişimi batı yönlü geliştirmiştir. Kız İmam Hatip Lisesi bünyesinde açılan Kız Öğrenci Pansiyonu İlçe dışından ve köylerden gelen öğrencilere hizmet vermektedir.

1939 yılında Kurtuluş Mahallesinde Kurtuluş İlkokulu, 1959'da Zafer ilkokulu, 1960'da Mehmet Akif ilkokulu, 1964'te Atatürk ilkokulu açılmıştır. İlçede kültür fonksiyonlarında etkili olan eğitim-öğretim kurumları 1960-1990 yılları arasında açılmıştır.

Kırıkhan Gazi Anadolu Lisesi ise Kırıkhan şehir merkezinde mevcut 4 binasının birini Rehberlik Araştırma Merkezine, diğer ikisini Mustafa Kemal Üniversitesi'ne vermiş ve kendisi de 4 katlı binada eğitime devam etmektedir.

Kırıkhan İbni Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi bünyesinde Diş Protez, Acil Tıp Teknisyeniği, Hemşirelik bölümleri devam ederken 2014-2015 yılında bölümler kaldırıldı ve yönetmelik gereği 136 öğrenci ile Mesleki ve Teknik Öğrenim adı altında kontenjanı artırmıştır. İlçe dışından en çok öğrenci alan okul olma özelliği gösteren Lise haricinde Fen Lisesi veya Sosyal Bilimler Lisesi bulunmamaktadır.

Yatılı Bölge Orta Okulu, zamanla değişime uğrayarak İlköğretim Okulu iken Orta Okula dönüşmüş, böylece öğrenci sayısı da gittikçe azaltmıştır. Öğrenci sayısı azalan YBO okulu, zaman içinde yanı başındaki taşınmalı ve yatılı eğitim veren İmam Hatip Orta Okulu'nun varlığı nedeniyle kapanacak duruma gelebilir. Yatılı Bölge Orta Okulu'nun sahip olduğu alt yapı ve teknik donanım, Fen Lisesi gibi Kırıkhan'ın gelişimine artıracak kurumlar için yeterlidir. Görüldüğü gibi Kırıkhan Yatılı Bölge Orta Okulu, Fen Lisesi açılması için tüm altyapı ve teknik yeterliliklere sahip görülmektedir. Kırıkhan gibi gelişme safhasını artıran bir ilçede bu kadar geniş perspektifli bir eğitim kurumunun Fen Lisesi'ne dönüşmesi, hem Kurumun değerlendirilmesi açısından hem de yöre halkının yararı açısından çok isabetli bir tercih olacaktır (Tablo 3.12).

Tablo: 3.12. Yatılı Bölge Ortaokulunda Yer Alan Tesisler (2013).

Tesisin Adı	Sayısı
Dershane Sayısı	18
Bilim Danışma Odası	2
Konferans ve Sinema Salonu	1
Tiyatro Kapalı Spor Salonu	1
Halı Saha	1
Öğrenci Pansiyonu Kapasitesi	350
Öğretmen Lojmanı	16
Voleybol ve Tenis Kortu	1
Basketbol Sahası	1
Yemekhane	1

Kaynak: İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (2013)

2013-2014 eğitim öğretim yılının TEOG sonuçlarına göre; Kırıkhan'dan 66 öğrenci fen liselerine, 38 öğrenci sosyal bilimler lisesine yerleşmiştir. Kırıkhan ve Kumlu'da fen lisesi olmadığı için Antakya, İskenderun ve İslahiye'ye gidiş-geliş yapmaktadırlar. Hassa, Kumlu ve çevre kırsal alanlardaki öğrencilerden 2013-2014 döneminde, 39 öğrenci fen lisesine, 16 öğrenci sosyal bilimler lisesine yerleşmiştir. Fen lisesi ve sosyal bilimler lisesine giden öğrencilerin fazla olması nedeniyle Kırıkhan'da Fen Lisesinin yapılması zorunluluk haline gelmiştir.

Kırıkhan çevresinde emsal olabilecek Fen Liseleri bulunmaktadır. Gaziantep-İslahiye, Dörtöyl ve İskenderun'daki Fen Liseleri'nin fiziki yeterlilikleri incelendiğinde Kırıkhan Yatılı Bölge Orta Okulu tesislerinin yeterliliğine ulaşamamaktadır.

Ayrıca Kırıkhan'da çıkarılan Kırıkhan Olay, Hatay Vatan, Ova, Dağyeli, Erol, Ekspres adındaki gazeteleri yayın yapmaktadır. Ayrıca Vardılar Medya Grup bünyesinde faaliyet gösteren Radyo ve İnternette yayın yapan TV kanalı mevcuttur. İnternet gazeteciliği özellikle yurtdışında da önemli bir okuyucu kitlesine sahiptir.

Kırıkhan'ın bir diğer kültür fonksiyonunu oluşturan Halk Eğitim Merkezi ise İlk kez 1975-1976 öğretim döneminde geçici olarak eski Emniyet Müdürlüğünün bitişiğindeki binada faaliyet sürdürmüş daha sonra İlçe Seçim Kurulu bürosu ile aynı bina içerisinde çalışmalarını sürdürmüştür. 1978 Yılında Mehmet Akif İlkokulu'nun bir bölümüne ait olan binaya taşınıp faaliyetini 1987 yılına kadar bu binada sürdürmüştür. Halk Eğitimi Merkezi, daha sonra Gazi Lisesi binasına taşınmış ve faaliyetlerine burada devam etmiştir. 1992 yılında bu binadan taşınarak, mülkiyeti Mehmet CENGİZ' e ait olan şimdiki Halk Eğitim Merkezi'nde faaliyetlerine devam etmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'nün 1993 tarihinde çıkarmış olduğu bir yazı gereği, Halk Eğitim Merkezi ismini Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü olarak değiştirmiştir. Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü son olarak Hasan Zenginalp İlkokulunun eski binasına taşınmış ve günümüzde de burada faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir (Foto 3.7).

Foto: 3.7. Tarihi Yapıtta Kurulu Halk Eğitim Binası.

Açılan kurslarda öğrenim gören kursiyerlerin % 71'i erkek, % 29'u ise bayandan oluşmaktadır. En çok başvurulan kursların Katı ve Sıvı Kalorifer Ateşçisi, Şarküteri-Bakkal ve Gıda Satış Elemanlığı ve Emlak Danışmanlığı olduğu görülmektedir (Tablo 3.13). Köylerde ve Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı okullarda olmak üzere birçok öğretmen hafta sonlarında da görev yapmaktadır. Ayrıca Halk Eğitim Müdürlüğünde 1 müdür, müdür yardımcısı, 1 şoför ve 2 tane de sözleşmeli personel görev yapmaktadır. Halk eğitimin açmış olduğu bu kurslar çerçevesinde ilçe ve il merkezinde çok sayıda sergi açılmaktadır.

Kültürel fonksiyon anlamında yörenin istihdamına yönelik olarak halı ve kilim okulunun açılması gerekir. Şu anda Osmanlıca kursları da YBO Konferans salonunda dönemlik olarak devam etmektedir. Halk Eğitimin İlçenin gelişmesine yönelik yatırımlık kurslara ağırlık vermesi yerinde olacaktır. Zira Kırıkhan'da kavun, havuç, nar gibi aroma değeri yüksek ürünlerin entegre ürünlerinin üretime ağırlık verilmesi hem bu ürünlere olan talebi artırarak çiftçinin karını artıracak hem de daha profesyonel ürünlerle şehrin tanıtımına katkı sağlayacaktır.

Tablo: 3.13. Kırıkhan Halk Eğitim Merkezi Bünyesinde Açılan Kurslar ve Öğrenci Sayıları.

Kurs Adı	Erkek Kursiyer	Kadın Kursiyer
Arı Yetiştiriciliği	16	0
Aşçı Çırağı	12	13
Aşçı Hijyen Eğitimi	20	9
Badminton	21	6
Bağlama Eğitimi	22	18
Basketbol	15	0
Bilgisayar Kullanımı	10	17
Diş Protezi	13	3
Emlak Danışmanlığı	26	6
Et ve Et Ürünleri	16	2
Futbol(11-12 yaş)	17	0
Gitar Eğitimi	6	9
Hızlı Klavye Kullanımı	7	14
Hububat İşleme Elemanı	23	1
İngilizce	21	10
İş Güvenliği	13	12
Karate	12	13
Katı ve Sıvı Yakıtlı Kalorifer Ateşçisi	39	3
Kuaför Hijyen Eğitimi	19	5
Kuran-ı Kerim Okuma	12	7
Okuma Yazma 1. Kademe	6	0
Sürü Yönetimi	15	0
Şarküteri Bakkal ve Gıda Satış Elemanı	28	3
Tehlikeli İşlerde Kimya Projesi	11	4
Voleybol	3	11

Kaynak: *Halk Eğitim Müdürlüğü (2014)*

6-7 Temmuz 2006 tarihinde Kırıkhan'ın kurtuluş tarihinde ilk defa bir festival düzenlenmiştir. Kavun Festivali ve konser şeklinde iki bölümde yapılan festival, Kırıkhan'da üretilen kavunun tanıtılması için önemli bir fırsat olmuştur. 2015 Temmuz ayında da 10. kavun festivali yapılarak kültürel fonksiyonlar devam etmektedir. Kültürel faaliyetlere son zamanlarda yatırımlarda artmaya başlamış ve 2015 sonunda Kırıkhan halkına hizmet edecek çok amaçlı sosyal tesislerin temelleri atılmıştır.

Her köyde okul bulunmasına rağmen, ilkokuldan ortaokul sistemine geçilmesi ve öğrencilerin az olması yüzünden köy okulları genelde merkezi konumdaki büyük köylere veya YBO okullarına gelmektedir. İlçe'de 57 ilkokul, 47 Ortaokul yer almaktadır (Tablo 3.14).

Tablo: 3.14. İlçedeki Milli Eğitim Kurumları ve Sayıları

Kurumlar	Sayısı
İlçe Milli Eğitim	1
İmam Hatip Lisesi	2
Mesleki Ve Teknik Lise	4
Anadolu Lisesi	4
Özel Temel Lise	2
Resmi İlkokul	57
Resmi Ortaokul	43
Ram	1
Özel Kolej	2
Özel Rehabilitasyon Merkezi	6
Öğretmenevi	1
Anaokulu	4
Halk Eğitim Merkezi	1
Toplam Kurum Sayısı	130

Kaynak: Kırıkhan Milli Eğitim Müdürlüğü. (2015)

Kırıkhan'da 2014–2015 eğitim yılı itibarıyla 4 Anaokulu bünyesinde 2345 öğrenci, 57 İlkokulda 9736 öğrenci, 43 Ortaokulda 8629 öğrenci, 10 Ortaöğretim kurumunda, 6655 öğrenci yer almaktadır. Bu okullarda toplam,1145 öğretmen görev yapmaktadır. Öğretmen başına düşen ortalama öğrenci sayısı ise 24'tür. İlçe'de derslik başına ortalama 28 öğrenci düşmektedir. Toplam 27.336 öğrencinin olduğu ilçede,990 derslik bulunmaktadır. 400 üzerinde öğretmen açığı bulunan ilçede bu açık, ücretli öğretmenlerle giderilmeye çalışılmaktadır (Tablo 3.15).

Tablo: 3.15. Okullardaki Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Sayıları.

Öğrenciler	Sayıları
Okul öncesi	2345
İlkokul	9736
Ortaokul	8629
Lise	6655
İlçedeki Toplam Öğrenci	27.336
İlçede Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	27,6
İlçedeki Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	23,9
Öğretmenler	
İlkokullardaki Öğretmen Sayısı	393
Toplam Öğretmen Sayısı	1145
Olması Gereken Öğretmen Sayısı	1565
Toplam Derslik Sayısı	990

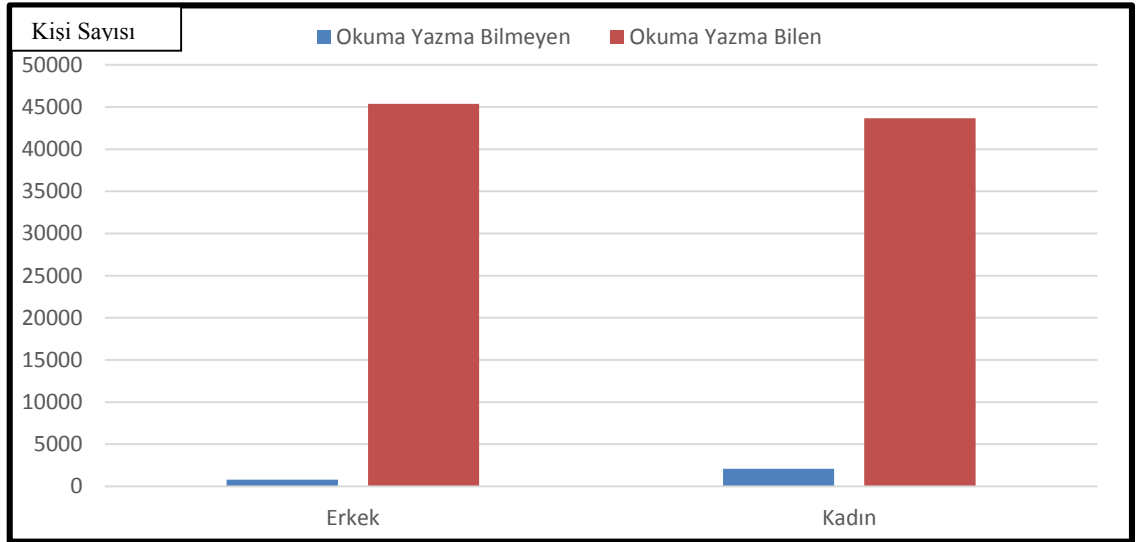
Kaynak: Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2015

İlçe’de kadınlarda okuma yazma oranı % 93.4 iken; erkeklerde bu oran %95.6’dır. Bu rakamın yüksek olmasının sebebi Halk Eğitim aracılığıyla açılan okuma-yazma kurslarıdır (Tablo 3.16 ve Grafik 3.2).

Tablo: 3.16. İlçe, Okuma Yazma Cinsiyete Göre Nüfus 2011 (6+)

Okuma Yazma Durumu	Erkek	Kadın
Okuma Yazma Bilmeyen	774	2100
Okuma Yazma Bilen	45372	43685
Bilinmeyen	1307	971
Toplam	47453	46756

Kaynak: Hatay ÇED raporu 2011.

Grafik: 3.2. İlçe’nin Okur Yazarlık Durumu.

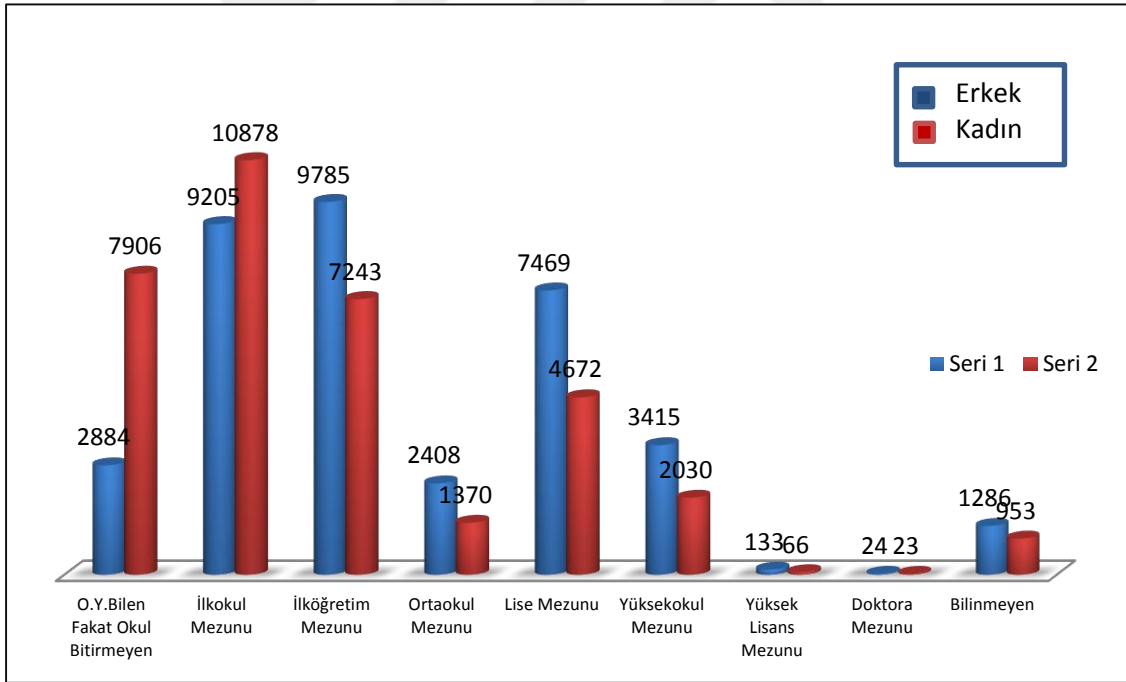
İlçe’de eğitim düzeyi araştırmasında, nüfusun % 3’ünün okuma yazma bilmeyenlerden; % 14’ünün sadece okuma yazma bilenlerden; % 26’sının ilköğretim mezunu, % 5’inin Ortaokul veya dengi okul mezunlarından; % 22’sinin İlköğretim okulu mezunu; % 16’sının Lise mezunu; % 7’sinin de Ön Lisans veya Lisans mezunlarından, oluştuğu görülmektedir (Tablo 3.17 ve Grafik 3.3).

İlçedeki okuryazarlık durumuna bakıldığında okuma yazma bilmeyen kadınların oranının erkeklerden 3 kat fazla olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça kadınlardaki oran erkeklere göre azalmaktadır. Yalnız lisansüstü mezunlarında oran birbirine çok yaklaşmaktadır. Bu da eşit fırsat verildiğinde eğitim düzeyinin aynı olacağını göstermektedir. Okuma yazma kurslarında eğitimini tamamlayıp da okul bitirmeyen kadınların erkeklere göre oranı % 73 düzeyindedir. İlköğretim mezunlarında da kadınlar, önde iken (%52), İlköğretim mezunu olanlarda bu oran azalmaktadır.

Tablo: 3.17. Bitirilen Eğitim Düzeyi Ve Cinsiyete Göre Nüfus 2015 (+15)

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma Yazma Bilmeyen	2853	759	2094
Okuma Yazma Bilip Okul Bitirmeyen	10790	2884	7906
İlkokul Mezunu	20083	9205	10878
İlköğretim Mezunu	17028	9785	7243
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	3778	2408	1370
Lise Veya Dengi Okul Mezunu	12141	7469	4672
Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu	5445	3415	2030
Yüksek Lisans Mezunu	199	133	66
Doktora Mezunu	47	24	23
Bilinmeyen	2239	1286	953

Kaynak: Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2015.

Grafik: 3.3. İlçe’de Eğitim Düzeyi Durumu.

İlçede Mustafa Kemal Üniversitesi’ne bağlı olarak 2014-2015 öğretim yılında Bağcılık, Bahçe Ziraatı (tarım) , Büro Yönetimi ve Sekreterlik (1. ve 2. Örgün öğretim) ve Muhasebe (Muhasebe ve Vergi Uygulamaları) (1. ve 2. Örgün öğretim) , Bilgisayar Destekli Tasarım ve Animasyon (hazırlık sınıfıyla birlikte 1. ve 2. Örgün öğretim),

İnternet ve Ağ Teknolojileri (hazırlık sınıfıyla birlikte 1. ve 2. Örgün öğretim), Dış Ticaret (Uluslar Arası Tic.), Bilgisayar Teknolojileri (1. ve 2. Örgün öğretim), Tıbbi ve Aromatik Bitkiler (1. ve 2. Örgün öğretim), Organik Tarım (1. ve 2. Örgün öğretim) olmak üzere 18 programda toplam 1262 öğrenciye eğitim verilmektedir.

Öğrencileri, Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, KPSS ve üniversiteye hazırlamak için Fem, Final, Sınav, Anafen ve Uğur olmak üzere, 2014 yılı itibariyle, 5 özel dersane bulunmaktadır. Ayrıca ilçede, Özel Güzel Duygum, Özel Karınca, Özel Nazar Boncuğu, Özel Şefkat Damlaları, Özel İlk Gülümse ve Özel Kırıkhan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi olmak üzere 6 tane de engelli öğrencilere hizmet veren kurum bulunmaktadır. Rehabilitasyon eğitim kurumlarının fazla olması, özel eğitime muhtaç öğrencilerin çok fazla olduğunu göstermektedir. Bu nedenle doğumla gelen hastalıkların ortaya konulması için Mustafa Kemal Üniversitesi bünyesinde ciddi araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Kırıkhan Nuriye Ulviye Civelek İlçe Halk Kütüphanesi 2014 yılı başlarından bu yana Türkiye genelinde kullanılmakta olan KOHA otomasyon programı istatistiklerinde 25.731 adet ödünç kitap verme sayısı ile Türkiye ilçeleri sıralamasında Birinci olma unvanına sahip olmuştur. Türkiye’de 81 İl’de çocuk kütüphaneleri dahil 1118 kütüphane bulunmaktadır. 2014 yılı için yapılan genel sıralamada 111.376 adet ödünç verilen kitabıyla Eskişehir İl Halk Kütüphanesi birinci olurken Kırıkhan N.U.Civelek İlçe Halk Kütüphanesi 20. sırada yer almıştır. 10 ayrı sınıflama altında yaklaşık 22.000 kitabı olan İlçe Halk Kütüphanesinin 3.860 aktif üyesi bulunmaktadır. Haftanın 6 günü hizmet veren Kütüphane’de internet ağ bağlantısı olan 20 Bilgisayar hizmet vermektedir. Kütüphane 7 personel ile hizmet vermektedir (Foto 3.8).

Foto: 3.8. *Halk Kütüphanesi'nin Tarihi Binası.*

Kırıkhan'da bir diğer kültür tesisleri de camilerdir. Camiler şehrin büyüme aşamaları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Özellikle Beyazıd-ı Bestami Hz. Türbesindeki cami çevre ilçe ve illerden ziyaretçilerle yoğun ilgi görmektedir. Merkezde 40 tane, kırsal kesimde ise 96 tane cami bulunmaktadır. Ayrıca müftülük bünyesinde merkezde 20, kırsalda 8 tane Kur'an Kursu aktif olarak eğitim vermektedir. Şehrin en işlek caddesi olan Kanatlı Caddesi üzerinde yer alan Çarşı Camii en eski camidir. Bunun dışında yeni restore edilip büyütülen Merkez Ulu Cami de bayram ve kandil gecelerinde sürekli dolmaktadır. İlçe merkezinde Ermeniler döneminden yapılan ancak günümüze tarihi kalıntıları ulaşabilen bir kilise de vardır.

Kırıkhan sportif faaliyetlerde mesafe kat etmiştir. 1938 yılında kurulan Kırıkhanspor, şu anda tesislerinde çim sahası ve halı sahalarıyla 3. Ligde top koşturmaktadır. Kırıkhan'ın Şehir Stadı 2011 yılında tamamen yenilendi ve modern bir görünüm kazandı. Bu statta kapalı spor salonu da mevcut olup halkın yararlanması ve sportif faaliyetlerini yürütmesi için tüm imkanlar düşünülmüştür. Ancak kapalı spor salonunun depreme dayanıklı olmaması nedeniyle yıkım kararı çıkmıştır. Bunların dışında YBO, İmam Hatip Ortaokulu ve Kırıkhan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi bünyesinde de kapalı spor salonu mevcuttur. İlçede 5 adet de halı saha yer almaktadır. Tüm bunlar Kırıkhan'ın kültürel fonksiyonun etki sahasını genişletmektedir.

3.2.2.2.3. Kırıkhan'ın Sağlık Fonksiyonu

Sosyal tesisler yalnızca yerleşme merkezindeki nüfusa hizmet için değil, köylerde ve yakın çevreye ait hizmet götürme mecburiyetindedir. Çünkü kırsal kesimde sosyal tesis, doktor, eczane ve hastane bulunmamaktadır (Karaboran, 1989: 90).

Kırıkhan'da sağlık hizmetleri, İlçe Sağlık Grup Başkanlığı'na bağlı; Devlet Hastanesi, Toplum Sağlık Merkezleri tarafından yürütülmektedir. 10 adet Aile Sağlık Merkezi yer almaktadır. Hastanelerin tamamında Acil ve Kadın Doğum Doktoru bulunmaktadır.

2014 yılı itibarıyla Kırıkhan Şehri'nde sağlık kuruluşlarında 24'ü doktor (uzman hekim, diş doktoru, pratisyen hekim) ve diğerleri yardımcı sağlık personeli olmak üzere toplam 120 kişi hizmet vermektedir (Tablo 3.18).

Kırıkhan'daki en önemli sağlık kuruluşu hiç şüphesiz, Devlet Hastanesi'dir. Hastane çok eski ve ihtiyaçlara cevap veremediği için 150 yataklı yeni hastane inşaatı başlamıştır. 2015 yılında faaliyete geçtiği zaman sadece ilçenin değil çevre yerleşmelerin de rağbet edeceği bir kurum haline gelecektir (Foto 3.9).

Tablo: 3.18. Kırıkhan'daki Sağlık Kurumları ve Personel Sayısı.

Kurum Bilgileri									
Kamu					Özel				
İlçe Müdürlüğü	ASM	AHB	Hastane	Yatak Sayısı	Hastane	Yatak Sayısı	Dal/Tıp Merkezi	Eczane	Özel Poliklinik
1	10	27	1	90	2	104	-	28	-
Personel Bilgileri									
Uzman	Pratisyen	Diş Hekimi	Eczacı	Ebe/Hemşire	SHS	Diğer Personel	Toplam		
30	40	16	2	212	103	87	490		

Kaynak: İlçe Sağlık Grup Başkanlığı (2014)

İlçe'de toplamda sağlık alanında 490 personel hizmet vermektedir. Sağlık alanında personel başına ilçede 218 kişi düşmektedir. Özel Bilim ve Can Hastaneleri de çevre ilçelerden hasta çekmektedir. Zira İslahiye, Akbez, Hassa, Reyhanlı, Kumlu gibi yerleşmelerde tam teşekküllü hizmet veren özel hastaneler bulunmamaktadır. Yeni Devlet Hastanesi'nin de faaliyete girmesiyle, sağlıkta çevre ilçelere örnek olacaktır.

Foto: 3.9. 2015'te Yapımı Tamamlanacak Olan Yeni Devlet Hastanesi.

Kırıkkhan'da, Doktor başına 1530 kişi, Hemşire başına 598 kişi, Ebe başına da 1607 kişi düşmektedir. İlçede 28 tane eczane yer almaktadır (Tablo 3.19).

Tablo: 3.19. Sağlık Personeli Sayısı 2014.

Kurumlar	Doktor	Hemşire	Ebe
Kırıkkhan Devlet Hastanesi	32	85	26
Kırıkkhan Özel Can Hastanesi	16	27	3
Kırıkkhan Özel Bilim Hastanesi	22	67	4
Toplam	70	179	33
Düşen Kişi Başı Sayısı	1530	598	1607

Kaynak: Kırıkkhan İlçe Sağlık Grup Başkanlığı 2014.

3.2.2.2.4. Kırıkkhan'ın Ekonomik Fonksiyonu

Kırıkkhan'ın yerine getirdiği fonksiyonların en önemlisi şüphesiz ekonomik fonksiyondur. Şehir, ekonomik bakımdan bir merkez olarak çevresine tesir eder, bununla belirli ve sınırlı çevresini kendisine bağlayabilmektedir (Karaboran, 1989: 90). Bu nedenle iktisadi bakımdan şehirler, dar veya geniş bir çevrenin merkezi durumunda ve belli bir hinterlanda bağlıdırlar (Göney, 1984: 80).

3.2.2.2.4.1. Kırıkhan'ın Tarım Fonksiyonu

Kırıkhan ekonomisinde tarımın payı çok önemlidir. Nüfusun çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Bununla birlikte sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe çalışanların bir kısmı ikinci bir iş olarak da tarımla uğraşmaktadırlar. Kırıkhan çok geliştiği için verimli düz ova arazilerine doğru işgal başlamıştır. Hatta çoğu yerde tarım ile ilgili fabrikalar ovada yer kaplamaktadır. Kırıkhan'da ziraatı yapılan ürünler içinde buğday en ön sıradadır. Bunun haricinde pamuk, mısır, zeytin, sebze, kavun, havuç, nar, kayısı da yöre halkı için çok önemli bir yere sahiptir.

Verimli alüvyon topraklarının bulunduğu Amik Ovası, 1968'den sonra Amik Gölü'nün kurutulmasıyla işletilmeye başladı. Tahta Köprü Barajı'ndan gelen su ile de sulu tarım imkânına kavuşmuştur. Tahta Köprü Barajı, Gaziantep'in İslahiye İlçesi'nde, Karasu Çayı üzerinde, sulama amacı ile 1967-1975 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır. Toprak gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 2.142.000 m³, akarsu yatağından yüksekliği 50,00 m, normal su kotunda göl hacmi 200,00 hm³, normal su kotunda göl alanı 23,40 km²'dir. 11.575 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermektedir. Tahta Köprü Barajı yaz aylarında sulu tarım için önem arz etmektedir. Bektaşlı'da da 547 da alanda sulama göleti yapılmıştır.

Tarım arazilerinde fenni gübre kullanımı yaygındır. Tarım zararlıları ile modern mücadele yapılmaktadır. İlçede Ziraat Odası, Ziraî Donatım Kurumu, Çukobirlik, Toprak Mahsulleri Ofisi vardır. İlçe sınırları içinde Soğuksu Mahallesi'nde Bahçe Kùltürleri İstasyonu vardır. Bu çiftlik Tarım Bakanlığına bağlıdır. Yine bu alanda Narin Şirketler grubuna bağlı tarım, sera, mandıracılık yatırımları mevcuttur.

3.2.2.2.4.2. Kırıkhan'ın Ticaret Fonksiyonu

Şehirlerin merkezi fonksiyonunu arttıran en önemli ekonomik faaliyetlerinden biri de ticarî yoğunluktur. Şehirler, etki sahalarındaki yerleşmelerin ticarî hizmet merkezleri durumundadır (Özçörekçi, 1944: 71). Özellikle küçük şehirlerin esas fonksiyonu, kırsal bir bölgenin ticarî merkezliliğini yapmasıdır. Bu anlamda haftada bir kurulan pazar, şehrin ticarî fonksiyonunun bir göstergesidir (Benedict, 1971: 177-178).

Bir bölgenin, herhangi bir yerleşim merkezindeki nüfusunun, çoklukla günlük ihtiyaçtan; lüks tüketim ihtiyaçlarına kadar olan talebi, her yerde tam manasıyla memnuniyet verici bir şekilde karşılanamaz. Bir yerleşim yöresindeki nüfus için en çok ve gerekli hizmetler bir merkezi yerde oluşmuş bir ekonomik merkezde sunulmaktadır. Bu merkezi yer, çevresindeki diğer yerleşim merkezlerinin belirgin fonksiyonlarını

üstlenmekte ve kendi nüfusunun ihtiyaçlarına cevap vermesine ek olarak, çevresine hizmet götürmek açısından da ayrıca önem kazanmaktadır (Karaboran, 1989: 91).

1980'li yılların başından itibaren, ülkemizde şehirleşme hareketlerine bağlı olarak, Kırıkhan Şehri'nde de önemli gelişmeler olmuştur. İlçe merkezinde ticaret sektöründe çalışanların oranı % 65,4'tür. Ancak kırsal yerleşmeler de dikkate alınınca bu oran düşecektir. Yöre halkı genellikle yetiştirdikleri tarım ürünlerinin ticareti ile uğraşmaktadır. Geliri yüksek olanlar, sermayelerini daha çok bankalarda değerlendirmektedir. Bu da sermayenin yatırıma dönüşmemesine neden olmaktadır. Karadenizli esnaflar, şehirde ticarete aktif durumdadırlar. 2014 yılı itibariyle Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı üye sayısının 1330 olduğu Kırıkhan'da ticari işletmeler 8 meslek grubunda geniş çaplı hizmet sunmaktadır. Haftanın pazartesi, çarşamba, cumartesi ve pazar günlerinde kurulan pazarlarda yerli ürünler sergilenmektedir. Özellikle çarşamba ve cumartesi pazarları çevre yerleşmelerden gelen esnaf ve müşterilerle daha da rağbet görmektedir.

İlçemizde Ziraat Bankası, Denizbank, Vakıflar Bankası, İş Bankası, Halkbank, Akbank, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Garanti Bankası ve Yapı Kredi Bankası adı altında 9tane banka şubesi mevcut olup; fuar, sergi ve panayır bulunmamaktadır.

İlçede yer alan sebze hali üretilen tarımsal ürünlerin dışarı satımında önemli rol oynamaktadır. Sebze haline özellikle havuç ve kavun hasadı zamanlarında uzak illerden ve ilçelerden tüccarlar mal almak için gelmektedirler.

Kırıkhan İlçesi'nde ticaret alanları, 47.7 hektarlık bir alanla toplam alan kullanımının % 3.14'ünü oluşturmaktadır. İlçede kişi başına 4.33 m² ticaret alanı düşmektedir.

3.2.2.2.4.3. Kırıkhan'ın Endüstri Fonksiyonu

İlçede iki iplik, iki yağ fabrikası ve 3 adet mısır kurutma tesisi mevcut olup, biri çukobirlik, 22 özel sektöre ait olmak üzere 23 çırçır ve prese fabrikası, 1 adet salça fabrikası faal durumdadır. Zeytinyağı ve ayçiçek yağ fabrikaları açılmaktadır. Ayrıca bir un fabrikası ile Sanayi çarşısında traktör römorkleri, su tankerleri, tarım aletleri ve gereçleri üreten küçük imalathaneler bulunmaktadır. 2 adet karo imalathanesi, 5 mermer atölyesi, marangozların çalışması sonucu temin edilen bir alan üzerine 107 ortakla marangozlar sitesi kurularak halen 40 marangozun faaliyet gösterdiği bir site mevcuttur. Bundan başka küçük sanayi sitesi yapımı için çalışmalar devam etmektedir.

İlçe merkezinde, küçük esnaf dükkanları, tarım ürünü ticareti yapan dükkanlar, fırınlar ve küçük tamir atölyeleri bulunmaktadır. Tarım işçilerinin yaptığı başlıca günlük tarım işleri; çapa, pamuk sulama ve ürün toplama dır. Diğer tarım işleri ise genelde entansif metotlarla yapılır. İlçe merkezinde Çukobirlik ve özel sektörlerin fabrikalarında çalışan işçiler vardır.

Türkiye'nin en büyük klor üreticileri arasında yer alan Koruma Klor Alkali Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin Kırıkhan İlçemizde 4200 m² alan üzerinde kurduğu 100 ton Klor ve 115 ton Kostik üretim kapasitesine sahip tesisi, yaklaşık olarak 200 kişiye istihdam sağlamanın yanında yakın bir zamanda ek yatırımlarla 500 kişiye istihdam sağlayacağı belirtilmekte ve Ortadoğu'ya Kırıkhan üzerinden ihracat yapacağı belirtilmektedir.

2007 Ağustos ayında devreye alınan Kırıkhan/Hatay Membran Klor Alkali Tesisi ile Türkiye'nin; Güney, Güneydoğu ve Doğusu ile bu bölgedeki komşu ülkelere hizmet vermekte olup, bu tesiste sudkostik, sıvı klor, hidroklorik asit, sodyum hipoklorit ve demir- klorür üretimi gerçekleştirilmektedir (2014 Arazi Etüdüleri).

Son 15-20 yıl içinde tarıma dayalı ekonominin büyük bir sıçrama gösterdiği Kırıkhan'da 29 Çırçır ve Prese Fabrikası, 2 tekstil, 6 yağ, 2 mısır kurutma ve salça fabrikalarıyla sayı 40 civarındadır.

Kırıkhan'da nüfusun %14,8'inin (1753 kişi) sanayi sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Kırıkhan'ın Amik Ovası'nın yanı başında gelişmesi, ilçede daha çok tarıma dayalı sanayiye geliştirmiştir. Pamuk tarımının önemli ölçüde yapıldığı Kırıkhan'da, sanayi tesislerinin de bu sektörde geliştiğini görüyoruz. Kırıkhan Şehri'nde 2 iplik, 2 yağ fabrikası bulunurken, Çukobirlik'e ait 1, özel sektöre ait 7 adet pamuk çırçır ve prese fabrikası faaliyet göstermektedir. Ayrıca 1 adet un fabrikası ile tarım araç ve gereçleri üreten küçük imalathaneler Kırıkhan'ın önemli sanayi tesislerini oluşturmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz sanayi tesisleri çalışma alanımız da önemli istihdam kaynağı oluşturmaktadır. Modern sanayi tesislerinde çalışanların sanayi sektörü içerisindeki oranı % 32.3 iken; % 67.7'lik oranı ise atölye tipi sanayi tesislerinde çalışmaktadır.

Kırıkhan'da önemli modern tesisler içerisinde çırçır prese, yağ, iplik fabrikaları sayılabilir. Pamuk üretimine bağlı oluşan bu tesisler çalışma alanında önemli istihdam sağlarken kentin gelişiminde rol oynamaktadırlar.

İlçede büyük ölçekli sanayi tesislerinin yanında küçük el sanatları da gelişmiştir. Kırıkhan da 4 karo imalathanesi, 107 ortaklı marangoz sitesi kurulmuş ve 40 marangoz

atölyesi bu sitede faaliyet göstermektedir. Oto tamircisi, kaportacı, demir doğramacı diye saydığımız küçük sanayi faaliyetleri önemli istihdam alanlarını oluşturur.

Kırıkhan'da başka bir ekonomik faaliyet kolu ise tabip olmayan dişçilerdir. Kırıkhan'da dişçiliğin diğer sanat dalları gibi usta-çırak ilişkisine dayandığı ve zamanla geliştiği belirtilmektedir. Kırıkhan'a uzak yörelerden de, diş yaptırmak amacıyla gelenler vardır.

3.2.2.2.5. Kırıkhan'ın Ulaşım Fonksiyonu

Bilindiği gibi, bir bölgenin ekonomik hayatı kesin olarak ulaşım ağı ile çevreye bağlanmasına ve açılmasına göre önem kazanır (Karaboran, 1989: 94). Kırıkhan'ın ulaşım fonksiyonunu değerlendirirken, şehirlerarası, şehiriçi ve kırsal yerleşmeler ile Kırıkhan arasındaki ulaşımını incelemek doğru olacaktır. Hatay-Gaziantep Karayolu Kırıkhan Şehri'ni doğusundan geçmektedir. Kırıkhan'a bağlı olan Topboğazı Köyü Hatay-Adana, Osmaniye hattı üzerinde kavşak noktasındadır. Kırıkhan, Topboğazı kavşağına 8 km uzak olduğundan gelişimi yavaş gerçekleşmiştir.

Kırıkhan, İlçe Merkezi'nin güneybatısında yer alan Antakya'ya, 42 km; güneydoğusundaki Kumlu ilçesine 22 km mesafede yer alır. Güneydoğusunda yer alan Reyhanlı'ya 38 km; batısında yer alan İskenderun'a 41 km ve kuzeydoğusunda yer alan Hassa ilçesine 40 km uzaklıkta yer almaktadır. Bu durum, Kırıkhan ulaşımına büyük canlılık kazandırmaktadır. Kırıkhan'ın Gaziantep İli'ne uzaklığı 172 km, Adana iline uzaklığı 171 km, Kilis iline uzaklığı 81 km, Kahramanmaraş'a uzaklığı 141 km, Osmaniye iline uzaklığı 125 km iken Suriye'nin önemli ticaret şehri Halep'e uzaklığı ise sadece 162 km'dir. Kırıkhan bu büyük ticaret şehirlerine yaklaşık 2 saat mesafede yer aldığından ulaşımı gelişme göstermiştir.

Kırıkhan trafiğine kayıtlı araçlardan sayı olarak en fazla olan motosikletlerdir. İlçe'nin düz bir alanda kurulması ve ikliminin motosiklet ulaşımına çok elverişli olması bu sayının fazla olmasına neden olmuştur. Ancak bu durum beraberinde ciddi trafik sorunlarını da oluşturmaktadır. Otomobil sayısı 11.454 tane ile 2. Sırada yer almaktadır. Kırıkhan'da toplam ev sayısının 13.175 olduğu düşünüldüğünde, yaklaşık ev başına 1 otomobil ve toplam araç olarak da 3 taşıt düşmektedir. Traktör miktarı, taşıt sayıları içinde 3. Sırada yer almaktadır. Bu da ilçenin ekonomisinde tarımın etkisini göstermektedir (Tablo 3.20).

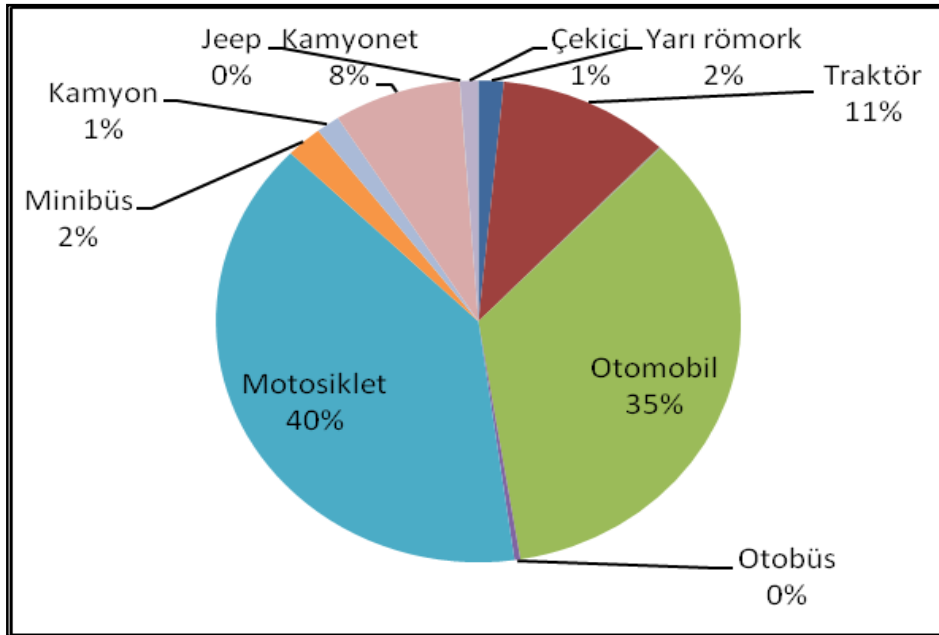

Tablo: 3.20. Kırıkhan'daki İlçe Emniyet Müdürlüğüne Kayıtlı Taşıtlı Sayıları.

Taşıtlı Cinsi	Sayısı
Yarı römork	504
Traktör	3436
Tanker	15
Kurtarıcı	5
Vinç Monteli Kamyon	1
İtfaiye	3
Ambulans	7
Asfalt Disbiratörü	1
Otomobil	11454
Otobüs	117
Motosiklet	12845
Minibüs	727
Kamyon	475
Kamyonet	2550
Jeep	6
Çekici	369
Toplam	32515

Kaynak: İlçe Emniyet Müdürlüğü, Aralık 2014.

İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne kayıtlı araçların oranlarına bakıldığında; % 40 ile motosiklet, % 35 ile otomobil, %11 ile traktör ve % 8 ile kamyonetin var olduğu görülmektedir (Grafik 3.4).

Grafik: 3.4. Kırıkhan'da Trafikteki Kayıtlı Araçların Oranı (Tablo 3.20'ye göre).

İlçede ulaşım araçları sayısı çok fazla olduğundan şehir içi ulaşımında park sorunu meydana gelmektedir. Şehir içi ulaşımında arazinin düz ve yaz aylarının uzun sürmesinden dolayı Motosiklet yoğun olarak kullanılmaktadır. Motosikletlerin kontrolsüzce ulaşımındaki hareketleri ulaşımında sorunlar doğurmaktadır. Şehrin en işlek Caddeleri olan Kanatlı Caddesi, Erler Caddesi, Nuriye Civelek Caddesi ve Hassa Caddesi, nüfusları gittikçe artan ve sayıları 36.600'ü bulan Suriyeli misafir sığınmacıların araçlarıyla giderek sorun oluşturmaktadır. Bu işlek caddelerde, esnafın araçlarının da gün boyunca park etmesiyle yetersiz durumda olan yetersiz olan otoparklar ve araç park yerleri trafiği olumsuz etkilemektedir.

Kırıkhan trafiğinin bu sorunlarının halledilmesi için öncelikle çok katlı otopark alanlarının yapılması veya Delibekirli deresinin üst kısmının bazı yoğun yerleşmenin olduğu yerlerde derenin üstünün kapatılarak otopark olarak kullanılması gerekmektedir. Ayrıca, en işlek caddelere gün boyunca park edilen esnafın araçları, sürekli bir yoğunluk oluşturmaktadır. Bunun içinde Belediye'nin esnafa caddeler haricinde park yeri tahsis ederek trafiği rahatlatması gerekmektedir.

Kırıkhan'da şehir içi ulaşım, 32 adet yolcu minibüsü ve 12 adet ticari taksiiyle sağlanmaktadır. Kırıkhan-Antakya ve Kırıkhan-İskenderun arası ulaşım ise 74 adet yolcu minibüsüyle sağlanmaktadır. Kırıkhan'dan Kahramanmaraş, Gaziantep, Kilis, Adana ve Osmaniye'ye her gün otobüs seferleri düzenlenmektedir. Bu ulaşım yoğunluğunun karşılanabilmesi için Kırıkhan şehir merkezindeki eski otogarın yerine şehrin E-5 kara yolu üzerine modern bir otogar yapılmıştır (Foto: 3.10).

Foto: 3.10. Yeni Yapılan Şehirlerarası Otobüs Terminali.

Kırıkhan'ın köy-kent statüsündeki mahallelerinin, Kırıkhan ve Antakya arasındaki uzaklıklarına bakıldığında ilçeye en yakın kırsal yerleşmenin Karataş Mahallesi (1 km) olduğu görülmektedir. Karataş Mahallesi neredeyse Kırıkhan ile birleşmiş durumdadır. En uzak köyü olan Kaletepe ise 28 km mesafede ve Suriye sınırında yer almaktadır (Tablo 3.21).

Tablo: 3.21. Kırıkhan'ın Kırsal Yerleşmelerinin İl ve İlçe Merkezine Olan Uzaklığı

No	Köyler	İlçeye Uzaklığı	İle Uzaklığı	No	Köyler	İlçeye Uzaklığı	İle Uzaklığı
1	Abalaklı	9 km	55 km	30	Yılanlı	10 km	48 km
2	Aktutan	1 km	39 km	31	Topboğazi	18 km	30 km
3	Alabeyli	2 km	40 km	32	Reşatlı	2 km	42 km
4	Alibeyçağıllı	15 km	55 km	33	Özsoğuksu	6 km	32 km
5	Arkitça	7 km	45 km	34	Kurtlusarımazı	16 km	54 km
6	Aygırgölü	18 km	58 km	35	Kurtlusoguksu	2 km	38 km
7	Balarmudu	23 km	60 km	36	Kodallı	17 km	45 km
8	Baldıran	11 km	50 km	37	Karamağara	8 km	46 km
9	Başpınar	18 km	60 km	38	Karadurmuşlu	3 km	41 km
10	Bektaşlı	23km	60 km	39	Kangallar	9 km	47 km
11	Camuzkışlası	24 km	60 km	40	Ilıkpınar	7 km	45 km
12	Ceylanlı	8 km	46 km	41	Güventaşı	15 km	53 km
13	Çamsarı	15 km	60 km	42	Delibekirli	9 km	47 km
14	Çamseki	7 km	46 km	43	Danaahmetli	9 km	47 km

No	Köyler	İlçeye Uzaklığı	İle Uzaklığı	No	Köyler	İlçeye Uzaklığı	İle Uzaklığı
15	Kaletepe	28 km	68 km	44	Sucu	21 km	60 km
16	İncirli	22 km	50 km	45	Torun	5 km	44 km
17	Yalankoz	18 km	60 km	46	Özkızılkaya	18 km	58 km
18	Demirkonak	25 km	50 km	47	Muratpaşa Kızılkaya	15 km	55 km
19	Gültepe	18 km	60 km	48	Muratpaşa	11 km	50 km
20	Karaçağıl	9 km	50 km	49	Mahmutlu	3 km	42 km
21	Güzelce	12 km	53 km	50	Karataş	1 km	40 km
22	Karamankaşı	16 km	56 km	51	Kazkeli	18 km	58 km
23	Dedeçinar	20 km	65 km	52	İçada	8 km	52 km
24	Karaelmaslı	12km	62 km	53	Gölbaşı	13 km	55 km
25	Kamışlar	22 km	60 km	54	Çiloğlan Höyüğü	8 km	47 km
26	Narlıhopur	25 km	62 km	55	Çataltepe	6 km	45 km
27	Saylak	17 km	57 km	56	Kamberlikaya	23 km	65 km
28	Söğütlüöz	18 km	58 km	57	Adalar	21 km	61 km
29	Taşoluk	19 km	59 km				

Kaynak: Kırıkhan Şoförler Odası 2014.

3.2.2.3. Şehirsal Arazi Kullanımı

Özellikle “yerleşme coğrafyası” veya dar anlamda bu bilim alanının yeni bir inceleme alanı olan “Şehir Coğrafyasında” fonksiyon kavramıyla hizmetler ve bağlantılar anlaşılmaktadır. Böylece şehirsal fonksiyonların çok çeşitli olmasının yanı sıra iki temel özelliği de bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yapıları, diğeri ise etki alanlarıdır (Doğanay, 1983: 41). Fonksiyon kavramı, zaman içinde akıp giden faaliyetler veya yapılan iş anlamına gelmektedir (Karaboran, 1989: 89-90). Bir başka ifadeyle “şehrin varlığını ve gelişimini mümkün kılan, unsurlar için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetleri” anlıyoruz (Tümertekin, 1973: 54).

Kırıkhan İlçesi idari olarak Alparslan, Aydınli, Alsancak, Bahçelievler, Cumhuriyet, Çankaya, Fatih, Gazi, Barbaros, 408 Evler, Kurtuluş, Mimar Sinan, Yenimahalle, Özyörük, Menderes ve Gündüz mahallesi olmak üzere on altı mahalleden oluşmaktadır. Konut ve nüfus bakımından yerleşmenin en yoğun olduğu mahalleler Barbaros, Yenimahalle, Kurtuluş, Cumhuriyet ve Mimar Sinan mahalleleridir. Kentin merkezi kısımlarını Kurtuluş, Barbaros ve Cumhuriyet Mahallelerimeydana getirmektedir. Bu bölgeler ticaret alanlarının en yoğun olduğu sahalardır. Menderes Mahallesi, yerleşmenin çok yoğun olmadığı; tek katlı konutların ve iskan evlerinin çoğunlukta olduğu şehrin kuzeydoğusunda yer alan bir mahalledir. Daha önce şehrin içinde yer alıp şehir içi trafik yoğunluğuna neden olduğu için küçük sanayi sitesi,

Menderes Mahallesi'ne taşınmıştır. Bu değişiklikle şehir merkezindeki boşalan işyerlerine genellikle Suriyeliler yerleşmiş durumdadır (Foto 3.11).

Foto 3.11. Şehir İçinde Kalan Eski Sanayi Dükkanlarına Yerleşen Suriyeli Aile.

Kırıkhan'da fonksiyon alanlarını; yeşil alanlar, ticaret alanları, konut alanları, Eğitim tesisleri, askeri alanlar, resmi kurumlar, spor tesisleri, sağlık alanları, ibadet yerleri, sosyo-kültürel alanlar, turizm tesisleri alanları, resmî alanlar, yollar, parklar, mezarlıklar, dere, bataklık, kayalık, tarım ve hayvancılık ile boş alanlar meydana getirmektedir.

Kırıkhan İlçesi'nde, kentsel fonksiyon alanları içinde konut alanlarının payı %27.7 (585.58 ha)'dır. Kırıkhan İlçesi'nde kişi başına 53.2 m² konut alanı düşmektedir. Konutların kat sayısı mahallelere göre değişmektedir. Özyörük Mahallesi genellikle mahallenin adından da anlaşılacağı gibi, yörüklerin kaldığı 2 katlı dubleks iskan konutlarının bulunduğu mahalledir (Tablo 3.22 ve Harita 3.3.).

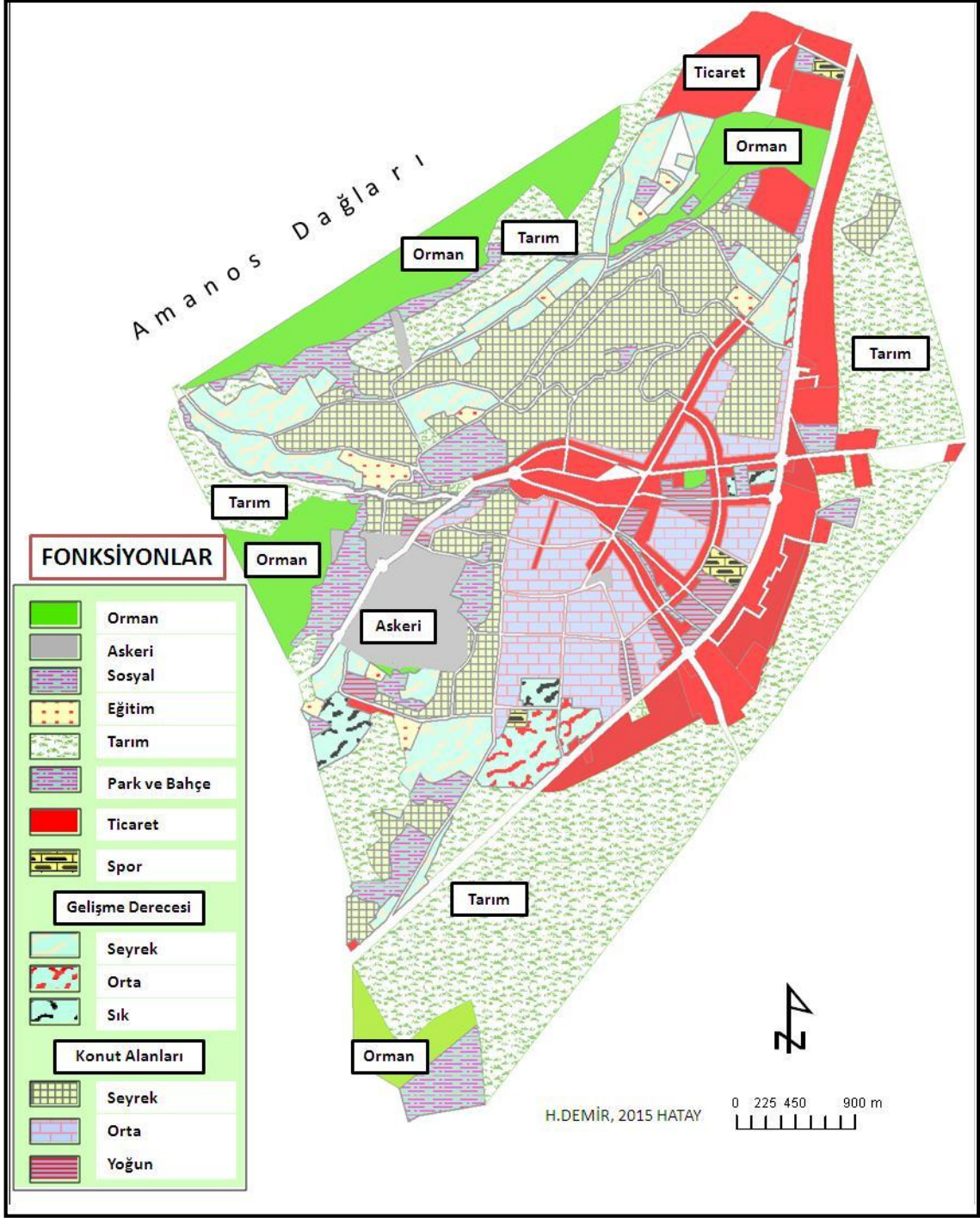
Herhangi bir yerleşmede 1-2 katlı hatta 3-4 katlı eski binalara yıkılıp, yerine 5-6 veya daha fazla katlı bina dikiliyorsa o yerleşmede kentleşme hareketlerinin gerçek anlamda başladığının ilk işaretidir (Atasoy, 2012: 184). Kırıkhan İlçesi'nde genelde konutlar 1-2 katlı betonarme ve yığma olup, yer yer 3-4-5 katlı betonarme yapılar da vardır. Ancak yeni yapılan konutların geneli yüksek katlıdır. Mimar Sinan Mahallesinde

7-8 katlı betonarme yapılar yapılmaktadır. Mimar Sinan Mahallesi konut gelişiminin yoğun olduğu mahalle iken Özyörük yeni yerleşimlerin olduğu mahalledir.

Tablo: 3.22. Kırıkhan Şehri Arazi Kullanım Durumu.

Arazi Kullanımı	Alan(hektar)	m ² /kişi	Toplam Alana Oranı %
Yeşil Alan	101.51	9.22	6.7
Ticaret	47.69	4.33	3.14
Konut	585.58	53.2	27.68
Eğitim Tesisleri	38.84	3.5	2.54
Askeri Alan	21.57	1.96	1.42
Resmi Kurum	14.27	1.29	0.94
Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanları	11.3	1.02	0.75
Spor Tesisi	9.34	0.85	0.61
Sağlık	7.46	0.74	0.49
İbadet yeri	6.81	0.61	0.44
Sosyo-Kültürel Alan	6.2	0.56	0.4
Turizm Tesis Alanı	3	0.27	0.19
Toplam	853.57	78.5	45.3

Kaynak: Kırıkhan Belediyesi İmar Müdürlüğü.

Harita: 3.3. Kırıkhan İlçesi Fonksiyon Alanları Haritası.

Kent merkezindeki mahalleler artık doyum noktasına ulaştığı için kent içinde büyüme ve gelişme TOKİ'nin de etkisiyle Mimar Sinan Mahallesi'ne ve Topboğazı'na doğru uzanmaktadır.

Kırıkhan İlçesi'nde toplam alan kullanımınının 47.69 hektarlık bir alanla %3.14'ünü ticaret alanları oluşturmaktadır. İlçede kişi başına 4.33 m² ticaret alanı ayrılmıştır.

3.2.2.4. Merkezi Yer Olarak Kırıkhan (Merkezi Fonksiyonların Etki Alanları)

Merkezi yer, etki alanı fonksiyonel özelliklere göre değişen ticarî niteliği ön planda olan, ilk bakışta çevresindeki yerleşmelere göre nüfus büyüklüğü ile kendini hissettiren, meslek kollarının çeşitlendiği önemli yerleşme üniteleridir (Karaboran, 1989: 94). Yani bu merkezi özellik, çevresindeki diğer yerleşim merkezlerinin belirli fonksiyonlarını listelemekten ve kendi nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte çevresine hizmet verme açısından önem kazanmaktadır (Karaboran, 1990: 145).

Herhangi bir yerleşmenin merkezilik özelliği, sahip olduğu nüfus ve fonksiyonları bakımından gelişmiştir. Yerleşmeler, fonksiyonel faaliyetler açısından geliştikleri ve çevrelerini etkiledikleri ölçüde “Merkezi Yer” olma özelliğini kazanabilirler. Yerleşmeler sadece idarî fonksiyon dâhilinde gelişme gösterip, diğer fonksiyonları ile etki sağlayamaz ise “Merkezi Yer” olma özelliğini kazanamazlar. (Çağlayan, 1996: 109; Arslan, 2002: 165)

Herhangi bir yerleşmenin merkeziliği, idarî fonksiyonla birlikte ticaret, sanayi, ulaşım gibi faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla güçlü bir duruma gelebilmektedir (Karakaş, 1996: 221).

Bir yerleşmede çevre ile ilişkilerin çok iyi olabilmesi için sadece ulaşım şartlarının uygun olması değil aynı zamanda fonksiyonel çeşitlilik ve canlılığın üst düzeyde olması gereklidir.

715 km²'lik yüzölçümüne sahip Kırıkhan, idari olarak 56 tane mahalleye dönüşen köy ile, 17 merkez mahallenin merkezi konumunda yer almakta ve sürekli gelişmektedir. Gelişmesinde son zamanlarda idari özelliğini artırıcı resmi kurum yatırımlarının yoğunlaşması etken olmuştur. İlçe'nin güneyinde ve şehrin dışında ovada yapılan Adliye Sarayı, batısında yer alan ormanlık sahada yapılan 150 yatak kapasiteli Devlet Hastanesi, idari fonksiyonunu güçlendirmiştir.

Kırıkhan'ın merkezi yer olmasında şüphesiz kültürel fonksiyonlardan eğitimin rolü çoktur. Kırıkhan Yatılı Bölge Ortaokulu, Kız ve Erkek İmam Hatip Liseleri, İbni Sina Mesleki ve Teknik Lisesi, Kırıkhan Meslek Yüksek Okulu çevre ilçe ve illerden öğrenci çekmektedir. Bazı aileler, çocuklarının eğitimi için ilçeye yerleşmekte bu da eğitimin merkeziyetçilikteki rolünü göstermektedir.

Kırıkhan dışçileri, Ülkemizin hemen hemen her yerinde bilinmesi, yine sınır yerleşmesi olması vesilesiyle Balkanlar ile Ortadoğu arasında köprü konumunda olması merkezi yer olma özelliğini pekiştirmektedir.

Kırıkhan'da üretilen kavun, havuç, nar, kayısı, portakal gibi aroması lezzetli olan ürünlerin çok geniş bir alıcı kitlesine sahip olması merkezi yer olma özelliğini artırmaktadır.

Sosyal fonksiyonlar açısından da Kırıkhan çok geniş bir bölgeye hizmet ulaştırmaktadır. Özel Bilim ve Can Hastaneleri çevre ilçe hatta Gaziantep ve Kilis kırsalına dahi hizmet vermektedir. Ayrıca Devlet Hastanesi ve İlçe Sağlık Müdürlüğüne bağlı 112 Acil Kurtarma Bölümü Suriye sınırına kadar hizmet vermektedir. Yeni yapılan Hastane ile Kırıkhan hak ettiği sağlık alanındaki sosyal fonksiyonuna kavuşacak ve merkezi yer olma özelliğini artıracaktır.

Bir yerin merkezi yer olmasındaki en önemli faktör şüphesiz ticari kapasitesi ve yoğunluğudur. Kırıkhan'da 2479 işyerinin bulunması ticaretin kapasitesini ifade etmektedir. Büyük sanayi kolları olarak kum ocağı, kalker ocağı, kuvarsit ocağı, mermer ocağı, çırçır prese, yağ, gübre vb fabrikaların çeşitliliği ve sayısı ayrıca bunlardan elde edilen ürünlerin yurt dışına ihracı merkez yer özelliğinin oluşmasında etkindir.

Şehirde 9 adet banka, 18 adet süpermarket, 5 adet kargo ve nakliyat şirketi ticari fonksiyonunun merkezi yer olmasında katkısı büyüktür.

Kırıkhan turizm bakımından doğal ve beşeri güzelliklere sahiptir. Bunlardan dini turizm anlamında Beyazıd-ı Bestami Hazretleri çevre il ve ilçelerden ziyaretçi almakta ve 2013 yılında 2 milyon TL bütçeyle restore edilmiştir. Kırıkhan ilçesi bu özellikleriyle merkezi yapısını göstermekte bu nedenle de “Merkezi Yer Özelliği” olan bir yerleşmedir.

3.2.3. Mesken ve Mesken Tipleri

Coğrafyacıların konut ve yerleşmelerini incelemek için çeşitli nedenleri vardır. Ev, bir bölge ve onun egemen kültürü hakkında birçok şeyi ortaya koymaktadır. Yakın çevrede temin edilen yapı malzemeleri, içinde bulunanların çeşitli ihtiyaçlarını ve konutun içinde yer aldığı doğal çevrenin özelliklerini yansıtabilmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 384).

Konutlar, sakinlerinin gelenek, görenek, ekonomik ve kültürel düzey gibi değişik sosyal özellikleri nedeniyle bölgeden bölgeye, hatta yöreden yöreye önemli farklılıklar gösterebilirler. Söz konusu farklar normal olabileceği gibi yapı tarzı, kat sayısı eklentiler, iç donatım, kullanılan gereçleri, tezyin (iç ve dış süsleme) ve daha birçok yönden olabilir. Hele konutlarda çatı tarzı, çatı örtü gereçleri, kat sayısı, oda sayısı, eklentiler ve fonksiyonları, duvar kalınlıkları, pencere sayısı ve boyutları gibi yönlerden konut

tiplerine bakılırsa, sorunun boyutları, çevre-konut ilişkisinin boyutlarını aşar ve tarihî, etnik, sosyolojik, etnografik, jeolojik, ekonomik ve kültürel bir sorun olarak karşımıza çıkar (Doğanay, 1994: 327).

Kırıkhan'da meskenler ile doğal ortam özellikleri arasında yakın bir ilişki vardır. Buna göre meskenlerin yapılış tarzı, büyüklüğü, kat sayısı, alt katlarının kullanım şekli tamamen yöreye ait bir takım özellikleri sergilemektedir. Ancak değişen koşullara bağlı olarak geleneksel konut mimarisi yerini yavaş yavaş daha modern yapılara bırakmaya başlamıştır. Nitekim 1981 yılı köy envanter etütlerinin sonuçları ile 2014 yılında yapılan arazi çalışmaları sırasında edinilen bilgilere göre böyle bir değişimin olduğu tespit edilmiştir.

Kırıkhan'ın kırsal kesiminde yerleşmeleri oluşturan eski konutların yapı malzemeleri genelde çevreden karşılanmaktadır. Bu konutlardaki yapı malzemesi, dağlık yerleşmelerde ahşap, taş ve kerpiç; Ova yerleşmelerde ise taş ve kerpiçten oluşmaktadır.

Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmeleri meskenlerinde yapı malzemesi bakımından, genel olarak taş hâkim durumdadır. Taş meskenleri sırasıyla kerpiç, tuğla ve briket izlemektedir (Tablo 3.23). Teknolojik imkânlar ve refah seviyesinin yükselmesi son zamanlarda yapılan meskenlerdeki yapı malzemesinde değişme meydana getirmiştir. 1981 yılında taş malzemedan yapılan konutlar % 43 iken biriket malzeme ile yapılan konutların oranı % 26, kerpiçten yapılanların oranı ise % 23' tür. 1981 ve 2014 yılları arasında taş, ahşap ve kerpiç malzemedan yapılan konutların sayısı giderek azalmaktayken tuğladan yapılan konutlar giderek artmaktadır. 1981 yılında kırsal kesimde tuğladan yapılan malzemeye hemen hemen hiç rastlanmazken (%1), 2014 yılındameskenlerde tuğla yapı malzemesi kullanımı %20 olmuştur. Bu değişimde, teknoloji ve alım gücünün etkisi dikkat çekmektedir.

1981 yılında araştırma alanımızdaki kırsal meskenlerde yapı malzemesi incelendiğinde sazlık yapı malzemesi kullanan yerleşmelerin olduğu görülmektedir. Sazlık yapı malzemesinin yoğun olduğu yerleşmelerin de araştırma sahası sınırları içindeki Gölbaşı (Balık Gölü) çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu tür yerleşmelere daha çok Gölbaşı, Kangallar, Kamberlikaya, Muratpaşa, Güventaş ve Kaletpe'de rastlamaktayız. Yöre halkının "berdi" ev olarak isimlendirdiği meskenlerin duvarları saz ve kamyş türü malzeme ile oluşturulmuştur. Genellikle iki oda şeklinde olan meskenler yerden 22,5 m yüksekliğindedir. Pencereler genellikle küçüktür. Meskenin üstü kiremitle kapatılmıştır (Atasoy, 2012: 179).

1981 yılı envanterlerine göre taş yapıdaki meskenlerin olduğu alanların özellikle

dağlık sahalarda olduğu ancak ovadaki leçelik denilen bazalt kayaçlarının yoğun olduğu sahalarda da görüldüğü anlaşılmaktadır. Dağlık sahada taş yapı malzemesini kullanan yerleşmeler; Kurtlusarımazı, Arkıtça, Bektaşlı, Taşoluk, Karaelmaslı, Ceylanlı, Delibekirli, Karaçağıl, Karataş, Alibeyçağılı'dır. Ova kısımlarında taş malzeme kullanan yerleşmeler ise; İncirli, Narlıhobur, Yalangoz, Kodallı, Demirkonak, Camuzkışlası'dır. Tuğla kullanan yerleşmeler, sadece Sucu ve Başpınar iskan yerleşmeleridir. 5507 kırsal meskenin yapı malzemelerinin % 23'ünü oluşturan kerpiç evlerin çoğunlukta olduğu kırsal yerleşmeler; Alabeyli, Abalaklı, Baldıran, Çataltepe, Çiloğlan, Danaahmetli, Gölbaşı, Güventaş, Demirkonak, Güzelce, Ilıkpınar, Karamağara, Karamankaşı, Özsoğuksu ve Topboğazı'dır.

2014 yılına gelindiğinde yapılan anket sonuçlarına bakıldığında konutlardaki yapı malzemesinin % 49'unun biriktikten oluştuğu görülmektedir. Taş evlerin oranı % 7 olmuştur. Tuğla ve kerpiçten yapılan meskenlerin oranının % 20'lerde olduğu anlaşılmaktadır. Taş evlerin bu dönemde yine Kurtlusarımazı, Karaelmaslı, Özsoğuksu, Kaletepe, Çamsarı ve Balarmudu gibi yerleşmelerde olduğu görülmektedir. Özsoğuksu, Karadurmuşlu, Karataş ve Delibekirli gibi yerleşmeler biriktet kullanımında ön sıralarda yer almaktadırlar (Tablo 3.23).

Taş ve kerpiç meskenlerde birleştirme harcı olarak büyük oranda saman ve toprak kullanılmaktadır. Ancak yeni yapılan taş meskenlerde çamurun yerini çimento almaya başlamış ve dış sıva kısmını da çimento harcı oluşturmaktadır.

Taş işçiliğinin ön planda olduğu meskenler genellikle Ermeni ustaları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ancak günümüzde taşa şekil vererek inşa edilmiş konutlara pek rastlanılmamaktadır. Bu yapıların malzemesi karstik kayaçlar olduğundan kolayca şekil verilebilmektedir. Ancak leçelik alanlardaki Ova yerleşmelerindeki bazaltların işlenmesi kolay olmadığı için, taş işçiliği neticesinde düzleştirilmiş taşlar ön cephelerde kullanılmıştır. Bahçe duvarlarında ve arka cephelerde kullanılan taşlar ise herhangi bir işleme tabi tutulmadan birbiri üzerine oturtulmuştur (Foto 3.12).

Foto 3.12. Karstik Arazideki Taş Yapı Malzemesiyle Yapılmış Mesken Örneği (Eşmişek Yaylası-Ceylanlı Köyü)

Araştırma sahasındaki konutların kat sayılarına bakıldığında 2 katlı kır meskenlerinin sayısının oranını % 2 iken tek katlı konutların oranının % 98 olduğu görülmektedir. 2014 yılına gelindiğinde ise Özsoğuksu, Baldıran, Karadurmuşlu gibi yerleşmelerde 3 katlı konutlar çoğalmaktadır (%3). 2 katlı konutların oranı ise % 18 olmuş ve daha çok kent merkezine yakın yerlerde artmaktadır. Tek katlı yapılar ise %79,6 ile en çok kat sayısına sahip konut oranı olarak göze çarpmaktadır (Tablo 3.24).

Tablo: 3.23. Kırıkhan İlçesi'nde Konutların Yapı Malzemesine ve Yıllara Göre Sayıları(1981-2014)

Yapı Malzemesine göre	1981					2014				
	Kerpiç	Tuğla	Taş	Biriket	Toplam	Kerpiç	Tuğla	Taş	Biriket	Toplam
Abalaklı	72			6	78		20	12	30	62
Adalar							10	10	25	45
Aktutan	10			10	20	2			18	20
Alabeyli	66			50	116	22	9	5	20	56
Alibeyçagılı			60	40	100	12	10	10		32
Arkıtça			68	0	68	15	30			45
Ayrgözü						9	20			29
Balarmudu			60	10	70		50	12	20	82
Baldıran	109			75	184	25	55	82		162
Başpınar	50	50		10	110	124				124
Bektaşlı			100	50	150	50	65	30	20	165
Camuzkışlası			235	10	245	130	90	65	27	312

Yapı Malzemesine göre	1981					2014				
	Kerpiç	Tuğla	Taş	Biriket	Toplam	Kerpiç	Tuğla	Taş	Biriket	Toplam
Ceylanlı			500	300	800	100	150	60	44	354
Çamsarı	130			120	250	20	45	24	5	94
Çamseki						18	10		6	34
Çataltepe	44			10	54				61	61
Çiloğlan Höyüğü	71			20	91	10	20	35		65
Danaahmetli	21			6	27	10	13			23
Dedeçınar			40	20	60	17		8		25
Delibekirli			300	20	320				243	243
Demirkonak	53		30	2	85	100			57	157
Gölbaşı	120			71	200	100			76	176
Gültepe			20	20	40	10	10		18	38
Güventaş	55			10	65	46			56	102
Güzelce	50	2	3	30	85	10	10		42	62
Ilıkınar	50			50	100	30			24	54
İçada	45			10	55	20	10		46	76
İncirli			95		95	30	20		31	81
Kaletepe			55	5	60	30	20	26		76
Kamberlikaya	40		20	5	65	8			30	38
Kamışlar	10		20	10	40				26	26
Kangallar			20	60	80				43	43
Karaçağıl			102	5	107	30			42	72
Karadurmuşlu			0	180	180	15	14		180	209
Karaelmash			29	6	35	5	9	5	4	23
Karamağara	38			5	43		10		22	32
Karamankaşı	80		20		100	4	10		30	44
Karataş			185	70	255	100			67	167
Kazkelli	49		1	80	130	40		23		63
Kodalı			74	6	80	30			15	45
Kurtlusarımazı			67	0	67	5	8	7	8	28
Kurtlusoguksu			160	85	245	170	10	30	104	314
Mahmutlu			12		12	27				27
Muratpaşa	51		50	5	106	29				29
Muratpaşa Kızılkaya	20		30	80	130	40	7	2	10	59
Narlıhopur			61	10	71	26		20		26
Özkızılkaya	38			45	87	20	5	5	19	49
Özsoğuksu	53			10	63	30			18	48
Reşatlı	26			4	30	2	6	8	10	26
Saylak			40	50	90		25		25	50
Sögütlüöz									27	27
Sucu		44	7		51	42				42
Taşoluk	10		62	8	80	32				32
Topboğazı	100			30	130			43		43
Torun	31			1	32	40				40
Yalankoz			112	4	116	90	10	20	93	213
Yılanlı									26	26
GENEL TOPLAM	1492	120	2624	1729	5965	1725	781	522	1668	4696

Kaynak: 1981 Köy Envanterleri ve 2014 Arazi Anketleri.

Tablo: 3.24. Kırıkhan'da Meskenlerin Kat Sayısına ve Yıllara Göre Sayıları (1981-2014)

Kat Sayısına Göre	1981				2014			
	1	2	3	Toplam	1	2	3	Toplam
Abalaklı	73	5		78	50	12		62
Adalar					40	5		45
Aktutan	20			20	18	2		20
Alabeyli	112	4		116	40	16		56
Alibeyçağılı	100			100	25	7		32
Arkıtça	68			68	40	5		45
Aygırgözü					25	4		29
Balarmudu	70			70	12	70		82
Baldıran	184			184	92	58	12	162
Başpınar	110			110	124			124
Bektaşlı	148	2		150	125	40		165
Camuzkışlası	245			245	285	27		312
Ceylanlı	750	50		800	220	120	14	354
Çamsarı	250			250	60	34		94
Çamseki					28	5	1	34
Çataltepe	54			54	41	20		61
Çiloğlan Höyüğü	91			91	55	10		65
Danaahmetli	26	1		27	18	5		23
Dedeçınar	57	3		60	4	21		25
Delibekirli	290	30		320	228	15		243
Demirkonak	85			85	150	7		157
Gölbaşı	199	1		200	150	26		176
Gültepe	40			40	35	3		38
Güventaşı	65			65	100	2		102
Güzelce	83	2		85	50	12		62
İhkpınar	100			100	50	4		54
İçada	55			55	70	6		76
İncirli	95			95	71	10		81
Kaletepe	60			60	70	6		76
Kamberlikaya	67			65	32	6		38
Kamışlar	40			40	20	6		26
Kangallar	80			80	40	3		43
Karaçagıl	102		5	107	60	12		72
Karadurmuşlu	175	5		180	150	50	9	209
Karaelmahlı	35			35	17	4	2	23
Karamağara	43			43	28	4		32
Karamankaşı	100			100	39	5		44
Karataş	255			255	130	37		167
Kazkelli	130			130	60	3		63
Kodalı	80			80	40	5		45
Kurtlusarımazı	64	3		67	20	8		28
Kurtlusoguksu	252	3		245	84	200	30	314
Mahmutlu	12			12	7	20		27
Muratpaşa	104	2		106	20	9		29

Kat Sayısına Göre	1981				2014			
	1	2	3	Toplam	1	2	3	Toplam
Muratpaşa Kızılkaya	130			130	50	8	1	59
Narlıhopur	71			71	20	6		26
Özkızılkaya	87			87	40	9		49
Özsoğuksu	62	1		63	34	12	2	48
Reşatlı	29	1		30	12	12	2	26
Saylak	87	3		90	28	22		50
Söğütlüöz					27			27
Sucu	51			51	42			42
Taşoluk	80			80	25	7		32
Topboğazı	130			130	30	13		43
Torun	32			32	40			40
Yalankoz	116			116	180	33		213
Yılanlı					20	6		26
GENEL TOPLAM	5846	114	5	5965	3571	1052	73	4696

Kaynak: 1981 Köy Envanterleri ve 2014 Arazi Anketleri.

Kırıkhan İlçesi, kırsal kesiminde bulunan meskenlerin hâlihazır durumlarına baktığımızda 1981 yılında % 80 sağlam olan kırsal meskenlerin oranı 2014 yılına gelindiğinde % 85 olmuştur. Çürük veya onarılabılır konutların oranının azalmasının sebebi ise iskan konutlarının ve imkanların çoğalmasındır. Çürük konutlar günümüzde daha çok Delibekirli, Çamsarı, Kaletepe, Arkıtça, Başpınar ve Kızılkaya gibi kırsal yerleşmelerde yoğunluk kazanmaktadır. Karadurmuşlu, Aktutan, Karamağara, Saylak gibi yerleşmelerde çürük veya onarılabılır türde konutlara rastlanmamaktadır (Tablo 3.25).

Tablo: 3.25. Kırıkhan'da Konutların Hâlihazır Durumu 1981-2014)

Konutların Hali Hazır Durumu	1981				2014			
	Sağlam	Çürük	Onarılabılır	Toplam	Sağlam	Çürük	Onarılabılır	Toplam
Abalaklı	72	2	4	78	52	2	8	62
Adalar					39	2	4	45
Aktutan	20			20	20			20
Alabeyli	46	70		116	45	5	6	56
Alibeyçağılı	90		10	100	30		2	32
Arkıtça	68			68	35	3	7	45
Ayrgırgölü					23	1	5	29
Balarmudu	40	20	10	70	65	2	15	82
Baldıran	164	5	15	184	152	7	3	162
Başpınar	90	10	10	110	112	6	6	124
Bektaşlı	130		20	150	145	10	10	165
Camuzkışlası	200		45	245	300		12	312

Konutların Hali Hazır Durumu	1981				2014			
	Sağlam	Çürük	Onarılabilir	Toplam	Sağlam	Çürük	Onarılabilir	Toplam
Ceylanlı	650	50	100	800	310	14	30	354
Çamsarı	200	5	45	250	60	10	24	94
Çamseki					24	5	5	34
Çataltepe	54			54	55	3	3	61
Çiloğlan Höyüğü	61	15	15	91	50	5	10	65
Danaahmetli	26	1		27	19	2	2	23
Dedeçınar	59	1		60	20	3	2	25
Delibekirli	300	20		320	200	20	23	243
Demirkonak	70	5	10	85	140	10	7	157
Gölbaşı	140	40	20	200	150	16	10	176
Gültepe	35		5	40	38			38
Güventaşı	55		10	65	90	12		102
Güzelce	70	5	10	85	60		2	62
Ilıkpınar	50	50		100	54			54
İçada	40	15		55	60	6	10	76
İncirli	70		25	95	70	6	5	81
Kaletepe	58		2	60	65	3	8	76
Kamberlikaya	67			65	38			38
Kamışlar	35	1	4	40	16	3	7	26
Kangallar	20	60		80	40	3		43
Karaçağul	60		40	107	65	2	5	72
Karadurmuşlu	180			180	209			209
Karaelmash	30		5	35	16	2	5	23
Karamağara	33		10	43	32			32
Karamankaşı	100			100	44			44
Karataş	160	50	45	255	150	10	7	167
Kazkelli	120	10		130	60	3		63
Kodallı	70	10		80	45			45
Kurtlusarımazı	35	12	20	67	20	3	5	28
Kurtluoğuksu	105	155		245	280	14	20	314
Mahmutlu	12			12	22	5		27
Muratpaşa	56		50	106	29			29
Muratpaşa Kızılkaya	120	10		130	49	5	5	59
Narlıhopur	51	20		71	21	2	3	26
Özkızılkaya	60		27	87	40	5	4	49
Özsoğuksu	60		3	63	35	5	8	48
Reşatlı	10	15	5	30	18	5	3	26
Saylak	90			90	50			50
Söğütlüöz					20		7	27
Sucu	41		10	51	37		5	42
Taşoluk	68	1	10	80	32			32
Topboğazı	115		15	130	40	3		43
Torun	32			32	40			40
Yalankoz	96		20	116	190	10	13	213
Yılanlı	70		10		15	6	5	26
GENEL TOPLAM	4677	658	630	5965	4136	239	321	4696

Kaynak: 1981 Köy Envanterleri ve 2014 Arazi Anketleri.

Meskenleri oda sayıları bakımından ele alacak olursak; araştırma alanımızdaki konutların oda sayıları giderek artmaktadır. 1981 yılında 2 odalı konutların sayısı toplam konutların % 49,6'sına karşılık gelirken, 3 odalı konutların oranı ise % 41,2' dir.1981 yılında tek odalı konutların oranı % 9,2'dir. Tek odalı konutların çok olduğu yerleşmeler; Muratpaşa, Muratpaşa Özkızılkaya, Camuzkışlası Özkızılkaya, Delibekirli, Baldıran, Çamsarı, Gölbaşı gibi yerleşmelerdir. 2014 yılında ise tek odalı konutların oranı %2,25'dir. Üç ve daha fazla odalı konutların sayısında ise artış olmuştur. 1981'de üç ve daha fazla odalı konutların oranı % 41,2 iken 2014 yılında bu oran % 83,7 olmuştur. Her üç dönemde bir ve iki odalı konutların sayısında azalmalar olurken, üç ve daha fazla odalı konutların sayısında artış olmaktadır. Misafir ve yatak odası en çok artan odalar arasındadır. Oda sayılarının bu kadar artmasında gelir düzeyinin yükselmesi etkili olmuştur. Zira Suudi Arabistan ve Türk Cumhuriyetleri gibi ülkelerde çalışmaya gidenler gelir seviyesinde artışa neden olmuştur (Tablo 3.26).

Binaların iskelet sistemi için kullanılan malzemelerine bakıldığında konutların % 85'inde yığma taşıyıcı malzeme kullanılırken % 2'sinde ahşap malzeme kullanılmakta %13'ünde ise betonarme taşıyıcı malzeme kullanılmaktadır. 2014 yılında ise betonarme malzeme oranı giderek artmıştır.

Tablo: 3.26. Kırıkhan İlçesi'nde Oda Sayılarına Göre Konut Sayıları (1981-2014)

Oda Sayısına Göre		1981				2014				
		1	2	3	Toplam	1	2	3	4	Toplam
1	Abalıklı	10	20	48	78		8	24	30	62
2	Adalar						5	30	10	45
3	Aktutan		15	5	20	1	3	16		20
4	Alabeyli		116		116	3	7	14	32	56
5	Alibeyçagılı	5	15	80	100		2	22	8	32
6	Arkıçça		34	34	68		3	25	17	45
7	Ayırğölü						3	20	6	29
8	Balarmudu	10	50	10	70	2	25	50	5	82
9	Baldıran	34	75	75	184		13	100	49	162
10	Başpınar	30	40	40	110	5	25	94		124
11	Bektaşlı	20	60	70	150		35	80	50	165
12	Camuzkışlası	45	100	100	245		72	160	80	312
13	Ceylanlı	20	500	280	800		50	201	103	354
14	Çamsarı	50	100	100	250		24	45	25	94
15	Çamseki							18	16	34
16	Çataltepe		20	34	54			41	20	61
17	Çiloğlan Höyüğü	15	20	56	91	5	12	30	18	65

Oda Sayısına Göre		1981				2014				
		1	2	3	Toplam	1	2	3	4	Toplam
18	Danaahmetli	1	20	6	27		15	8		23
19	Dedeçınar	1	29	30	60		5	20		25
20	Delibekirli	20	240	60	320	20	90	133		243
21	Demirkonak	20	65		85	12	35	90	20	157
22	Gölbaşı	20	80	100	200	16	45	80	35	176
23	Gültepe		10	30	40		18	20		38
24	Güventaşı		25	40	65		20	55	27	102
25	Güzelce	1	30	54	85		12	40	10	62
26	Ilkpinar	30	60	10	100		4	40	10	54
27	İçada		47	8	55		6	38	32	76
28	İncirli		50	45	95		15	45	21	81
29	Kaletepe	5	40	15	60	10	14	42	10	76
30	Kamberlikaya	7	30	30	67		8	20	10	38
31	Kamışlar	6	3	31	40			11	15	26
32	Kangallar		20	60	80	3	5	25	10	43
33	Karaçağıl	20	87		107		10	40	22	72
34	Karadurmuşlu		80	100	180			109	100	209
35	Karaelmashı		10	25	35		4	18	1	23
36	Karamağara		30	13	43	5	14	9	4	32
37	Karamankaşı	10	40	50	100		4	30	10	44
38	Karataş	5	100	150	255	3	17	105	42	167
39	Kazkelli	5	50	75	130	5	8	40	10	63
40	Kodalı		80		80			20	25	45
41	Kurtlusarımazı		50	17	67		8	20		28
42	Kurtlusoguksu		55	200	255	14	50	180	70	314
43	Mahmutlu		6	6	12		7	20		27
44	Muratpaşa	25	50	31	106	2	7	15	5	29
45	Muratpaşa Kızılkaya	20	30	80	130		5	6	48	59
46	Narlıhopur	15	25	31	71			19	7	26
47	Özkızılkaya	20	67	0	87		9	30	10	49
48	Özsoğuksu	3	50	10	63		3	15	30	48
49	Reşatlı	7	15	8	30	10	9	5	2	26
50	Saylak		30	60	90		13	22	15	50
51	Söğütlüöz						10	17		27
52	Sucu	4	27	20	51		15	27		42
53	Taşoluk		40	40	80		10	22		32
54	Topboğazı	50	60	20	130	3		40		43
55	Torun		13	19	32	5	3	26	6	40
56	Yalankoz	16	50	50	116	13	40	120	40	213
57	Yılanlı						6	20		26
	GENEL TOPLAM	550	2959	2456	5965	137	831	2612	1116	4696

Kaynak: 1981 Köy Envanterleri ve 2014 Arazi Anketleri.

Konutlarda çatıların ana malzemesinin 1981 yılında, yapıların çatı sistemlerinde kullanılan malzemenin çoğunlukla (%82) kiremitten oluştuğu dikkati çekmektedir. %18 kısmın da sac ve toprak malzemedan oluştuğu dikkat çekmektedir. 1981 yılında kır meskenlerin % 82'si kiremit örtülü damlar durumunda iken 2014'te % 44'e gerilemiştir. Buna rağmen kiremit örtü, en çok kullanılan çatı malzemesini oluşturmuştur. Sac örtülü meskenlerin sayısı 1981 yılında kır meskenlerin toplamının %13'üne denk olmasına karşın 2014'te bu oran %11'e gerilemiştir. 1981'de çok az olan beton çatı malzemesi oranı 2014 yılında % 44 ile ilk sırayı almıştır. Bunun sebebi ise daha kolay, sorunsuz ve sağlam olmasıdır. Diğer çatı malzemeli sistemlerde kırsalda haşerelerin barınma yerlerini oluşturduğundan beton malzemeli çatıların oranı giderek artmıştır. Günümüzde çatıların malzemesinin sac olduğu kırsal yerleşmeler genelde yağışın ve karın çok yağdığı dağlık kesimlerdir. Saylak, Özsoğuksu, Karadurmuşlu, Delibekirli bunlara örnektir (Tablo: 3.28).

Toprak örtülü meskenlerin 1981 yılında sayısı 233 iken, 2014 yılında 136'ya gerilemiştir. Bu toprak çatılı evlerde "loğ" denilen sert kayaçtan yapılan aletlerle yağmur suları arıtmakta ve çatının ağır yükü azaltılmaktadır.

Foto: 3.13. Düz dam kerpiç evler (Arkatça Köyü)

2014 yılı arazi çalışmalarına göre inceleme sahamızın kırsal kesiminde 4696 konut bulunmaktadır. Bu konutların %53'ü düz şekilli damlı, %35'i kubbe şekilli, %11'i

beşik çatı şekillidir. İnceleme sahasımızda bulunan kır meskenlerini çatı sistemine göre ayırdığımızda beşik çatı sisteminin azaldığını görmekteyiz. 1981 yılında bütün köylerde bulunan 5965 konutun % 80,9'u (4826) beşik çatı sistemini kullanırken bu oran 2014 yılında % 29.5'e düşmüştür. 1981 yılında konutların %19'unda (1139), düz dam sistemi kullanılmışken bu oran 2014 yılına gelindiğinde %55 (2585) olmuştur. Bu değişimde şüphesiz teknolojinin, gelir düzeyi ve alım gücünün etkisi olduğu gibi kullanımının kolaylığı da etkili olmuştur (Tablo 3.27).

Tablo: 3.27. Kırıkhan İlçesi'nde Çatı Sistemine Göre Konutlar (1981-2014)

Çatı Sistemine Göre	1981				2014			
	Düz	Kubbe	Beşik	Toplam	Düz	Kubbe	Beşik	Toplam
Abalaklı	6		72	78	50		12	62
Adalar					10		35	45
Aktutan			20	20	2		18	20
Alabeyli	50		66	116	45	3	8	56
Alibeyçağlı	50		50	100	10		22	32
Arkıç			68	68	15		30	45
Aygırgölü					20		9	29
Balarmudu	40		30	70	12	15	55	82
Baldıran	5		179	184	100	20	42	162
Başpınar	5		105	110	30		94	124
Bektaşlı	100		50	150	65	20	80	165
Camuzkışlası	10		235	245	200	22	90	312
Ceylanlı	348		450	798	250	10	94	354
Çamsarı	15		235	250	44	24	26	94
Çamseki					24	3	7	34
Çataltepe	10		44	54	11	50		61
Çiloğlan Höyüğü			91	91	40		25	65
Danaahmetli	6		21	27	20	3		23
Dedeçınar	3		57	60	12	13		25
Delibekirli	10		310	320	30	213		243
Demirkonak	2		83	85	100	17	40	157
Gölbaşı	1		199	200	60	16	100	176
Gültepe	3		37	40	30		8	38
Güventaşı	2		63	65	70		32	102
Güzelce	10		75	85	40		22	62
İlkpınar	3		97	100	40		14	54
İçada	10		45	55	26		50	76
İncirli			95	95	60		21	81
Kaletepe			60	60	56	10	10	76
Kamberlikaya	5		62	67	30		8	38
Kamışlar	10		30	40	26			26
Kangallar	10		70	80	33		10	43

Çatı Sistemine Göre	1981				2014			
	Düz	Kubbe	Beşik	Toplam	Düz	Kubbe	Beşik	Toplam
Karaçağıl	5		102	107	60		12	72
Karadurmuşlu	10		170	180	100	109		209
Karaelmashlı	6		29	35	8	15		23
Karamağara	5		38	43	22		10	32
Karamankaşı	20		80	100	30		14	44
Karataş	60		197	257	120		47	167
Kazkelli	1		129	130	40		23	63
Kodallı	6		74	80	30		15	45
Kurtlusarımazı	32		35	67	10		18	28
Kurtlusoguksu	165		90	255	164	50	100	314
Mahmutlu			12	12	20		7	27
Muratpaşa	5		101	106	20		9	29
Muratpaşa Kızılkaya	10		120	130	49	10		59
Narlıhopur	10		61	71	26			26
Özkızılkaya			87	87	40		9	49
Özsoğuksu	10		53	63	10		38	48
Reşatlı	4		26	30	15	8	3	26
Saylak	50		40	90	15	35		50
Söğütlüöz					27			27
Sucu			51	51	30	12		42
Taşoluk	10		70	80	20		12	32
Topboğazi	11		119	130	23	20		43
Torun	1		31	32	30		10	40
Yalankoz	4		112	116	113	20	80	213
Yılanlı					3	3	20	26
GENEL TOPLAM	1139		4826	5965	2585	741	1389	4696

Kaynak: 1981 Köy Envanterleri ve 2014 Arazi Anketleri.

Tablo: 3.28. Kırıkhan İlçesi'nde Çatı Malzemesine Göre Konutlar (1981-2014)

Çatı Malzemesine Göre Konutlar	1981					2014				
	Kiremit	Tahta	Saz	Toprak	Toplam	Toprak	Kiremit	Sac	Beton	Toplam
Abalaklı	72			6	78		12	10	40	62
Adalar									45	45
Aktutan	20				20		18		2	20
Alabeyli	66			50	116		21		35	56
Alibeyçağılı	50			500	100		12	10	10	32
Arkıtça	68				68	11	29	5		45
Aygırgölü							9	5	15	29
Balarmudu	30			40	70	7	15		60	82
Baldıran	179			6	184	3	79	20	60	162
Başpınar	105			6	111		94	30		124
Bektaşlı	129			21	150	5	30	50	80	165
Camuzkışlası	235			10	245	12	85	55	160	312

Çatı Malzemesine Göre Konutlar	1981					2014				
	Kiremit	Tahta	Saz	Toprak	Toplam	Toprak	Kiremit	Sac	Beton	Toplam
Ceylanlı	450			350	800	10	160	100	84	354
Çamsarı	230	5	1	14	250	15	45	24	10	94
Çamseki							8	3	23	34
Çataltepe	42	2		10	54		40	10	11	61
Çiloğlan Höyüğü	91				91		15	10	40	65
Danaahmetli	21			6	27		15		8	23
Dedeçınar	57			3	60		13		12	25
Delibekirli	310			10	320		160	53	30	243
Demirkonak	83				85	4	50	40	63	157
Gölbaşı	199			1	200	12	40	50	74	176
Gültepe	37			3	40		13	5	20	38
Güventaşı	63			2	65	5	40	17	40	102
Güzelce	75			10	85		20	10	32	62
Ilkpinar	97			3	100		10	10	34	54
İçada	45				55	5	31	10	30	76
İncirli	95				95		21	18	42	81
Kaletepe	60				60	5	33	8	30	76
Kamberlikaya	60	2		3	65		10	8	20	38
Kamışlar	30			10	40				26	26
Kangallar	70			10	80		10	5	28	43
Karaçağıl	102			5	107		10	20	40	70
Karadurmuşlu	170			10	180		95	29	85	209
Karaelmash	29			6	35		15	5	3	23
Karamağara	38			5	43		5	12	15	32
Karamankası	80			20	100		10	12	22	44
Karataş	195			60	255	5	55	32	75	167
Kazkelli	129				130		50		13	63
Kodallı	74				80		10	10	25	45
Kurtlusarımazı	35			32	67	8	10		10	28
Kurtluşoğuksu	90			165	245	12	50	62	192	316
Mahmutlu	12				12		20		7	27
Muratpaşa	101			5	106	2	10	5	12	29
Muratpaşa Kızılkaya	120			10	130	3	9	8	39	59
Narlıhopur	61			10	71		5	6	15	26
Özkızılkaya	87				87		25	5	19	49
Özsoğuksu	53			10	63	5	15	10	18	48
Reşatlı	26			4	30		8	10	8	26
Saylak	40			50	90		15	30	5	50
Söğütlüöz							27			27
Sucu	51				51	4	22		16	42
Taşoluk	70				80		20		12	32
Topboğazı	119				130		10	5	28	43
Torun	31				32		10	10	20	40
Yalankoz	112			4	116	12	53	53	95	213
Yılanlı							16	10		26
GENEL TOPLAM	4903	9	1	1062	5965	145	1713	900	1938	4696

Kaynak: 1981 Köy Envanterleri ve 2014 Arazi Anketleri.

Konutların çok katlı yapılarıdaki eklentileri genelde ahır ve samanlık, nadiren de garajdır. Eski konutlarda ayrı bir bölme halinde banyo bulunmamakta, banyo ihtiyacı mutfak veya yatak odasının köşelerinde, betondan şap dökülerek, 10-15 cm yükseltilmiş, duvara doğru eğimli ve duvarın yanında suyun tahliye olması için bir deliği bulunan, kışın ihtiyaç dışında deliği kapatılan alanda giderilmektedir. Yeni yerleşmelerde ise bazı konutlarda ayrı alanda olmak üzere bazen çift banyolar yer almaktadır.

Çatı örtü malzemesi ve dolayısıyla çatı şekli bakımından Kırıkhan İlçesi'nde bulunan köylerin iyi bir durumda olduğu söylenebilir. Bu duruma gelmesinde birtakım beşerî ve fizikî faktörün etkisi vardır. Sac çatıların toprak çatılara göre deprem esnasındaki etkileri az, üst katın kullanımı sırasında pratiktir. Yine sac çatıların, düz toprak damlardan sayıca fazla olmasında, yağmur ve kar şeklindeki yağışlardan daha az etkilenmesi çok az bir bakım gerektirmesi de etkili olmuştur (Tablo 3.28).

1981 yılında meskenlerdeki tuvaletlerin % 98'i (5854) dışarıdayken, 2014 yılında tuvaleti dışarıda olan konutların oranı % 16'ya (760) gerilemiştir. Bu durum modern yapılaşmanın giderek geliştiğini göstermektedir (Tablo 3.29).

Tablo: 3.29. Kırıkhan İlçesi'nde WC'nin Bulunduğu Yere Göre Konutlar (1981-2014)

WC Durumu	1981			2014		
	İçeride	Dışarıda	Toplam	İçeride	Dışarıda	Toplam
Abalaklı	3	75	78	50	12	62
Adalar				35	10	45
Aktutan	3	17	20	10	10	20
Alabeyli		116	116	42	14	56
Alibeyçagılı	5	95	100	24	8	32
Arkıtça		68	68	25	20	45
Aygırgözü				25	4	29
Balarmudu		70	70	60	22	82
Baldıran		184	184	120	42	162
Başpınar	5	105	110	90	34	124
Bektaşlı	10	140	150	145	20	165
Camuzkışlası		245	245	270	42	312
Ceylanlı		800	800	314	40	354
Çamsarı		250	250	80	14	94
Çamseki				26	8	34
Çataltepe		54	54	51	10	61
Çiloğlan Höyüğü		91	91	55	10	65
Danaahmetli		27	27	20	3	23
Dedeçınar		60	60	20	5	25

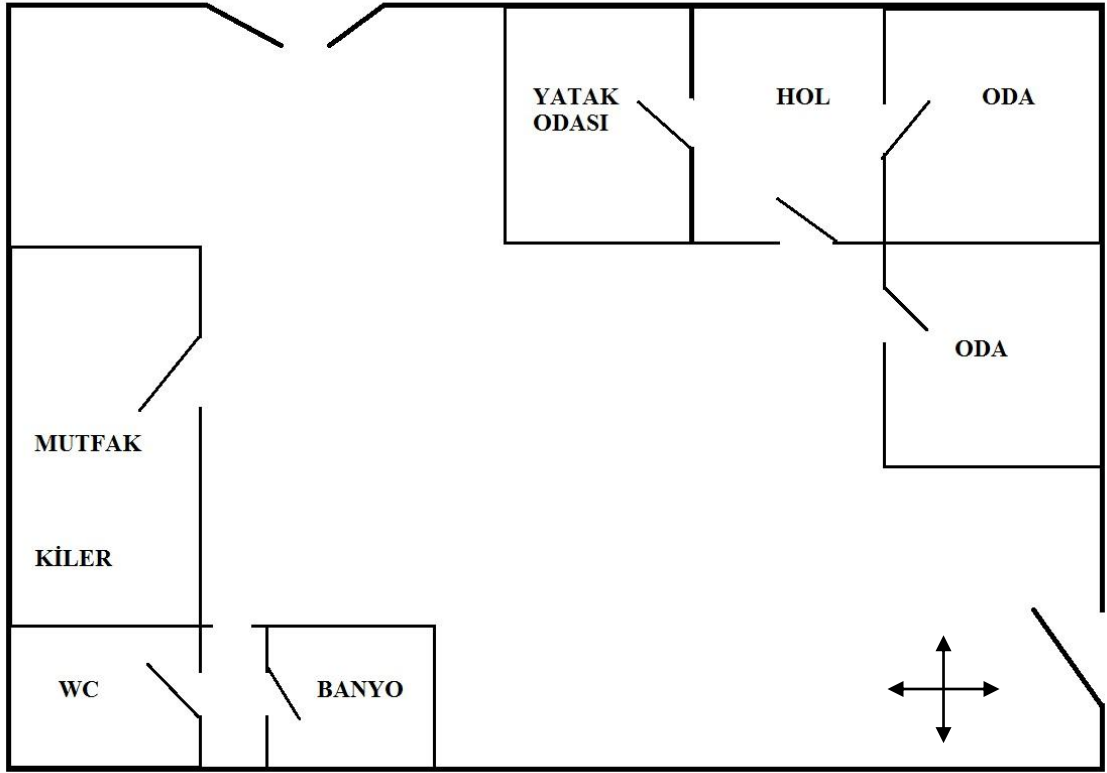
WC Durumu	1981			2014		
	İçeride	Dışarıda	Toplam	İçeride	Dışarıda	Toplam
Delibekirli	10	310	320	200	43	243
Demirkonak		85	85	130	27	157
Gölbaşı		200	200	150	26	176
Gültepe		40	40	32	6	38
Güventaş		65	65	90	12	102
Güzelce		85	85	50	12	62
Ilkpinar		100	100	50	4	54
İçada		55	55	60	16	76
İncirli		95	95	70	11	81
Kaletepe		60	60	60	16	76
Kamberlikaya		67	67	32	6	38
Kamışlar		40	40	19	7	26
Kangallar		80	80	40	3	43
Karaçağıl		107	107	60	12	72
Karadurmuşlu		180	180	178	31	209
Karaelmash		35	35	21	2	23
Karamağara		43	43	28	4	32
Karamankaşı		100	100	40	4	44
Karataş		255	255	150	17	167
Kazkelli		130	130	60	3	63
Kodalı		80	80	40	5	45
Kurtlusarımazı		67	67	25	3	28
Kurtluşoğuksu	75	180	255	270	44	314
Mahmutlu		12	12	22	5	27
Muratpaşa		106	106	24	5	29
Muratpaşa Kızılkaya		130	130	47	12	59
Narlıhopur		71	71	22	4	26
Özkızılkaya		87	87	42	7	49
Özsoğuksu		63	63	42	6	48
Reşatlı		30	30	20	6	26
Saylak		90	90	45	5	50
Söğütlüöz				20	7	27
Sucu		51	51	30	12	42
Taşoluk		80	80	25	7	32
Topboğazi		130	130	35	8	43
Torun		32	32	35	5	40
Yalankoz		116	116	190	23	213
Yılanlı				20	6	26
GENEL TOPLAM	111	5854	5965	3936	760	4696

Kaynak: 1981 Köy Envanterleri ve 2014 Arazi Anketleri.

Eski tip meskenlerin çoğunda ayrı bir mutfak bölümü vardır. Bu bölümler bazen mesken içinde bazen de konutun dışında avlunun içinde yer almaktadır. Ateş yakılarak yemek yapıldığından mutfaklar evin oda kısımlarından uzakta yapılmaktadır. Maddi bakımdan zayıf bazı ailelerin giriş kısmından mutfak, kiler ve odaya açılan bir yapısı vardır. Ayrıca giriş ve iki odadan ibaret olan meskenlerinde giriş bölümü mutfak, kiler olarak da kullanılmaktadır.

Meskenlerde özellikle dağlık arazideki kırsal mekanlarda güneşten faydalanmak amacıyla güneye doğru konumlandırılmışlardır. Tüm yapı malzemelerinde duvarlar genelde kalın inşa edilmişlerdir. Ova kesimlerinde yapılan meskenlerde evlerin pencereleri daha geniş ve çoktur. Bu da iklimin etkisinden kaynaklanmaktadır. Meskenlerin kuzey ve batı cephelerinde pencerelerin açılması rüzgarın hakim yönünün bu cepheler olmasından ve sıcak yaz aylarında rüzgardan istifade etmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu durum Amanos Dağlarının eteklerinde kurulan Kurtlusarımazı, Yılanlı, Ceylanlı gibi kırsal yerleşmelerde kullanılmamaktadır. Çünkü bu yerleşmelerde yükseltiden kaynaklanan topoğrafik faktörler, meskenlerde kış sıcaklığından korunmak için evlerin yönü güneyi göstermektedir. Dağlık kırsal yerleşmelerde, kışın meskenin daha çok ısınabilmesi amacıyla yan yana yapılan odaların kapıları genellikle girişe açılacak şekilde güneye konumlandırılmıştır. Yaz aylarının sıcaklığından dolayı kuzey veya batı ile güney tarafından karşılıklı rüzgarın geçişine uygun olarak yapılmıştır (Grafik 3.5).

Grafik: 3.5. Eski Bir Ev Planı (Karaelmaslı Köyü-Halil KILLI'nın Evi)

Kırıkhan'ın kuzey ve batı kesimlerinde özellikle Delibekirli Çayı'nın vadisinde bulunan yerleşmelerden Delibekirli ve Yılanlı'da sel, taşkın ve heyelan riski bulunmaktadır. Delibekirli Deresi'nin yamaçlarındaki yapının uzanış doğrultusu ve killi yapı sel ve taşkınla birlikte toprak kaymasını artırmaktadır. Bu sahada kurulan Yılanlı yerleşmesinin geçmiş dönemlerde bu doğal afete uğraması nedeniyle Kırıkhan merkezde iskan yerleşmesi açılmıştır. Delibekirli kırsal yerleşmesi de geçmişte taşkına uğramış ve çok sayıda mal ve can kaybı meydana gelmiştir. Kütle hareketlerinden dolayı riskli alanda yer alan kırsal yerleşim yerlerinin değiştirilmesi gerekmektedir. Çünkü her aşırı yağışlarda taşkın alarmı verilmektedir.

Kırıkhan, diğer ilçelere göre daha az yağış almaktadır. Yağışlar kışın sürekli yağmur şeklinde düşmektedir. Dağların yüksek kesimlerine her yıl kar yağar. Ancak Kırıkhan yarı nemli ve sıcak bir iklim yöresinde bulunduğu için karın yerde kalma süresi oldukça kısadır.

Dağlık yerleşmelerdeki önemli bir sorun, ağaçların tahribatı ve selle birlikte erozyonun artmasıdır. Ormanlık saha geniş alanlar oluşturmakla birlikte tahribat her geçen gün daha da artmaktadır. Ağaçların, Ova ile kesişme sahasında tahribiyle kırgıbayır

benzeri aşınım şekillerine rastlanmaktadır. Dağlık sahalardaki ağaçlandırma sahalarının tahribi ve beraberinde meydana gelen doğal risklerden dolayı yerleşmelerin ormanlık sahalarla arasında bir aralık bırakılması gerekmektedir. Zira bu durum orman yangınlarında da artış göstermektedir.

İnceleme sahamızda bulunan köylerde beşerî açıdan birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bunlar arasında hemen her köyde sıkça karşımıza çıkan harabelerdir. Yeni ve eski konutların arasında geniş harabeler oluşturan taş yığınları ilk başta deprem gibi önemli bir doğal afeti akıllara getirmekteyse de temel etken kentlere olan göç dalgasının etkisidir. Yerleşmelerin merkezindeki meydana yer alan bu harabeler, akrep böcek, yılan gibi birçok hayvanı barındırdığından tehlike arz etmektedir (Foto 3.14).

Foto: 3.14. Yeni Yapılan Çok Katlı Modern Konutlardan Biri (Ceylanlı Köyü-Murtaza BARİTÇİ'nin Evi)

4. BÖLÜM

KIRIKHAN İLÇESİ'NİN EKONOMİK COĞRAFYASI

İnsanların hayatlarını sürdürebilmesi için, yeryüzünde gösterdiği faaliyetlerin tümü ekonomik coğrafya konusu içerisinde değerlendirilmektedir (Özçağlar, 1997: 134). Kırıkhan İlçesindeki ekonomik faaliyetler; tarım, hayvancılık, sanayi, ulaşım-haberleşme, ticaret ve turizm başlıklarıyla irdelenecektir. Bu faaliyetlerin daha sağlıklı yorumlanabilmesi için arazinin kullanım durumunu incelemek doğru olacaktır.

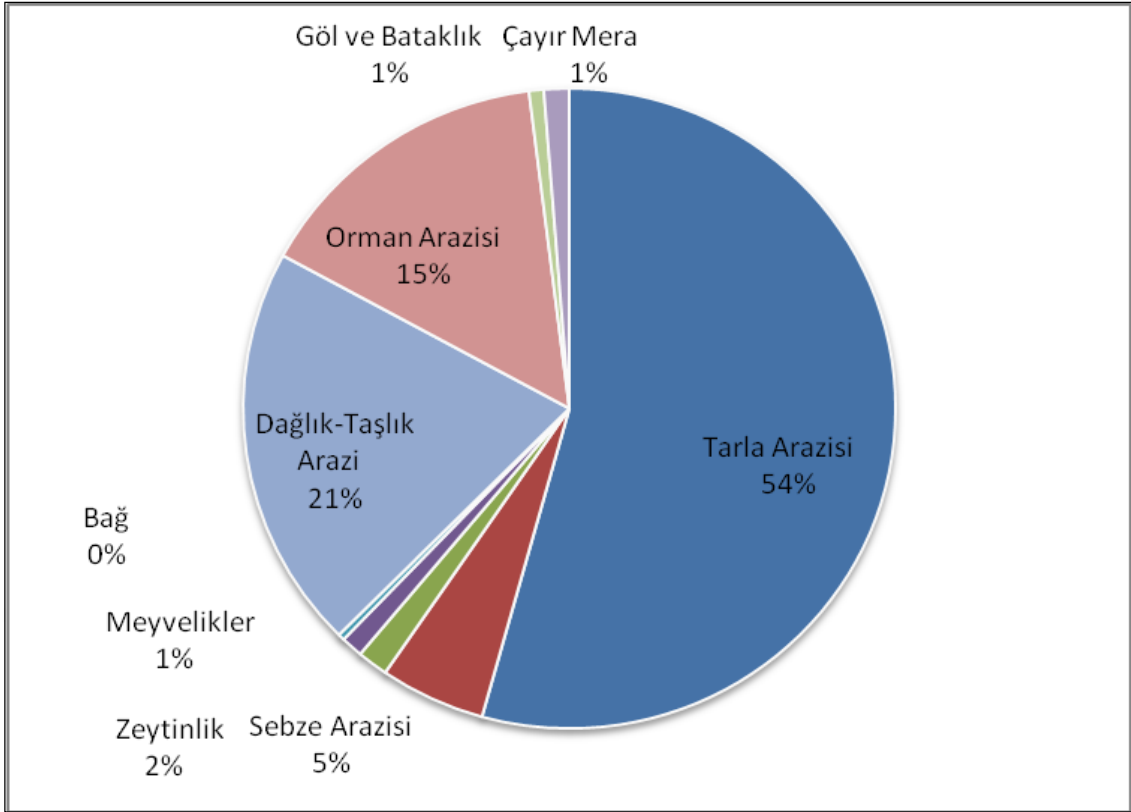
4.1. Genel Arazi Kullanımı

Kırıkhan İlçesi yüzölçümü olarak yaklaşık 687 km²'lik alan kaplamaktadır. Bu arazinin %62,5 gibi yüksek bir oranı (42977 ha), tarıma elverişli araziler oluşturmaktadır. Tarıma elverişli arazi oranının yüksek olmasının nedeni Amik Ovası'nın geniş yer kaplamasıdır. Bu arazi içinde en çok paya % 54,3 ile tarla arazileri sahiptir. Bunu % 5,2 ile sebze alanları; % 1,5 ile zeytinlikler, % 1,2 ile meyvelikler; %0,3 ile de bağ alanları oluşturmaktadır. Engebeli arazilerin toplam alanı % 35,5'tir (244.326 ha). Engebeli araziler içinde ormanlık alanlar % 15,1'lik alan kaplamaktadır (103.747 ha). Göl ve bataklık alanlar %0,7; çayır ve mera alanları ise %1,3'lük alanı oluşturmaktadır.

Tablo: 4.1. Kırıkhan İlçesi'nde Arazi Bölünüşü (2013)

Kullanım Şekli	Miktarı-ha	Oranı%
Tarla Arazisi	373.577	54,3
-Sebze Arazisi	36.000	5,2
-Zeytinlik	10.500	1,5
-Meyvelikler	7.494	1,1
-Bağ	2.200	0,3
Toplam Tarıma elverişli arazi	429.771	62,5
Dağlık-Ormanlık Arazi	244.326	35,5
Göl ve Bataklık	5.009	0,7
Çayır Mera	8.624	1,3
Toplam	687.730	100

Kaynak: Kırıkhan İlçe Orman Şefliği, İlçe Tarım Müdürlüğü, Hatay İli Arazi Envanteri

Grafik: 4.1. Araştırma Alanında Genel Arazi Kullanım Durumu (2013- %; Tablo:4.1'e göre)

4.1.1. Ziraat Alanları

Kırıkhan İlçesi'nde arazi kullanımı bakımından tarım arazileri ilk sırada yer almaktadır. Tarım arazileri Amik Ovası'nın kuzey kesimlerini içine almaktadır. Amik Ovası'nda yükselti aralığı ilçe sınırları içinde 80-150 metre aralığında yer almaktadır. Tarıma elverişli arazi oranı % 50'nin üzerindedir.

Kırıkhan Ovası'ndaki tarım arazileri İslahiye sınırları içinde yer alan Tahtaköprü Barajı ile Karasu Sulama Suyu Sistemi ile sulanmaktadır. 42.977 ha'lık alanın 30.000 ha'lık sulu arazilerden oluşmakta ve bu alanın 7300 hektarı DSİ tarafından 865 hektarı Kooperatifler tarafından, geriye kalan 21.835 ha ise halk tarafından açılan kuyularla sulanmaktadır. 12.977 ha alan ise sulu tarım alanı içinde yer almaz. Yani Kırıkhan'daki tarım arazilerinin çoğunluğu sulanabilen arazi durumundadır. Özellikle Karasu Çayı'na yakın olan kesimlerde ve Tahtaköprü Barajı'ndan gelen suyun bulunduğu kanal sistemine yakın yerlerde sulu tarım imkânı bulunmaktadır. Diğer kesimlerde ise açılan sondaj kuyularıyla arazi sulanmaktadır. Kırıkhan, Reyhanlı'dan sonra İl genelinde sulanabilen arazi anlamında ikinci sıradadır. (Reyhanlı'da sulanabilen arazi 30.960 ha) Kırıkhan Ovası'nın Amanos Dağları etekleri arasında bulunan Ceylanlı, Bektaşlı, Saylak,

Alibeyçağılı, Balarmudu, Taşoluk gibi birikinti konileri üzerinde yer alan köylerde karstik kaynak suyu ile sulu tarım imkânı vardır.

Amik Ovası'nın Karasu Çayı havzası üzerinde bulunan köylerde sulu tarım imkânı vardır. Ayrıca arazinin jeolojik yapısından dolayı yeraltı su seviyesi çok yüksektir. Amik Ovası'nın çoğu yerinde açılan kuyularla da sulu tarım imkânı bulunmaktadır.

Sulu tarım imkânlarının bulunduğu sahalarda genelde birden fazla ürün alınabilmektedir. Bu arazilerde buğday, pamuk, kavun, mısır başta olmak üzere çok çeşitli sebze, tahıl ve meyve üretimi yapılmaktadır. Kırıkhan'da 36.000 ha alanda sebze üretimi, 10.500 ha alanda zeytin tarımı, 7494 ha alanda meyvecilik, 2200 ha alanda ise bağcılık tarımı yapılmaktadır.

Kırıkhan'ın yeryüzü şekilleri genel olarak tarıma müsait düzlük alüvyal sahadan müteşekkildir. Sadece Amanos Dağları ve Suriye sınırındaki bazı leçelik yerlerde tarım alanları kısıtlanmıştır. Karasu, Deliçay ve Delibekirli dereleri tarım arazilerinin sulanması açısından önem arz etmektedir.

Kırıkhan'ın Akdeniz iklim özelliklerinden dolayı tarım arazilerinin önemli bir kısmının birden fazla ürün alınmasına olanak sağlamıştır. Karasu, Delibekirli, Deliçay gibi derelerin varlığından ve iklim şartlarından dolayı nadasa bırakılan arazi yoktur. Bu da, inceleme sahamızda tarımsal faaliyetlerin önemli olduğunu göstermektedir.

4.1.2. Çayır ve Mera Alanları

Çayır ve mera alanlarının %1,7 (8624 ha.) gibi çok az bir orana sahip olmasında alanımızdaki verimli alüvyal arazilerin çok geniş yer tutması etkindir. Dağlık ve leçelik sahalarda genelde yer alan çayır ve meralar çoğunlukla devletin kırsaldaki insanların hayvancılık için kullanımına verdiği ortak malı durumundadır.

İnceleme sahamızda çayır ve meraların geniş yer tutmaması kırsal yerleşmede insanların hayvancılıkla değil de genelde tarımla uğraşmasına yol açmıştır. Yayılcılık faaliyetleri için vazgeçilmez bir etken olan çayır ve meralar son zamanlarda iklimin etkisinden kaynaklanan yaz yayla turizmine yenik düşmüş ve çoğu çayır ve mera yerleşmeye sahne olmuş olmaya da devam etmektedir.

4.1.2. Dağlık ve Ormanlık Alanlar

İnceleme sahasımızda arazi kullanımını açısından dağlık ve taşlık araziler % 20.4 ile ikinci sırada bulunmakta iken ormanların da çoğunlukla bu araziler üzerinde dağılışı gösterdiği görülmektedir. Kırıkhan'da 140.579 ha'lık alan kaplayan dağlık ve taşlık araziler ilçe yüzölçümünde % 20,4'lük bir paya sahiptir.

Kırıkhan'da dağlık ve taşlık arazilerin ikinci sırada geniş alanlar kaplamasında en büyük etkiyi Doğu Anadolu Fay Kuşağı üzerinde yer alan Amanos Dağları yapmıştır. Kuzeyden güneye doğru uzanarak Asi Nehri'nin Akdeniz'e döküldüğü Samandağ Deltası'nda sona erer. Bittiği noktanın karşısında Suriye sınırındaki gösterişli Kel Dağı vardır. Sıradağların büyük bir kısmı Hatay'da olup, Amik Ovası ile Akdeniz'i birbirinden ayırır.

Kaletepe, Demirkonak, İncirli gibi genç bazalt örtülerinin yaygın olduğu arazilerde tarım yapılamamaktadır. Bu alanlarda yapılan mera hayvancılığı da yeterince değerlendirilememektedir. Çünkü hayvanların bu arızalı topoğrafyada otlatılması zorlaşmaktadır.

Gölbaşı Gölü çevresindeki İçada, Adalar gibi kırsal alanlarda dağlık araziler bulunsa da çevredeki kırmızı toprakların varlığı tarıma yönelimi sağlamıştır.

Araştırma sahasında orman alanları % 15 gibi bir orana sahiptir. Bu durum da yine Amanos Dağlarının etkisinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Çiloğlan gibi Ova yerleşmelerinde de yer yer devlet koruması altında ormanlık sahalar bulunur. Alanın genelde verimli alüvyal dolgu sahası olması orman varlığının az olmasında etkindir. Son zamanlarda tarla arazisi açmak için ormanların giderek tahrip edildiği görülmektedir. Amik Ovasında yer alan ormanlık sahada daha çok okalıptüs ve kavak yer alırken Amanos Dağlarına doğru Kızılçamlar belirlemektedir. Kızılçamların tahrip edildiği sahalarda ise menengiç, kocayemiş, yabancı zeytin türü makiler boy göstermektedir.

Araştırma alanımızdaki orman sahalarının varlığında yer şekillerinin de önemli bir etkisi vardır. Ayrıca toprakların orman yetişmesine elverişli olması da orman varlığı ve yenilenmesinde etkindir. Ormanlık arazi çevresinde yerleşmelerde tarla açmak için tahrip edilen meyilli yerlerde erozyon beraberinde toprakların verimsizleşmesi söz konusu olmuştur. Ancak devletin bu arazilerde son zamanlarda zeytin gibi çok yıllık ürünlerin ekilmesi noktasında teşviki erozyonu nisbeten azaltmıştır. İnceleme alanının doğu ve kuzeydoğusunda yer alan genç bazalt sahalarında ormanlık saha yer almamaktadır. Yapılan ağaçlandırma çalışmaları olsa da bu sahada sert ve dayanıklı

jeolojik yapıda kayaçların varlığı buna olanak vermemiştir.

Erozyonun da şiddetli bir şekilde görüldüğü kalkerli arazilerde garig türü çalılıklara da rastlanmaktadır.

4.1.3. Göl ve Bataklık Alanları

Kırıkhan'da 854 ha alan kentsel yerleşme yeri olarak kullanılırken bu alanın da fazlası kırsal yerleşme alanı olarak kullanılmaktadır. Ancak birçok yerleşmenin yeri ve gelişimi uygun görülmemektedir. Kırıkhan şehir yerleşmesinde son zamanlarda tarım arazilerinin bulunduğu alana doğru bir yayılma görülmektedir. Kırsal alanlarda ise Delibekirli, Alibeyçağılı, Yılanlı, Kurtlusarımazı, Bektaşlı, Balarmudu ve Taşoluk gibi yerleşmelerde kaya düşmesi tehlikesi nispeten bulunmaktadır. Ayrıca kolüvyal dolgu sahası içinde yer alan bu yerleşmeler deprensellik açısından da tehlike az etmektedir.

İnceleme alanımızda su yüzeyinin kapladığı alan 5.009 ha.'lık alanı ile genel arazi kullanımında % 0,7'lik bir orana sahiptir. Bu alanın oluşmasında Gölbaşı Gölü ana etkindir. Zira Kırıkhan ilçesinin bir iki ufak sulama bendinden başka da yüzey durağan suyu bulunmamaktadır.

4.2. TARIMSAL FAALİYETLER

Kırıkhan İlçesi'nde % 86,9'luk büyük bir oranda, tarla ziraati yapılmaktadır. Tarlalarda nadas uygulaması pek yapılmamakta, hatta yılda 2, bazı yerlerde ise 3 ürün alınabilmektedir. Tarla tarımını sırasıyla sebze, zeytinlik, meyvelik alanlar ve bağlar oluşturmaktadır. Ekiliş alanları içinde kapladığı alana göre ürün türleri buğday, pamuk, mısır, nar, kavun-karpuz, domates, biber, zeytin, havuç, portakal, kayısı, erik vb.dir.

Türkiye'nin bütün bölgelerinin ve her bir bölgenin kıraç sahasının değişmez bir görüntüsünü tahıl tarlaları veya tahıla hasredilmiş tarım alanları çizer. Bu manzara Türkiye'nin topo-bio-klimatik tabiatını en iyi şekilde yansıtır. Bu görüntünün başlıca nedenleri olarak, Türkiye'nin iklim bakımından yarı-kurak bir ülke olması, geniş sahaların steplerden meydana gelmesi, birer step bitkisi olan buğdaygillerin anavatanının burası olması gibi hususlar, bu ekonominin geçerliliğinde ağırlık faktörü olurlar (Tunçdilek, 1978: 72-73).

Kırıkhan ilçe sınırlarında sulama imkanları geniş olduğundan nadasa bırakılan arazi bulunmamaktadır. Amik Ovası'nda sulama projelerinin yaygın olması ayrıca tarlalarda açılan kuyuların fazla olması nadasın uygulanmamasını sağlamıştır.

İnceleme alanımızda sebze tarım alanı olarak ayrılan geniş araziler vardır. Sebzeçilik faaliyetlerine daha çok ova alanlarda, sulama kanallarına yakın yerlerde rastlanır. Çok çeşitli sebze üretilmesine rağmen en fazla alan kaplayan ve en çok üretimi yapılan sebzeler; havuç, domates, biber, bezelye, patlıcan, maydanoz ve taze fasulyedir. Sebze tarımı genellikle ticari amaçlı yapılmaktadır. Besin maddeleri yönünden zengin ve her türlü tarıma elverişli olan ilçe tarım arazilerinde az miktarda susam, sebzelerden en çok biber, domates, patlıcan, kabak, salatalık, ıspanak, marul, turp, bamyası, soğan, ve taze fasulye tarımı yapılmaktadır. Ayrıca ilçemiz tarım müdürlüğünün yayım çalışmaları neticesinde son yıllarda tünelde ve açıkta kavun tarımı, açık tarla sebzeçiliği ve ikinci ürün mısır tarımı ilçemiz çiftçileri tarafından benimsenmiş ve ekonomik önemi anlaşılacak geniş çapta giderek artan miktarda ekilmeye başlanmıştır. 2013 yılında 9500 ha kavun ekimi gerçekleştirilen yöremizde havuç da çok önemli bir yer almaya başladı. 10 bin dönüm alana ekilen havuç, bölge halkının ekonomisine büyük katkıda bulunuyor.

Dağlık alanlarda meyvecilik anlamında çevre ilçelerde üretimi ve kalitesi bakımından rağbet gören ürünlerden kayısı, turunçgil ve nar yetiştirilmektedir. Dağlık alanlarda üretim zeytin, nar, portakal, kayısı gibi ürünlere ayrılmışken, Ova kırsalında ise son zamanlarda yapılan modern meyve bahçeleriyle çok değişik meyveler yetişmeye başlanmıştır. Sulu tarım imkânlarının bulunduğu araziler üzerinde meyve bahçeleri yoğunlaşma göstermektedir. İhtiyaca yönelik olarak da dikilen bahçelerde armut, elma, erik, kayısı, kiraz, şeftali gibi çok değişik meyve ağaçları bulunmaktadır. Modern meyve bahçelerinde değişik ürünler ekilmektedir. Bunlardan Japon eriği, Medine narı Bursa şeftalisi gibi ürünler dikkat çekmektedir. Kırıkhan'da son yıllarda zeytincilikte büyük bir önem taşımaya başladı. Özellikle üreticilerin yönlendirilmesi sonucu Kırıkhan'da 1.102.440 adet zeytin ağacı bulunuyor. kayısı, incir, erik, nar, ceviz, armut, ayva, elma, yenedünya, şeftali ve trabzon hurması bölgede yetiştirilen diğer meyveler arasında yer almaktadır.

Kırıkhan'da Amik Ovası'nın sulu tarım imkânları çok değişik tarla bitkilerinin yetişmesini sağlamıştır. Yaz sıcaklıklarının çok yüksek olması da ürünlerin erken olgunlaşmasına ve ikinci hatta üçüncü ürün alınmasına olanak sağlamıştır. Alüvyal verimli sulu arazilerde daha çok buğday, pamuk, mısır, kavun, havuç ekilmektedir.

İlçenin bir tarım bölgesi olması itibari ile halkın gelirinin büyük çoğunluğu tarıma dayanmaktadır. 1980'li yıllardan önce, Kırıkhan'da daha çok hayvancılıkla geçim temin edilmekte iken Amik Gölü'nün kurutulması sonucu kazanılan verimli arazilerin çiftçilerin pamuk, buğday, mısır, havuç, kavun, domates gibi zirai ürünlerin

yetiştirilmesine yönelmelerine neden olmuştur. İlçenin Ova kırsalı, geçimlerini tarla tarımı ile sağlar. Dağlık kırsal yerleşmelerde bahçe tarımı yapılır. Son yıllarda Kırıkhan Kaymakamlığının vermiş olduğu destek ve yönlendirme çalışmaları ile Seracılıkta büyük atılımlar olmuştur.

Kırıkhan'da arazi genel olarak düz alüvyal ovoidan oluştuğu için tarım işletmeleri geniş araziler üzerinde yapılır. Ancak miras yoluyla parçalanmış arazilerin devletin çıkardığı yasayla fazla bölünmemesi geniş arazideki üretimi sağlamıştır. Toprakların % 96'sında sulu tarım, % 4'ünde kuru tarım yapılmaktadır. Akdeniz iklim şartları ve yörenin hidrografik yapısı sulu tarımın yaygınlaşmasında etken olmuştur.

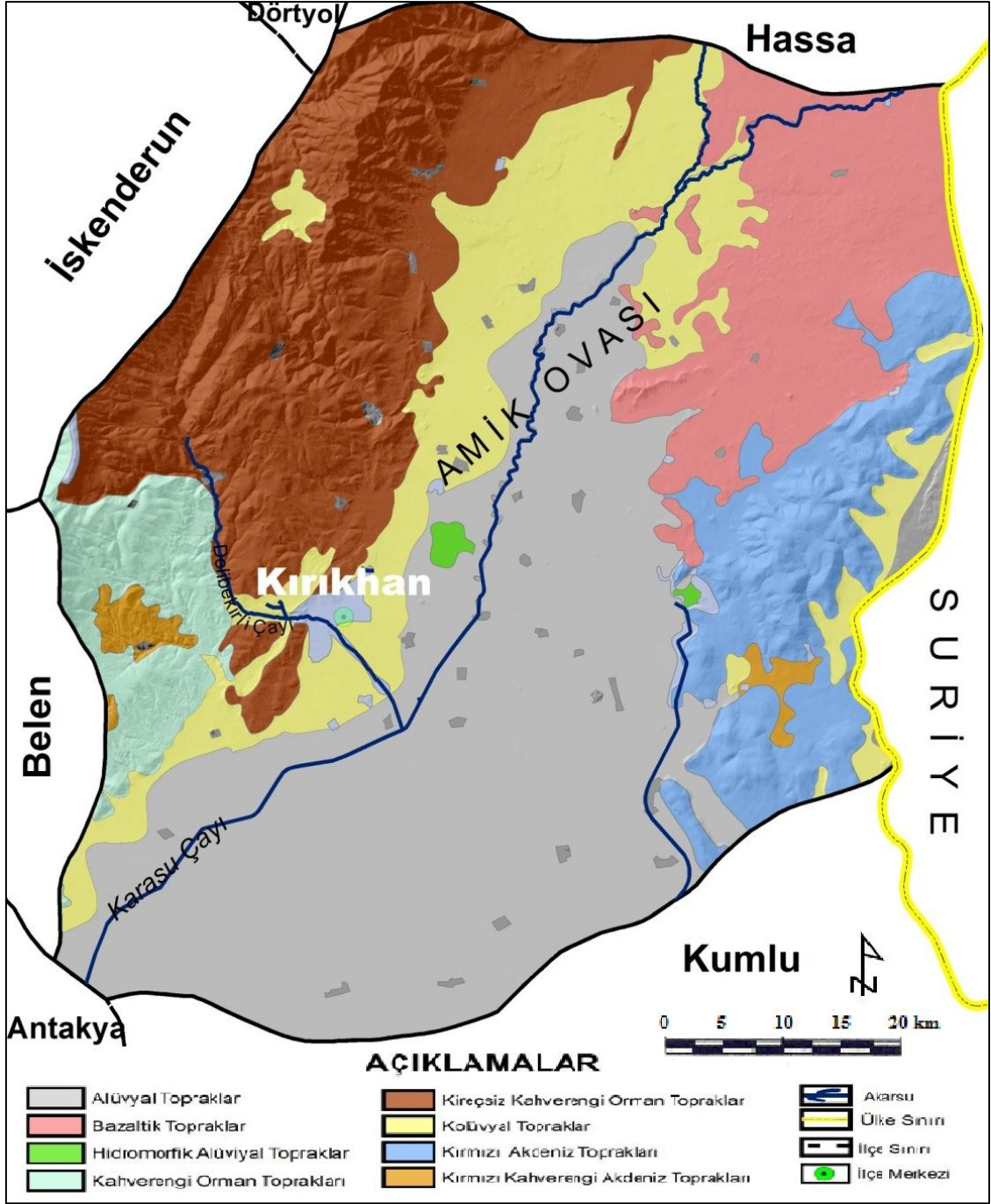
Kırıkhan ilde en geniş arazi varlığına sahip olduğu gibi yine en geniş sulanabilir arazi varlığına da sahiptir. Tarıma elverişli arazi miktarı 429.571 da'dır. 300.000 da sulanabilir araziden oluşmaktadır. Bu arazinin 72.270 da DSİ sulama sahası içerisinde olup, kurulan Kırıkhan ve Karasu sulama birlikleri (S1 - S2) vasıtasıyla 76.200 da sulama kooperatifleri ve özel kuyular, 138.030 da ise çiftçi imkanları ile gölbaşı gölünden sulanmaktadır. Kırıkhan'da, Kırıkhan Sulama Birliği ve Karasu Sulama Birliği adı altında iki sulama birliği mevcut olup, ayrıca 3 sulama amaçlı kooperatif mevcuttur.

İnceleme alanındaki tarım arazilerinin, tarımsal üretim için elverişli olduğu görülmektedir. Gübre ve zirai ilaç kullanımı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Tarımsal faaliyetleri etkileyen toprak şartları, arazinin verimlilik şartlarına göre bölünüşü bakımından, fizikî faktörler esas alınarak sekiz verimlilik sınıfına ayrılmıştır. Bu ayırımın morfolojik özellikler, kayaçların durumu, toprak yapısı, eğim değerleri, drenaj şartları ve su kaynakları kriter olarak alınmıştır (Gözenç, 1977: 54). Bu sınıfların ilk dördü, farklı oranlarda tarımsal üretim için elverişli durumlar gösterirken, son dört gruptaki araziler tarımsal verim açısından önem arz etmezler (Hayli, 1995: 180).

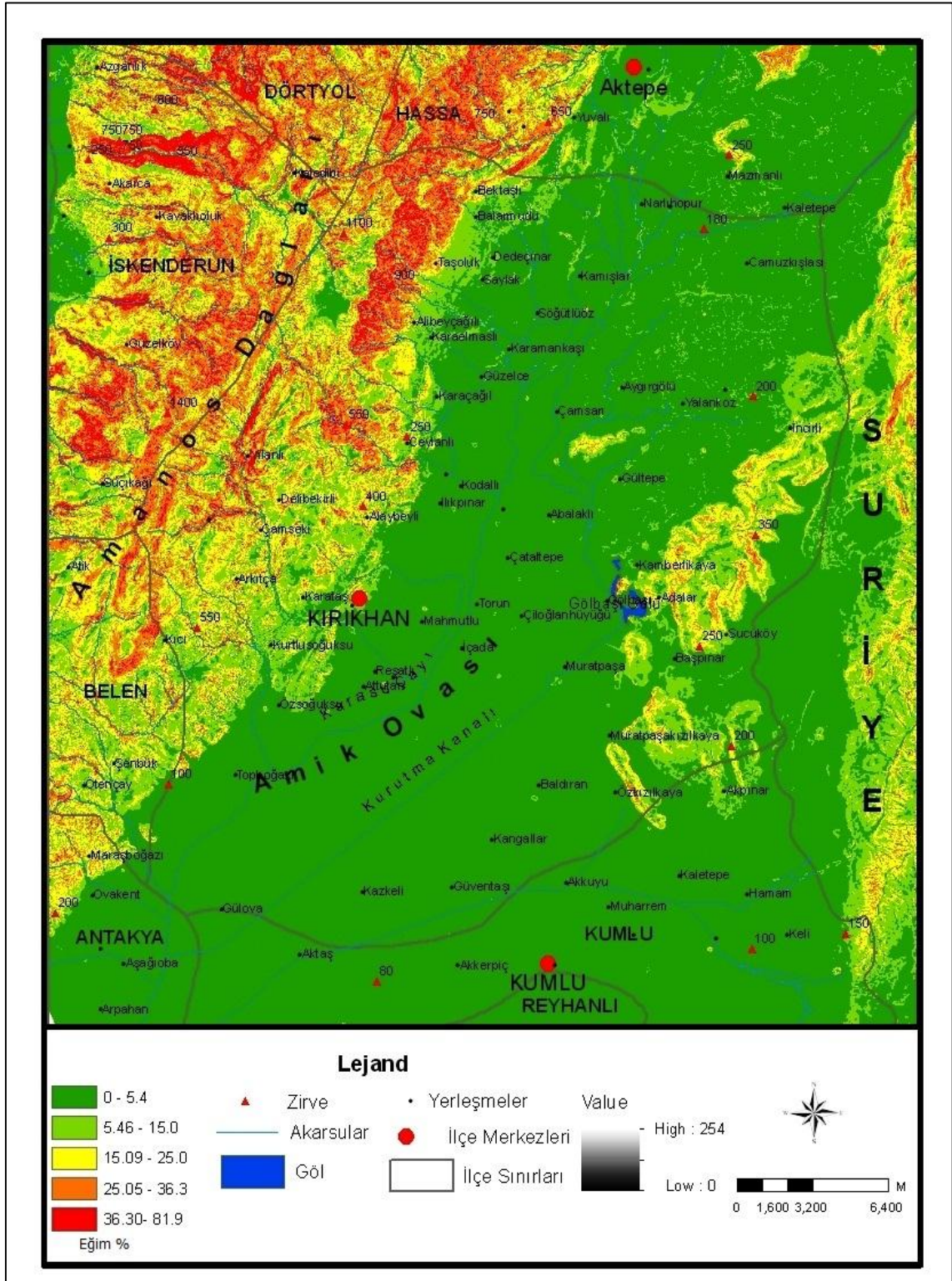
Tarımsal verimlilik sınıfları sekiz adet olup, toprak zarar ve sınırlandırmaları I.sınıftan VIII. sınıfa doğru giderek artmaktadır. İlk dört sınıf kullanım kabiliyetine göre tarıma elverişli iyi tarım sınıflarıdır, diğerleri tarıma pek elverişli değildir.

Birinci sınıf arazilerde, Harita 4.1 ve Harita 4.2 incelendiğinde topografya eğimi % 1-2 olmak üzere düze yakındır. Ayrıca I. sınıf arazilerin çoğunluğunu alüvyal topraklar ve kolüvyal topraklar, çok az kısmını da kırmızı Akdeniz toprakları oluşturmaktadır. Ova'nın genelinde bu tür topraklara çok rastlanmaktadır. Yine Ceylanlı, Kurtuluşoğusku, Karaçağıl, Bektaşlı gibi kırsal alanlarda kolüvyal topraklar kullanım alanı olarak belirmektedir (Harita 4.1).

Harita 4.1. Kırıkhan İlçesi'nin Toprak Haritası.

İkinci sınıf topraklar, genelde kolüvyal ve alüvyal topraklardan oluşmaktadır. Az da olsa kahverengi orman toprakları, kırmızı akdeniz toprakları, kırmızı kahverengi akdeniz toprakları, kireçsiz kahverengi orman toprakları ve bazaltik topraklar bu sınıfta yer almaktadır. Bu arazilerin; üçte birinde kuru tarım, geriye kalan kısmının çoğunda ise sulu tarım yapılmaktadır. II. sınıf arazilerin ortalama eğimi ise % 1-6 arasındadır. Bu topraklara Amik Ovası'nın kenar kısımlarındaki Kodallı, Güzelce gibi yerleşmelerinde daha çok rastlanmaktadır.

Harita: 4.2. Kırıkhan İlçesi'nin Eğim Haritası.

III. ve IV. sınıf araziler ise daha çok kolüvyal topraklar ve kahverengi orman topraklarından oluşmaktadır. Bu alanların kullanım durumları ise; yarı yarıya kuru ve sulu tarım şeklinde gerçekleşmektedir. Bazaltik topraklar İncirli, Yalangoz, Kaletepe

civarında yaygındır. Bu alanların kullanım durumları ise genelde kuru tarım, sulu tarım, geriye kalan kısmı ise fundalık veya mera alanları olarak kullanılmaktadır.

Beşinci sınıf arazilerin ise tamamını hidromorfik topraklar oluşturmaktadır. Bunlara genelde Gölbaşı ve civarında rastlanmaktadır. Altıncı sınıf araziler genelde meyvelik ve zeytinlik alanı olarak kullanılmaktadır. Karataş, Yılanlı, Ceylanlı, Alaybeyli, Saylak, kırsal yerleşmelerinde bu tür topraklara çok rastlanır. Yedinci sınıf arazileri orman-fundalık arazisi ve çayır-mera arazisi olarak kullanılmaktadır. Sekizinci sınıf araziler toprak gruplarına göre dağılımı ise genelde ırmak-taşkın yatakları, şeklindedir. Bu topraklar Delibekirli Deresi ve çevresinde ayrıca Amik Ovası'na açılan alanında yaygındır.

4.2.1. Tahıl Ziraati

Sahamızda ekiliş alanı ve üretim bakımından tahıl tarımı çok önemli bir yere sahiptir. Tahıllar içinde ilk sırada yer alan ürün buğday iken bunu mısır takip etmektedir. Arpa ise arazinin verimliliği gibi etkenlerle ancak dağlık alanlarda az da olsa ekilmektedir. Buğdayın mısır ile birlikte çok ekilmesi Kırıkhan'ın yarı kurak iklim özellikleriyle birlikte özel faktörler nedeniyle sulu bir alana da sahip olduğunu göstermektedir. Yarı kurak iklim özelliklerine daha iyi adapte olan ve yetiştirilmesi daha kolay olduğu için en çok tercih edilen tarım ürünü buğdaydır. İlkbahar yağışlarıyla yetişen, yaz sıcaklarıyla olgunlaşan ve temel besin kaynağı olan buğday kırsal kesimin lokomotifidir. Şehir merkezi ve köydeki tarım arazilerini işleyen ailelerin en fazla tercih ettikleri tarım ürünü az emek isteyen buğday ve mısır tarımıdır. Buğday ve mısır tarımı bütün köylerde en çok tarımı yapılan ürünlerdendir. Tahıl ekili arazilerin yaklaşık % 71,2'si (150.000 ha.) buğday ekim alanına, % 28,2'si (60.000 ha.) mısıra ayrılmış durumdadır (Tablo 4.2).

Tahıllar içinde % 0,6'lık bir orana sahip olan arpa ise en az üretim alanına sahip tahıl olmuştur. Arpa gibi hayvan yemi olarak kullanılan yonca, fiğ gibi ürünler de kırsal yerleşim yerlerinde su kenarlarındaki tarlalarda ekilmektedir.

Tablo: 4.2. Kırıkhan İlçesi'nde Buğday ve Mısır Ekim Alanları ve Üretim Miktarları 2000-2015

Yıllar	BUĞDAY			MISIR		
	Ekim Alanı (da)	Üretim Miktarı (Ton)	Verim (kg-da)	Ekim Alanı (da)	Üretim Miktarı (Ton)	Verim (kg-da)
2000	223.960	121.296	542	78.740	39.295	499
2001	188.380	71.985	382	29.810	18.168	609
2002	194.120	81.296	419	12.790	6.495	508
2003	169.390	60.122	355	56.880	35.301	621
2004	142.680	47.289	334	61.080	39.223	642
2005	151.970	97.130	591	82.510	90.990	1.103
2006	156.291	79.244	502	92.992	83.736	900
2007	161.311	87.487	515	44.510	38.279	860
2008	220.526	127.120	576	49.340	41.919	850
2009	229.460	120.562	549	42.012	34.281	816
2010	202.878	78.418	422	11.735	11.531	983
2011	185.133	91.515	488	15.887	14.739	928
2012	131.244	53.915	417	61.380	49.738	810
2013	152.286	71.620	470	69.941	66.625	953
2014	161.996	58.114	361	60.032	54.285	904
2015	158.898	68.591	444	52.198	53.527	1.025

Kaynak: *Hatay Tarım İl Müdürlüğü ve TÜİK Verileri (2000–2015)*

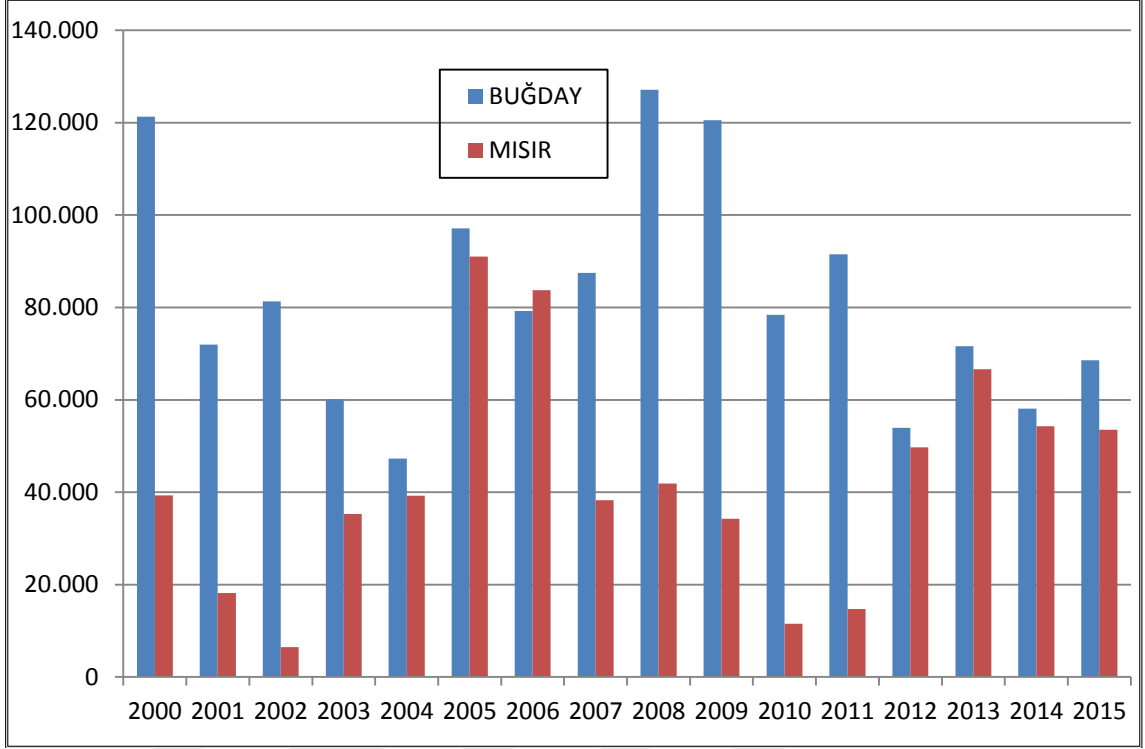
Yerleşim alanları itibariyle buğday ve mısırın ekiliş sahalarna baktığımızda çok değişik özellikler ortaya çıkmaktadır. Buğday tarımı, Amik Ovası yerleşmelerine düzenli bir şekilde dağılmışken son zamanlarda üretim yerini sulu tarımdan dolayı mısıra bırakmaya başlamıştır (Foto 4.1).

Ceylanlı, Kurtuluşoğusu, Topboğazı, Özsoğusu gibi yerleşmelerde daha çok sulu silajlık mısır üretimi yapılmaktadır. Bu durum yem bitkilerine olan dağlık alandaki ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Buralarda daha çok arpa türü ürünler yetiştirilmesi gerekirken, mısır tarımının yaygın olması sulanabilen alanların verimi artırması ve daha fazla getirisi olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu durum çayır ve meraların dağılışı ile de ilgilidir. Bu kırsal yerleşmelerde çayır ve mera alanlarının yaygın olduğu görülmektedir. Buralarda kışlık hayvan yemi toplamak daha kolaydır. Bu nedenle bunun gibi dağlık köylerde hayvan yemi üretimi çokça yapılmaktadır.

Foto: 4.1. *Mısır Ekim Alanı ve Sulama Kanalları (Muratpaşa Köyü).*

Araştırma alanımızda arazilerin çoğunluğu sulu tarım arazilerinden oluşmaktadır. Buğday üretim zamanlarında ilkbahar yağışları fazla ise sulama ihtiyacı bulunmazken yağışın az olduğu zamanlarda buğday tarlaları da sulanmaktadır. Buğday üretimi yıllara göre iklim şartlarına ve gelir durumuna göre artıp azalmaktadır. Buğday üretiminde yıllara göre dalgalanma görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında mısır üretiminin çiftçi tarafından benimsenmesi ve giderek yaygınlaşması gösterilebilir. Ancak yine de yıllar itibariyle buğday üretimi, her zaman mısır üretiminden fazla olmuştur (Grafik 4.2).

Grafik: 4.2. Araştırma Sahasındaki Buğday ve Mısır Üretim Miktarı.

İnceleme alanımızda buğday gibi tahıl ürünleri üretimi tarımdaki gelişmelere ve sulama şartlarının daha da iyileştirilmesine bağlı olarak giderek azalmaktadır. Bu arazilerde son zamanlarda hayvan yemi olarak buğday firezlerinden saman balyaları üretilmesi de ciddi bir gelir kaynağı olmuştur. Ekilen buğday türleri daha çok yerli sulu ve ithal türlerdir. Bunların diğer buğday ırklarına göre verimi daha yüksektir. Yağışlı dönemlerde ve kaliteli toprakta dönüme verim 700-800 kg bulmaktadır. Ancak kurak geçen 2014 yılında dönüme verim bazı yerlerde 300 kg kadar düşmüştür. Buğday ekimi genellikle kışlık olarak yapılmaktadır. Kırıkhan'ın güney ve doğu kesimlerindeki ova kesimlerinde buğday hasadı ülkemize göre en erken dönemde mayıs ayında başlamaktadır. Biçerdöverler ilk olarak Hatay'dan hasada başlayıp buradan Çukurova'ya, oradan da iç Anadolu'ya doğru hareket ederler (Foto 4.2.). Hasat zamanları bakımından dağlık yerleşmeler nispeten daha geç hasat yapmaktadır. Ova kesimlerinde hasat makinelerle yapılırken az da olsa dağlık alanda insanlar oraklarla hasat yapmaktadırlar.

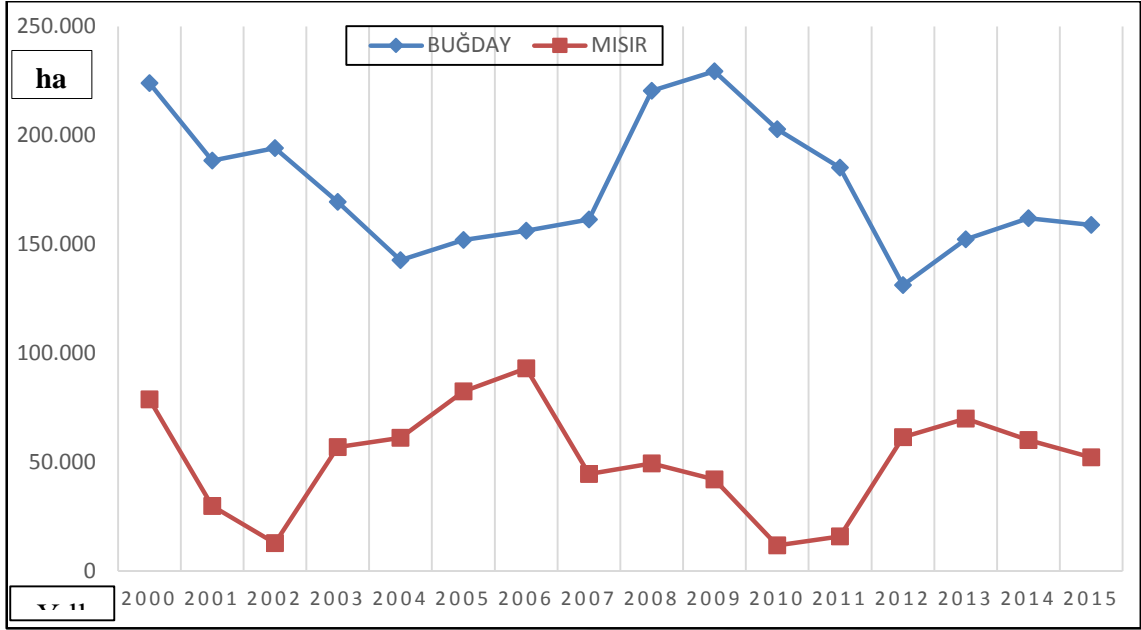
Foto: 4.2. Buğday hasat zamanı (Topboğazı Köyü) İnceleme Sahamız Ülkedeki En Erken Hasadın Başladığı Yerdir.

Kırıkhan genelinde alüvyal veya kırmızı toprakların bulunduğu alanlarda buğdayın dekara verimi 600-800 kg civarında iken, kıraç toprak alanlarında veya kurak sulanamayan sahalarda 300-500 kg arasında değişmektedir. Kırıkhan İlçesi genel olarak ele alındığında her bir dönümden elde edilen buğday üretimi ortalama 600 kg'dır.

Arpa buğdaya nispeten çok az ekilmektedir. Tarımda münavebeli tarım denilen kuru ve sululu tarım ürünleri üretimi yapılmasına rağmen buğday sürekli ekim alanı olarak zirvede kalmıştır.

Amanos Dağları eteklerinde yer alan kırsal yerleşmelerde yetiştirilen mısır daha çok hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Amik Ovası köylerinde ise ticari amaçlı olarak ekimi son yıllarda iyice artmıştır.

2009 yılında 225.275 ha. arazide 118.391 ton buğday yetiştirilirken, 2012'de 146.000 ha. araziden 70.550 ton; 2014'de 150.000 ha. Araziden 82.500 ton buğday elde edilmiştir. Her yıl tarımsal üretim alanı ve üretimi artan mısır üretimi giderek pamuk ve kavun alanları üretimine yaklaşmaktadır (Grafik 4.2 ve 4.3).

Grafik: 4.3. Araştırma Sahasındaki Buğday ve Mısır Üretim Alanları.

Buğday ve mısır dışında hayvancılık anlamında özellikle serin yüksek alanlarda arpa üretimi yapılmaktadır. 2013 verilerine göre 20 ton da arpa üretilmiştir.

4.2.2. Pamuk Ziraati

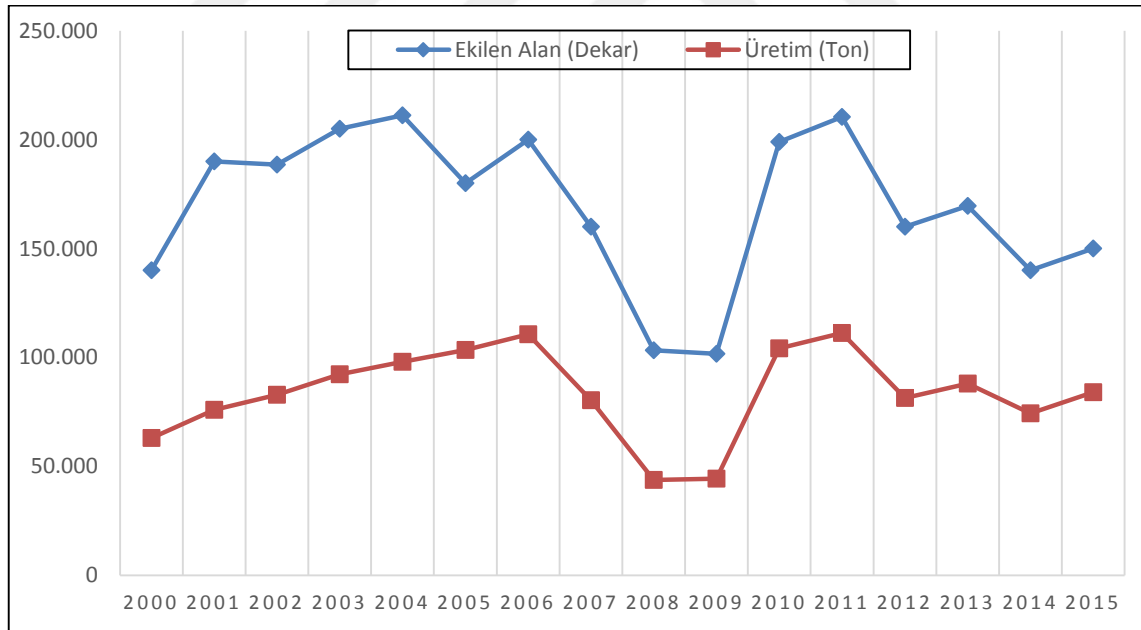
Araştırma sahasında pamuk tarımı çok önemli bir yere sahiptir. Zaten tarım alanları ve üretimde de en fazla sahip olması bunun göstergesidir. 2015 yılı pamuk üretimine bakıldığında 150.000 dekar alanda 83.995 ton üretim sağlanmıştır. Dekara 560 kg verim alınmıştır. Pamuk hasadı zamanı yörede düğünlerin artış gösterdiği, alışverişin canlandığı dönemdir. Bunun nedeni ise yörenin temel geçim kaynağını tarım ürünleri özellikle de pamuk tarımının oluşturmasıdır. Pamuk daha çok alüvyal arazinin yaygın olduğu ayrıca sulama olanaklarının gelişmiş olduğu Amik Ovası'ndaki akarsu çevresinde yaygındır. Ova'da yer alan hemen hemen her köyde üretimi yapılmaktadır. Özellikle de ürün ve mazot desteğinden dolayı da rağbet görmektedir.

İlçe'de 2000-2015 yılları arasındaki pamuk üretim, alan ve verime bakıldığında istisnalar haricinde ekim alanına paralel üretim gerçekleştiği görülmektedir. Dekar başına verimin en düşük 2001 yılında en yüksek ise 2005 yılında gerçekleştiği belirmektedir (Tablo 4.3 ve Grafik 4.4).

Tablo: 4.3. İlçe’de Pamuk Üretim, Ekim Alanı ve Verimi (2000-2015)

Yıllar	Ekim Alanı (da)	Üretim Miktarı (Ton)	Verim (kg-da)
2000	140.000	63.000	450
2001	190.000	76.000	400
2002	188.610	82.865	439
2003	205.000	92.250	450
2004	211.210	98.061	464
2005	180.000	103.500	575
2006	199.984	110.656	553
2007	160.000	80.416	503
2008	103.285	43.786	424
2009	101.661	44.423	437
2010	199.000	104.163	523
2011	210.480	111.229	528
2012	160.000	81.400	509
2013	169.665	88.066	519
2014	140.000	74.347	531
2015	150.000	83.995	560

Kaynak: TÜİK Verileri (2000-2015).

Grafik 4.4. Araştırma Sahasındaki Pamuk Ekim ve Üretim Alanları (2000-2015).

Pamuk üretimi çok zahmetlidir. Üretim aşamasından hasat zamanına kadar işgücü ihtiyacı fazla olduğundan yaz aylarında çevre il ve ilçelerden yöreye mevsimlik tarım işçileri gelip yerleşmektedir. Devlet tarafından kurulan konteynırlarda tarla kenarlarında geçici olarak ikamet etmektedirler (Foto 4.3).

Foto: 4.3. *Pamuk Tarlaları ve Yaz Aylarında Çalışmaya Gelen Mevsimlik İşçiler (Çamsarı Köyü).*

Sulu tarım yöntemiyle üretilen pamuktan yılda hektar başına ortalama 4 ton verim alınmakta olup, toplam üretim 122 bin tondur. Elde edilen pamuk ilçede bulunan çok sayıda çırçır-prese fabrikalarında çiğidinden ayrıştırılarak iplik fabrikalarında değerlendirilmektedir.

4.2.3. Sebze Ziraati

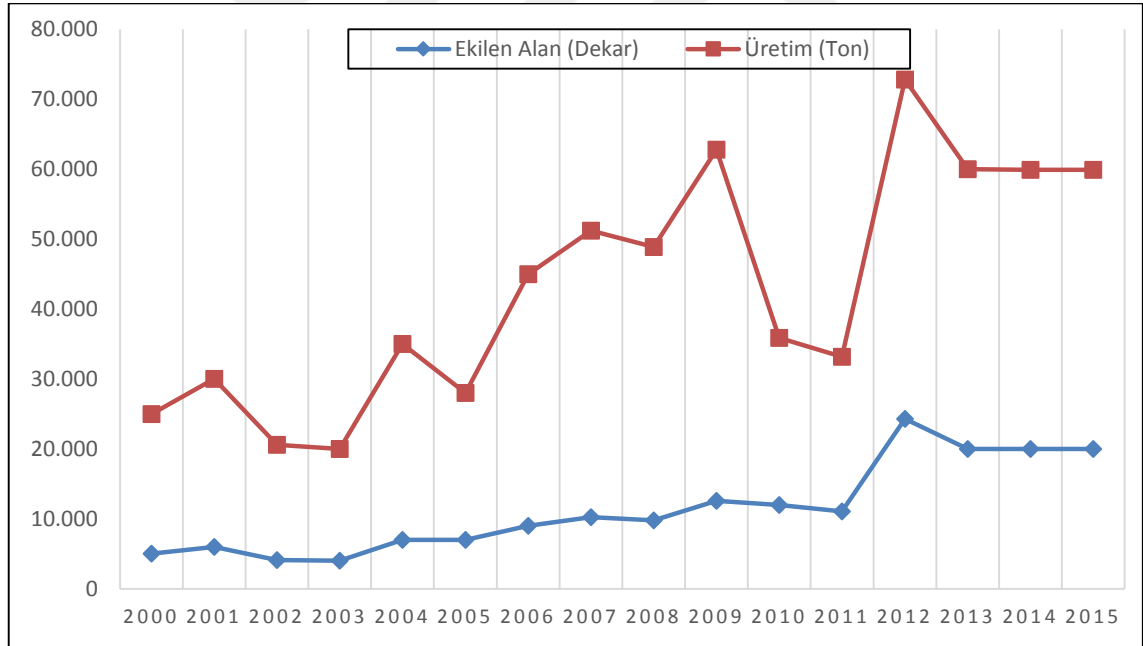
Kırıkhan İlçesi'nde 429 bin ha. tarım arazisinin %8,4'ü ile sebze tarımı, tarla tarımı ürünlerden sonra ikinci sırada gelmektedir. Kırıkhan'daki sebze tarımı, Hatay'da sebzeçiliğin ekiliş alanları ile üretimi miktarları kıyaslandığında Kırıkhan'ın çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bunun oluşmasında verimli tarım arazileri, sulama imkanları ve iklim şartları önemli yere sahiptir.

Sebzeçiliğin gelişmesi ve ekonomik olması için güneşlenme süresinin ve sıcaklık değerlerinin yeterli olması ve sulama imkânlarının elverişli düzeyde olması gerekir. İlçe yıllık olarak 2800-3000 saatlik güneşlenme süresine sahiptir. Araştırma sahasında genellikle yarı kurak iklimin egemen olmasından dolayı yeterli olan güneşlenme süresi ovalık sahada bulunan mevcut sulama imkânlarıyla desteklenerek sebzeçiliği geliştirmiştir. Araştırma sahasındaki olumlu şartların sonucunda çok çeşitli ve kaliteli

sebze ürünleri yetiştirilebilmektedir. Üretilen sebze ürünleri sadece ilçenin değil, bölgenin de ihtiyacına cevap verebilmektedir.

Araştırma sahasında sebzeçilik faaliyetleri genel itibari ile açık sebzeçilik ve örtü altı denilen özellikle alçak tünel sebzeçilik faaliyetleri olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Sulama imkânlarının projeler ve sondaj çalışmalarıyla geliştirilmesi, gübreleme faaliyetlerinin artması gibi etkenlerle sahada sebze üretimi yıllara göre sürekli artış gösterdiği gibi, üretimi yapılan sebze çeşidi de sürekli olarak artmaktadır.

Hatay genelinde ilçenin sebze üretimine bakıldığında özellikle kavun ve havuç üretiminin ciddi üretim oranına sahip olduğu görülmektedir. Hatay'da yıllık 60 bin ton üretime sahip olan havuç üretiminin neredeyse tamamına yakını Kırıkhan ilçesi karşılamaktadır. Bu durumun oluşmasındaki en önemli etken, Kırıkhan havuçlarının aroması ve lezzetinin tercih edilmesidir. 2011 yılına kadar ekimi azalan havuç, 2012 yılında en fazla üretim ve ekim alanına ulaşmıştır. Son yıllarda ise düzenli bir ekim gerçekleşmektedir (Tablo 4.4 ve Grafik 4.5).

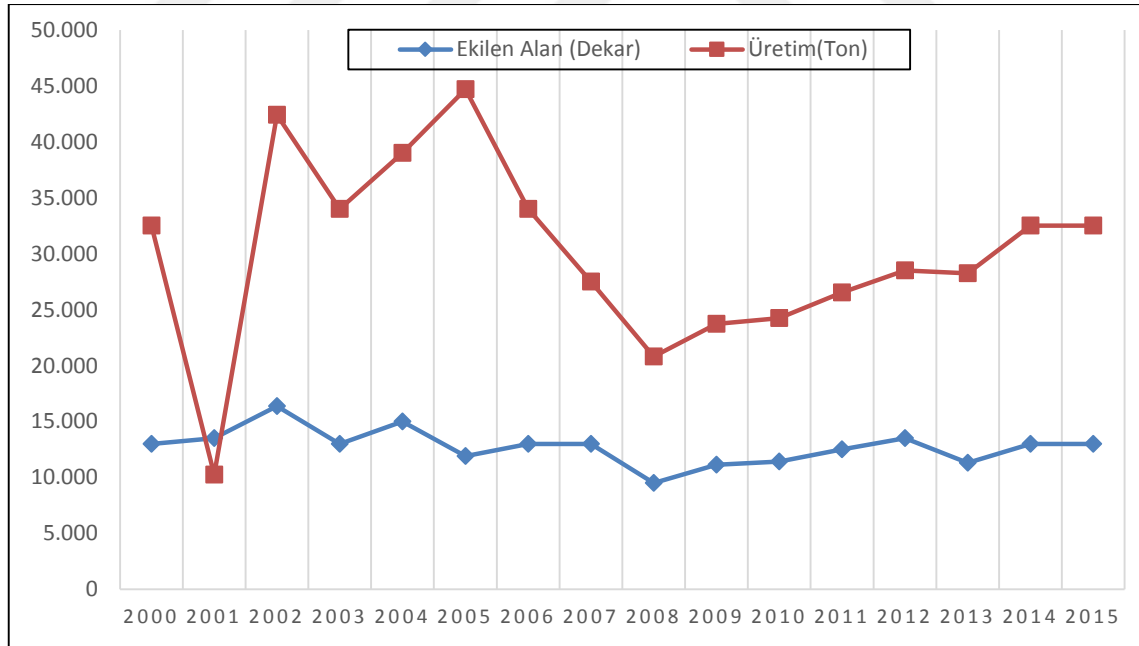
Grafik 4.5. Araştırma Sahasındaki Havuç Ekim ve Üretim Alanları (2000-2015).

Aynı şekilde kavun üretiminin de tamamına yakını ilçe sağlamaktadır. Üretilen bu kavunlardan, özellikle alçak tünel sera sisteminde erken yetiştirilenler ihracat ürünü olarak dışarı satılmakta veya ülke içindeki piyasada tüketilmektedir. 2000-2015 yıllarında Kırıkhan'da kavun ekim ve üretimi 2008'de en az iken 2015 yılına kadar piyasada tercih edildiğinden ekim ve üretim artış göstermiştir (Tablo 4.4 ve Grafik 4.6).

Tablo: 4.4. Kırıkhan İlçesinde Havuç ve Kavun Üretim Alanı ve Miktarı (2000-2015)

Yıl	Havuç		Kavun	
	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)
2000	5.000	25.000	13.000	32.500
2001	6.000	30.000	13.500	10.250
2002	4.120	20.600	16.360	42.400
2003	4.000	20.000	13.000	34.000
2004	7.000	35.000	15.000	39.000
2005	7.000	28.000	11.900	44.700
2006	9.000	45.000	13.000	34.000
2007	10.240	51.200	13.000	27.500
2008	9.780	48.900	9.500	20.800
2009	12.557	62.785	11.118	23.736
2010	11.962	35.886	11.418	24.236
2011	11.062	33.186	12.518	26.536
2012	24.281	72.843	13.500	28.500
2013	20.000	60.000	11.300	28.250
2014	19.971	59.913	13.000	32.500
2015	19.971	59.913	13.000	32.500

Kaynak: TÜİK Verileri (2000-2015).

Grafik 4.6. Araştırma Sahasındaki Kavun Ekim ve Üretim Alanları (2000-2015).

İnceleme alanımızda sebzeçiliğin kırsal dağılışı açısından Kodallı, Sögütlüöz, Karadurmuşlu, Saylak, Bektaşlı, Kamışlar gibi köylerde gelmektedir. Sebze ekiliş

alanlarının genelde sulu arazilerin olduğu yerleşmeler olduğu görülmektedir. Sebze ekim alanlarının belirlenmesindeki diğer bir faktör de geleneksel tarımdır. Geçmişte sebze tarımı ile uğraşan köylerde bu tarımsal faaliyetlerin daha yaygın olduğu görülmektedir.

Araştırma sahamızda aileler pamuk, mısır veya buğday tarlalarının kenarında ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak sebzeçilik yaptıkları için akarsu boylarında ve küçük parseller halinde birden çok ürün (domates, biber, patlıcan, hıyar, maydanoz, bamya, kabak) ekilmektedir. Bu tür küçük ebatlı ihtiyacı karşılama amaçlı alanlarda karışık sebzeçilik daha yaygındır. 2013 yılında 36.000 ha. arazi sebze tarımına ayrılmıştır. Ancak küçük parsellerde yapılan karışık sebze tarımı alanları da bir hayli fazladır. Ayrıca münavebeli tarım olarak ekilen bezelye, fasulye gibi bazı sebze ürünleri de bazı yıllarda üretimde yer almaktadır.

4.2.4. Bağ ve Bahçe Ziraati

İnceleme alanımızdaki bağ ve bahçe tarımı üzüm bağları ve meyve bahçeleri olarak incelenebilir. İklim seçiciliği çok az olan ülkemizin hemen hemen her toprak türünde ve iklim tipinde yetişebilen üzüm araştırma sahasında üretimi rahatlıkla yapılan meyvelerin başında gelmektedir.

Üzüm bağları, toplam tarım alanı içinde 2200 ha. ile %0,5'lik bir orana sahiptir. Yıllık 740 ton üretim ile çok az üretime sahip olmasında şüphesiz çok verimli alüvyal sahaların daha çok kar getiren ürünlere ayrılmasındandır. Üzüm üretimi geçmiş yıllarda artırılmaya çalışılsa da hatta üniversitede bağcılık bölümü açılmış olsa da ekim alanları fazla artış göstermemiştir. Bu durumun oluşmasında bölgenin yılda birden çok ürün alımına müsait olması ve çok yıllık ürünlerin de arazideki karı azaltması gösterilebilir.

Bağ alanları genel olarak engebeli araziye sahip Karataş, Yılanlı, Delibekirli, Bektaşlı, Ceylanlı gibi dağlık yerleşmelerde yoğunlaşmışsa da bu alanları zamanla desteklemesinden dolayı zeytin işgal etmektedir.

Asma denilen çok yıllık bitkiden elde edilen üzüm, genel olarak yöre insanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretilmektedir. Sahada üretimi yapılan üzümün bir kısmı yaş meyve olarak tüketilirken bir kısmı da; kuru üzüm, pekmez, pestil yapımında kullanılmaktadır. Bağ tarımı genel olarak tarla ve bahçe kenarlarında yan ürün olarak asmalarda yapıldığı gibi, engebeli ve dağlık alanlara sahip Amanos Dağları eteklerindeki yerleşmelerde yer çubuğu olarakda yetiştirilmektedir.

Meyve bahçeleri toplam tarım alanı içinde 7.494 ha.'lık arazisi ile %1,7'lik bir orana sahiptir (Tablo 4.1). Son yıllarda üretimi oldukça artan bir ürün olan nar yaklaşık 5.393 ton yıllık üretilmektedir. En çok Kamışlar, Kodallı, Mahmutlu, Çamsarı, Delibekirli, Bektaşlı, Saylak, Karamağara, Alabeyli gibi yerleşmelerde üretilmektedir. Üretilen nar, nar ekşisi veya taze meyve olarak değerlendirilmektedir.

2013 yılında Hatay ili genelinde üretilen 18 bin ton nar üretiminin % 29,3'ünü Kırıkhan İlçesi karşılamaktadır. Nar aromasının kalitesi de ürüne talebi artırmaktadır. Son zamanlarda ova kesimlerinde ekilen "Medine Narı" genelde meşrubat sanayisinde rağbet görmekteyken; Delibekirli, Yılanlı, Karataş gibi dağlık alanlarda ekilen "Hacımemmet Narı" denilen iri taneli ve sulu ürün daha çok yaş meyve olarak çok ilgi görmektedir.

Kayısı da Kırıkhan ilçesi iklimi şartlarına uyum sağlamıştır. Aromasının lezzetinden dolayı tercih edilmektedir. Haziran başlarından itibaren olgunlaşan kayısı ağaç başına 20 kg verim vermektedir. 920 dönüm kayısıdan yıllık 951 ton ürün alınmaktadır (Tablo 4.5).

Tablo: 4.5. Kırıkhan İlçesindeki Yetişen Ürünlerin Üretim Miktarları (2015)

ÜRÜN	ÜRETİM (TON)	ÜRÜN	ÜRETİM (TON)
Pamuk	83.995	Kayısı	951
Buğday	68.591	Üzüm	740
Mısır	53.527	Portakal	599
Havuç	59.913	Marul	280
Zeytin	15.739	Mandalina	52
Kavun	32.500	Domates	29
Nar	5.393	Arpa	12

Kaynak: Kırıkhan İlçe Tarım Müdürlüğü ve TÜİK Verileri 2015.

Amik Ovası'nda son yıllarda büyük işletmelerde devlet desteklemesinin de etkisiyle ekilen çok geniş alanlardaki karışık meyve ağaçları ilçede meyveciliği geliştirmektedir. Şeftali, nektar, kiraz, Japon eriği, elma bahçeleri bu ürünler örnek teşkil etmektedir.

Ovalarda rastladığımız karışık meyve bahçeleri, çit veya tel örgülerle çevrili halde evlerin kenarlarında bulunmaktadır. Bununla birlikte Asi, Karasu, Delibekirli akarsularını takip ederek uzanan meyve bahçeleri de vardır. Dağlık kesimde bulunan karışık meyve bahçeleri sulama imkanının fazla olmasından dolayı sık sık sulanmaktadır. Ovada çitlerle

çevrili karışık meyve bahçelerinde daha çok aşılı türler çoğunluktaiken dağlık alanlarda yabani zeytinlikler yer almaktadır.

Karışık meyve bahçeleri dağlık arazide sık olduğu için düzensiz bir görünüme sahiptir (Foto 4.4). Budama, gübreleme, ilaçlama fazla yapılmadığı için verim yeterli olmamaktadır. Bu nedenle karışık meyve bahçeleri iklim özelliklerine bağlı olarak üretimleri yıldan yıla dalgalanma göstermektedir.

Foto: 4.4. *Karışık Meyve Bahçeleri (Topboğazı Köyü).*

Meyve ağaçlarından elma, armut, kayısı, şeftali ve kiraz ağaçlarının su isteği fazla olduğu için bu ağaçlarenelde toplu meyvelikler şeklindedir. Vişne, incir, badem, ceviz, dut ve ayva ağaçları ise genelde dağınık halde bulunurlar.

Meyve ağaçları sayısı ve üretimi bakımından ilk sırada nar, ikinci sırada kayısı, üçüncü sırada ise üzüm gelmektedir. Daha sonra sırası ile turunçgiller, dut, incir, erik, kiraz, ceviz, şeftali, ayva, vişne ağaçları gelmektedir.

4.2.5. Zeytin Ziraati

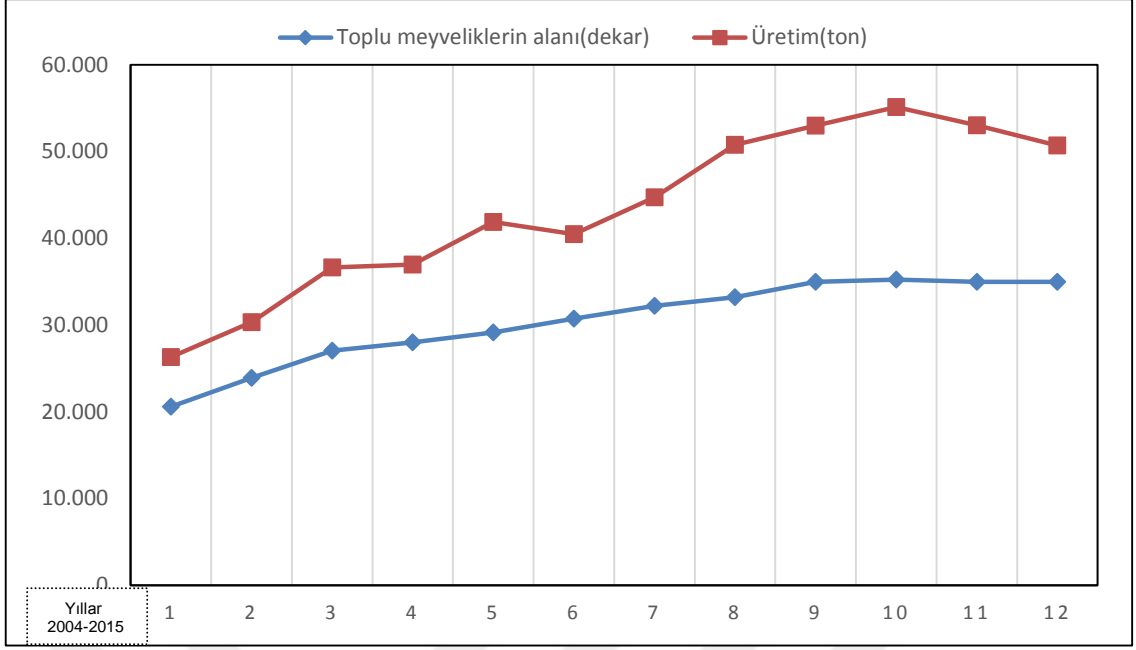
Araştırma sahasında ekili dikili alanların % 2,4'ünü (11 bin da) tek başına kaplayan zeytin ağacı, yöre insanının en önemli geçim kaynaklarından birisi olmaya doğru gitmektedir. Özellikle dağlık alandaki engebeli arazilerde halkın rağbet gösterdiği

bir ürün olmaya başlamıştır. Bakımında ve yetiştirilmesinde diğer ürünlere göre (turunçgiller, kayısı, nar vb) fazla emek istemeyen zeytin ağacı yaşlandıkça yüksek verim vermeye başlar. Fakat ağacın fizyolojik etkenlerinden dolayı bir yıl fazla diğer yıl az ürün verdiği için üretimi dalgalanmalar göstermektedir. 2004 yılından itibaren ekim alanları ve üretim genelde artış göstermiştir (Tablo 4.6).

Tablo 4.6. Kırıkhan İlçesi'ndeki Zeytin Ekim, Üretim Alanı ve Verimi (2004-2015).

Yıl	Toplu meyveliklerin alanı(dekar)	Üretim(ton)	Ağaç başına ortalama verim(kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
2004	20.600	5.730	25	291.000	91.940	382.940
2005	23.920	6.404	20	320.200	157.740	477.940
2006	27.050	9.606	30	320.200	719.740	1.039.940
2007	28.000	8.999	26	371.440	732.500	1.103.940
2008	29.150	12.746	22	582.940	591.000	1.173.940
2009	30.745	9.730	16	602.440	612.300	1.214.740
2010	32.225	12.525	22	662.440	611.500	1.273.940
2011	33.225	17.561	25	702.440	651.500	1.353.940
2012	34.974	18.020	23	889.935	511.500	1.401.435
2013	35.255	19.874	16	1.003.440	410.500	1.413.940
2014	34.974	18.078	19	1.003.440	410.500	1.413.940
2015	34.974	15.739	15	1.003.440	410.500	1.413.940

Kaynak: TÜİK Verileri (2004-2015).

Grafik 4.7. Araştırma Sahasındaki Zeytin Ekim Alanları ve Üretimi (2004-2015).

Araştırma alanımızda zeytinciliğin ekim alanı ve üretim miktarlarında yıllar itibari ile belli bir kararlılıktan söz edilemez. Hem ekim alanı hem de üretim miktarları sürekli olarak değişikliğe uğramaktadır. Dağlık arazilerde yabancı zeytinlerin aşılması ile de üretim yapılmaktadır. Yabancı zeytinlerin aşılmasının en büyük sebeplerinden biri de ormandan tarım arazisi kazanma veya boş alanları sahiplenme isteğidir. Bütün bu çalışmalar zeytinciliğin hem tarımsal alanda hem de işletme alanında gelişme göstermesini sağlamaktadır. İlçede zeytin ağaçları, genel itibari ile ürüne yapılan desteklemeden dolayı dağlık sahalarda yayılış göstermiştir. Amanos Dağları'nın ormanlık sahaları dışında kalan yerler neredeyse zeytinlik alanlar tarafından işgal edilmiş gibidir (Foto 4.5).

2000 yılından itibaren ekim alanı giderek artan ekim alanı zamanla üretimi de artırmış 2013 yılında 19.874 tona ulaşmıştır. Buda bölge zeytinciliği için önemli bir sıçramadır. Şüphesiz bu durumun en büyük sebebi, zeytinciliğe yapılan teşvikler, ücretsiz zeytin fidanı dağıtılması ve zeytinin son yıllarda iyi para getirmesidir. Araştırma sahasında zeytin üretimi genel itibari ile sofralık ve yağlık olarak ikiye bölünmüş olarak değerlendirilmektedir. Sofralık ve yağlık zeytinin üretimine bakıldığında, yağlık zeytinin son yıllarda gelişmiş fabrikasyon sistemi sayesinde belli bir üretim standardını yakalamış ancak sofralık zeytinde ise bu durumun gerçekleşmediği görülmektedir.

Foto: 4.5. Dağlık Sahalarda Ekimi Yayılan Zeytin Tarımı (Karacağöl Köyü).

Araştırma sahasında zeytincilik önemini artırmasına rağmen bazı sorunları bulunmaktadır. Sahada zeytin tarımı genel olarak kıraç, eğimli arazilerde kayalık ve susuz alanlarda yapıldığı için; sulama, gübreleme, budama, ilaçlama gibi kültürel bakım işlemleri çok yaygın olmadığından verim düşüklüğü yaşanmaktadır. Ayrıca zeytinciliğin yoğun olarak yapıldığı alanlarda sulama suyu problemleri bulunmaktadır. Zeytin ağaçlarında çok yaygın olarak görülen zeytin pamuklu biti, zeytin güvesi ve zeytin kurdu gibi zararlı hastalıkların varlığına rağmen ilaçlama mücadeleleri yetersiz kalmaktadır. Zeytin ağaçları genellikle yan ürün olarak görülmekte, esas tarımı yapılan ürünün gölgesinde kalmakta ve ağaçlara yeterince özen gösterilmemektedir.

4.2.6. Yem Bitkileri Ziraati

Hayvancılık faaliyetlerinin gelişebilmesi için önemli bir yeri olan yem bitkileri, geleneksel hayvan yemi olan samana göre daha fazla besin içermekte bu nedenle de ekilmesi devlet tarafından desteklenen ürün grubuna girmektedir.

Ülkemizde özellikle tarımda makineleşmeden sonra çayır ve mera alanlarının giderek azalması ve ahır hayvancılığının daha avantajlı hale gelmesinden sonra yem bitkilerinin yetiştiriciliği giderek önem kazanmaktadır. Araştırma sahasında yem bitkileri grubunda bulunan yonca (yeşil ot), fiğ, korunga ve slajlık mısır yetiştirilmektedir.

İlçede yem bitkilerine ayrılan tarım alanı yaklaşık 5 bin da kadardır. Ancak son zamanlarda kurulan hayvancılık kooperatifleri ve hayvancılık alanında yapılan teşviklerle yem bitkilerinin ekimine ayrılan bu alanın her geçen yıl daha da artacağı kesindir (Tablo 4.7).

Tablo: 4.7. İlçedeki Köylerde Yetişen Bazı Yem Bitkileri Üretim Alanı 2014.

No	Köy Adı	İşletme Sayısı	Desteğe Tabi Alan Toplamı (da)	Yem Bitkileri (da)			
				Yonca (Sulu)	Fiğ	Silajlık Mısır (Sulu)	Fiğ (Sulu)
1	Abalaklı	1	21,595			21,595	
2	Aktutan	4	106,040			106,04	
3	Alaybeyli	1	15,000			15	
4	Baldıran	9	217,077		35,500	181,577	
5	Bektaşlı	5	258,283	143,324		114,959	
6	Ceylanlı	4	234,662			234,662	
7	Çiloğlan Höyüğü	2	44,983			44,983	
8	Güventaşı	2	35,587			35,587	
9	Güzelce	1	11,000			11	
10	Ilıkpınar	5	101,916	37,87		64,046	
11	Kamberlikaya	1	118,000			118	
12	Karadurmuşlu	11	306,515	111,842	20,000	154,673	20
13	Karamağara	1	13,922			13,922	
14	Karamankaşı	2	27,021	17		10,021	
15	Karataş	2	80,010			80,01	
16	Kazkelli	6	188,858			188,858	
17	Kodallı	2	104,736	74,115		30,621	
18	Kurtuluşoğuksu	12	469,537			449,537	20
19	Muratpaşa	1	43,701			43,701	
20	Özsoğuksu	24	1.236,807			1236,807	
21	Reşatlı	2	48,655			34,462	14,193
22	Saylak	3	68,405			55,063	13,342
23	Sögütlüöz	1	57,143		25,143	32	
24	Topboğazı	11	370,253			370,253	
25	Camuzkışlası	4	315,000	35		280	
26	Çamsarı-Bucak	1	15,625			15,625	
27	Gültepe	2	192,622			192,622	
28	Yalankoz	2	123,503			123,503	
Toplam		122	4.826,456	419,15	80,643	4259,127	67,54

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü 2014

Sahada üretilen yem bitkilerinden en çok üretilen 4 bin da. ile silajlık sulu mısırdır. Silajlık sulu mısırın en çok ekildiği yerleşmeler; Özsoğuksu, Kurtlusoguksu, Ceylanlı ve Topboğazı gibi alanlardır. Yem bitkileri üretiminde ikinci sırayı 419 da'lık üretim alanı ile sulu yonca üretimi almaktadır. Bektaşlı, Karadurmuşlu, Kodallı, Ilıkpınar, Camuzkışlası kırsalında sulu yonca üretimi yapılmaktadır. 148 da üretimle sulu ve kuru fiğ de üçüncü sırada yer almaktadır. Baldıran, Karadurmuşlu ve Söğütlüöz'de kuru fiğ üretimi yapılırken Reşatlı ve Saylak'ta sulu fiğ üretimi az da olsa yapılmaktadır. Ayrıca 41 dekar da yulaf ekim alanı yer almaktadır.

İlçede yıllık toplam 118,128 ton silajlık mısır, 12,768 ton mısır (darı), 35,184 ton yulaf, 14,671 ton 9,5 ton fiğ yem bitkisi üretilmektedir.

4.3. HAYVANCILIK

Araştırma sahasında düzlük arazi daha geniş alan kapladığından hayvancılık ikinci planda kalmıştır. Tarım alanları geniş alan kaplamaktayken çayır ve mera arazileri oransal olarak da azdır. Ayrıca dağlık sahaların genel olarak ya orman arazisi ya da zeytin, kayısı gibi çok yıllık bitkilere ayrılması hayvancılığın ikinci planda gelişmesine neden olmuştur. İlçenin kırsal kesimlerindeki yerleşmelerde tarım arazisi olmayan çiftçilerin ekonomik geçim kaynağı genel olarak küçükbaş hayvancılıktır.

Araştırma sahamızın sadece yaklaşık %1'inden oluşan çayır – mera alanları hayvancılık için elverişli şartlar sunmamaktadır. Bu nedenle Kırıkhan'da kırsal yerleşmelerinin çoğunda hâkim ekonomik faaliyet türünü ikinci derecede hayvancılık oluşturmaktadır. Hayvancılık yapılan yerleşmelerde ise otlak sorunu baş göstermiştir. Bu nedenle de ahır hayvancılığı tarzında kapalı mekan hayvancılık gelişmeye başlamıştır.

Hayvancılık son zamanlarda fazla rağbet görmemektedir. Bu durumun oluşmasında meraların zamanla azalması daha çok etkilidir. Yaz aylarında otlak bulmak için başka mezarlara göç eden sürüler, yeni tarım alanlarının göçlerle birlikte açılmasıyla otlak bulamaz olmuştur. Şehirleşme, kırdan kente göç, mera hayvancılığında azalmaya neden olsa da devlet teşvikleri ve desteklemeleri neticesinde yapılan modern ahırlarda hayvancılık faaliyetleri sürdürülmüştür.

Hayvancılık açısından önemli bir yere sahip olan yaylacılık faaliyetleri 1980-1990'li yıllara kadar önemli idi. Kırıkhan'da yaylacılık ekonomik anlamda önceleri mecburen tercih edilmekteydi. Kırıkhan'ın en önemli yaylası olan Alan ve Eşmişek Yaylaları yaz aylarının sıcağında kuruyan bozkırlardan dolayı hayvanların otlatılması için

çokça tercih edilmekteydi. Ceylanlı, Bektaşlı, Alibeyçağlı, Alabeyli, Kaaçağlı gibi kırsallardaki insanlar yıllarca hayvanlarına otlak kendilerine serinlenmek için yaylaları kullanmışlardır. Sürekli tekrarlanan bu durum son dönemlerde sadece yaz aylarında dinlenmek amaçlı bir hal almaya başlamıştır. Ancak yine de yaylak alanlarında küçükbaş hayvancılık ve arıcılıkla uğraşan aileler mevcuttur (Foto 4.6). Kırıkhan'ın iskanı safhasında özellikle yörüklerin devlet eliyle yöreye yerleştirilmesi hayvancılık faaliyetlerinin uzun süre devam etmesinde rol oynamıştır.

Foto: 4.6. Alan Yaylasında Yaz Aylarında Yapılan Küçükbaş Hayvancılık Faaliyeti.

Hayvancı toplulukların kendine has bir kültürleri vardır. Tarih sahnesine atlı ve göçebe bir kavim olarak ortaya çıkan Türkler hayvancı toplum özellikleri ile kendilerine has bir kültür ve medeniyetin yaratıcısı olmuşlardır. Göçebe kültür ve medeniyetin zengin örneklerini veren Türkler, Dünya uygarlık tarihine birçok katkıda bulunmuşlardır (Öngör, 1964: 158). Anadolu'ya XI. yüzyıldan itibaren gelmeye başlayan Türkler, Orta Asya'nın göçebe, çoban ve bir dereceye kadar da çiftçi, köy kültürleri ile birlikte geldiler. Türk kültüründeki böylesine köklü bir geçmişi olan hayvancılık geleneklerinin izlerini, Anadolu'da yaşayan toplulukların kültürlerinde görmek mümkündür (Kutlu, 1987: 4).

1980'li yıllardan itibaren yoğunlaşan iç ve dış göç hareketine bağlı olarak hem hayvancılık anlamında yaylacılık faaliyetlerine katılanların sayısı azalmış, hem de yaylada kalınan süre önemli ölçüde değişmiştir. Özellikle Arap ülkelerine yapılan göçler; yine sanayinin gelişmeye başlaması ve tarım alanlarının genişlemesiyle birlikte

hayvancılık faaliyetleri de azalmaya başlamıştır.

Günümüzde hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü köylerin inceleme alanımızdaki dağılışına baktığımızda daha çok batı ve kuzey kesimlerinde büyükbaş hayvancılık, kıl keçisi yetiştiriciliği ve arıcılık; doğu ve güney taraflardaki kırsalda ise küçükbaş hayvancılığın yapıldığı görülmektedir. Amanos Dağları eteklerinde yer alan yerleşmelerde büyükbaş hayvancılık ve de küçükbaş hayvancılık anlamında da keçi yetiştiriciliği yapılmaktayken Amik Ovası yerleşmelerinde daha çok devlet teşviki ile açılan ahır hayvancılığı gelişme göstermiştir. İncirli, Kaletpe, Camuzkışlası gibi kırsal yerleşmeler de sınıra yakın olduğundan sınır boylarında otlak arazilerinden dolayı küçükbaş hayvancılığa yönelmişlerdir.

Çayır – mera olarak kullanılan toplam yüzölçümü 8624 ha.'ı bulan araziler, bütün arazinin ancak %1,3'üne karşılık gelmektedir. 2014 yılı itibarıyla Kırıkhan'da 67 bin koyun, 37.650 bin keçi olmak üzere toplam 104.650 küçükbaş, 14.218 büyükbaş, hayvan bulunmaktadır (Tablo 4.8). Sayı itibarıyla küçükbaş hayvan sayıları fazla olmakla birlikte, sağladığı gelire göre inceleme alanımızda hayvancılığın temelini, genelde ahır hayvancılığı olarak büyükbaş hayvancılık oluşturmaktadır.

Küçükbaş hayvan başına yaklaşık 6 da., büyük hayvan başına 19 da. mera arazisi düşmektedir. Buna göre Göney'in de belirttiği gibi verimli bir otlak arazisinde otlak ihtiyacını karşılayabilmek için her bir büyükbaş hayvan için 20 da., küçükbaş hayvan için de 5 da. bir mera arazisi gerekmektedir (Göney, 1976: 555).

Kırıkhan'da bulunan mera alanları hayvancılık açısından pek elverişli değildir. İnceleme alanımızın çevresinde çok geniş alanlar kaplayan Amanos Dağları üzerindeki mera alanları erozyona maruz kaldığı için toprak örtüsü süpürüldüğünden bitki yetişme olanağı azalmıştır. Ceylanlı, Alaybeyli, Telbizek, Karaçağıl gibi mahallelerdeki halk, yaz aylarında özellikle alan yaylasına göç ederek hayvanlarına doğal otlaklar bulmaktadırlar. Amik Ovası'nda yer alan bazı otlak alanları da çok verimli olduğundan zamanla tarım arazisine dönüşmüştür. 2014 yılında tarım arazilerinde ekilen yaklaşık 4826 ha. yem bitkilerinin ekiliş sahasına karşılık gelmektedir. Bu yem bitkileri içinde sulu silajlık mısır ilk sırayı almaktadır. Daha sonra sırasıyla yonca ve fiğ gelmektedir. Yem bitkileri ilkbaharda hayvanlara yeşil olarak otlatılmaktadır. Ayrıca mısır ve buğday hasadı yapıldıktan sonra tarım arazileri hayvan otlatma sahası olarak değerlendirilmektedir.

Tablo: 4.8. Araştırma Alanında Büyük ve Küçükbaş Hayvan Sayıları 2014.

Mahallenin Adı	Koyun	Keçi	İnek	Öküz	Eşek	Katır	At
Abalaklı	150	30	100		2		
Aktutan	300	100	350				
Alaybeyli	1500	500	300			2	5
Alibeyçağlı	300	200	100				
Arkatça	300	300	200	25	1	3	5
Aygırgözü	1100	500	500	20	1		
Balarmudu	700	1200	500				
Baldıran	600	350	310		5		6
Başpınar	2000	400	200		15		5
Bektaşlı	350	1000	600		15		8
Camuzkışlası	13000	10000	1200		100		
Ceylanlı	900	500	400		25		10
Çamsarı	500	200	300				
Çamseki	150	200	100		2		2
Çataltepe	100	200	100				
Çiloğlan	250	200	80				
Danaahmetli	300	200	150				
Dedeçınar	400	200	120				
Delibekirli	1000	2000	350		10		20
Demirkonak	10000	700	450	100	50	10	90
Adalar	1500	600	150		9		1
Gölbaşı	900	700	320				
Gültepe	400	200	120	2			
Güventaş	150	50	15		2		3
Güzelce	600	400	420				
İlkpınar	200	200	125		5		2
İçada	900	600	120				
İncirli	900	300	160		10		10
Karadurmuşlu	600	400	180				
Karamağara	500	300	100				
Kurtlusarımazı	400	800	120				
Kalakamberli	500	300	390				
Kaletepe	1700	1000	140		40		15
Kamışlar	500	250	125				
Kangallar	600	200	162	20	10	5	10
Karaçağlı	1000	700	300		2	2	20
Karaelmaslı	400	100	15				3
Karamankaşı	260	300	200				
Karataş	90	200	30				5
Kazkeli	1000	500	50				
Kodallı	400	10	300		3		5
Kızılkaya	600	100	70		10		5
Mahmutlu	120	12	6	4	4	8	6
Muratpaşa	300	250	225	60			13
Narlıhobur	500	40	11				
Özkızılkaya	600	100	800		2		
Özsoğuksu	1100	500	1000				
Reşatlı	600	100	100		2		5
Saylak	600	400	100				
Söğütlüöz	200	78	20				
Sucu	10000	5000	700		30		
Taşoluk	1000	400	200		4		3
Topboğazı	400	80	300				
Torun	300	200	20	5			
Yalangoz	1280	300	290		6		
Yılanlı	2000	3000	424				5
Toplam	67000	37650	14218	236	365	30	262

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü, Arazi Anketleri, 2014

Mera hayvancılığında hayvanlar, yılın belli bir dönemini, kom veya ağıl adı verilen çoğunlukla köy dışındaki hayvan barınaklarında geçirmektedirler. Kışın hayvanlar sadece açık havalarda dışarı çıkarılmakta ama çoğu zaman da ahırda saman, yonca vb. yemlerle beslenmektedirler. Bununla birlikte kepek, küspe, yulaf, arpa gibi hayvan yemleri ot ve samanla karıştırılarak verilmektedir. Kırıkhan'da buğday ve mısır alanları fazla olduğundan bunlar yaz aylarında kurutularak kışın hayvanlara verilmektedir.

Tarım arazilerinin kısıtlı olduğu alanlarda özellikle Amanos Dağları eteklerinde yer alan yerleşmelerde ekonomik geçim kaynağını çoğunlukla hayvancılık oluşturmaktadır. Ayrıca İncirli, Camuzkışlası gibi köylerde de geçim kaynaklarının çoğunluğu hayvancılık oluşturmaktadır.

Camuzkışlası, Sucu, Demirkonak, Kaletepe gibi sınıra yakın yerleşmelerde yine Delibekirli, Balarmudu, Karaçağıl, Bektaşlı gibi dağlık araziye sahip köylerde otlak arazileri daha elverişli ve geniş olduğu için hayvan sayıları yüksektir. 2000 yılı öncesinde Kırıkhan'da hayvancılık faaliyetleri günümüze nazaran çok daha etkin olan bir faaliyet idi. 1970 ve 1980'li yıllarda ilçe sınırlarını aşır Adana, Kayseri tarafına doğru yaylacılık faaliyeti bulunmaktaydı. Ancak ailelerin gelir düzeyindeki yükselme ve Rusya, Almanya, Türk Cumhuriyetleri, Kıbrıs ve Arap ülkelerine yapılan dış göçler hayvancılıkla uğraşan aile sayısında düşüşe neden olmuştur. Köylerde nüfusun kalabalık olduğu dönemlerde yoğun olarak yapılan hayvancılık faaliyetleri, günümüzde hem işçi göçleri hem de yen tarım alanlarının açılması ve meraların daralmasından dolayı önemini kaybetmiştir. Genelde hayvancılık faaliyetleri aile ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Ancak Kırıkhan Şehri yakınında bulunan bazı köylerde, özellikle Devlet teşvikleriyle açılan ahırlarda yoğun hayvancılık faaliyetleri görülmektedir. Kırıkhan'da çok sayıda besi ahır bulunmaktadır. Besi hayvancılığı Bektaşlı, Baldıran, Kurtuluşoğusku, Topboğazı gibi çoğu köyde daha çok yapılmaktadır. Burada üretilen süt, hem şehrin hem de süt ürünleri üreten Sara şirketinin ihtiyacını karşılamaktadır. Ayrıca ahırlarda üretilen sütler kooperatif sistemiyle toplanmakta ve değerlendirilmektedir.

Kırıkhan İlçesi'nde modern tavuk çiftlikleri bulunmaktadır. Buralarda kümes hayvancılığı 10 bin -20 bin kapasiteli çiftliklerde yapılmaktadır. Kümes hayvancılığı olarak ilçenin ihtiyacına cevap verebilmek adına sadece tavuk yetiştirilmekte ve yumurtası da ticari olarak kullanılmaktadır. Köylerimizde bulunan kümes hayvanları ise genel olarak kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Ancak son zamanlarda köy yumurtası olarak tamamen natürel ürünlere yönelme bu piyasanın da biraz da olsa gelir

getirmeye doğru yönelimine neden olmuştur. Hane başına düşen kümes hayvanı az olduğu için kümeslere az rastlanmaktadır. Kümes hayvanları bahçede ve bazen ahırların bir köşesinde yapılan bölmelerde beslenmektedir.

Kırıkhan'da ticarî anlamda arıcılık fazla gelişmemiştir. Amanos Dağları eteklerindeki kırsal yerleşmelerde genelde ev ihtiyaçları için yapılan birkaç kovandan oluşan arıcılık faaliyetleri son zamanlarda modern anlamda yapılsa da yörede sadece arıcılıkla geçinen aile yok gibidir. Arıcılık daha çok hayvancılık faaliyetleri dışında ek bir uğraş şeklinde yapılmaktadır. Arıcılık yapan aileler kovanları genelde dağlık ve bol bitki örtüsü olan yaylalara götürmektedirler.

Araştırma alanının özellikle batısı ve kuzeyi arı yetiştiriciliği için zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Tarıma elverişli olmayan dağlık kesimler, kızılçam ormanları, maki ve garig türleriyle kaplı olduğundan arıcılık için daha elverişlidir. Ancak yine de Kırıkhan arıcılık faaliyetlerinde ticari anlamda gelişmemiştir.

Amik Ovasında ise tarım alanlarının geniş alanlar kaplaması yine bir yılda birden fazla ürün alınmasından dolayı fazla yapılmaz. Zira zirai ilaçlamalar arıcılık faaliyetlerini bu alanda kısıtlamaktadır.

4.3.1. Küçükbaş Hayvancılık

Ülkemizin büyük kısmında görülen yarı kurak iklim özelliğinden dolayı kısa boylu ve kısa ömürlü bitkiler yaygındır. Bununla birlikte yamaçlarda, fazla eğimli dağlık alanlarda cılız çalılardan oluşan bir bitki örtüsü ile kaplı olması küçükbaş hayvancılık üretimini zorunlu hale getirmiştir (Tunçdilek, 1978: 53).

İlçede küçükbaş hayvancılık olarak koyun, kıl keçisi ve tiftik keçisi yetiştirilmektedir. Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde kapalı sistem yapılmaktadır. Hayvan beslenmesi için doğal çayırlar, suni meralar ve otlaklar mevcuttur. Hayvancılık aile işletmeciliği, ticari işletmecilik şeklinde olup bu işletmelerin hayvan sayıları değişmekle birlikte genellikle 1–100 hayvan ve üzeri kapasiteli işletmeler mevcuttur. Hayvancılık çoğunlukla kırsal yerleşmelerde ve şehre yakın yerlerde yapılmaktadır. 2014 yılı itibariyle koyun 67 bin baş, keçi 37 bin baş olmak üzere toplam 105 bin küçükbaş hayvan mevcuttur. Hayvanlardan elde edilen ürünler mandıralarda süt, yoğurt, tereyağı, peynir şeklinde değerlendirilmektedir. Et ürünleri ise sucuk, ızgara gibi v.b. şekilde değerlendirilmektedir. Üretim esnasında oluşan organik atıklar çiftlik gübresi olarak

değerlendirilmektedir. İlçemizde canlı hayvan satışları Çarşamba günleri açılan hayvan pazarında il dışından dahi gelen tüccarlarla yapılmamaktadır.

Kırıkhan'da yetiştirilen koyun ve keçilerin nerdeyse tamamı yerli ırklardan oluşmaktadır. 2010 yılı sonrasında devletin yaptığı ciddi teşvikler, et fiyatlarındaki yükselmeler küçükbaş hayvan sayısında önemli bir artışa neden olmuştur. Zira devletin ahır hayvancılığı anlamında sıfır faizle 5 yıllığına verdiği teşvik halk tarafından benimsenmiştir.

Son yıllarda küçükbaş hayvan varlığında meydana gelen hızlı artışa rağmen, halen et fiyatları yüksek seyretmektedir. Bu durum sektörde pazara yönelik hayvansal üretimin artacağı beklentisini de doğurmaktadır.

Amik Ovası'nda yer alan köylerin nerdeyse tamamında mera veya ahır olmak üzere küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. İlçe merkezinde yer alan mahallelerin bazılarında örneğin; Fatih, Aydınli, Bahçelievler'de dahi küçükbaş hayvancılık faaliyetleri sürdürülmektedir.

Köylerin küçükbaş hayvan sayıları 200 ile 16000 baş arasında değişmektedir. Küçükbaş hayvancılık yapan köylerden Mahmutlu da (112 baş) en az, Camuzkışlasında ise (23000 baş) en çok küçükbaş hayvanı bulunan köylerdir. Bu durum aslında köylerin çevresinde bulunan orman, mera, tarım alanları varlığını ve göç olgusunu da yansıtmaktadır. Zira Mahmutlu'da insanların çoğunun dışarıya göç etmesi havan varlığının az olmasında çok etkilidir.

Koyun çoğu köyde beslenmesine rağmen keçiler daha çok Amanoslardaki dağlık alanlarda ve Suriye sınırına yakın alandaki leçelik denilen alanlarda beslenmektedir. Keçiler çoğunlukla eğimli arazilere sahip Bektaşlı, Balarmudu, Saylak, Karaçağıl, Ceylanlı, Delibekirli, Yılanlı, Karataş gibi köylerde yetiştirilmektedir. Bu köylerde bulunan keçi sayıları 200 – 1000 baş arasında değişmektedir. Fundalık ve orman alanlarda yoğunlaşan küçükbaş hayvancılık orman tahribine yol açmaktadır. Küçükbaş hayvanların gerek yazın meşe sürgünlerini yemesi, gerek sürgünlerin budanarak kışın kullanılması orman tahribini arttırmaktadır.

4.3.2. Büyükbaş Hayvancılık

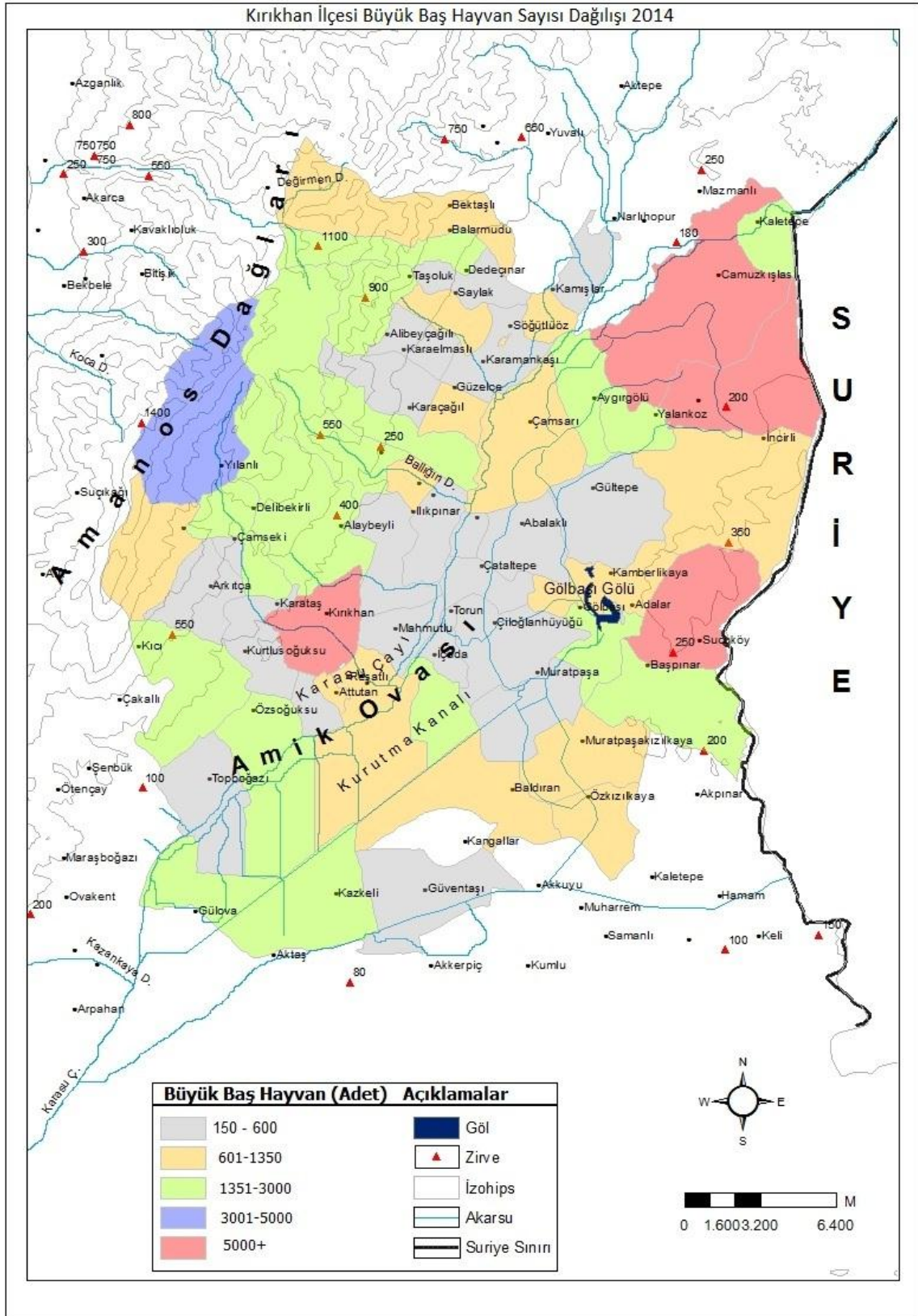
Büyükbaş hayvanların sayısı küçükbaş hayvanlara göre az olmakla birlikte hayvan ürünleri verimi açısından daha önemli bir yere sahiptir. Büyükbaş hayvanlar genellikle eti, sütü ve derisi için beslenmesine rağmen dağlık sahada yer alan köylerde az

da olsa tarlaların işlenmesinde güç kaynağı olarak kullanılmaktadır. Büyükbaş hayvan türleri içinde çok büyük bir kısmını inek oluştururken, öküz ve manda ineğe nispeten daha azdır.

Araştırma alanımızda 2014 yılı anket çalışmalarına göre 15037 baş büyük hayvan bulunmaktadır. Merkez mahalleler de dahil edildiğinde toplam 17108 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Hatay İli toplam büyükbaş hayvan sayısının %7,6'sı inceleme alanımızda yer almaktadır. Gerek mera hayvancılığı, gerekse besi hayvancılığının ticarî niteliği bulunmaktadır. Kırıkhan Merkezde en çok büyükbaş hayvan yetiştiren mahalleler; Bahçelievler, Aydınlı, Fatih'dir. Kırsal yerleşmelerde ise Camuzkışlası, Kurtlusoguksu, Yalangoz, Topboğazı, Güzelce, Alaybeyli, Sucu, İçada, Adalar Köyleridir (Harita 4.3 ve Foto 4.7).

Foto: 4.7. *Büyükbaş Mera Hayvancılığı (Adalar Köyü)*

Harita 4.3. Kırıkhan'da Kırsal Yerleşmelerde Büyük Baş Hayvan Dağılışı (2014).

Kırıkhan'da sığır popülasyonunun genetik kalitesini yükseltmek amacıyla İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından yürütülen sun-i tohumlama çalışmaları yapılmaktadır. İlçe

tarım müdürlüğü verilerine göre, daha çok sun-i tohumlama yöntemi uygulanmakta ve başarılı sonuçlar alınmaktadır. Büyükbaş hayvanlardan sığır cinsinde çoğunluk olarak inek (8527 baş), 2598 adet boğa, 1923 adet düve, 1820 adet tosun yetiştirilmektedir. Bu hayvanların çoğunluğunu kültür melezi sığırlar teşkil etmektedir.

Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin inceleme alanımızdaki dağılımına baktığımızda, Çamseki, Torun, Taşoluk, Söğütlüöz, Mahmutlu, Karaelmaslı, Alibeyçağlı, Danaahmetli gibi köylerde büyükbaş hayvan sayısının az olduğu müşahede edilmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında değişik faktörler etkilidir. Örneğin Mahmutlu gibi yerleşmelerde nüfusun azlığı etkiliyken, Taşoluk gibi yerleşmelerde gelir düzeyinin yüksek olması etken olmuştur. Kırıkhan ilçesi büyükbaş hayvan dağılımına bakıldığında düzenli bir dağılımdan söz edemeyiz. Bu durumun ortaya çıkmasında besi hayvancılığının etkisi daha çoktur.

Süt veren inekler dikkate alındığında süt verimi kültür ineklerinde yıllık 2,150 kg/baş, melezlerde 1,100 kg/baş ve yerli ineklerde ise 650 kg/baş'tır. Ortalama süt verimi ise 950 kg/baş'tır. Küçükbaş hayvanlardan kıl keçisinin ortalama süt verimi 80 kg/baş, koyunlarda 48 kg/baş'tır. Hatay İli'nde küçükbaş hayvanların ortalama süt verimi 53 kg/baş civarındadır. Kırıkhan'da üretilen sütlerin çoğunluğu Kurtlusoguksu mahallesinde yer alan Narinler Şirketler Grubu'na ait Sara Süt mamüllerinde değerlendirilmektedir. Ayrıca üretilen süt ürünleri yerli pazarlarda satılmakta bazıları da çevre ilçelere satılmaktadır.

Sayısı az olmakla birlikte sağladığı gelirler açısından besi hayvancılığı çok daha önemli bir yere sahiptir. Devletin sağladığı olanaklarla besi hayvancılığı gelişme eğilimindedir. Bu nedenle hem yaylacılık faaliyetleri hem de mera hayvancılığı önemini giderek kaybetmekte; meraların yerini tarım alanları yaylaların yerini de turizm almaktadır.

4.4. ORMANCILIK

Hatay'da olduğu gibi Kırıkhan'da da doğal bitki örtüsünü garigler, makiler ve ormanlar oluşturur. Araştırma sahasında doğal örtüyü oluşturan ormanlar, Amanos Dağları ile Kurt Dağında yoğunlaşmaktadır. Amanos Dağlarının güneye bakan yamaçlarında, yerleşim alanlarına yakın yerlerde makilerin tahribiyle oluşmuş garigler; biraz yükseklerde kızılçamların tahribiyle ortaya çıkan doğal bitki örtüsü makiler; 800 m'den 1200 m'ye kadar ardıc gibi ibreli ağaçlarla, meşe, kayın, kızılçık, kavak, çınar ve tespih ağacı gibi yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar bulunurken 1200 metrenin üzerinde

ibrelili ağaçlardan özellikle kızılçam olmak üzere, göknar, karaçam, sedir ve yer yer ardıçlardan oluşan geniş orman alanları vardır. Çiloğlan Höyüğü ova yerleşme alanında oluşturulan ormanlık alanda ise Okaliptus (Sulfato) ağaçları yer alır. Bununla birlikte ormanlarımızı oluşturan asli ağaç türleri; karaçam, göknar, sedir, kayın, meşe ve gürgen türlerinden oluşmaktadır. Endemik türlerle birlikte Amanos dağlarında 3000 çeşidin üzerinde bitki türü olduğu saptanmıştır.

Hatay İlinde toplam 208.165 hektarlık orman alanı mevcut olup, bu rakam genel alan dilimi içerisinde % 39'luk kısmı oluşturmaktadır. Araştırma sahamızı teşkil eden Kırıkhan'da ise, orman alanları 103.747 hektarlık alan ile toplam arazinin % 15,1'ini oluşturmaktadır. Bu ormanlık alan Hatay genel orman alanlarının ise % 6'sını oluşturmaktadır.

Kırıkhan'daki Maki türleri, 4-5 metre boyunda, sert ve tüylü yapraklı bitkilerdir. Bunlar 800 m. yükselti kuşağına dek yapılırlar. Mersin, defne, meşe, kermes, sakız, keçiboynuzu, yabani zeytin, zakkum, alıç, çitlembik, akçameşe, pırnal meşesi yörede en çok rastlanan maki türleridir (Foto 4.8).

Foto: 4.8. Amanos Dağları Eteklerindeki Doğal Bitki Örtüsü Zenginliği.

4.6. SANAYİ VE MADENCİLİK

Araştırma sahasında sanayi faaliyetleri genelde tarıma bağlı olarak gelişme göstermiştir. İlçede iki iplik, iki yağ fabrikası ve üç adet mısır kurutma tesisi mevcut olup, biri çukobirlik, 22 özel sektöre ait olmak üzere 23 çırçır ve prese fabrikası, 1 adet salça

fabrikası faaliyettedir. Zeytinyağı ve ayçiçek yağı fabrikalarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca bir un fabrikası ile Sanayi çarşısında traktör römorkleri, su tankerleri, tarım aletleri ve gereçleri üreten küçük imalathaneler bulunmaktadır. 2 adet karo imalathanesi, 5 mermer atölyesi, marangozların çalışması sonucu temin edilen bir alan üzerine 107 ortakla marangozlar sitesi kurularak halen 52 marangozun faaliyet gösterdiği bir site mevcuttur. Küçük sanayi sitesi de faaliyet göstermekte ancak 2015 yılında 80 işyerinin temeli daha atılmıştır.

Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı üye sayısının 3343 olduğu Kırıkhan'da ticari işletmeler geniş çaplı hizmet sunmaktadır. Haftanın 4 günü kurulan pazarlarda çevreden gelen insanlara hizmet vermektedir. Faaliyet gösteren fırınların sayısı ise şimdilerde 47'ye ulaşmıştır.

İlçede küçük esnaf, tarım ürünü tacirleri, tamir atölyeleri vardır. Başlıca tarım işleri çapa, pamuk sulama ve toplama. Diğer tarım işleri modern makinelerle yapılır. İlçe merkezinde Çukobirlik ve özel sektörlerin fabrikalarında çalışan işçiler vardır.

İlçede Ziraat Bankası, Denizban, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Vakıflar Bankası, İş Bankası, Halkbank, Akbank, Garanti Bankası ve Yapı Kredi Bankası olmak üzere 9 banka şubesi mevcuttur.

Türkiye'nin en büyük klor üreticileri arasında yer alan Koruma Klor Alkali Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin Kırıkhan İlçemizde 4200 m² alan üzerinde kurduğu 100 Ton Klor ve 115 Ton Kostik üretim kapasitesine sahip tesis, yaklaşık olarak 200 kişiye istihdam sağlamanın yanında yakın bir zamanda ek yatırımlarla 500 kişiye istihdam sağlayacağı belirtilmekte ve Ortadoğu'ya Kırıkhan üzerinden ihracat yapılacağı belirtilmektedir.

2007 Ağustos ayında devreye alınan Kırıkhan/Hatay Membran Klor Alkali tesisi ile Türkiye'nin; Güney, Güneydoğu ve Doğusu ile bu bölgedeki komşu ülkelere hizmet vermekte olup, bu tesiste sudkostik, sıvı klor, hidroklorik asit, sodyum hipoklorit ve demir III klorür üretimi gerçekleştirilmektedir.

Son 15-20 yıl içinde tarıma dayalı ekonominin büyük bir sıçrama gösterdiği Kırıkhan'da 29 Çırçır ve Prese Fabrikası, 2 tekstil, 6 yağ, 2 mısır kurutma ve salça fabrikalarıyla sayı 40'dır. Merkezde 9 banka şubesinin faaliyet göstermesi ekonominin ne kadar canlı olduğunu göstermektedir.

Kırıkhan madencilik anlamında fazla zenginliğe sahip değildir. İlçenin Kurt Dağı eteklerinde Özkızılkaya Mahallesi ve çevresinde demir madeni olduğu tespit edilmiştir. Ancak halen bu maden işletilememektedir. Kırıkhan-Kostal demir yatağında, 2.970.800 ton mümkün rezervler tespit edilmiştir. (MTA Antakya İli Maden Yatakları, 2010)

Amanos Dağlarında çok kaliteli mermer yatakları mevcuttur ve şu anda işlenmeye başlamıştır. Ayrıca Ceylanlı kırsalında kuvarsit ocağı da işlenmektedir.

4.6. TİCARET

Kazanç sağlamak amacıyla mal alıp satma faaliyetine ticaret denir. Bu terim Türkçemizde alışveriş veya alım satım (tecim) terimleri ile de ifade edilir. Ticaretle uğraşan meslek erbabına ise tüccar denilmektedir. Ticaret faaliyetinin iç tüketim merkezleri, yani iç pazarlara yönelmiş bölümüne iç ticaret, yabancı ülkelere yönelmiş bölümüne ise dış ticaret denir (Doğanay, 1998: 557).

İnsanoğlu var olduğundan beri sayısız ihtiyaçlara sahip olmuştur. Bu ihtiyaçlar insanoğlunun sosyal özelliğinden dolayı çeşitli şekillerde giderilmiştir. İnsanların biraraya gelmesiyle meydana gelen yerleşim birimlerinin orada hayatlarını idame eden sakinlerinin ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap verdiğini söylemek mümkün değildir. Belirli bir bölgede çevresine göre merkezi özellik gösteren ve çeşitli fonksiyonlara sahip yerleşimler birer ekonomik merkez konumunda olarak kendi nüfusu yanında çevresinde bulunan yerleşim birimlerinin ihtiyaçlarını daha güzel bir şekilde karşılayabilirler.

İhtiyaç fazlası mal ve ürünlerin satılması, gerekli olanların başka yerlerden alınması anlamına gelen ticarî faaliyetler, inceleme alanımızda büyük bir canlılık göstermektedir. Kırıkhan, doğal şartları elverişli olması nedeniyle tarımsal çeşitliliğin fazla olduğu bir alanı tekil etmektedir. Kırıkhan'ın bu anlamda coğrafi konumunun da kilit noktada yer alması ticaretinin gelişmesinde rol oynamıştır. Buna paralel olarak Kırıkhan'da ticarethaneler, bankalar ve çeşitli meslek kolları bulunmaktadır. Kırıkhan'da haftanın 4 günü pazar kurulmaktadır. Bunlardan özellikle Cumartesi ve Çarşamba günlerinde kurulan pazarlarda çevre yerleşme ve illerden de ürünler sergilenmektedir. Antakya, Hassa, Kilis, Osmaniye, Kahramanmaraş, gibi pazarlayıcıların katıldığı, Cumartesi pazarı vardır (Foto 4.9). Araştırma sahasında, üretim de tüketim de fazladır. Özellikle Suriye vatandaşlarının da ülkemize savaş nedeniyle gelmesinden sonra ilçede ticaret daha da canlanmıştır. Suriye'den gelen insanların sürekli yenilenmesi ilçedeki esnaf için avantaj oluşturmaktadır.

Foto: 4.9. İlçe'deki Ticaretin Cumartesi Pazarından Görünüm

Araştırma Sahasında ticarî faaliyetler gelişmektedir. Kırıkhan'ın Antakya, İskenderun, Reyhanlı, Belen, Hassa gibi yerleşmelerin kavşak noktasında yer alması ayrıca tarımsal potansiyeli ticareti geliştirmiştir.

Kırıkhan İlçesi'nde ticarî hayatın temeli, tarımsal üretimdir. Kırıkhan'ın bütün köyleri ile çevredeki bazı ilçe yerleşmeleri ticaretini Kırıkhan'la yapmaktadır. Bu nedenle Kırıkhan geniş bir sahanın ticarî merkezi durumundadır.

Kırıkhan, çevre ilçelere ve diğer şehirlere tarımsal ürünler göndermektedir. Bu ürünler özellikle; buğday, mısır, nar, kavun, karpuz, kayısı, havuç, fasulye ve bazı bahçe bitkileridir. Üretilen bu ürünlerin kalitesi çok yüksek olduğundan özellikle de Kırıkhan'ın kavunu, havucu, portakalı ve narı dış piyasada rağbet görmektedir.

Kırıkhan çevre ilçelerden hatta uzak illerden dahi geçmişten günümüze kadar dış alanında kalite ve fiyattan dolayı büyük ilgi görmektedir. Bu durum hem dış alanında istihdam olanlar için hem de uzak illerden gelip yörede ikamet ettiği için esnafın işine yaramaktadır.

Kırıkhan'ın köylerinde bulunan ticarethanelere bakıldığında Ceylanlı, Delibekirli, Saylak, Karadurmuşlu, Özsoğuksu yerleşmelerinde işletme sayılarının fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Kırıkhan ilçe merkezine yakınlık, nüfusun fazlalığı ve anayollara yakınlık etken olmuştur (Tablo 4.9).

Tablo: 4.9. İnceleme Alanı Köylerinde Bulunan Ticarethaneler

Mahalle adı	Bakkal	Berber	Benzinlik	Lokanta	Demir Doğr.	Kasap	Konfeksiyon	Marangoz	Kahve	Mahalle adı	Bakkal	Berber	Benzinlik	Lokanta	Demir Doğr.	Kasap	Konfeksiyon	Marangoz	Kahve
Abalaklı	3								2	Karadurmuşlu	9	2	1	3	3	1	2	1	5
Alaybeyli	1									Karamağara	1								
Alibeyçalışlı	1								1	Kurtlusarımazı	1								
Arkıçça	1									Kalakamberli	1								
Aygırgözü	1								1	Kaletepe	4								
Balarmudu	1									Kamışlar	1								
Baldıran	5								1	Kangallar	5		2	1					
Başpınar	4									Karaçalış	1								
Bektaşlı	4								2	Karaelmaslı	1								
Camuzkışlası	9	1	1						3	Karamankası	1								
Ceylanlı	9	1		1	1	2	1			Karataş	2	1				1			3
Çamsarı	8									Kazkeli	2								
Çamseki	1									Kodalı	1								
Çataltepe	3									Kızılkaya	2								
Çiloğlan	1									Mahmutlu	1								
Danaahmetli	1									Muratpaşa	2								
Dedeçınar	1									Narlıhobur	1								
Delibekirli	4	1		3		1			2	Özkızılkaya	2								
Demirkonak	5									Özsoğuksu	3	1		2				1	
Adalar	1									Saylak	1		1	1		1			1
Gölbası	2		1	2					1	Söğütlüöz	1								
Gültepe	1									Sucu	2								
Güventaş	2									Taşoluk	2		1						
Güzelce	1									Topboğazı	2								
İlkpınar	2									Yalangoz	6	2							4
İçada	1									Yılanlı	2								

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler (2014).

Ticaret odasına kayıtlı 3343 işyeri bulunmaktadır. Bu işyerleri arasında yem fabrikaları, yağ fabrikaları, çırçır-prese fabrikaları, süt ve süt ürünleri işletmeleri de yer almaktadır. Yani üretilen ürünlerin ve ticareti yapılan malların kökeni genel olarak tarıma dayanmaktadır (Foto 4.10).

Foto: 4.10. İlçe'nin En Büyük Süt ve Süt Ürünleri İşleyen Tesisleri (Özsoğuksu Köyü).

İlçede hazır giyim, yiyecek içecek alanında açılmış olan ticarethaneler de mevcuttur. Esnaf mallarını çoğunlukla İstanbul, Gaziantep, Kahramanmaraş'tan almaktadırlar.

4.7. ULAŞIM VE İLETİŞİM

Fazla olduğu yerden eksikliği hissedilen yerlere taşınan bu hareket sırasında değerlerinin artmasına neden olan ulaşım ya da fikirlerin taşınmasına yardımcı olan haberleşme aynen sanayi ve ticaret gibi bir üretim şeklidir (Tümertekin, 1987: 1). Evrensel bir boyuta sahip olan bu iki ekonomik faaliyet ekonomik coğrafya için büyük bir önem taşımaktadır. Genel anlamı ile insan veya eşyanın bir yerden başka bir yere hareket etmesini ifade eden ulaşım faaliyeti, yeryüzünün her bir yeri ile ilişki kurulmasını ve coğrafi görünümünün şekillenmesini sağlamaktadır. Bu faaliyetin yürütülebilmesi için de yollar ve ulaşım araçları mümkün olmaktadır (Özçağlar, 1992:148).

Kırıkhan'ın bulunduğu konumu gereği ulaşım sadece karayolları ile sağlanmaktadır. İlçenin sınırları içinde demiryolu veya İskenderun gibi deniz ulaşımını sağlayan hatlar bulunmamaktadır. Kırıkhan, Antakya ile Gaziantep-Kilis-Kahramanmaraş yol güzergâhının 38. km'sinde yer almaktadır. Bu güzergâh Antakya'dan Topboğazı Mahallesinde oradan da Kırıkhan'a ulaşmaktadır. Ayrıca Topboğazı Mahallesi Antakya-Adana istikametinin de kavşak noktasını teşkil etmektedir. Suriye-Reyhanlı (Cilvegözü) ulaşım hattının da iç bölgelere ulaşım hattına yakın bir

noktadadır. Kırıkhan ile köyler arasındaki bütün yollar asfalttır.

Kırıkhan çevre ilçeler ve Antakya merkez arasında kavşak noktada yer almaktadır. Öyle ki Reyhanlı, İskenderun, Hassa ve Antakya'ya yaklaşık 40 km mesafede yer almakta ve bu yollar genel olarak çift şerit gidiş ve gelişten oluşmaktadır. Kırıkhan ilçe merkezinin köyleriyle ulaşımı yaz-kış sürekli sağlanmaktadır. İkliminin etkisiyle kar yağışı pek görülmediğinden dağlık sahalarda dahi ulaşım sekteye uğramaz.

Kırıkhan İlçesi'nde şehir merkeziyle köyler arasında bağlantıyı sağlayan çok sayıda minibüs vardır. Ancak Saylak, Taşoluk gibi minibüsü olmayanlar komşu mahallelerin minibüsleri ile ulaşımını sağlar. Bazıları da işlek yollara çıkarak Kırıkhan'la ulaşımını sağlamaktadır. Bu şekilde ulaşımı olan mahallelerin sayısı 44 civarındadır. Bunların 13'ünde çevresiyle ulaşımını sağlayacak herhangi bir taşıma aracı bulunmamaktadır (Tablo 4.10).

Tablo: 4.10. Köylerden İlçe Merkezine Yapılan Minibüs Sefer Sayıları ile Şehre Uzaklığı (2014)

No	Köyler	Asfalt Km	Stabilize Km	Sefer Sayısı	No	Köyler	Asfalt Km	Stabilize km	Sefer Sayısı
1	Abalaklı	8		1	30	Kamberlikaya	25		1
2	Adalar	6		2	31	Kamışlar	2		1
3	Aktutan	2		1	32	Kangallar	5		1
4	Alaybeyli	2		-	33	Karaçağıl	2		1
5	Alibeyçağlı			-	34	Karadurmuşlu	3		50
6	Arkıta	10		-	35	Karaelmali	2		-
7	Ayırğölü	2		2	36	Karamağara	9		1
8	Balarmudu	7		10	37	Karamankası	2		1
9	Baldıran	8		4	38	Karataş	1		50
10	Başpınar	15		2	39	Kazkeli	2	6	1
11	Bektaşlı	6		10	40	Kızılkaya	12		1
12	Camuzkışlası	20		4	41	Kodallı	2		1
13	Ceylanlı	15		15	42	Kurtlusarımazı	8		1
14	Çamsarı	8		1	43	Mahmutlu	3	1	1
15	Çamseki	7		1	44	Muratpaşa	5		3
16	Çataltepe	6		1	45	Narlıhobur	8		-
17	Çiloğlan	12		-	46	Özkızılkaya	9		1
18	Danaahmetli	9	5	-	47	Özsoğuksu	2	1	1
19	Dedeçınar	3		-	48	Reşatlı	3		-
20	Delibekirli	6		6	49	Saylak	2		3
21	Demirkonak	3		2	50	Söğütlüöz	5		1
22	Gölbaşı	9		8	51	Sucu	16		-
23	Gültepe	15		-	52	Taşoluk	7		5
24	Güventaş	1,5		-	53	Topboğazı	2		4
25	Güzelce	3		1	54	Torun	1		1
26	Ilkpinar	1		-	55	Yalangoz	5		4
27	İçada	6		2	56	Yılanlı	4	3	1
28	İncirli	16		3	57	Kurtlusoguksu	3		8
29	Kaletepe	20		4					

Kaynak: Uygulanan Arazi Anketleri 2014.

Kırsal sahada uyguladığımız anket sonuçlarına göre köylerde en çok bulunan araç

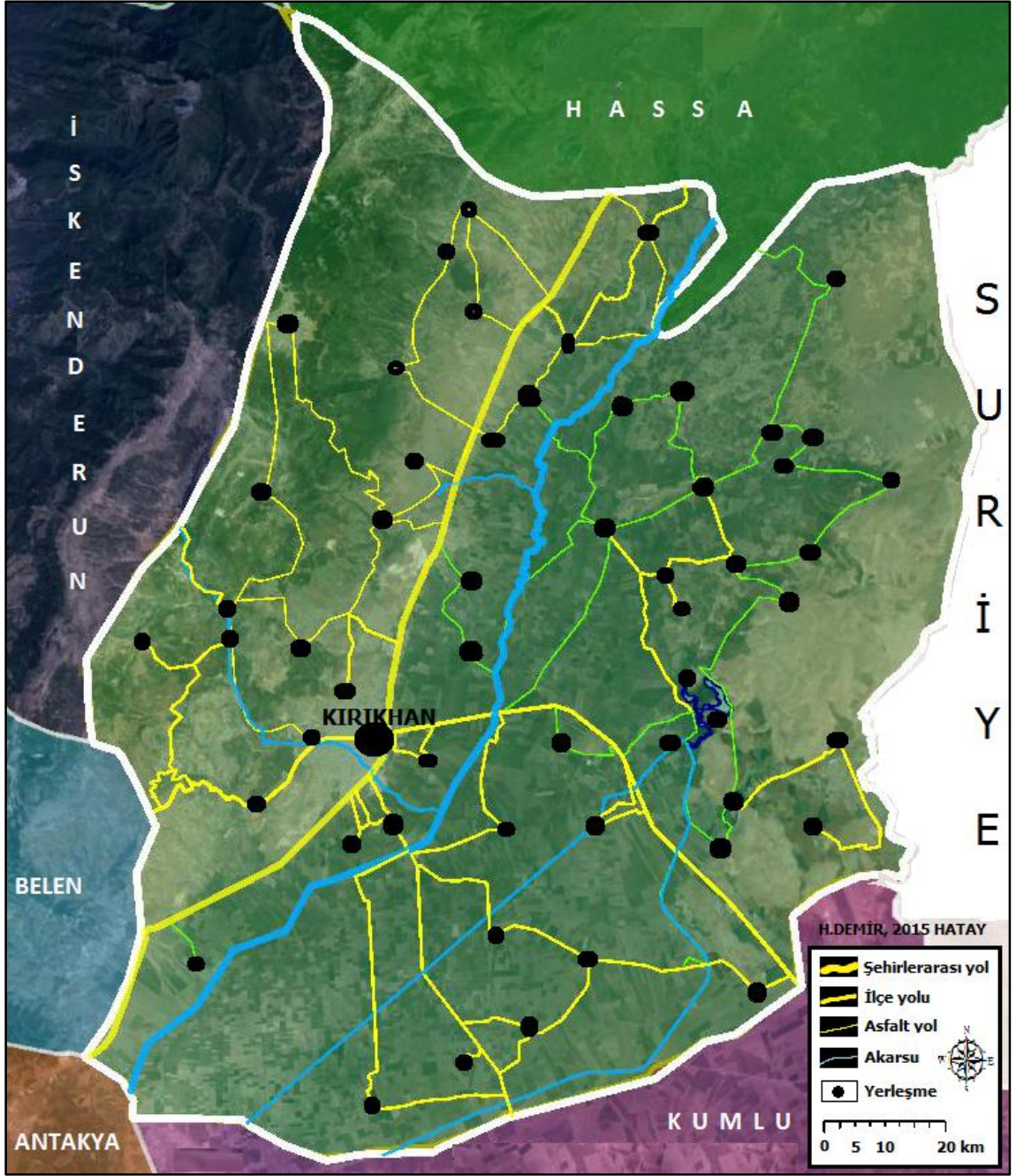
otomobildir. Yaşama standardının yükseldiğini gösteren özel otomobillerin sayısı hep artma eğilimindedir. Otomobillerden (2287 adet) sonra motosiklet (2108), traktör (2053) gelmektedir. Daha sonra sırasıyla minibüs (177 adet), pikap (122 adet), cip (66 adet), kamyon (46 adet), ticarî taksi (4 adet) gelmektedir.

Araç sayılarının öylerdeki durumlarına baktığımızda Ceylanlı, Karadurmuşlu, Karataş, Delibekirli, Kurtlusoğuksu, Kazkeli, Kızılkaya gibikırsal yerleşmeler önde gelmektedir. Kırıkhan Şehri'nin hemen yakınında dış kenar kuşağı gibi uzanan bu köylerde daha çok otomobiller bulunmaktadır. Kırıkhan'da çalışanların önemli bir kısmı bunun gibi köylerde ikamet etmektedir. Köylerin Kırıkhan'a olan günlük sefer sayıları ile araç yoğunluğu köylerin Kırıkhan Şehri'ne uzaklığı ile nüfusları arasında doğru bir orantı bulunmaktadır.

Kırıkhan ilçe merkezi ile kendi köyleri arasında olan yolcu taşımacılığı yanında, komşu ilçeler ve yakın çevredeki şehirler arasında ulaşımı sağlayan seyahat firmaları bulunmaktadır. Ancak bunların başında Antakya ve İskenderun ile ulaşımı gelmektedir. Kırıkhan – Hatay ve İskenderun güzergâhında taşıma kooperatifine bağlı 50 civarında minibüs bulunmaktadır. Bu hattın yoğunluğu yaz ve kış durumuna göre değişmektedir. Karataş ve Karadurmuşlu arasında şehiriçi minibüsleri 10 dakikada bir sefer düzenlemektedirler. Kırıkhan'ın köyleri ile Hatay arasında direkt çalışan minibüsler bulunmamaktadır. Resmi veya diğer işlerinden dolayı Hatay'a gitmek için önce köy dolmuşları ile Kırıkhan'a, oradan da taşıma kooperatifine bağlı minibüslerle de Hatay'a ulaşılmaktadır. Kırıkhan'ın en doğusunda bulunan Kaletpe Köyü ile Kırıkhan arası 40 km'dir. Kırıkhan - Hatay arası da yine 40 km'dir. Köylerden Antakya'ya mesafe daha uzak olduğundan halk Antakya'ya gitmeyi pek tercih etmemektedirler. Bu durum Kırıkhan'ın gelişmesini sağlamaktadır (Harita 4.4).

Kırıkhan İlçesi Hatay ili idarî sınırları dâhilinde olan taşımacılığı yanında diğer yerleşmelere de yarım otobüs ve dolmuş seferleri bulunmaktadır. Kırıkhan'dan Adana'ya günde 1 sefer, Gaziantep'e 15 dakikada bir sefer, Kahramanmaraş'a 30 dakikada bir sefer, Kilis'e de saatte bir sefer düzenlenmektedir.

Kırıkhan terminalinde yolcu taşımacılığı yapan çok sayıda seyahat firması bulunmaktadır. Türkiye'nin hemen hemen her iline sefer düzenlenmektedir. Ancak bu firmalar genelde servislerle Topboğazı mevkiinden Antakya'dan gelen otobüslere yolcu götürmektedir.

Harita: 4.4. Kırıkhan İlçesi'nin Ulaşım Haritası.

Kırıkhan iletişim açısından çok gelişmiş bir ağa sahiptir. Bunların dışında iletişim açısından çanak ve uydu antenleri de dikkat çekicidir, çoğu köy evlerinin çatılarında gördüğümüz uydu antenleri ile bütün TV kanalları izlenebilmektedir.

4.8. TURİZM

Kırıkhan tarihi eserler bakımından gün yüzüne çıkmamış çok sayıda tarihi eser bakımından ayrıca doğal güzellikler, kaplıcalar, mesire yerleri ve piknik alanları

açısından zengindir. Özellikle Amik Ova'sında yer alan antik yerleşmeler hakkında bilgi verecek olan çok sayıda Höyükler yer alır. Ülkemizin en büyük fay kuşaklarından olan Doğu Anadolu Fay kuşağı üzerinde yer aldığından şifalı sular bakımından da zengindir. Ancak bunlar yeterli yatırımlar yapılmadığından işletilmeyi beklemektedir.

Kırıkhan ilçesi ilk yerleşme mekanını oluşturan Alabeyli kırsalında Darb-ı Sak Kalesi 800'li yıllara dayanan maziye sahip Türbeye sahiplik etmektedir. Dini turizm açısından önemli bir yere sahip olan ve Anadolu erenlerinden olan Bayezid-i Bistami (Bestami) Hazretleri 800'lü yıllarda Horasan yakınlarında Bistam şehrinde doğmuş olup hayatının büyük bir bölümünü Kırıkhan İlçesine bağlı Alaybeyli Köyünde bulunan Darb-ı Sak Kalesi üzerindeki çilehanede geçirmiştir. Burada vefat eden Bayezid-i Bestami Hazretleri'nin mezarı aynı yerde bulunan cami içerisindeki türbede bulunmaktadır.

İlçemiz Beyazıt-ı Bestami Türbesinin bulunduğu Helenistik dönemden kalma kale kalıntısı ve su kemerleri özellikle iç turizmin ilgisini çeken bölgelerimizden birisidir. Beyazıt-ı Bestami Türbesi, batıda kayaların tıraşlanması ile oluşturulan, kuzeyde de sur duvarı ile sınırlanmış bir alanda, birbirine birer kapı ile bağlanan dikdörtgen planlı, beşik tonozlu dört mekandan ibarettir (Foto 4.11).

Foto 4.11. Darb-Sak Kalesinde Yer Alan Beyazıt-ı Bestami Hazretleri Türbesi.

Darb-ı Sak Kalesi de denilen bu kale Helenistik dönemin izlerini taşımaktadır. Bugün, Beyazdı Bestami'nin türbesi bu temellerin üzerinde oturmuş durumdadır. Tepenin içerisinde kale surlarının ve devlizlerin taş duvarlarından bölümler bulunmaktadır.

İlçenin doğusunda Suriye sınırına yakın Gölbaşı-İçada ve Adalar Köyünde bulunan Gölbaşı (Balıklı) Gölü'nün derinliği 10 metreye kadar ulaşır. Göl comba kanalı ile Amik Gölü'ne uzatılmıştır. Hatay'ın tek doğal gölü özelliğini taşıyan Gölbaşı Gölü (Balık gölü) Kırıkhan sınırları içindedir. Gölbaşı gölünün içinde doğal iki adet ada bulunmaktadır. Gölbaşı Gölü'nde balık avcılığı yanı sıra kurbağa avcılığı da yapılmaktadır. Ayrıca Gölbaşı Gölü'nün tabii manzarası turizme küçük çapta da olsa katkı sağlamaktadır. Göl son zamanlarında turizm amaçlı ziyaret edilmektedir. Gölbaşı Gölü'nün tabii referansları Harbiye Şelaleleri ve Reyhanlı Yenişehir'den daha fazla olmasına rağmen yatırımların yapılmaması nedeniyle pek tanınmamaktadır. Bu doğal güzelliğin turizme kazandırılması için çalışmalar başlatılmıştır (Foto 4.12).

Foto 4.12. Kırıkhan'ın Tek Doğal Gölü Gölbaşı Gölü (Balık Gölü).

Kaplıcalar çok eski tarihten günümüze kadar gelen süreç içinde tedavi edici özelliklerinden dolayı turizme açık olan yerlerdir. Bu sebeple kaplıcalar bu işte uzmanlaşmış işletmeciler tarafından işletildiklerinden kâr getirme ve böylece turizm faaliyetlerini canlandırarak içerisinde bulunduğu yörenin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Nitekim Afyon Oruçoğlu Termal Tesisleri, Şifne Termal Kaynakları, Bursa Termal Otel, Yalova Termal Otel ve Denizli Pamukkale gibi termal turizm tesis ve merkezlerine her yıl binlerce yerli ve yabancı turist şifa bulmak ve dinlenmek amacıyla gelmekte ve bu tesislerin ulaşım konaklama ve ağırlama gibi gereksinimleri öncelikle kaplıcanın içerisinde bulunduğu yöreden karşılanmaktadır (Ünlü, 1998: 576).

Kırıkhan ve yakın çevresinde termal sıcak su potansiyeli fazla olmasına rağmen yatırımların olmamasından dolayı Reyhanlı ve Antakya gibi kaplıca turizminde yer bulamamıştır. Tarlaların içinden çıkan şifalı sıcak sular sadece sulama amaçlı kullanılmaktadır. Sadece Greenpark termal havuzu, belli bir süre günübirlik havuz olarak hizmet vermiş ancak alt yapı yetersizliğinden dolayı işletilememiştir.

Ceylanlı Köyü sınırları içindeki Beş Kardeşler Mağarası, tipik kaya mezarları ve inziva odaları görünümündedir. 3 katlı ve kayaların üstünde 3 göz halinde pencere delikleri görülmektedir. Halk arasında buraya Sütü Mağara denmektedir. Burasının vezir mahalli olduğu ve vakfedildiği ile ilgili mağaradaki yazı dikkati çekmektedir. Bu alanda bir beyin ailesi ile birlikte yaşadığı anlaşılmaktadır (Foto 4.13).

Foto 4.13. *Beş Kardeşler Mağarası (Ceylanlı Köyü)*

Hatay - Kırıkhan - Gaziantep kara yolunun, Kırıkhan ilçesinden itibaren 6. km. sinden batıya (sola) dönülerek Ceylanlı Kırsalı üzerinden 4km asfalt yolla Eşmişek yaylasına varılır. Yayladan sonra 8 km virajlı ve maki türü bitkilerle çevrili yolla Alan Yaylasına varılır. Alan Yaylası aynı zamanda 40 kilometrelik dondurulmuş hazır beton bir yolla İskenderun'a da bağlıdır.

Alan Yaylası'nın tamamen çam, iğde ve meşe ile çevrili ormanlarla çok geniş bir alana yayılmıştır. Son yıllarda Kırıkhan ve civar köylerden gelenlerin yoğun olarak talep ettiği yaylalarımızdan birisidir. Yayla evleri yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Yayla'da temiz, kuru ve sağlıklı çam havasına rağmen turistlerin kalabileceği otel benzeri işletmeler bulunmamaktadır. Yaz aylarında kamp kurmak isteyenler beraberinde çadır ve temel ihtiyaç malzemelerini getirmektedirler. Günlük ihtiyaçları karşılamak için bakkal, fırın, berber, manav gibi işyerleri mevcuttur. Alan yayla yerleşmesinde, yaz aylarında nüfus fazla iken, kış aylarında kimse kalmaz.

Alan Yaylasında Cehennem Deresi de fay kırıklarının oluşturduğu doğa harikalarından birisini oluşturmaktadır ama halen keşfedilip yeterince turizme kazandırılmamıştır (Foto 4.14).

Foto 4.14.1. Alan Yaylası; 2. Eşmişek Yaylası; 3. Cehennem Deresi (Ceylanlı Köyü)

Muratpaşa Köprüleri ise, Kırıkhan-Reyhanlı yolu üstünde Baldıran Höyüğü yakınlarında bir taş köprüdür. 200 metre aralıkla yapılmış 2 köprü bütünüdür. Büyük olan köprü 16 gözlüdür. Yüksek olmayan ve 3 metre genişliğindeki köprülerin korkulukları hemen hemen ortadan kalkmıştır. Kesme taştan yapılan iki köprüden uzun olanı bir yol yapımı sırasında asfaltın altında kalmıştır. 1607 yılında, Canpolatoğlu isyanını bastırmak üzere, bölgeye gönderilen Kuyucu Murat Paşa tarafından yaptırılan köprü, yapımcısının adını taşımaktadır. Zamanla onarılan köprü halen kullanılmaktadır. Halk arasında Murat Paşa Köprüleri olarak anılması da bu görüşü doğrulamaktadır (Foto 4.15).

Foto 4.15. *Muratpaşa Köprüleri (Muratpaşa Köyü)*

Danaahmetli Köprüsü, Karasu üstünde altı gözden oluşan bir taş köprüdür. Köprünün 16.yy'a ait bir yapıdır. 1500'lü yıllarda Ceylanlı Köyünden gelip Halep'e giden yol üstünde kurulan köprü, halen sağlamdır ve faal olarak kullanılmaktadır. Halk arasında "Taş Köprü" adıyla bilinen köprünün, yörede yaşamış bir aşiret reisinin hanımı tarafından yaptırıldığı bilinmektedir (Foto 4.16).

Foto 4.16. *Danaahmetli Köprüsü (Danaahmetli Köyü)*

Mağaralar bakımından da yöre zengin olmakla birlikte ya turizme kazandırılmamakta ya da değişik nedenlerle kapatılmaktadır. Şu an yerleri kesin bilinen bazı mağaralar bulunmasına rağmen, asıl büyük olan bir kaç mağaranın varlığından söz eden yerli halk ilçe merkezinde Gündüz mahallesi ile Kurtuluş İlkokulu arasında büyük bir mağaranın bulunduğunu söylerler. Kurtuluşoğuksu Köyünde bulunan ve derinliğinin yaklaşık 20 km olduğu iddia edilen mağara bulunmaktadır. Ayrıca dağlık yerleşmelerde çok sayıda karstik mağara yer almakta fakat bilimsel olarak keşfedilemediği için değerlendirilmemektedir.

İncirli Köyünde yerleşme alanında yüzeye çok yakın yerde mozaikler yer almaktadır. Antakya Arkeoloji Müzesi sadece bunları arkeoloji ekipleriyle aslına uygun şekilde müzede sergilemektedir. Mozaik Alanları meskenlerin altında kaldığından ayrıca gerekli kazılar yapılamadığından halen keşfedilmeyen tarihi kalıntılar, saklı durumda beklemektedir (Foto 4.17).

Foto 4.17. *Mozaik Bahçe (İncirli Köyü)*

Tüm ilçe toprakları ova boyunca höyüklerin dizildiği açık alan görünümündedir. Bugüne değin açılan bir höyük bulunmamaktadır. Çevrenin Hellenistik dönemde yerleşim alanı olarak kullanılması yüzünden höyüklerin bulunması doğaldır. Bir başka görüşe göre ise Amik Ovası boyunca bir hat çizer gibi yer alan bu yükseltiler höyük olmayıp, askerlerin düşmanın gelişini haber vermesi için yapılmış işaret tepeleridir. Bu höyüklerden dikkat çeken Baldıran Höyüğü'dür.

Fenk Kalesi, Kurtlusarımazı Köyü yanındadır. Bizans döneminden kaldığı saptanmıştır. Günümüzde bir harabe halindedir. Klasik ortaçağı geleneğine uygun olarak bir tepenin üzerine kurulmuştur.

Çifte Kayalar adı verilen doğa turizmini yansıtan yer şekilleri de İlçe merkezinin kuzeybatısında Delibekirli Köyündedir. Dağlar arasında yer alan köyün güney cephesinde yalçın ve bıçakla kesilmiş gibi düz olan kayanın adı 'Şahinkaya' köyün sırtını dayadığı batıda bir kömür cürufu gibi olanın adı ise 'Çürükkaya'dır. Doğal görünümünden hoşlanan tabiat aşklarının özellikle badem ağaçları ve yeşillikler arasındaki bu köy, görülmeye değerdir.

Kurtlusoguksu mesire ve dinlenme alanı Kırıkhan'ın yaz sıcaklarından serinlemek için 9 adet karstik oluk içinde Amanosların yeraltı sularının çıktığı soğuk suyu ve bunun

üzerinde kurulan şelale ve piknik alanı yer almaktadır. Mesire alanına Kırıkhan İskenderun eski yolu üzerinden 5. kilometreden sonra stabilize yoldan 2 km sonra ulaşılmaktadır ancak son zamanlarda yollar düzenlenmiştir (Foto 4.18).

Foto 4.18. Kurtlusoguksu Mesire Alanı.

4.9. SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Sanayi içinde ele alınmayan ama ticari bir niteliği olan bazı ürünler vardır. İnsanlar, yaptıkları faaliyetlere dayalı olarak tarım ve hayvan ürünlerini kullanarak basit işlemlerden sonra yeni ürün elde ederler. Elde edilen bu ürünler öncelikle ailelerin ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. İhtiyaç fazlası olan ürünler pazara sunmaktadır. Bu bakımdan çok büyük kazanç elde edilememektedir.

Sütün işlenmesi ile yapılan yoğurt, peynir, tereyağı, çökelek yapılması bazı ürünlerin işlenmesi az da olsa eve gelir sağlaması bakımından önemlidir. Bu hayvansal hammaddeler kullanılarak yapılan faaliyetler, hayvancılıkla uğraşan köylerde (İncirli, Camuzkışlası vb.) daha fazla olmasına rağmen hemen hemen çoğu köyde yapılmaktadır. Araştırma sahamızda el sanatları olarak kızlar tarafından yapılan dikiş, nakış el örgüleri, oya işlemleri gibi bazı çalışmalar yapılmaktadır. Kadınlar tarafından yapılan el işleri ise çorap örme, kilim, yastık yapımıdır. Kırıkhan Kapalı Cezaevi'ndeki hükümlülerin yaptıkları süs eşyaları ve işlemler ailelerine az da olsa maddi destek sağlamaktadır.

5. BÖLÜM: SONUÇ ve ÖNERİLER

Kırıkhan İlçesi, Hatay İli'ne bağlı olup Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde yer almaktadır. Antakya'nın kuzeyinde yer alan ilçenin, kuzeyde Hassa, kuzeybatıda Dörtyol, batıda İskenderun, güneyde Kumlu ve doğuda da Suriye ile komşuluğu vardır. Bu ilçelere yakın mesafede ve merkezi konumda yer almaktadır. Kırıkhan İlçesi'nin sınırları doğal unsurlara dayandırılmıştır. Bu sınırlar dağlık alanda Amanos Dağları yamaçlarını takip edecek şekilde geçmektedir.

Araştırma sahasında genel olarak yer alan jeomorfolojik birimler, kuzeyde ve batıda Amanos Dağları, doğuda ve güneyde ise graben yapıdaki Amik Ovası'dır. Kırıkhan çevresinin morfolojik yapısının şekillenmesinde daha çok tektonik hareketler etkili olmuştur. Amanos Dağları'nın kırılıp yükselmesi ve Amik grabeninin de çökmesiyle Kırıkhan, fay hattının üzerinde yer almıştır. Doğu Anadolu Fay Kuşağı üzerinde yer alan bu kırıklar, bütün sahada etkisini göstermektedir. Dağlık araziler esas olarak magmatik ve sedimanter kayalardan oluşur, metamorfik kayalar çok azdır. Magmatik kayaların çoğunluğu, ofiyolitler ve volkanik artıklarıdır. Arazide Alt Paleozoik'ten Tersiyere kadar bütün jeolojik devirlere ait birimlere rastlanmaktadır. Kırıkhan'ın arazisinin çoğunluğunu oluşturan Amik Ovası genelde alüvyal arazilerden oluşmaktadır. Sahadaki alüvyal arazilerin çoğu Amanos Dağları'nın eteklerinden kaynağını alıp ovaya ulaşan veya ovada akış gösteren dere veya akarsuların getirdiği dolguların biriktirmesiyle oluşmuştur. Alüvyal sahaların erozyondan korunabilmesi için eğimli yamaçlarda orman örtüsünü korumak veya çok yıllık ürünlerin ziraatini teşvik etmek önemlidir. Ayrıca toprak örtüsünün tahrip olmaması ve erozyonun artmaması için orman işletme şefliği ile köylü arasında sıkı bir işbirliği kurulmalı ve arazi kullanımında köylü bilinçlendirilmelidir.

Karasu ve Delibekirli Dereleri önemli akarsu drenaj sistemlerini oluşturmaktadır. Amanos Dağları'nın eteklerinden kaynaklanan Delibekirli, Kalembik, Tek, Taş ve İncirli dereleri mevsimlik olarak akmaktadır. Delibekirli Deresi, ilçe merkezini ikiye bölerek Amik Ovası'nı boylu boyunca geçen Karasu Çayı'na dökülmektedir. Yaz aylarında karstik kaynaklardan beslendiği için su taşımakta ancak su seviyesi çok azalmakta bazen de dere kurumaktadır. Kış aylarında meydana gelen yağışlarla debisi iyice artan vadi yatağı, beton yapılaşma nedeniyle de sık sık taşkına uğramaktadır. Amik Ovası'nın Kırıkhan topraklarındaki en önemli akarsuyu olan Karasu Çayı ise ovayı KD-GB yönünde kat ederek önemli bir sulama sahası oluşturmaktadır. Amik Gölü'nün son

kalıntısı olan Gölbaşı Gölü de ovanın ortasında yer almaktadır. Tektonik bir oluşum sergileyen bu gölden, mevsime göre dinlenme, sulama, balıkçılık amaçlı yararlanılmaktadır. Bu alanda öncelikle yöre halkı kurslarla bilinçlendirilerek modern dinlenme tesislerinin inşası sağlanmalı ve böylece hem ekonomiye hem de turizme katkı sağlanabilir.

Kırıkhan'ın doğal klimaksını kızılçam ormanları oluşturmaktadır. Amanos Dağları'nda yerleşmelere uzak sahalarda geniş alan kaplayan kızılçam ormanları Amik Ovası'nda tahribatın etkisiyle tamamen ortadan kalkmıştır. Amik Ovası tarım alanlarının büyük bir kısmı Kırıkhan yerleşme sahası içinde kalmaktadır. Bu sahada antropojen sahalarda ormanların tahribinin neticesinde ortaya çıkan antropojen bozkırlar varlığını göstermektedir. Çiloğlan Höyüğü çevresinde yer alan sulfato ve kavak ağaçlarından oluşan ormanlık saha ovanın orman tahribatına uğradığını ve Amik Gölü'nün kalıntısı olduğunu göstermektedir. Ovalık sahalarda genelde tarım alanları olarak kullanıldığından ot kompozisyonu büyük ölçüde kaybolmuştur. Dağlık sahalarda ise yerleşme sahasına yakın yerlerde tahribatın neticesinde diz boyu dikenli çalı türlerinden olan, abdestbozanlar yer almaktadır. Yerleşme sahasından uzaklaştıkça garig türleri yerini makilere bırakmıştır. Yüksek sahalara doğru ise kızılçamlar yayılımı göstermiştir. Doğal bitki örtüsünün korunabilmesi gelecek anlamında çok önemlidir. Bu anlamda özellikle engebeli sahalarda doğal ekosisteme fazla müdahale etmemek toprak erozyonunu azaltacak ve hem dağlık sahadaki hem de ovalık sahadaki toprakların verimini artıracaktır.

Kırıkhan'ın ovalık alanlarında alüvyal ve terra-rossa toprakları bulunmaktadır. Leçelik denilen bazalt kayaçlarının çokça bulunduğu alanlarda oluşumunu daha tamamlamamış lapyalı şekilli kalsimorfik topraklar yer almaktadır. Dağlık kesimlerde kahverengi orman topraklara rastlanmaktadır. Yamaçlarda ise kolüvyal topraklar bulunmaktadır. Drenaj sistemlerinin ve sulama sistemlerinin varlığı bu topraklar üzerinde çok verimli ürün alınabilmesine olanak sağlamıştır. Amik Ovası'nda tarlalarda açılan sondaj kuyuları taban suyu seviyesini düşürmekte ve bazı dönemlerde Balık Gölü'nün su seviyesinde ciddi düşümlere neden olmaktadır. Damlama veya yağmurlama sulama sistemi gibi zirai yöntemlerle aşırı yeraltı su kullanımının azaltılması doğal su dengesinin korunmasında etkili olacaktır.

Kırıkhan Akdeniz Bölgesi sınırları içinde yer almasına rağmen yarı kurak iklim özelliği göstermektedir. Bu durumun oluşmasında deniz ile ova arasında Amanos Dağları'nın nemli havayı iç kısımlara taşıması önemli bir etken olmuştur. Amanos

Dağlarından gelen hava yazın kavurucu sıcaklara neden olurken kışın da ılıman bir ortam meydana getirmiştir. Yine Suriye üzerinden gelen güney sektörlü sıcak ve kuru hava nem açığını artırmaktadır. Yaz aylarında Asor yüksek basıncının etkisiyle meydana gelen kuraklık sulamaya olan ihtiyacı daha da artırmaktadır. Bu anlamda Delibekirli, Yılanlı ve Özsoğuksu gibi dağlık sahadaki köylerde baraj inşa ederek veya yeni kuyular açarak yaz aylarındaki su ihtiyacı karşılanmaya çalışılmalıdır.

Kırıkhan'daki arazinin yüzey şekilleri ve yükseltisiyle yerleşmelerin dağılışı arasında önemli bir irtibat görülmektedir. Yerleşmelerin çoğunluğu geniş bir alan kaplayan ovalık sahada yer almaktadır. Amik Gölü'nün kurutulması ile kazanılan toprakların bir kısmı ilçeye yerleştirilen ailelere dağıtılmıştır. Bazen bir mezra, bazen de bir çiftlik olarak başlayan yerleşme evrimi köy statüsünde büyüyemeye devam etmektedir. Ova kesimlerinde yerleşmelerin toplu yerleşme dokusunu bozmayacak şekilde korunması ve mümkünse kayalık veya verimi az sahalarda gelişmesi sağlanmalıdır.

Kırıkhan son yıllarda göç bakımından ülkemizin en hareketli sahalarından birisini oluşturmaktadır. Suriyeli sığınmacıların devamlı bir sirkülasyonla göçleri bu hareketliliği artırmıştır. Kırsal kesimlerde ise mevsimlik işçi göçleri çok yaşanmaktadır. Yaz aylarında tarlalarda çalışmak için gelen mevsimlik işçiler Kırıkhan'da büyük bir nüfus hareketliliğine neden olmaktadır. Kış aylarında havuç, marul gibi ürünler yetiştirilmesine rağmen toprakları olmayan bazı aileler Antalya, Mersin gibi şehirlere tarım ürünlerinin toplanması ve paketlenmesi için çalışmaya gitmektedirler. İlçe'den yurt dışına çalışmak için özellikle Suudi Arabistan ve Türk Cumhuriyetleri gibi ülkelere yapılan göçler de önemli bir yer tutmaktadır. Kırıkhan'dan dışarıya yapılan göçleri yapılacak yatırımlarla oluşacak işçi ihtiyaçlarıyla minimize etmek nüfus hareketliliğini azaltacaktır. Ayrıca Suriyelilerin oluşturduğu ciddi işgücü potansiyeli küçük sanayide elaltı işçi ihtiyacını ve tarımdaki işçi ihtiyacını karşılayacaktır. Ancak öncelikle bunların kalifiye hale getirilebilmesi anlamında halk eğitim vb kuruluşlarca açılacak kurslarda yetiştirilmesi önem arz etmektedir.

Kırıkhan'da nüfus genel olarak artış göstermektedir. 2014 yılı itibariyle kırsal yerleşmelerde 76.208'i şehirde, 31.786'sı kırsalda olmak üzere Kırıkhan'da toplam 107.994 kişi yaşamaktadır. Suriyeli sığınmacılar da dikkate alınırsa nüfusta ciddi bir patlama yaşanmaktadır. Kırıkhan'da hızlı bir kentleşme hareketi yaşanmaktadır. Şehir merkezinden çevreye doğru hızlı bir şekilde tarım arazileri üzerinde gelişen şehir alınan önlemler sayesinde dağlık alana doğru kaymaya başlamıştır. Kırıkhan'da sayıları

40.000'e ulaşan Suriyeli sığınmacıların konut ihtiyacından dolayı halk yatırımlarını daha çok emlak alanında yapmaktadır (HAYAD Derneği, 2016 Brifing Dosyası Verileri). Şehir adeta inşaat alanına dönüşmüştür. Bu nedenle şehrin sağlıklı bir imar planının taviz verilmeden devreye sokulması gerekmektedir. Verimli sulu tarım arazileri imarın dışında tutulmalıdır. Çünkü Amik Ovası'nda çok verimli alüvyal topraklar ve kırmızı renkli terra rosa toprakları yer almaktadır. Ova tabanında bulunan yeraltı suları da deprem esnasında harekete geçmekte ve depremin şiddetini arttırmaktadır. Kırıkhan Şehri horst ve grabenin kesişme alanında yani fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Olası bir depremde etkileri en aza indirmek amacıyla hem planlamada hem de inşaat çalışmalarında zemin etüdü yapılmalıdır. Deprem gerçeği hiçbir zaman unutulmamalı ve binalar sağlam yapılmalıdır. Ayrıca şehrin yayılış alanının kontrolü için önemli resmi kuruluşların dağlık ve tarımda kullanılmayan alanlara yapılması önem arz etmektedir. Delibekirli, Karataş ve Kırıkhan şehir merkezi taşkın alanında yer aldığından dere ıslah çalışmaları sürekli yapılmalı ve yatak boyunca iskâna izin verilmemelidir.

Tarımsal faaliyetler, ulaşım imkanları ayrıca yakınında gelişmiş büyük şehirler olmadığı için Kırıkhan'da gelişmiş bir ticari potansiyel bulunmaktadır. Kırıkhan geniş bir sahanın Merkezi Yer özelliğindedir. İdarî, sosyal ve kültürel açıdan ortaya çıkan merkezi özellik, Kırıkhan'da ticaretin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Günlük tüketimden, Çırcır-prese, Deterjan, Salça, Gübre Fabrikalarına, büyük toptancılara, süpermarketlere, sebze komisyoncularına, oto sanayisine kadar çok çeşitli bir ticaret hacmi vardır. Kırıkhan'da ticaretin bu kadar canlı olmasında Suriyeli vatandaşların etkisi ve özellikle Amik Ovası'nın bereketli toprakları etkili olmuştur. Kırıkhan'da nar, kavun, havuç, kayısı gibi aroma değeri yüksek ürünlerden yöreyi tanıtıcı tarzda yöresel farklı mamul maddelerin imalatı yörenin gelişmesi için daha da teşvik edici olacaktır.

Kırıkhan'da tarıma ve hayvancılığa dayalı bazı tesisler vardır. Tarım alanında çok kaliteli ürünler yetişmesine rağmen önemli tesisler bulunmamaktadır. Örneğin çırcır fabrikalarının sayısı çok fazla olmasına rağmen bir kumaş veya halı fabrikasının olmaması yöre ekonomisi için bir kayıptır. Hayvancılık alanında ise süt ve süt ürünleri tesisi, yem ve un fabrikası ile et ve et ürünlerini işleyen tesisler vardır. Özellikle Narinler limited şirketi Hatay genelinde faaliyet göstermekte ve yatırımını ilçeye yapmaktadır. Hayvancılık anlamında şehir ciddi altyapı eksikliğine sahiptir. Et ve süt ürünleri işleyen tesislerin sayısının artması inceleme sahamız ve yakın çevresinin işçi istihdamı ve ürünlerin değer kazanması için çok olumlu sonuçlar doğuracaktır. Çünkü Kırıkhan Şehri başta olmak sahada üzere kırsal alanda çok sayıda besi ahır bulunmaktadır.

Turizm anlamında İlçe'deki Darb-ı Sak Kalesi(Beyazıd-ı Bestami Hazretleri Türbesi), höyükler, İncirli açık mozaik alanları, tarihi Muratpaşa ve Danaahmetli köprüleri, tarihi ve karstik mağaraları ile geçmişe ışık tutmakta ve çoğu medeniyetin kalıntılarını taşımaktadır. Cehennem Deresi, Gölbaşı doğal gölü, mesire yerleri, alan yaylası da doğal güzellikleriyle keşfedilmeyi ve turizme kazandırılmayı beklemektedir. Ayrıca yörenin jeolojik yapısı gereği sıcak su kaynaklarının potansiyeli de değerlendirilmeli ve gerekli yatırımlar yapılmalıdır. Ülkemizde sadece İncirli çevresinde bulunan ve ilçeye özgü olan mozaiklere konu olmuş Gazella-gazella türü ceylanlar yaşamaktadır. Bu tür koruma altına alınmıştır. Tanıtıcı faaliyetlerle bu tür turistik faaliyetler için turistler çevre turizmi ile yöreye çekilebilir.

Sağlık açısından Kırıkhan Devlet Hastanesi ve yine Özel Bilim ve Özel Can Hastaneleri yerleşme ve yakın çevresinin ilgi merkezidir. Ayrıca yeni Kırıkhan Devlet Hastanesi potansiyeli bakımından Kırıkhan'ı çevre yerleşmelerin sağlık alanında önemli bir yere taşıyacaktır. Ancak ilçe dışında görev yapan Kırıkhanlı doktorların ilçeye çekilerek yöre sağlık alanında daha da cazibeli hale gelecektir.

Kırıkhan'da sel ve heyelan olaylarına dağlık alanlarda rastlanılmaktadır. Bu nedenle önceden yeri değiştirilen Yılanlı Köyü örneğindeki riskli alanlar gibi Delibekirli ve Karataş yerleşmelerinde de dere kenarlarında kesinlikle yerleşmeye izin verilmemelidir. Bu alanlar acilen daha güvenli yeni yerleşme alanlarına kaydırılmalı veya bu alanlar istimlak edilerek sel ve taşkın tehlikesinin riskini ortadan kaldırmak ve tarım alanlarına su sağlamak için baraja dönüştürülmelidir. Yine Delibekirli Deresinin taşkın etkisini azaltabilmek için Kurtluoğuksu Köyü'nün kuzeyinden kanal açarak Delibekirli suyunun bir kısmının bu kanal vasıtasıyla Karasu Çayı'na ulaşması sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, doğal ve beşerî özellikleri ile önemli potansiyele sahip Kırıkhan İlçesi sahip olduğu özellikleriyle geniş bir sahayı etkilemektedir. Kırıkhan Şehri kırsal yerleşmelerden gelenlerle ve Suriyeli sığınmacılarla sürekli büyümektedir. Artan arz ve talep ile şehir, yatırımlarla büyümeye devam etmektedir. Bu büyüme sulu ve verimli tarım arazileri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu büyümenin dağlık sahalara yönlendirilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- ALAGÖZ, C. A., 1938, “*Anadolu’da Yaylâcılık*”, CHP Konferansları, Serisi No:1, ANKARA.
- ALAGÖZ, C. A., 1984, “*Türkiye’de Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler*”, Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, 11-13 Eylül-1984, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. No: 60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi, No: 17, ANKARA
- ARSLAN, H., 2002, **Akçadağ İlçesi’nin (Malatya) Coğrafyası**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), ELAZIĞ.
- ATAN, O. R., 1969, **Eğribucak-Karacaören (Hassa)-Ceylanlı-Dazevleri (Kırıkhan) Arasındaki Amanos Dağlarının Jeolojisi**, MTA Yayınları, No: 139, ANKARA.
- ATASOY, A., GEÇEN, R, KORKMAZ, H. 2012, “*Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay)-Suriye Sınırı*”, Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (TÜCAM) VIII. Coğrafya Sempozyumu (18-19 Ekim 2012), ANKARA.
- ATASOY, A., 2012, **Reyhanlı İlçesi’nin Coğrafyası**, Pegem Akademi Yayıncılık, ANKARA.
- ATASOY, A., DEMİR, H. 2015, “*Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan’a (HATAY) Etkileri*”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 38, Haziran 2015, s. 457- 470.
- AYPARLAR, H., 2002, **Bazı Yönleriyle Kırıkhan**, Kültür Ofset Matbaacılık, s.12 Kırıkhan-HATAY
- BENEDİCT, P., 1971, “*Türkiye’de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar*”, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, Çağlayan Matbaası, İSTANBUL.
- BOYRAZ Z, 2002, “*Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları açısından Kırıkhan Şehri*”, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı 11, s. 327-352, KONYA.
- ÇAĞLAYAN, H., 1996, “*Akçadağ (Malatya) Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Sınıflandırılmasındaki Yeri*”, Fırat Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:8, S:1, s.87-124, ELAZIĞ.
- ÇETİN, B., 2012, “*Alan yaylasında (Kırıkhan-HATAY) Fonksiyonel Değişimlerin Coğrafi Özellikleri*”, Coğrafya Dergisi, Yıl:17 S: 27, s: 129-150, ERZURUM.
- DARKOT, B. 1954, “*Türkiye’de Nüfus Hareketleri*”, İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi C:3, S: 5-6, s. 3-32, İSTANBUL.

- DENKER (TOLUN), B., 1977, **Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2275, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:93, İSTANBUL.
- DOĞANAY, H., 1983, **Erzurum'un Şehrsel Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları** (Doçentlik Tezi) Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ERZURUM.
- DOĞANAY, H., 1994, **Türkiye'nin Beşeri Coğrafyası**, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA.
- DOĞANAY, H., 1997, **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, MEB Yayınları, İSTANBUL.
- DOĞANAY, H., 2002, **Genel ve Fiziki Coğrafya**, Aktif Yayıncılık, 7. baskı, ERZURUM.
- DOĞANAY, S., 2007, "*Yomra'nın Başlıca Fonksiyonel Özellikleri*", Atatürk Üniversitesi, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:18, s:79-111, ERZURUM.
- EMİROĞLU, M., 1977, **Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık**, Atatürk Üni. D.T.C.F. Yay. No: 272, ANKARA.
- FAROQHİ, S., 2006, **Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı**, Doğu Batı Yay., ANKARA.
- GOTTMANN, J., 1976, **Şehrsel Merkeziyetin Gelişmesi** (Çeviren Nazmiye Özgüç), İst. Üni. Yay. No: 2087, Coğrafya Enst. Yay. No:80, İSTANBUL.
- GÖK, C., 2010, "*23 Temmuz 1939'da Hatay'ın Anavatan'a Katılmasınının 71. Yıldönümü*" <http://cukurovader.org.tr/4731>
- GÖNEY, S., 1984, **Şehir Coğrafyası-1**, İst. Üni. Edb. Fak. Yay. No: 2274, Coğrafya Enst. Yay. No:91, İSTANBUL.
- GÖZENÇ, S., 1977, "*Küçük Menderes Havzasında Arazi Kullanılışının Tarihi Temelleri ve Halihazır Arazinin Değer Bakımından Sınıflandırılması*", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, s.22, İSTANBUL.
- GÜNER, İ., 1997, "*Iğdır'ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırılmasındaki Yeri*", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:32, s:176-218, İSTANBUL.
- GÜNER, İ., 2010, **Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya** (Editör: Prof. Dr. Cemalettin ŞAHİN), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, ANKARA.
- GÜNER, İ., 2012, "*Coğrafi Bakımdan Bodrum İlçesi Yer Adları*", 1.Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı s.1171-1204, MUĞLA.
- HALAÇOĞLU, Y., 2006, **18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.179. ANKARA.

- HAYLI, S., 1995, **Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), ELAZIĞ.
- KARABORAN, H. H., 1984, "*Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma*", Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, 11-13 Eylül-1984, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay. No: 60, ANKARA.
- KARABORAN, H. H., 1989, "*Şehir Coğrafyası ve Şehirselleşme Fonksiyonları*", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı:1, s: 95-129, ELAZIĞ.
- KARABORAN, H. H., 1990, "*Merkezi Yer Olarak İslahiye ve Hassa*", Fırat Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, s. 45-158, ELAZIĞ.
- KARAKAŞ, E., 1996, **Merkezi Fonksiyonları Açısından Ağın, Arapgir, Kemaliye**, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), ELAZIĞ.
- KETİN, İ., 1968, "*Türkiye'nin Genel Tektonik Durumu ile Başlıca Deprem Bölgeleri Arasındaki İlişkiler*", M.T.A. Dergisi No:66. ANKARA.
- KOCATÜRK, U., 2000, **1918-1938 Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi**, Türk Tarih Kurumu, XVI. Dizi, Sayı:49(2), ANKARA.
- KÖSELER, S., 2008, **Hatay İli Kırıkhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s:16 (Yüksek Lisans Tezi), ADANA
- KÖSE, A., 1996, **Fonksiyonel Özellikleri Yönünden İvrindi**, Atatürk Üniversitesi, Yay. No: 831, K. Karabekir E. F. Yay. No: 74, Araştırma Serisi No: 16, ERZURUM.
- ÖNGÖR, S., 1964, **Ortadoğu (Siyasi ve İktisadi Coğrafya)**, Sevinç Matbaası, No:185, ANKARA.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1996, "*Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, il ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler*", A. Ü. D.T.C.F., Coğ. Araş. Dergisi, S: 12, s. 7-24, ANKARA.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1997, **Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasaba-Şehirler)** Ekol Yayınevi, s:7-27, ANKARA.
- ÖZÇAĞLAR, A. 2005, "*Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi*", A.Ü.Coğrafi Bilimler Dergisi, C: 3 S: 1, ANKARA.
- ÖZÇÖREKÇİ, H. 1944, "*Anadolu'da Küçük Şehir Araştırmaları*", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi, Cilt:3/2, s.71-83, ANKARA.
- SARIBEYOĞLU, M. 1951, **Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası**, A.Ü. D.T.C.F. Doğu Anadolu Araş. İst. Yay. No: 1, Anıl Matbaası, İSTANBUL.
- SOYSAL, İ., 1985, "*Hatay Sorunu ve Türk Fransız Siyasal İlişkileri*", 1936-1939,

- Belleten, Türk Tarih Kurumu Kitabevi, S: 193, ANKARA.
- SÖZER, A.N. 1983, “*Türkiye'nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminoloji Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar*”, Ege Coğrafya Dergisi, S:1, s: 1-13, İZMİR.
- TANOĞLU, A. 1969, **Nüfus ve Yerleşme**, İ. Ü. Yay., No: 1183, Edb. Fak. Coğ. Enst. Neşriyat, No: 45, İSTANBUL.
- TEKİN, M., 2006, **Hatay Tarihi-Osmanlı Dönemi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, ANKARA.
- TUNÇDİLEK, N. 1967, **Türkiye İskan Coğrafyası-Kır İskanı**, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 49. İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N. 1978, **Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları**, İ.Ü.Yay. No: 2364, İSTANBUL.
- TUNÇEL, H., 2000, “*Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köyler*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı:2 s. 23-34, ELAZIĞ.
- TÜMERTEKİN, E. 1965, **Türkiye’deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması**, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay., No: 43, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E. , 1975, **Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar**, İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları, S: 74, İSTANBUL
- TÜMERTEKİN, E. ÖZGÜÇ, N., 2002, **Beşeri Coğrafya, (İnsan – Kültür – Mekan)**, Çağatay Kitapevi, İSTANBUL.
- TÜNAY, B. , 1986, “*Atatürk ve Hatay*”, Atatürk Araştırma Merkezi Der., Sayı 5, Cilt: II, s. 449-461, ANKARA.
- TÜRKAY, C., 1979, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak Aşiret ve Cemaatler**, İSTANBUL.
- TÜRKDOĞAN, O., 1998, **Güneydoğu Kimliği-Aşiret, Kültür, İnsan**, Alfa Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, s.204, İSTANBUL.
- ÜNLÜ, M. 1998, “*Demirci-Hisar Kaplıcaları (Manisa)*”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 33, İSTANBUL.
- WAGNER, L. N., 2008, **Urbanization, 21st Century Issues and Challenges**, Nova Science Publish, New York.
- YAZICI, H., 1995, “*Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt*” Türk Coğrafya Dergisi Sayı: 30, s:189-218, İSTANBUL.
- YİĞİT, A., 1994, **Sivrice-Maden Yöresini Mevzii Coğrafyası**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), ELAZIĞ.

RAPORLAR, BÜLTEN VE İSTATİSTİKLER

TÜİK, 1940-2014, Genel Nüfus Sayımları, ANKARA.

DSİ 6. Bölge Müd.63. Şube Müd. 2009 Yılına ait Hatay 63. Şube Taşkın Tesisleri Onarımı Muayene Raporu.

DMİGM,1974-2001, Araştırma ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığı Ortalama ve Ekstrem Değerler, ANKARA.

Hatay Valiliği 2011 Yılı Çevre Durum Raporu.

Hatay Valiliği, 2013 Yılı “Seçilmiş Göstergelerle Hatay” Raporu.

Hatay Yardımlaşma Derneği (HAYAD), 2016 Brifing Dosyası Verileri.

Kırıkhan Halk Eğitim Müdürlüğü 2014 Verileri.

Kırıkhan Belediyesi, 2014, Brifing Dosyası

Kırıkhan İlçe Emniyet Müdürlüğü 2014.

Kırıkhan Halk Eğitim Müdürlüğü, 2013 Verileri

Kırıkhan İlçe Milli eğitim Müdürlüğü 2013 ve 2015 Verileri

Kırıkhan Kaymakamlığı, 2014, Brifing Dosyası

Kırıkhan İlçe Sağlık Grup Başkanlığı, 2014.

Köy Envanter Etüdü (Hatay/Kırıkhan), 1981 Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Toprak İskân Müdürlüğü Yayınları, ANKARA.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1995, 1/100.000 Ölçekli Hatay İl Arazi Varlığı.

MTA, Antakya İli Maden Yatakları, 2010.

Orman Bölge Müdürlüğü, 2014, Kırıkhan Amenajman Planları, HATAY.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2009-2014, Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri Verileri.

Türkiye İstatistik Kurumu 1940-2014 Verileri.

Türk Dil Kurumu, 1992, Türkçe Sözlük -1, (A-J Yeni Baskı), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, İSTANBUL.